RUKOVÄŤ

SPISOVNEJ REČI SLOVENSKEJ.

NAPÍSAL DR. S. CZAMBEL.

3 1761 03615 1165

NÁKLADOM KNIHTLAČIARSKEHO ÚČAST. SPOLKU
V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

RUKOVÄŤ

SPISOVNEJ REČI SLOVENSKEJ.

NAPÍSAL

DR. S. CZAMBEL.

DRUHÉ VYDANIE.

TURČIANSKY SV. MARTIN.
NÁKLADOM KNIHTLAČIARSKEHO ÚČAST. SPOLKU.
1915.

Všetky práva vyhradené.

PG
5231
C9
1915

Knihtlačiarsky účast. spolok v Turčianskom Sv. Martine.

Predmluva.

„Rukoväť“ je pre takých, ktorí vedia po slovensky hovoriť a chcú vedieť písať.

Stredoslovák, ktorý vyslovuje dvojhlásky *ia, ie, iu, ô,* bez všetkých príprav môže vziať Rukoväť do ruky, lebo sú v nej pravidlá osnované na strednom nárečí slovenskom. Ale príslušníkom nárečí a podrečí, v ktorých niet dvojhlások *ia, ie, iu, ô,* alebo v ktorých sa vyslovuje *dz* a *c* m. písaného *ď* a *ť* (*dz*akovac m. *ď*akovať!), treba sa náležite pripraviť. Oni, ak majú potrebu, chuť a vôľu osvojiť si spisovnú reč slovenskú, nech predovšetkým čítavajú také novšie knihy alebo časopisy, ktoré sú správne po slovensky písané. Pre nich sa len potom hodí „Rukoväť“.

V „Rukoväti“ je všetko, čo tohto času treba vedieť z pravopisu a z grammatiky spisovnej reči slovenskej. „Obsah“, ktorý nasleduje po predmluve, ukazuje, kde čo treba hľadať. Vo veciach, o ktorých nenajdeš úpravy, ani zásadnej, opieraj sa o vlastné podrečie.

„Abecedný ukazovateľ“, na str. 303—372, ukazuje, ako sa jednotlivé slová píšu alebo ohybujú a s inými slovami viažu. Kto hľadá v ňom, nech nespúšťa s očú „Pripomenutí“, vytlačených na str. 304.

Pôvodca.

Obsah.

A) Z náuky o hláskach.

Úvod: Strana

Aké litery píšeme v slovenčine 1
Roztriedenie hlások 1
O samohláskach a dvojhláskach 2
O spoluhláskach 4
Kde sa píše „ä“ 7
Kde sa píše „y“ 9
Kde píšeme dvojhlásky 14
O dlhých a krátkych slabikách 15
Kde sa píšu mäkké ď, ť, ň, ľ 18

B) Z náuky o tvorení kmeňov.

Pozor na predpony ob-, od-, nad-, pod-, pred-, bez-, roz- 23
O prípone komparatívu -ší 24
Slová, tvorené príponami -ský, -stvo . . . 26
Rozoznávaj predložky s, z, vz:
A) s, z, vz predložkami 27
B) s, z, vz slovesnými predponami . . . 30
Zopakované pravidlá o predp. s, z, vz . . 34
Kmene zvláštnej pozornosti hodné 36

C) Z náuky o ohýbaní kmeňov.

I. Skloňovanie.

Úvod 39

Skloňovanie podstatných mien.

Skloňovanie mužských:
Vzory „kráľ“, „dvor“, sluha 39
Poznámky o pádoch 41
Z nárečia a pravopisu 51
Skloňovanie ženských:
Vzory „ryba“, „ulica“, „dlaň“, „kosť“ . . 53
Poznámky o pádoch 56
Z nárečia a pravopisu 61
Skloňovanie stredných:
Vzory „delo“, „plece“, „obilie“, „jahňa“ . 64
Poznámky o pádoch 66
Z nárečia a pravopisu 69
Skloňovanie cudzích slov 72
Spoločné poznámky o skloňovacích príponách 76

Skloňovanie prídavných mien.

Vzory „pekný“, „boží“, „otcov“ 77
Poznámky o pádoch 81
Z nárečia a pravopisu 82

Skloňovanie zámen.

Ja, ty, sa 86
On, ono, ona 87
Môj, tvoj, svoj 89
Ten, to, tá 90
Kto, čo 93

Skloňovanie číslovíek.

Jedon, jedno, jedna 93
Dva, dve 96
Číslovky 5—99 97
Sto, tisíc 98
Všeobecné pripomenutie o číslovkách . . . 99

II. Časovanie.

A) O podobách slovies vôbec.

Neurčitok (infinitív) 99
Podstatné meno slovesné 99
Priechodníky 99
Príčastia 101
Spôsoby 103
Osoby 104
Časy 104
Stav 104

B) Prosté podoby slovesa.

Ohýbacie prípony slovesné 105
Slovesné kmene:
Kmeň neurčitku 108
Kmeň prítomníka 112
Roztriedenie slovies 115
Vzory časovania:
I. triedy 1. vzor „volať-volám“ 117
„ 2. vzor „hrabať-hrabem“ . . . 119
„ 3. vzor „držať-držím“ 122
„ 4. vzor „kupovať-kupujem“ . . 123
II. triedy 1. vzor „trieť-triem“ 123
„ 2. vzor „rozumieť-rozumiem“ . . 124
„ 3. vzor „horieť-horím“ 125
III. triedy 1. vzor „robiť-robím“ 126
„ 2. vzor „piť-pijem“ 128
IV. triedy 1. vzor „čuť-čujem“ 129
„ 2. vzor „minúť-miniem“ 129
V. triedy vzor „niesť-nesiem“ 131
Dodatky ku vzorom časovacím:
„Byť“ 133
„Jesť“ 134
„Vedieť“ 134
„Chcieť“ 135
„Isť“ 135

C) Opisované podoby slovesa.

Minulý čas 137
Dávnominulý čas 137
Budúci čas 138
Rozkazovací spôsob 138
Podmieňovací spôsob 138
Trpný stav slovies 139

D) **Z náuky o význame slov a o ich viazaní.**

Úvod 142

A) O jednotlivých čiastkach reči.

O podstatnom mene:
Zväčšovanie a zmenšovanie 143
Zdôrazňovanie 146
Vyhybovanie podstatným menám slovesným 146
O rode 149
Pomnožné mená 150
O prídavnom mene:
Prídavné mená vo význame podstatných . 151
O prisvojovacích prídavných menách . . 151
Prídavné mená miesto mien podstatných . 152
Prídavné mená svoj význam menia:
I. predrážaním sloviec pra-, pre-, pri-, na- 154
II. priberaním prípon 155
III. stupňovaním 156
O zámenách:
Osobné zámená:
O osobných zámenách vôbec . . . 158
O zvratných „seba“, „sa“ osobite . . 159
Prisvojovacie zámená:
O prisvojovacích zámenách vôbec . . 162
O zvratnom „svoj“ osobite 163

Ukazovacie zámená:
Ten, to, tá 164
Sám, samo, sama 165
Samý, samé, samá 166
Vzťažné zámená 167
Neurčité zámená 168
O číslovkách.
Číslovka *jedon* zbytočnou 168
„Niekoľko", „viac". „pár" 170
Povaha čísloviek základných a rozčlenúvacích 170
Vyslovúvanie zlomkov 173
Nahradzovanie „sorty", „fajty", „druhu" . 174
O slovese:
O význame slovies vôbec:
Slovesá nedokonané a dokonané . . 175
Slovesá podmetné a predmetné . . . 177
Slovesá s predponou do-, od- . . . 177
Slovesá s predponou roz- 178
Slovesá s predponou na- 178
Slovesá s predponou s-, so- 179
Slovesá s predponou vy- 179
Zmenšovanie príponou *-ka* 179
O význame jednotlivých podôb slovesných:
Časy 180
Spôsoby 181
Neurčitok (infinitív) 181
Priechodníky 182
Príčastia 184
Trpný stav 185
O príslovkách:
O príslovkách miesta (hore, dolu, von, dnu, donútra, zpät, zpiatky, nazad) 186
Príslovky „veľa", „preč" so slovesami 188
Všeobecné poznámky o príslovkách miesta 189
O príslovkách času 189

O príslovkách spôsobu a miery . . . 189
Tvorenie prísloviek z prídavných mien 190
Všeobecné poznámky o príslovkách . 192
O predložkách:
O predložke *k, ku* 192
O predložke *na* 193
O predložke *nad* 197
O predložke *od* 197
O predložke *okolo* 197
O predložke *po* 198
O predložke *pod* 199
O predložkách *s, so* 199
O predložkách *z, zo* 199
O predložke *za* 199
Spoločne o predložkách 200
O spojkách:
Priraďovacie 204
Podraďovacie 207
O citoslovciach 208

B) O jednotlivých pádoch skloňovacích.

O nominatíve 209
O vokatíve 210
O akkuzatíve 211
O genitíve 213
O datíve 218
O lokáli 223
O inštrumentáli 224

D) **Z náuky o vetách a o ich skladaní.**

Úvod 232

A) O jednotlivých čiastkach vety.

O podmete 235
O prísudku 237

O shode prísudku s podmetom:
Prísudkom určité sloveso 239
Prísudkom skloňovateľné slovo so sponou 241
O shode pri dvojení 243
O prívlastku 244
O shode prívlastku s objasňovaným menom:
Prívlastky adjektívné 246
Prívlastky predstavkové 247
Prívlastky prístavkové 249
O doplnku 251
O príslovkovom určení 253
Spoločne o čiastkach vety 254

B) O skladaní viet a súvetí.

I. Skladanie viet.

Úvod 255

a) *Jednotlive o rozličných vetách.*

Oznamovacie vety 255
Rozkazovacie či vyzývacie vety 256
Podmieňovacie vety 257
Opytovacie a odpovedúvacie vety 258

b) *Spoločne o rozličných vetách*

Zapieracie vety 260
Podmienky jasnej a zreteľnej vety 261
Kusé vety sa dopúšťajú 264

II. Skladanie súvetí.

Úvod 264
O priraďovaní samostatných viet 265
O podraďovaní pobočných viet:
O pobočných vetách vôbec 266
O pripojovacích slovách 267
Podmetné a predmetné vety 267

Prívlastkové vety 268
Odvislé vety opytovacie 268
Podradené súvetie 269
Spoločne o skladaní súvetí:
Uvodzovacie vety 270
Mnohočlenné súvetie 270
Spletené vety 270

C) Oddeľovanie výrazov a slov vo vete a v súvetí.

O delidlách 271

O pravopise.

Ako písať cudzie slová 276
Kde sa píšu veľké litery 279
O slučovaní slov 288
Skracovanie slov 294
O rozdeľovaní slabík 297

O ľubozvuku.

O rušení hiátu 299
Vyhybuj rovnoznejúcim slabikám po sebe . 301
Zreteľnosť nad ľubozvuk 302

Abecedný ukazovateľ, str. 303—372.

Na pokon. Jozef Škultéty 373

A) Z náuky o hláskach.

Úvod.

1. §. V slovenčine píšeme nasledujúce litery:
a, á, ä, ă, b, c, č, d, ď, dz, dž, e, é, f, g, h, ch, i, í, y, ý, j, k, l, ľ, Í, m, n, ň, o, ó, ô, p, r, ŕ, s, š, t, ť, u, ú, v, z, ž = 44.

Složky: ia, ie, iu, ou.

Každú hlásku o sebe zreteľne môžeme vysloviť, ale v slove, v spojení s druhou alebo s druhými hláskami, z príčin fyziologických, svoj zvuk často zmenia až do nepoznania. Niekedy hláska cele zmizne pri výslovnosti a niekedy sleje sa s druhou alebo s druhými v novú hlásku. A z toho, že pravých hlások vysloveného slova nepočujeme vždy jasne a zreteľne, vykľula sa náuka o pravom písaní slov, či náuka o pravopise.

2. §. Aby sme dôkladne porozumeli pravopisným a mluvnickým pravidlám v tejto „Rukoväti" obsaženým, nasledovne roztrieďujeme hlásky:

Samohlásky:

Dľa času:

Krátke: a, ä, e, i, y, o, u.
Dlhé: á, ă, é, í, ý, ó, ú.

Dľa vlivu na predchodiacu spoluhlásku:
Tvrdé: a, á, y, ý, o, ó, u, ú.
Mäkké: e, i, í.

Dľa mluvidla:
Tenké: e, é, i, í.
Hrubé: a, á, o, ó, u, ú.

Dvojhlásky:

Tvrdé: ou, uo (= ô).
Mäkké: ia, ie, iu.

Spoluhlásky:

Dľa akosti zvuku:
Tvrdé: b, d, f, g, h, ch, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z.
Mäkké: c, č, ď, dz, dž, j, ľ, ň, š, ť, ž.

Dľa sily zvuku:
Jasné: b, d, ď, dz, dž, g, h, v, z, ž.
Temné: p, t, ť, c, č, k, ch, f, s, š.
Plynné: j, l, ľ, r, m, n, ň.

Dľa mluvidla:
Hrdelné: g, h, ch, k.
Zubné: d, ď, n, ň, t, ť.
Sykavé: c, č, s, š, z, ž.
Retné: b, m, p, v, f.

5. §. *O samohláskach a dvojhláskach* poznamenať treba toto:

1) Hláska „*ä*“ vyslovuje sa ako *ea*, to jest *e* + *a* jedným dúškom rýchle a odseknuto vyslovené, pričom hlásku *e* menej počuť než *a*. Kto si takúto zvláštnu výslovnosť osvojí, z čítania sa ľahko naučí, kde treba klásť hlásku *ä*. Dlhé *á* prichodí len v nárečí a cudzích slovách: prázes atď. Za litery *ä*, *á* nikdy neklaď složky *ae*.

2) Hláska *„y“*, *„ý“* znie ako *i*, *í*, lenže ako také *i*, *í*, ktoré nemá obmäkčujúceho účinku na predchodiacu spoluhlásku *d*, *t*, *n*, *l*. Kto sa učí pravopisu, dobre urobí, keď počas svojho učenia *y (ý)* vyslovuje dôsledne ako nemecké alebo maďarské *ü* (*w*ünschen, sz*ű*r atď.), t. j. mlyn, syn, plyn atď. ako mlün, sün, plün; ženy boly ako ženü bolü a tomu podobne.

3) Krátke *e* vždy sa pokladá v slovenskom pravopise za *mäkkú* hlásku, a preto sa pred ňou spoluhlásky *ď*, *ť*, *ň*, *ľ* nikdy mäkčeňom neobmäkčujú. Ony stávajú sa mäkkými už tým, že mäkké *e* stojí po nich. Tým je rečené, že slabiky *de*, *te*, *ne*, *le* čítajú sa tak, ako by stálo písané: *ďe*, *ťe*, *ňe*, *ľe*. Píše sa *de*ň m. *ďe*ň, *te*ľa m. *ťe*ľa, *ne*mý m. *ňe*mý, *le*n m. *ľe*n a t. p.

Poznámka. Výnimečne vyslovuje sa *e* aj tvrdo tam, kde je etymologicky tvrdé, menovite a) v zámene *ten* a v slovách od neho odvedených: *te*dy, *te*raz atď., b) kde nastúpilo na miesto dlhého *é*, menovite v skloňovaní prídavných: krásne*h*o m. krásné*h*o atď., c) v cudzích slovách: i*de*a, *te*rmín, *Te*rézia atď.

4) Hláska *i* a *í* je mäkká a tiež obmäkčuje predchodiacu spoluhlásku *d*, *t*, *n*, *l*. To jest *di*, *ti*, *ni*, *li* číta sa, ako by bolo písané: *ďi*, *ťi*, *ňi*, *ľi*. Píše sa *d*ivý m. *ď*ivý, s*t*ínať m. s*ť*ínať, *n*ikto m. *ň*ikto, *l*ízať m. *ľ*ízať atď.

Poznámka. Hláska *i* a *í* výnimečne vyslovuje sa i tvrdo, a) v mn. nom. prídavných mien: hod*ní*, pek*ní* ľudia atď. a b) v cudzích slovách: gramma*ti*ka, matema*ti*ka, *di*sciplína atď.

5) Keďže dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu* počínajú sa mäkkým *i*, preto i ony obmäkčujú predchádzajúcu spoluhlásku *d*, *t*, *n*, *l*. Slabiky *dia*, *die*, *diu*, *tia*, *tie*, *tiu*, *nia*, *nie*, *niu*, *lia*, *lie*, *liu* čítajú sa tedy, ako by bolo

písané: *ďia*, *ďie*, *ďiu*, *ťia*, *ťie*, *ťiu*, *ňia*, *ňie*, *ňiu*, *ľia*, *ľie*, *ľiu*. Z tej príčiny mäkké *ď*, *ť*, *ň*, *ľ* nikdy neoznačuje sa mäkčeňom pred dvojhláskami *ia*, *ie*, *iu*, ale píše sa: *dia*bol, *die*ra, povo*diu*, *tia*hať, u*tie*rať, pi*tiu*, pokole*nia*, pokole*nie*, pokole*niu*, *lia*ť, *lie*tať, obi*liu* a číta sa, ako keby bolo písané: *ďia*bol, *ďie*ra, povo*ďiu*, *ťia*hať, u*ťie*rať, pi*ťiu*, pokole*ňia*, pokole*ňie*, pokole*ňiu*, *ľia*ť, *ľie*tať, obi*ľiu*.

6) Za stredno-slovenskú dvojhlásku *uo* (v prízvukovanej slabike toto *uo* znie tak, ako *vo*), ktorá povstala z dlhého *ó*, na pr. v slovách ako v*uo*l, k*uo*ň, n*uo*ž atp., píše sa litera *ô*, tedy v týchto prípadoch píše sa: v*ôl*, k*ôň*, n*óž*.

4. §. *O spoluhláskach* treba vedieť toto:

1) Spoluhláska *v* na konci slabík v strednej slovenčine znie tak, ako veľmi krátko vyslovené *ŭ*. Namiesto stá*v*-ka, sto*v*-ka, sli*v*-ka, posta*v* (imper.!), premá*v*-ka, chlapo*v* (pl. g.!), otco*v* atď. počuť: stáŭ-ka, stoŭ-ka, sliŭ-ka, postaŭ, premáŭ-ka, chlapoŭ, otcoŭ. Vždy píš pôvodnú hlásku *v*. Pôvodnú hlásku najdeš, keď patričnému slovu dáš takú formu, že *ŭ* nestojí na konci slabiky; vtedy ukazuje pôvodnú hlásku. Budem písať stá*v*ka, sto*v*ka, sli*v*ka, posta*v*, premá*v*ka, chlapo*v*, otco*v* atď., lebo *v* je zrejmé v takýchto a podobných formách rečených slov: sta*v*iť sa, sto*v*ák, sli*v*ák, posta*v*iť, premá*v*ať sa, chlapo*v*ia, otco*v*o. — Kde si takto pomôcť nemôžeš, nazri do Abecedného ukazovateľa. O dvojhláske *ou* viď 10. §.

2) Tvrdé *l* v niektorých zachovalejších stredno-slovenských obciach napospol tak vyznieva, ako veľmi nakrátko vyslovené *ŭ*, tedy kostoŭ, do ko-

stoŭa, z kostoŭa, boŭa, ŭavica atď. V činnom príčastí min. času, v muž. rode, pozostala táto výslovnosť v celej strednej slovenčine, to jest vyslovuje sa: on boŭ, vraveŭ, písaŭ, robiŭ atď., ale spisovná reč káže tu písať vždy tvrdé *l*, tedy: on bo*l*, vrave*l*, písa*l*, robi*l* atď.

3) Spoluhláska *k*, v predložke *k*, *ku*, vyslovuje sa na mnohých miestach ako *g*; to je nesprávna výslovnosť. Nikdy nepíš: *g* ľudu, *g* ovciam, *g* išpánovi, *gu* mne, ale vždy s *k*: *k* ľudu, *k* ovciam, *k* išpánovi, *ku* mne atď.

4) Gruppa spoluhlások *šť* často sa vyslovuje ako *šč* i *sč*. Spisovný jazyk užíva tu výlučne strednoslovenskú výslovnosť so *šť*. Nepíš tedy: sčastný, ščastný, ščebotať, ščedrý, ščekať, ešče atp., ale vždycky: *šť*astný, *šť*ebotať, *šť*edrý, *šť*ekať, e*šť*e atp.

5) Na konci slov a pred temnými *jasné spoluhlásky b*, *d*, *ď*, *dz*, *dž*, *g*, *h*, *v*, *z*, *ž* tak znejú, ako zodpovedavé temné *p*, *t*, *ť*, *c*, *č*, *k*, *ch*, *f*, *s*, *š*, a této pred jasnými, ako zodpovedavé jasné. Príklady: holub znie ako holup, had ako hat, mokraď ako mokrať, vidz ako vic, batoh ako batoch, reťaz ako reťas, krádež ako krádeš atď. Iné príklady:

pod trávou	znie	ako:	pot trávou
nad čelom	„	„	nat čelom
od kuchyne	„	„	ot kuchyne
zas ďakuje	„	„	zaz ďakuje
za kôš zeme	„	„	za kôž zeme atď.

Pravú hlásku najdeš, keď patričnému slovu dáš takú formu, aby po pochybnej spoluhláske nasledovala samohláska. Budeš písať holub, had, mokraď.

batoh, reťaz, krádež, lebo z ohýbania tých slov vidieť, že treba napísať takúto hlásku. Ohýba sa totiž: holu*b*a, ha*d*a, mokra*d*i, bato*h*a, reťazi, krádeže. Budeš písať: po*d* trávou, na*d* čelom, o*d* kuchyne, za*s* ďakuje, za kô*š* zeme, lebo sa hovorí: po*d*o mnou, na*d*o mnou, o*d*o mňa, zase ďakuje, z koša atď. atď.

6) Keď sa dostanú k sebe pri tvorení slov také *spoluhlásky,* ktoré *obecná mluva nerada znáša vedľa seba,* zbavuje sa ich nasledovne:

a) Ak sú spoluhlásky dosť príbuzné, prvá pripodobí sa druhej (v slovách: o*dť*ať, päť*d*esiat, mužský, kolo*šš*ký atď. povstane: o*ťť*ať, päť*d*esiat, mu*ss*ký, kolo*ss*ký), a že obecná mluva nerada má po sebe dve rovnaké spoluhlásky, obidve ich smliaždi v jednu, tak že v spomenutých slovách ostane: o*ť*ať, päťesiat, muský, koloský.

b) Hoc sú spoluhlásky nie dosť príbuzné dľa mluvidla, ale spolu vyslovené vyznievajú v jedon samostatný zvuk, obecná mluva namiesto nich užíva tento nový zvuk, na pr. halič*s*ký = halický, pohonič*s*ký = pohonický, po*ds*ekať, o*ds*eknúť = pocekať, oceknúť; dva*ds*ať, tri*ds*ať = dvacať, tricať, tvr*dš*í, kra*tš*í = tvrčí, kračí atď.

c) Keď sú spoluhlásky nie dosť príbuzné dľa mluvidla a vyslovené nevyznievajú v jedon samostatný zvuk, prvá spoluhláska premení sa v príbuznú druhej (boh-ský = božský), a potom obecná mluva nakladá s takou gruppou spoluhlások dľa spôsobu pod a) označeného.

V takýchto a podobných prípadoch pravopis zpravidla zachováva pôvodné spoluhlásky, to jest

píše: odťať, päťdesiat, mužský, kološský, haličský, pohoničský, podsekať, odseknúť, dvadsať, tridsať, tvrdší, kratší atď., ale rozvoj pravopisný ústalil i niektoré odchýlky od pravidla.

Kde a kedy treba zachovávať pôvodné spoluhlásky a kedy sa dovoľuje písať ďa výslovnosti, o tom na príslušných miestach tejto Rukoväti podávajú sa podrobné pravidlá. Podrobné pravidlá podávajú sa, vždy na príslušných miestach, i o tom, kde treba klásť mäkké spoluhlásky *ď*, *ť*, *ň*, *ľ*, kde písať samohlásky *ä*, *y*, dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu*, *ô*, *ou* a konečne kde treba klásť *dlhé* a kde *krátke* hlásky.

Kde sa píše „ä“.

5. §. Písmeno *ä* píšeme jedine po spoluhláskach *b*, *m*, *p*, *v*; po iných nikdy. Po spomenutých spoluhláskach píšeme *ä* v nasledujúcich prípadoch:

1. V týchto koreňoch alebo od nich odvodených kmeňoch:

Po *m*:

mädliť, mäkký, mäso, smäd, zmätok (pomätený, mätežník), pamäť (pamätať, pamätlivý), najmä.

Po *p*:

päť (pätoro), päta (opätok), päsť (zápästky), opäť (vzpäť, nazpäť), pripäť (zapäť, zapätý).

Po *v*:

väčší (väčšmi),
vädnúť (zvädlý),
väzy (položiť na väzy),
väzba (záväz, väzenie, uväzniť, odväzovať atď.),
deväť,
hovädo (hovädzí),
svätý (svätosť, posvätný, svätiť atď.),
rukoväť.

2. V slovotvornej prípone -ęt (= ät): žriebäťa, žriebäťu, žriebäťom, žriebäcí, v nom. žrieb*ä*. Touto príponou nepravidelne odvedené sú i rybäcí, volovăcí.

3. V slovotvornej prípone -mę (= mä): semä, plemä, vemä, ramä, bremä, písmä, temä. Takéto slová vo svojich rozšírených kmeňoch utrácajú hlásku *ä*. Písalo sa: sem*e*ňa, sem*e*ňu (semeno-sem*e*na-sem*e*nu), plem*e*ňa, plem*e*ňu (plemeno-plem*e*na-plem*e*nu) atď. (Viď 93. §.) Chybne písalo by sa tedy: sem*ä*nisko m. semenisko; plem*ä*no, vem*ä*no, ram*ä*no m. plemeno, vemeno, rameno atď.

4. V 3. osobe prítomného času ukazovacieho niektorí príponu *ia* skracujú v *ä*, píšuc m. lúp*ia*, vstúp*ia*, kúp*ia* atď. lúp*ä*, vstúp*ä*, kúp*ä*, čo je síce správné, ale odporúča sa radšej podržať dvojhlásku *ia*; v tých prípadoch píš tedy: oni lúp*ia*, vstúp*ia*, kúp*ia* a podobne.

5. V prípone prítomného priechodníka dvojhláska *ia (iac)* tiež sa skracúva následkom predchádzajúcej dlhej slabiky v *äc*, na pr. lúpäc, kúpäc, vstúpäc, trápäc atď. Ale kladme radšej i v takomto prípade *ia* a píšme: lúp*iac*, kúp*iac*, vstúp*iac*, tráp*iac*; podobne: lúp*iac*i, kúp*iac*i atď.

6. V niektorých iných koreňoch a kmeňoch, ktoré sú uvedené v Abecednom ukazovateli.

Poznámka. Nemá sa písať *ä* v nasledujúcich slovách: m*e*d, veža, teb*a*, seb*a*, prim*a*ť, krom*e*, spom*e*núť; rozprávať, skrápať, krívať a pod.; v stup*a*j, kropaj a pod.; v Rim*a*n, Detv*a*n, Šalkovan a pod.

Kde sa píše „y“.

6. §. Hláska „y“ píše sa po tvrdých spoluhláskach: *b*, *d*, *f*, *g*, *h*, *ch*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, *z*; naproti tomu po mäkkých spoluhláskach: *c*, *č*, *ď*, *dz*, *dž*, *j*, *ľ*, *ň*, *š*, *ť*, *ž* nikdy nepíše sa v domácich slovách. Kedy treba napísať „y“ po tvrdých spoluhláskach, o tom podávajú sa nasledujúce pravidlá:

I. *Po k, g, h, ch zpravidla píše sa „y“*, na pr. kyjak, kytka, burgyňa, hyd, hýbať, chytrý, chyža atď. — Od slov *kylavý*, *kylavosť* rozoznávaj cudzie slovo *kila* (= istá miera, predtým v úžitku).

Výnimky: V onomatopoetických slovách píše sa *i*: chichotať sa, kikiríkať, hí, hijo, zhíknuť. Ďalej píše sa *i* po k, g, h, ch v príponách *in*, *ina*, *ino*, ktorými tvoríme prídavné mená privlastňovacie, ako: matkin chlieb, strigin domec, Zuzkina šatka, mladuchina sestra atď. Konečne *i* píše sa po k, g, h, ch v nominatíve množného čísla prídavných mien: vrtkí chlapci, úbohí ľudia, tichí starci atď. — Samo sebou sa rozumie, že prvý člen dvojhlások *ia*, *ie* ani po *k*, *g*, *h*, *ch* sa nezmení: píšeme totiž: ok*ie*n, g*ia*t, a nie okyen, gyat.

II. *Po ostatných tvrdých spoluhláskach píše sa „y“ len v poniektorých určitých prípadnostiach, a to:*

V nasledujúcich častejších domácich a udomácnených koreňoch a od nich odvedených kmeňoch:

Po *b*:

by, bych, aby,
býk,
bylina,
bystrý,
byvol,
odbydnúť,
kobyla,
byť (sein, lenni; a odvedené: bývať, obývať, bydlo, obyvateľ, príbytok, zbývať, nazbyt, ubývať, dobývať, dobytok, prvobytný, starobylý atď.),
obyčaj.

Po *d*:

dych (dýchať, dychtiť),
dym,
dýmať (nadýmať, rozdýmať iter. od dmúť sa),
dyňa,
v príslovkách: kedy, vtedy, onehdy, v spojke: tedy.

Po *l*:

lyhať (zlyhala puška),
lyko,
lysý (lysina),
lýtko,
lyžica,
blýskať sa, blyšťať sa.
mlyn,
plytký,
polynka,
slycha (slych, slýchať),
vplyv (vplývať).

Po *m*:

my (nem. wir, mať. mi),
mykať (zámyk, pomykov),
mýliť sa (mýlka, omyl),
myslieť (myšlienka, myseľ, smysel, úmysel, priemysel),
myš,
myť (mydlo, pomyje),
mýto (mýtovnica),
čmýriť — hmýriť sa,
hmyz,
šmýkať sa (šmyknúť sa).

Po *p*:

pýcha (pyšný),
pýr (zapýriť sa),
pysk (pyskatý),
pýtať (spýtať sa, prepytovať),
pyteľ,
kopyto,
kopytce (kopyto, kopycia).

Po *r*:

ryba,
rýdzi,
rýchly,
rychtár,
ryk (ryčať, obrykovať sa na koho),
rým (vo verši),
rýnok (ryng),
rýpať (rypák),
rysý (ryšavý, Rysuľa),
ryť (rylo),
rytier,
rytma,
ryža,
bryndza,
brýzgať (bryzgnúť),
hrýzť,
kryť (ukryť, prikrývka, skrýša),
prýštiť sa,
trýzniť,
koryto,
strýc (stryná),
staryga.

Po *s*:

sychravý,
sýkať (syčať),
syr (syrovátka=srvátka),
sypať (nasypať, násyp, sýpka, osýpky, sypanice, sypký),
sýkorka,
syn,
syseľ,
sýty (sýtosť, nasýtiť, do sýta).

Po *t*:

ty (tykať),
týkať sa (týčka, styk, potyk),
tylo,
tyť (= tučnieť),
týždeň,

motýľ,
motyka,
styd (stydieť sa, stydnúť),
štyri,
svätyňa,
ostýchať sa.

Po *v*:

vy (vykať),
vy-, ako predpona slovies píše sa vždy s *y*, znamenajúc to, čo nem. aus, heraus, maď. ki-, na pr.; vydať, vyhnať atď.,
vyhňa,
vysoký (vyšší, výšina, povýšiť),
výskať,
vyť (zavýjať, pes zavýja, povyk),
zvyk.

Po *z*:

na-zývať (po-zývať, vy-zývať, prezývať),
jazyk.

7. §. Niektoré korene (kmene) vo výslovnosti celkom alebo aspoň veľmi sa podobajú jedno-druhým a len pravopisom nadobúdajú určitého významu. Také sú:

s *y*:	s *i*:
byť (sein, lenni)	biť (schlagen, verni)
nábytok (Möbel, bútor)	nábitok (Ladung des Gewehres; töltény)
bydlo (Wohnung, lakás)	bidlo (Stange, rúd)
lyhať (= luhať, lügen, hazudni)	líhať (sich niederlegen, lefeküdni)
my (wir, mi)	mi (mir, nekem)
pysk (= ústa, Lippe, ajk)	pisk (Pfif, fütty)

spytovať sa (fragen, kérdezni)	pitvať (seziren, boncolni)
zpytovať (forschen, kutatni)	
obrýknuť (od ryk, ryčať)	obkríknuť (od krik, kričať)
ryť (graben, ásni)	riť (Arsch, seg)
rým (vo verši)	Rím (mesto)
skrýša (od skryť, Versteck, rejthely)	skriňa (Kasten, szekrény)
trýzniť (peinigen, gyötörni)	trizna (Begräbnisfest, halotti tor)
syn (Sohn, fiu)	siný (schwarzblau, sötétkék)
sypať (schütten, tölteni)	sipieť (zischen, sziszegni)
syr (Käse, sajt)	sirý, osirelý (verwaiset, elárvult)
sýty (satt, jóllakott)	sito (Sieb, szita)
ty (du, te)	ti (dir, neked)
výr (meno istých sôv)	vír (Wirbel, örvény)
vysoký (hoch, magas)	visieť (hängen, függni)
vyť, zavýjať (heulen, vonítani)	viť (flechten, fonni)
(na)zývať (nennen, nevezni)	zívať (gähnen, ásitani)
(pre)zývať (Spitznamen geben, gúnyneveket adni)	

Poznámka I. Nemá sa písať „y“ v týchto slovách: k*o*r*i*sť, l*i*gotať sa, l*i*sknúť sa, p*i*rť, p*i*tvať, s*i*pieť, br*i*diť sa, obída (ob*i*dieť), os*i*ka, skr*i*ňa, str*i*ga, osob*i*tý (osob*i*tný), podv*i*ky, štyr*i*, var*i*to.

Poznámka II. Keď si v pochybnosti, či v niektorom kmeni alebo v koreni napísať „y“ alebo „i“, pozri do Abeced-

ného ukazovateľa. Čo sa týče hlásky „y“ v koncovkách, viď Náuku o ohýbaní.

Kde píšeme dvojhlásky.

8. §. Dvojhlásky *ia, ie, iu* zpravidla kladú sa za dlhé *á, é, ú* po mäkkých spoluhláskach. Tedy žia*k* m. žá*k*, žie*n* m. žé*n*, hovädzi*u* polievku m. hovädzú polievku atď. atď. Za spoluhlásky *ia, ie, iu* nikdy sa nesmie písať *iá, ié, iú* (podľa západnoslovenskej výslovnosti). Chybne by bolo: pri*á*teľ, žiá*k*, chli*é*b, chli*é*v, Božiú vôľu, medvedi*ú* kožu atp.

Kmene, v ktorých sa javí *ia, ie, iu,* najdeš v Abecednom ukazovateli, a na prípony, v ktorých sa dlhé *á, é, ú* rozkladá v *ia, ie, iu,* poukážeme v Náuke o ohýbaní.

Poznámka. Dvojhlásky *ia, ie, iu* nesvobodno smiešať s gruppami *ja, je, ju.* Pre rozoznanie prvých od druhých treba vedieť toto: Dvojhlásky *ia, ie, iu* nikdy neprichodia na počiatku slabiky (viď náuku o rozdeľovaní slabík) alebo slova a samy o sebe nemôžu byť samostatnou slabikou: *pria*-teľ, *pria*-zeň, *ria*-diť, za-*priah*-nuť, *via*-zať, u-*mie*-ra-*nie*, vl-*čia* tma, du-*šiam*, u-*šiam*, niž-*šiu*, pa-*niu*, po-ko-le-*niu* atď. atď. — Naproti tomu gruppy *ja, je, ju* zpravidla stoja na počiatku slabiky alebo slova a bývajú osobitnými slabikami aj samy o sebe, na pr. *ja*-viť, *jed*-lo, *ja*-bl-ko, *ja*-ze-ro, mi-lu-*jem*, ho-tu-*jem*, žalu-*jem*, bi-*jú*, mi-lu-*jú*, vo-la-*jú* atď. Jedine vtedy nestoja gruppy *ja, je, ju* na počiatku slabiky alebo slova, keď je nejaká jednoslabičná predpona predložená slovám, nimi sa počínajúcim. Príklady: *zja*-viť sa (od *ja*-viť sa), *zja*-čať (od *ja*-čať), *zjar*-čiť (od *ja*-rok), *vje* chať (od *je*-chať), *sje*d-notiť (od *je*-don), *zja*-lo-vieť (od *ja*-lo-vieť), *zja*-ra-bieť (od *ja*-ra-bieť) atď.

9. §. Dvojhláska *ô* (*uo*, v prízvukovaných slabikách *vo*) povstáva z dlhého *ó*, ktoré stredná slovenčina nerada má, znášajúc ho iba v cudzích slovách, ako šró*f*, gró*f* atď. Namiesto kó*ň*, vó*l*, nó*ž* atď. píš tedy kô*ň*, vô*l*, nô*ž*.

Poznámka. Na Západe v takýchto prípadoch zachováva sa dlhé *ó* (= *kóň*, *vól*, *nóž*); na Východe vyskytuje sa *u* (= *kuň*, *vul*, *nuž*) a v Gemerskej *ua* (v prízvukovanej slabike *va*) = *kuan*, *vual*, *nuaž*. Písanie dvojhlásky *ô* robí tedy ťažkosť všetkým Slovákom bez ohľadu na nárečie. Prípad s dvojhláskou *ô* ľahko rozoznáš ohýbaním slova. Keďže sa povie *koňa*, *vola*, *noža*, s *koňom*, *volom*, *nožom*, z toho vidieť, že v slovách *kóň*, *vól*, *nóž*, *kuoň*, *vuol*, *nuož*, *kuaň*, *vual*, *nuaž*, *kuň*, *vul*, *nuž* máme prípad dlhého *ó*, ktoré sa rozkladá v dvojhlásku *uo* a tedy písať budeme: *kóň*, *vól*, *nóž*. Dvojhláska *ô* sa javí zväčša v striedku slova. Na počiatku slova zriedka: v slovách *ôsmy* z *osem*, *ôs* (pl. g.) z *osa*. Na počiatku slova počuté *vo* vypíš tedy bez rozmýšľania tak, ako ho počuješ, t. j. *vojak*, *voda*, *vojvoda*. Za stredno-slovenské dobr*uo*, kysl*uo*, hodn*uo* atp. píšeme dobr*é*, kysl*é*, hodn*é*. Viď § 124.

10. §. Dvojhláska *ou* prichodí len v jednotnom inštrumentáli ženského skloňovania (s t*ou* žen*ou*, s t*ou* dobr*ou* dušo*u*). Od dvojhlásky *ou* dobre treba rozoznávať príponu *ov* mn. genitívu pri mužskom skloňovaní (tých chlap*ov*, tých muž*ov*, z tých strom*ov*). Dvojhláska v inštrumentáli ženského skloňovania píše sa totiž *ou*, vždy s *u* na konci, kdežto prípona množ. gen. pri mužskom skloňovaní píše sa vždy *ov*, vždy s *v* na konci.

Poznámka. Za dvojhlásku *ou* vyslovujú na Západe dlhé *ú*: s dobr*ú* žen*ú*, a na Východe krátke *u*: s dobr*u* žen*u*, toto sa však nesmie používať v písme; srovn. § 82.

O dlhých a krátkych slabikách.

11. §. Stredná slovenčina, na ktorej zakladá sa spisovný jazyk, v jednom a tom istom slove *nerada má po sebe dve dlhé slabiky.* Kde by sa mal vyskytnúť podobný prípad pri tvorení (ohýbaní) slov, *tam prípona ztratí svoju dĺžku.* To deje sa i v spisovnom jazyku. Viďme príklady:

Prípona *-ský* je dlhá, čo vidieť zo slov: dunaj*ský*, pohron*ský*, mater*ský*, sloven*ský* atď., ale hneď ztratí dĺžku, keď sa pridá kmeňu dlhou slabikou zakončenému: stolár*sky*, krajčír*sky*, horár*sky*, koniar*sky* atď. Prípona množ. datívu a lokálu je tiež dlhá, v „ryb*ám*“, „ryb*ách*“, ale razom ztratí svoju dĺžku, keď sa pridá kmeňu dlhou slabikou zakončenému: váh*am*, váh*ach*, vier*am*, vier*ach* atď. — *Toto pravidlo odporúčame pozornosti hlavne západných Slovákov!*

No sú i prípady, kde spisovný jazyk, v duchu západného nárečia, strpí po sebe i viac dlhých slabík v jednom a tom istom slove: *a)* v podstatných, tvorených príponou *ie* (= *ije*), keď sú predchodiace slabiky kmeňa dlhé, na pr.: prútie, siatie, hriatie, liatie atď. (srovn. 102. §); — *b)* v množ. gen. (prípona *-í*) ženských a stredných mien mäkko zakončených, keď sú predchodiace slabiky kmeňa dlhé: básní, piesní, siatí, liatí atď.; — *c)* v 3. osobe mn. prítomného času ukazovacieho: oni lúp*ia*, vstúp*ia*, kúp*ia* atď. (5. §, 4. bod); — *d)* v prítomnom priechodníku: lúp*iac*, kúp*iac*, vstúp*iac* atď. (5. §, 5. bod); — *e)* v skloňovaní prídavných všade tam, kde by prídavné meno skrátením skloňovacej prípony dostalo formu príslovkovitovú (v sing. i pl. nom., akk., vok.). Píš tedy: krásn*é*, zvláštn*é* dieťa (deti) m. krásn*e*, zvláštn*e* dieťa (deti), aby sa vyhlo vo vete možnému dvojsmyslu. (§ 125.)

12. §. Stredná slovenčina po *j* netrpí dlhého *á*, preto slová, prijaté z nej, v spisovnom jazyku píšu sa s krátkym *a* po *j* takto: voj*ak*, stoj*ak*, zabij*ak*,

3. os. mn. stoj*a*, stroj*a* atď. Ale v umelých slovách, tedy v takých, ktoré z ľudu nepochodia, spisovný jazyk znesie dlhé *á* po *j*, na pr.: vej*á*r, strój*á*r, strój*á*reň, lej*á*reň atď.

13. §. Ak príponami *-ka, -ský, -stvo* ďalšie slová tvoríme od slov, tvorených príponou *-'an* (Kláštorčan, Brezňan, Turčan, občan, Nitran, Pešťan, zemän atď.), tak toto *'an* v duchu strednej slovenčiny stáva sa dlhým, prechodiac v dvojhlásku *-ia-*, na pr. Kláštorč*ia*nka, Brezn*ia*nka, turč*ia*nsky, pešť*ia*nsky, obč*ia*nsky, nitr*ia*nsky, zem*ia*nsky, obč*ia*nstvo, zem*ia*nstvo atď. Dľa toho chybí proti duchu strednej slovenčiny, kto píše: Kláštorčanka, Brezňanka, turčanský, občanský, pešťanský atď.

14. §. V podstatných menách, tvorených od slovies, ktoré počínajú sa predponou *pre-*, toto *pre* vždy sa predĺži v *prie-*, na pr.: pr*ie*loh, pr*ie*ber, pr*ie*mer, pr*ie*nos, pr*ie*pasť, pr*ie*mysel atď. Historicky písať ujalo sa výnimečne: preklad, prehľad, hoci toto posledné v živej mluve i teraz ešte prichodí formou: pr*ie*hľad.

15. §. Prípona *-in* je krátka v takýchto a podobných slovách: strig*i*n, vdov*i*n, macoch*i*n dom, a krátkou zostane i v skloňovaní: strig*i*nho, strig*i*nmu atď. Naproti tomu dlhá je prípona *-ín* v slovách takýchto a podobných: včel*ín*, kur*ín*. V tomto prípade často prechodí v *ien*: včel*ien* (včel*ien*ec), kur*ien* (kur*ien*ec) atď.

Poznámka. Čo sa týče ohýbacích prípon, viď čiastku C) tejto Rukoväti.

16. §. Vo všeobecnosti treba poznamenať, že náuka o dlhých a krátkych slabikách v slovenčine je málo objasnená. Dlhé a krátke samohlásky, dlhé samohlásky a dvojhlásky striedajú sa v tých istých slabikách v nesčíselných prípadoch. Všetky takéto a podobné dvojtvary sú oprávnené v spisovnom jazyku: s*ú*sed - s*u*sed, z*á*hrada - za*h*rada, r*á*no - r*a*no, š*ia*rkan-šarkan, d*ý*m-d*y*m, *ísť-i*sť, n*í*žina-n*i*žina, ponížený-pon*i*žený, odch*ý*lka-odch*y*lka, B*ô*h-B*o*h, p*ô*lnoc - p*o*lnoc, v*ô*z - v*o*z, sl*úž*ka - sl*u*žka, *ú*fať - *u*fať, zm*ú*drieť - zm*u*drieť, zav*ŕ*šiť - zav*r*šiť, k*ŕ*miť - k*r*miť, m*ĺč*ky-m*ľč*ky atď. atď.

Poznámka I. Všímaj si rozdielu medzi slovesami *stáť* a *stať*. Infinitív krátko znie v slovese, ktoré má v 1. osobe prítomného času ukazovacieho *stanem*, tedy: ostanem-ostať, predstanem-predstať, pristanem-pristať atď.: naproti tomu dlho znie infinitív, keď má 1. osoba prít. času ukazovacieho *stojím*, tedy: stojím-stáť, postojím-postáť, odstojím-odstáť atď. — *Stály* = beständig, állandó; *stalý* — geschehen, megtörtént.

Poznámka II. Krátka je kurzívou tlačená hláska v týchto slovách: tov*a*r, tv*a*roh, živ*o*t, l*o*no, zajtr*a*, slečn*a* (gen. slečn*y*, nie slečn*ej*!).

Kde sa píšu mäkké ď, ť, ň, ľ.

17. §. Pred *e*, *i*, *í*, *ia*, *ie*, *iu* mäkkých ď, ť, ň, ľ — ako to už vieme — neoznačujeme mäkčeňom. Píšeme tedy: telo, tehla, divý, dívať sa, diabol, požehnania, dieťa, niesol, pohodliu, noseniu atď. a čítame: ťelo, ťehla, ďivý, ďívať sa, ďiabol, požehnaňia, ďieťa, ňiesol, pohodľiu, noseňiu. Inokedy mäkké ď, ť, ň, ľ vždy označuj obmäkčovacím znakom. V obecnej výslovnosti nie vždy počuť uvedené mäkké spoluhlásky tam, kde vyžaduje ich etymologia, preto pisatelia, opierajúci sa o výslovu, nevedia klásť rečené

spoluhlásky na pravom mieste. Z tej príčiny podávajú sa pre nich najpotrebnejšie pravidlá:

Mäkké ď, ť, ň, ľ píšeme v nasledujúcich hlavnejších prípadoch:

1. V nasledujúcich častejšie písaných slovách:

ďaleký
dosaváď
ľad
ľadník
ľadvie
ľahký (zľahčiť)
ľahnúť
ľakať
ľan
ľavý
ľúbiť (ľúbezný)
ľud (ľudský, vľúdny)
ľúty (ľutovať)
bľabotať
bľačať
čľapotať
čľupnúť
dľa (vedľa)
hľa (hľadieť)
hľuza
kľačať
kľavý
kľúč
kľud (kľúdiť)
kľuka
kľuvať sa
kmeť
aspoň
mľaskať
pľasknúť
pľúca
pľuhavý
pľušť
pľuť
pľuzgier
sľub
škľabiť sa
tľapkať
tľaskať
žľab
žľaza
beľmo
poľovať (poľovník)
toľký
cintľavý
chudorľavý
krikľúň (krikľavý)
križľovatý
prhľava
pichľavý
smradľavý
žíhľava
bôľ
Viedeň
cieľ
diaľ (diaľka)
kráľ
soľ
žiaľ
guľa
chvíľa
jedľa
kašeľ
košeľa
kúdeľ
maštaľ
myseľ
motýľ
nedeľa
roľa
píšťaľ (píšťaľa)
pyteľ
syseľ
veľa (veľký)
vývrheľ
vôľa (voľný, nevoľa)
vatráľ

Viac kmeňov uvedie sa v Ukazovateli.

Poznámka I. Náležite treba rozoznávať této slová:

s mäkkým *ľ:*	s tvrdým *l:*
*ľ*ad (Eis, jég)	*l*ad (Harmonie, összhang)
*ľ*ahodný (gering, kicsinyes)	*l*ahodný (angenehm, kellemes)
*ľ*ak (Schrecken, ijedtség)	*l*ak (Lack, fénymáz)
*ľ*an (Flachs, len)	*l*aň (Hirschkuh, szarvastehén)
*ľ*avica (linke Hand, Seite, bal kéz, oldal)	*l*avica (Bank, pad)
*ľ*úbiť (lieben, szeretni)	*l*ubiť (wölben, boltozni)
p*ľ*uť (spucken, köpni)	p*l*uť (schwimmen, úszni)
ro*ľ*a (Acker, szántóföld)	ro*l*la (Rolle, szerep)
uho*ľ* (Kohle, szén)	uho*l* (Winkel, szeglet)

Poznámka II. Podobne rozoznávať treba slová tvorené od podstatného mena *myseľ:* dobromyseľný, zlomyseľný ľahkomyseľný atď. od dobrá myseľ, zlá myseľ, ľahká myseľ, a tvorené od slovesa *myslieť* muž. rodu podstatné mená: priemysel, úmysel, zámysel, smysel (a od nich odvodené: úmyselný, dvojsmyselný atď.) od premyslieť, umyslieť, zamyslieť, smyslieť, dvojí a smysel.

2. V prípone *-teľ* vždy je *ľ* mäkké: uči-teľ, voditeľ, muči-teľ, hosti-teľ atď.

3. V príponách *-ňa* (-eň), *-ovňa* (-oveň), *-árňa* (-áreň), *-izňa* (-izeň), ktorými tvoria sa mená ženského rodu, písať treba mäkké *ň*: stajňa (stajeň), knihovňa (knihoveň), snemovňa (snemoveň), pekárňa (pekáreň), drevárňa (dreváreň), ustanovizňa (ustanovizeň), bielizňa (bielizeň), dedovizňa (dedovizeň) atď.

4. V prípone *-eň*, ktorou tvoríme podstatné mená mužského rodu, správné je mäkké *ň*: sťažeň, osteň, prsteň atď. V takýchto posledne uvedených a podobných slovách *ň* nepozbudne mäkkosti ani v skloňovaní, píš tedy: sťažňa, sťažňu, sťažňom, ostňa, ostňu, ostňom, prsteňa, prsteňu, prsteňom atď.

5. Pri ďalšom tvorení slov kmeňové *ď*, *ť*, *ň*, *ľ* podržuje svoju mäkkosť pred príponami. Píš tedy:

žŕďka, lôďka, hŕsťka, jablôňka, remieňka, prstieňček, košieľka, postieľka, nedieľka, viedeňský, radvaňský, baňský, loďník, dážďnik, nedeľný, diaľny atď. Mäkkosť utráca *ť* a *ň* pred príponou -ný: radostný, žalostný, povestný, denný, kamenný, jasenný atď. z radosť, žalosť, povesť, deň, kameň, jaseň.

6. Pri tvorení nedokonaných slovies od dokonaných kmeňové *ľ*, *ň* obmäkčuje sa:

streliť — strieľať
deliť — udieľať

ďalej:

rozmyslieť — rozmyšľovať
povoliť — povoľovať
podpáliť — podpaľovať
honiť — uháňať
skloniť — skláňať
roniť — ráňať

V tom prípade *ď*, *ť* prechodí v *dz*, *c*:

nahradiť — nahrádzať
odpudiť — odpúdzať
hodiť — hádzať
utratiť — utrácať
podplatiť — podplácať
ukrátiť — ukrácať

18. §. Pri obmäkčovaní treba ešte vedieť nasledovné:

1. V slovách, tvorených príponou *-ba*, neobmäkčujeme pred touto príponou *d*, *t*, *n*. Píš tedy hudba, súdba, modlitba, siatba, hanba, honba, ženba, ale voľba, streľba.

2. V slovách: hudec, mlatec, hostec, hostinec, baranec, strelec a iných podobne tvorených vyslo-

vuje sa kurzívou tlačené *d*, *t*, *n*, *l* mäkko, ale táto mäkkosť prestane v skloňovaní, keď po nich vypadne *e*. Vyslovuj a píš tedy: hu*d*ca, mla*t*ca, hos*t*ca, hosti*n*ca, bara*n*ca, stre*l*ca, hu*d*covi, mla*t*covi, stre*l*covi atď.

3. Nesprávne obmäkčujú sa na konci podstatné mená, tvorené od slovies, ako: úde*l*, výstre*l*, rozdie*l*, priemyse*l*, úče*l*, účet, počet atď., čo jasne vysvitá zo slov analogicky tvorených, majúcich na konci *d* a *n*: rozcho*d*, vých*od*, výho*n*, výro*n*. Samo sebou sa rozumie, že príslušná hláska mäkkou nestane sa ani pri ďalšom tvorení. Píš tedy: zápa*l*ka, úde*l*ok, útu*l*ok, útu*l*ňa, úchy*l*ka od zápal, údel, útul, úchyl, ako: odho*d*ok, úhr*n*ok atď. z odhod, úhrn.

4. V slove desať a v složeninách dvadsať, tridsať, štyridsať je posledná hláska mäkká; naproti tomu tvrdá je v složeninách: päťdesia*t*, šesťdesia*t*, sedemdesia*t*, osemdesia*t* a deväťdesia*t*.

B) Z náuky o tvorení kmeňov.

Pozor na predpony ob-, od-, nad-, pod- atď.

19. §. Predpony *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-*, *bez-*, *roz-* pred temnými spoluhláskami znejú ako *op-*, *ot-*, *nat-*, *pot-*, *pret-*, *bes-*, *ros-*, na pr. *ob*klásť, *ob*krájať, ako *op*klásť, *op*krájať; *od*chodiť, *od*kosiť, ako *ot*chodiť, *ot*kosiť; *nad*priasť, *nad*chytiť, ako *nat*priasť, *nat*chytiť; *pod*páliť, *pod*chytiť, ako *pot*páliť, *pot*chytiť; *pred*povedať, *pred*kopať, ako *pret*povedať, *pret*kopať; *bez*silný, *bez*trestný, ako *bes*silný, *bes*trestný; *roz*kázať, *roz*krútiť, ako *ros*kázať, *ros*krútiť. Koncová spoluhláska rečených predpôn smliaždi sa niekedy s nasledujúcou spoluhláskou tak, že počuť *oť*ať m. *odť*ať, *oť*iahnuť m. *odť*iahnuť, *poť*iahnuť m. *podť*iahnuť, po*d*ať sa m. po*dd*ať sa, ale pravopis káže zpravidla zachovávať pôvodný sklad slova. A pravopis má pravdu, keď tu chráni etymologiu slova, lebo tým chráni zároveň jasnosť jeho. Lebo veď je iné *oťať* (strom z haluzí; z obťať!) a *odťať* (haluz so stromu), *otiahnuť* (nôž na osle) a *odtiahnuť* (s miesta na miesto), *potiahnuť* (= ukradnúť) a *podtiahnuť* (v písme tužkou riadok), *podať* sa (na lavici ďalej) a *poddať* sa (komu pod moc). Ostatne pisateľ tu veľmi ľahko najde pôvodný sklad slova, lebo pred-

pony *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-*, *bez-*, *roz-* často sa objavujú so samohláskou v zásloví takto: *obo*-hnať, *odo*-hnať, *nado*-hnať, *podo*-hnať, *predo*-hnať, *bezo*-hľadný, *rozo*-hnať a je tedy zrejmé, aká spoluhláska je v nich na konci. A pri smliaždeniach, ako na pr. v slovesách *poceknúť*, *oceknúť*, je etymologia tiež taká zrejmá, že každý pozorný pisateľ uhádne napísať: po*d*seknúť, o*d*seknúť; viď 4. §.

Poznámka. Predpony *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-*, *roz-* priberajú samohlásku *o* pred spoluhláskami ťažko vysloviteľnými. Píš tedy: ob*o*hnať, od*o*hnať, nad*o*hnať, pod*o*hnať, pred*o*hnať, roz*o*hnať atp., a nie: obehnať, odehnať, nadehnať, podehnať, predehnať, rozehnať. Súc predložkami, v podobných prípadoch tiež priberajú *o:* od*o* mňa, od*o* dvora, nad*o* mnou, nad*o* dvorom, pod*o* mnou, pod*o* dvermi, pred*o* mnou, pred*o* dvermi atp., nepíš tedy: ode mňa, ode dvora, nade mnou, nade dvorom, pode mnou, pode dvermi, prede mnou, prede dvermi. Len pred jedn. akk. osobového zámena *-ň* prijímajú *e*: nad*e*ň, pred*e*ň, cez*e*ň, pod*e*ň atp. — To, čo je povedané, platí aj o všetkých predložkách, tedy: bez*o* mňa atp.

O prípone komparatívu -ší.

20. §. V slovách *starší*, *plnší* je *-ší* príponou komparatívu. Od starý, plný je totiž komparatív: starší, plnší. Ale komparatív nie vždy je takýto jasný. Jasné spoluhlásky, nakoľko nestane sa s nimi väčšia zmena, pred príponou *-ší* znejú ako zodpovedavé temné. Počujeme: hru*p*ší m. hru*b*ší, sla*p*ší m. sla*b*ší. Počujeme: tma*ú*ší m. tma*v*ší (i tmavejší), si*ú*ší m. si*v*ší (i sivejší), dra*k*ší, su*k*ší, tu*k*ší atď. m. dra*h*ší, su*ch*ší, tu*h*ší. Ak sa dostane pred príponu *-ší* spoluhláska *d*, *t*, ona sa bez výnimky smliaždi s nasledujúcim *š* v jednu novú spoluhlásku [viď 4. §, 5. bod pod b)], tvrd-ší, mlad-ší, bohat-ší atď. znejú ako:

tvrčí, mlačí, bohačí atp. V takýchto prípadoch pravopis *vždy chráni pôvodný sklad slova.*

Pôvodný sklad slova poznáš, keď v patričnom slove príponu komparatívu *-ší* oddelíš a pozostatku patričného slova dáš takú formu, akú má mať v položiteli. Pred samohláskou ožije totiž pravá hláska a budeš vedieť, čo máš pred príponou -ší napísať. Príklady: V počutých slovách: hrupší, slapší, tmaúší, siúší, drakší, sukší, tukší oddeľ *-ší* a domysli si položiteľ: hru*b*-ý, sla*b*-ý, tma*v*-ý, si*v*-ý, dra*h*-ý, su*ch*-ý, tu*h*-ý, a vec stojí jasno, že patričné slová treba písať takto: hru*bší*, sla*bší*, tma*vší*, si*vší*, dra*hší*, su*chší*, tu*hší*. V počutých slovách: tvrčí, mlačí, bohačí a t. podobných stačí vedieť, že i na nich musí visieť prípona *-ší*; vediac toto, predstav si pred oči patričné prídavné mená v položiteli: tvrd-ý, mlad-ý, bohat-ý, prilož ku kmeňom príponu *-ší* a máš komparatívy také, ako ich písať treba, t. j. tvrd-ší, mlad-ší, bohat-ší.

Prídavné mená, ktoré vychodia na -ký, -eký, -oký, nakoľko tvoria komparatív príponou *-ší* (a nie príponou *-ejší*), odhadzujú rečené svoje koncovky a *-ší* priráža sa k ich pozostatkom; tak bude z mäkký: mäkší, z hlboký: hlbší, zo široký: širší, z ďaleký: ďalší, z hladký, sladký: hladší, sladší, z krátky: kratší, z úzky: užší, z vysoký: vyšší atď. — V skutočnosti i tu počujeme: hla*ťk*ý, sla*ťk*ý m. hla*ďk*ý, sla*ďk*ý; hl*pší* m. hl*bší*; kra*čí*, u*ší*, vy*ší* m. kra*tší*, u*žší*, vy*šší*. Pravé hlásky hľadaj tak, ako je už vyššie opísané. Kde si nevieš rady, nazri do Abecedného ukazovateľa.

Slová, tvorené príponami -ský, -stvo.

21. §. Keď tvoríme slová príponami -ský, -stvo (-stvie), zpravidla *nezmenené* vypíšeme hlásky kmeňa i prípony. Na príklad pastie*r*-*sky*, horá*r*-*stvo*, ze*m*-*ský*, otči*m*-*stvo*.

Pôvodné hlásky kmeňa i prípony v písme zachovávame i vtedy, keď by sa ony buď o sebe, buď splynulé inakšie vyslovovaly. Píšeme tedy: ba*b*ský, ba*b*stvo, ra*b*ský, ra*b*stvo, hoci vyslovujeme ba*p*ský, ba*p*stvo, ra*p*ský, ra*p*stvo (viď v 4. §-e 5. bod); píšeme: leho*t*-ský, hrocho*ť*-ský, prievi*dz*-ský, priecho*d*-ský, hortobá*ď*-sky atď., hoci vyslovujeme: lehocký, hrochocký, prievický, priechocký, hortobácky. [Tamže 6. bod, b).]

Ale sú i niektoré odchýlky od pravidla. Aby sme ich náležite poznali, prehovoríme vôbec o *sykavkových gruppách čs, cs, šs, ss, žs, zs.*

I. Slová, ktorých kmeň vychodí pôvodne na *č*, píšeme etymologicky: hasi*č*ský, hali*č*ský, levo*č*ský, pyta*č*stvo, nosi*č*stvo. Naproti tomu té, v ktorých kmeňové *č* vzniklo z *c* alebo z *k*, vždy píšeme *podľa výslovnosti*: bystrický, chlapectvo, nemectvo, atď. m. bystri*č*ský, chlape*č*stvo, neme*č*stvo z kmeňov Bystri*c*-a, chlape*c*, Neme*c* a z náležitej prípony; ďalšie príklady: turecký, ráztocký, zbojníctvo atď. m. ture*č*ský, rázto*č*ský, zbojní*č*stvo z kmeňov: Ture*k*, Rázto*k*a, zbojní*k*.

II. Slová, ktorých kmeň vychodí pôvodne na *š*, píšu sa etymologicky, na pr.: rákoš*š*ký, pajtáš*stvo*, almáš*sky* atď. z kmeňov: Rákoš, pajtáš, Almáš. Naproti tomu slová, v ktorých kmeňové *š* vzniklo z *s*

alebo z *ch*, zpravidla píšeme síce tiež etymologicky, ako: sa*s*ský, elsa*s*ský, mamľa*s*tvo, ti*s*ský, mní*š*sky, maco*š*ský atď. z kmeňov: Sas, Elsas, mamľas, Tisa, mních, macocha, ale s výnimkou nasledujúcich slov: ruský, valaský, hajdúsky. Této posledné tri slová výnimečne píšeme *dľa výslovnosti* m. ru*s*ský, vala*š*ský, hajdú*š*sky.

III. Slová, ktorých kmeň vychádza pôvodne na *ž*, píšu sa etymologicky: mu*ž*ský, mu*ž*stvo, cudzolo*ž*stvo atď. z kmeňov: muž, cudzoložie. Podobne vypíšeme pred príponami nielen *ž*, povstalé z *h*, ale i kmeňové *z*. Píš tedy etymologicky: mátoži*z*ský, praži*z*ský, motoži*z*stvo atď. od mátoha, Praha, motoh. Konečne píš: kňa*z*ský, kňa*z*stvo, peňa*z*stvo, francú*z*sky, víťa*z*stvo.

Poznámka. Keď tvoríme slová príponou *-ský* z nemeckých kmeňov, vychodiacich na *berg, burg,* vypísať treba toto zásloveň *g*. Píš tedy: habsbur*g*ský, württember*g*ský, oderber*g*ský atď., a nie: habsburský, württemberský, oderberský. V cudzích vlastných menách kmeňové *k, g, h, ch* vôbec nech sa nerozlišuje pred príponou *-ský*. Píš: bruckský, mönichský, sümegský atď.

Rozoznávaj predložky s, z, vz.

A) s, z, vz ako predložky.

22. §. I. Predložka *s* pojí sa s troma pády: genitívom, akkuzatívom a inštrumentálom, v každom páde meniac svoj význam.

1. Predložka *s* spojená s *genitívom* označuje: *smer shora nadol a vôbec pohyb s povrchu*, nem. *herab, herunter,* maď. *-ról, -ről*. V takomto prípade je predložka *s* protivou toho, čo značí predložka *na*.

Dľa toho píš: vták sletel *so* stromu, keď sedel *na* strome; tesár spadol *so* strechy, keď bol *na* streche; sišiel *s* vrchu, kto bol *na* vrchu; vzal som nôž *so* stola, ktorý bol *na* stole; vzal balík *s* kasne, keď bol *na* kasni; kvapká *so* suda vlaha, ktorá usadila sa bola *naň*; sňať prsteň *s* prsta, ktorý bol *na* prste; vstal *so* zeme, kto stál *na* zemi; ženci idú *s* poľa, keď boli *na* poli; seno sváža sa *s* lúk, keď bolo *na* lúkach; slúžka ide *s* trávy, *s* trhu, *s* hostinky, *s* modlitieb, keď bola *na* tráve, *na* trhu, *na* hostinke, *na* modlitbách; človek prišiel *s* mlatby, *s* kosby, *so* slávnosti, *s* rýb, *s* poľovačky, keď bol *na* mlatbe, *na* kosbe, *na* slávnosti, *na* rybách, *na* poľovačke.

Ďalej: Kto bol *na* Breznianskom Mýte, ide *s* Breznianskeho Mýta; kto bol *na* Zámčoku, ide *so* Zámčoku. Čo sa stalo *na* Balkáne, to podávame v zpráve *s* Balkánu. Vôbec kladie sa tam predložka *s*, kde zodpovedá predložke *na*. Príklady: *na* akom stanovisku stojím, *s* takého posudzujem vec; vec posudzuj *s* tej strany, *na* ktorej je váha; oka *s* nej nespustil, ktoré *na* ňu upieral; iď mi *s* očú, poviem tomu, kto mi bol *na* očiach; ide *s* nohy *na* nohu; *so* dňa *na* deň; v noci *s* piatku *na* sobotu; *s* 15. *na* 16. mája atď.

Poznámka. Dľa tohoto pravidla a dľa etymologie mali by sme písať i tam predložku *s* m. *z*, kde ona znamená *počiatok istej doby*, ako v týchto príkladoch: *s* počiatku, *s* poludnia, *s* rána, *s* polnoci, *s* jasene, *s* jari atď. (Srovn.: *na* počiatku, *na* poludnie, *na* ráno, *na* polnoc, *na* jaseň, *na* jar.) Ale zo *zvláštnych* príčin v takýchto príslovkách zachováva sa *z* a píš: *z* počiatku, *z* poludnia, *z* rána, *z* polnoci, *z* jasene, *z* jari atď.

2. Predložka *s (so)* s *akkuzatívom* znamená *asi* (nem. *ungefähr*, maď. *mintegy, körülbelül.*) Píš: Bolo

nás tam *s* desať, vypil *s* liter vína, ostal dlžen *s* osem zlatých atď. Sem prináleží: kto *s* koho, ten *s* toho, *s* toľko že neprišiel.

3. Predložka *s (so)* s *inštrumentálom* označuje pochop slúčenosti, hromadnosti, spojitosti, súhrnu, nem. *mit,* maď. *-val, -vel.* Príklady: otec *so* synom, matka *so* slúžkou prišli, víno *s* vodou dávali, zemiaky *so* soľou jedli, suché *s* mokrým zhorí, jedno *s* druhým predá sa to, utekal i *so* svojimi vecmi, spokojný je *so* svojím synom atď. Tomuto *s (so)* opakom významu často zodpovedá predložka *bez,* na pr.: otec *so* synom, matka *so* slúžkou, zemiaky *so* soľou atď., nie *bez* syna, *bez* slúžky, *bez* soli.

23. §. II. Predložka *z* pojí sa s genitívom a vyznamenáva:

1. Pochop východu, vyberania, vymáhania, vývodu, nem. *aus,* maď. *-ból, -ből.* V takomto prípade znamená opak predložky *v.* Príklady: ide *z* domu, kto bol *v* dome; *zo* školy, kto bol *v* škole; *zo* zeme vyviera voda, ktorá nalezala sa *v* zemi; *z* rieky vytiahli hada, ktorý bol *v* rieke; vzal knihu *z* kasne, ktorá bola *v* kasni; kvapká *zo* suda, čo je *v* sude atď. Alebo: prepustili ho *zo* služby, *z* úradu, vypovedali ho *z* krajiny, vyhodili ho *zo* spoločnosti atď.

2. Vydelenie z celku, z počtu: on je *zo* všetkých najhodnejší, *zo* dvoch jedon, *z* nás dvoch jedon, dal mi *zo* svojho majetku atď.

3. Pôvod veci alebo osoby: tanier *z* hliny, pohár *zo* skla, retiazka *zo* striebra, človek *z* vysokého rodu, pochodí *z* Košíc, jeho deti pochodia *z* Čiech atď.

4. Spôsob, akým sa čo deje, alebo pohnútku, z ktorej sa čo deje: *z* radosti, *zo* závisti, *z* milosti, *z* polovice, *z* púhej dobroty, *z* dobrej vôle, *zo* žartu, *zo* srdca mu je ľúto, *z* rozkazu kráľovho, *z* vyššej moci, *z* naloženia stoličného atď.

5. Sú i niektoré slovesá, ktoré vyžadujú genitívu s predložkou *z*. Takéto sú na pr. tešiť, radovať, smiať sa *z* niečoho; viniť *z* niečoho. Také sú menovite, ktoré majú význam pozbavovací, ako: olúpiť, očistiť, oplieť, odrať (*z* kože; ale svliecť kožu *s* človeka!), obrať, liečiť, spovedať sa a iné.

Rozdiel medzi predložkou *s* a *z* je zrejmý z týchto príkladov: prikrývka *s* vlny (prikrývka, ktorou bola vlna prikrytá) a prikrývka *z* vlny (z vlny robená); žena šla *s* trávy, keď bola *na* tráve, a šla *z* trávy, keď bola *v* nej.

24. §. III. Predložka *vz* rozlučiteľnou zpravidla nezjavuje sa v slovenčine.

B) s, z, vz ako slovesné predpony.

25. §. I. Predložka *s (so)* ako predpona slovies mení význam slovesa vo dvojakom smere dľa toho svojho dvojakého významu, ktorý má ako rozlučiteľná predložka s genitívom a inštrumentálom.

Máme tedy slovesá s predponou *s (so)* dvojakého významu:

1. Slovesá s predponou *s (so)*, ktoré znamenajú *smer shora nadol alebo vôbec s površia*, nem. *herab, herunter-*, mad. *le-*. Príklady: *so*stúpil *so* schodov, kto bol na schodoch, vták *s*letel *so* stromu, *s*padnúť, *s*valiť sa *so* strechy, *s*väzať *s* poľa, *s*ráňal všetky

jablká *so* stromu, veža *s*rútila sa, bol *s*ronený (*s*kleslý), *so*skočiť *s* voza atď.

2. Slovesá s predponou *s (so)*, ktoré značia pochop shromažďovania, slučovania, spojovania, súhrnu, nem. *zusammen-*, maď. *össze-*, k nim zväčša možno priložiť „spolu“. Príklady: *so*brať, *s*ložiť, *s*volať, *so*hnať, *s*miesiť, *s*niesť, *s*klásť, *s*hádzať (spolu); usniesť, usrieť, ushovoriť, *s*mluviť, *s*hodnúť sa (spolu); shovárať, snášať, svadiť, srozumieť sa s niekým atď.

Poznámka. Samo sebou rozumie sa, že slová, ktoré pošly od týchto slovies, píšeme tiež s etymologickým *s (so)* m. počutého v obecnej mluve *z (zo)*: *s*vážanie (*s* poľa), *s*ráňanie (jabĺk *so* stromu), *s*rúcanie (múrov); ďalej: *s*mluva, *s*hovor, *s*loh, *s*vada, *s*hoda atď.

26. §. II. Predložka *z (zo)* ako predpona slovies má perfektívovaciu moc; ňou totiž stáva sa dej slovies z nedokonaného dokonaným. Predponu túto vždy píš *dľa výslovnosti*; kde znie ako *z, (zo)*: píš *z, zo*, kde znie ako *s, so*: píš *s, so*. Príklady:

hasiť — zhasiť
hubiť — zhubiť
robiť — zrobiť
hotoviť — zhotoviť
dokonaliť — zdokonaliť
otročiť — zotročiť
orať — zorať
utekať — zutekať
siliť — zosiliť
slabiť — zoslabiť
úžiť — zúžiť
hrbiť sa — zhrbiť sa
hrýzť — zhrýzť
lomiť — zlomiť
močiť — zmočiť
mýliť — zmýliť
odpovedať — zodpovedať
obecnieť — zobecnieť
opakovať — zopakovať
organizovať — zorganizovať
hriať — zohriať
vrieť — zovrieť
mrieť — zomrieť

horieť — zhorieť
hniť — zhniť
sinieť — zosinieť
blednúť — zblednúť
silnieť — zosilnieť
odpovedať — zodpovedať
šedivieť — zošedivieť
modrieť — zmodrieť
starieť sa — zostarieť sa
belieť — zbelieť
dražieť — zdražieť atď.
atď.

27. §. Predpona *z* pred temnými spoluhláskami tak znie, ako *s*, preto miesto prvých píšme posledne spomenuté tvary. Píšme tedy:

černieť — *sč*ernieť
čliapkať — *sč*liapkať
sinieť — *ss*inieť
pôsobiť—*spôsobiť* (spôsob)
peňažiť — *speň*ažiť
kryť — *skr*yť
krátiť — *skr*átiť
krčiť — *skrč*iť
plniť — *spl*niť
páriť — *spár*iť
kropiť — *skr*opiť
čariť — *sč*ariť
šedivieť — *šš*edivieť
kríviť — *skr*íviť
krotiť — *skr*otiť
pustnúť — *spust*núť
tíšiť — *stíš*iť
pyšnieť — *spyš*nieť
chrúmať — *schrúm*ať
praviť — *spravi*ť
tučnieť — *stučn*ieť
kamenieť—*skamenie*ťatď.

Samo sebou rozumie sa, že i vtedy dľa výslovnosti píšeme, keď niektoré dokonané sloveso, zachovajúc predložku, význam svoj opäť zmenilo v nedokonaný. Píšme tedy od *skr*átiť, *skr*opiť, *spl*niť atď.: *skr*ácať, *skr*ápať, *spĺň*ať a podobne.

28. §. III. Predložka *vz* ako predpona slovies naznačuje *pohyb* alebo *činnosť sdola nahor*; inokedy má len perfektívovaciu moc, ako predpona *z (zo)*.

V prvom prípade zpravidla píše sa etymologicky, v druhom *dľa výslovnosti* práve tak, ako predpona *z (zo)*.

1. Zpravidla etymologicky píšeme predponu *vz* všade tam, kde ona *jasne naznačuje pohyb alebo činnosť sdola nahor.* Dľa terajšieho rozvoja pravopisného predponu *vz* píšeme v týchto častejšie prichodiacich slovesách:

vzbudiť
vzbujnieť
vzbúriť
vzdať sa
vzdelať sa
vzdychnúť
vzdialiť sa
vzduť
vzhliadnuť (na niekoho)
vzchytiť sa
vzchopiť sa
vziať
vzkázať
vzkypieť
vzkriesiť
vzletieť (vzlet)
vzmáhať sa
vzmužiť sa
vzňať sa
vznášať sa
vznietiť
vzniknúť
vzplanúť
vzpriamiť sa
vzpružiť sa
vzrásť (vzrast)
vztýčiť
vztiahnuť ruku (na niekoho; vzťah na niečo).

Poznámka. Predpona *vz*, označujúc pohyb alebo činnosť sdola nahor, v protive s vyšným pravidlom, dľa výslovnosti píše sa teraz v nasledujúcich slovesách:

zdráhať sa m. *vz*dráhať sa
zdvihnúť m. *vz*dvihnúť
zjačať m. *vz*jačať
ziskriť sa m. *vz*iskriť sa
zmieniť sa m. *vz*mieniť sa
zopiať sa m. *vz*opiať sa
zoprieť sa m. *vz*oprieť sa
vstať m. *vz*stať

skričať	m. *vz*kričať
spamätať sa	m. *vz*pamätať sa
splašiť	m. *vz*plašiť
spierať sa	m. *vz*pierať sa
spomínať	m. *vz*pomínať
spoliehať	m. *vz*poliehať sa
spracovať	m. *vz*pracovať a v iných.

2. Dľa výslovnosti píšeme predponu *vz* vždycky, keď ňou jasno nenaznačuje sa pohyb alebo činnosť sdola nahor.

Zopakované pravidlá o predponách s, z, vz.

29. §. Pre jasnosť a priehľadnosť zopätúvajú a doplňujú sa pravidlá o slovesných predponách *s*, *z*, *vz* spôsobom nasledujúcim:

I. 1) Ak chceš označiť *smer shora nadol*, počínaj sloveso predponou *s*, tedy: *s*hodil mu klobúk *s* hlavy, vták *s*letel *s*o stromu atď.

2) Ak chceš označiť *pochop shromažďovania, slučovania a spolupatričnosti*, počínaj sloveso predponou *s*, tedy: *s*ložili sa na víno, vtáky *s*lietly sa dovedna atď.

3) Ak chceš označiť *pohyb alebo činnosť sdola nahor*, počínaj sloveso predponou *vz*, tedy: *vz*kriesiť, *vz*búriť, *vz*priamiť sa atď. Výnimky viď v 28. §-e, 1., Poznámka.

II. Ak nechceš vplývať na smysel slovesa, iba *jeho dej chceš perfektívovať*, t. j. chceš zo slovesa nedokonaného sloveso dokonané utvoriť, tak počínaj sloveso *dľa výslovnosti*, píš: krotiť — *s*krotiť, plniť — *s*plniť, černieť — *s*černieť, hasiť — *z*hasiť, robiť — *z*robiť atď., viď príklady v 26. a 27. §-e.

Rozvoj pravopisný ustálil nasledujúce výnimky zpod tohoto pravidla. Píše sa:

*z*kaziť (m. *s*kaziť; zkaza),
*z*tratiť (m. *s*tratiť; ztrata),
*z*kúšať (m. *s*kúšať, prüfen, vizsgálni),
*s*blížiť sa (m. *z*blížiť sa),
*s*oznať niečo (m. *z*oznať niečo),
*s*hovieť (m. *z*hovieť; shovievavý),
*s*ľutovať sa,
*s*meriť (m. *z*meriť; smer, smerovať),
*s*milovanie,
*s*myslieť (m. *z*myslieť; smysel, smýšľať),
*s*veriť komu čo,
*s*vodiť (m. *z*vodiť; svodca, svádzať),
*s*riadiť (m. *z*riadiť).

Dľa výslovnosti počíname perfektívovacie slovesá i vtedy, keby sa hláskoslovne zmenené dvojako vyslovovaly, *nakoľko tým nepovstáva dvojsmysel.* Píš tedy: *zo*sinieť, *zo*šedivieť, *zo*šalieť, *zo*pierať sa, *zo*tmiť sa a zároveň i: *s*sinieť, *s*šedivieť, *s*šalieť, *s*pierať sa, *s*tmiť sa atď.

III. Niektoré rovnako vyslovované slová jedine pravopisom rozlišujú svoj význam. Takéto sú:

*z*beh (Flüchtling, szökevény)	*s*beh (Zusammenlauf, összefutás),
*z*bíjať (rauben, rabolni)	*s*bíjať (zusammenschlagen, összeütni),
*z*nášať (krivdy, útržky)	*s*nášať (sa s niekým; niečo do hromady alebo *s*hora nadol),
*z*rezať (sečku, dej dokonaný)	*s*rezať (prútik *s*o stromu, otlak *s* nohy),
*z*rieť sa (niečoho)	*s*rieť sa (*s* niekým o niečo),

*z*pytovať (forschen, kutatni)	*s*pytovať sa (fragen, kérdezni),
*z*práva (Nachricht, jelentés)	*s*práva (Verwaltung, igazgatás),
*z*úžiť (verengen, megszűkiteni)	*s*úžiť (plagen, gyötörni),
*vz*rastať (žito *vz*rastá, človek *vz*rastá)	*s*rastať (rana *s*rastá, stromky spolu *s*rástly),
*vz*tiahnuť (ruku na koho)	*s*tiahnuť (opasok),
*vz*pínať sa (kôň sa *vz*pína)	*s*pínať sa (*s*pína sa, aby bola tenká).

Poznámka. Významom líšia sa i slovesá: *vz*chodiť-*vz*ísť (slnko, žito vzchodí, vzíde) a *s*chodiť-*s*ísť sa (spolu), a tohto nemali by sme s očú spúšťať aspoň v knihách literárne cenných. Odúčajme sa písať v prvom prípade dľa výslovnosti: *s*chodiť, *z*ísť, žito *s*chodí, *z*íde.

Kmene zvláštnej pozornosti hodné.

30. §. České základy slovenského pravopisu a čiastočne i naša výslovnosť zapríčinily, že sa niektoré kmene bez prestania nemiestnou formou javia v prijatom spisovnom jazyku. Dávaj pozor na toto:

1) Základné číslovky sa píšu etymologicky takto: jedon*á*sť, dvan*á*sť, trin*á*sť atď., a nie jedonác, dvanác, trinác, ani nie: jedonácť, dvanácť, trinácť atď. Píše sa ďalej: dva*d*sať, tri*d*sať, štyri*d*sať, päť*d*esiat, šesťdesiat, deväť*d*esiat, a nie: dvacať, tricať, štyricať, päd*e*siat, šes*d*esiat, deväd*e*siat, ani nie dva*dc*ať, tri*dc*ať, štyri*dc*ať, — desia*t* v číslovkách od päťdesiat do deväťdesiat je tvrdo zakončené, nepíš tedy: päťdesiať atp.

2) U prídavných dávaj prednosť slovám, ktoré sú tvorené príponou *-teľný*, proti tým, ktoré sú tvorené nemotornou príponou *-tedlný*, *-tedelný*. Píš

tedy: viditeľný, nepremožiteľný, zreteľný atp., a nie: viditedlný, nepremožitedlný, zretedlný, ani nie: viditedelný, nepremožitedelný, zretedelný.

3) Píš:

azda (m. ažda)
bez (m. brez)
bozk, bozkať (m. bosk, boskať, boškať)
ctnosť (m. cnosť)
ďaleký (m. deľaký)
krk (m. grg)
mestský (m. mesťký)
modliťba (m. modlidba)
návštevenka (m. navštívenka)
odvtedy (m. odtedy)
panenský (m. pannenský)
pomsta (m. pomstva)
ponevák (m. ponevádž)
pošta (m. počta)
predsa (m. preca, predca)
prez (m. pres)
schovať (= popratať; m. skovať)
skvieť sa, skvelý (m. stkvieť sa, stkvelý)
skvostný (m. stkvostný)
speňažiť (m. speňažniť)
šťastie (m. štestia)
týždeň, týždňa, týždňom atď. (m. týdeň, týdňa, týdňom)
učiliště (m. učelište)
umiestiť (m. umiestniť)
väčšmi (m. väťšmi, väčmi)
vezmem, vezmeš atď. (m. veznem, vezneš atď.)
vzácny (m. vzáctny)
zákonný (ale: zákonitý!)
zamestnať (m. zamestknať)
zväčša (m. zväťša, zväča)
zvlášte (m. vzlášte, zlášte)
železo (m. zelezo)

žl*ť*núť (m. žl*k*núť)
*ž*múriť (m. *dž*múriť).

4) Rozoznávaj: *viesť* (führen, vezetni), čo pochodí od *vodím*, a *viezť* (fahren, kocsizni), čo pochodí od *vozím*.

5) Nepíš české formy: odpu*šť*enie, kr*šť*enie, zkúšenosť, zkúšený, ztra*c*ený, zarmúcený, osv*í*cený, une*š*ený atp., ale píš našské: odpus*t*enie, krs*t*enie (= krst), zkúsenosť, zkúsený, ztra*t*ený, zarmúťený, osv*ie*tený, une*s*ený.

6) Zachovávaj *vša-, vše-* v složeninách: *vš*ade, *vše*tko, *vš*akovak, *vše*lijaký, *vše*pleta, *vše*tečný atď.

7) V slovesách vždy píš: mil*ov*ať, kup*ov*ať, ťut*ov*ať, k*ov*ať, var*ov*ať, maľ*ov*ať, dar*ov*ať, ukrižovať, obťažovať atď., a nepíš dľa nesprávnej výslovnosti: mil*uv*ať, kup*uv*ať, ťut*uv*ať atp.

8) Slová, tvorené príponou *-ok,* ako: parobok, ostarok, podolok, utorok, pondelok, štvrtok, počiatok, sviatok atp., nepíš západno-slovenskou príponou *-ek*. Nepíš tedy: parobek, ostarek, podolek, uterek, pondelek, štvrtek, počiatek, sviatek atp. Úzka hláska dopúšťa sa len po mäkkých spoluhláskach takto: chlapček, motúžtek, meštek, potôček, mužíček, kožuštek atp.

C) Z náuky o ohýbaní kmeňov.

I. Skloňovanie.

Úvod.

31. §. V slovenskej reči jest sedem pádov, a to:

1. Nominatív, pre otázku: Kto? Čo?
2. Vokatív, pre oslovenie, na pr.: človeče, synu!
3. Akkuzatív, pre otázku: Koho? Čo?
4. Genitív, pre otázku: Koho je? Čoho je? Cie je?
5. Datív, pre otázku: Komu? Čomu?
6. Lokál, pre otázku: V kom? V čom? Kde?
7. Inštrumentál, pre otázku: Kým? Čím? Kade?

---

32. §. Pri skloňovaní hľadíme na rod a na zakončenie slova.

Skloňovanie podstatných mien.

Skloňovanie mužských.

33. §. Vzor „kráľ“.

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.	kráľ	král-i (-ia, -ovia)
Vok.	kráľ-u (-e)	král-i (-ia, -ovia)
Akk.	kráľ-a	kráľ-ov

Gen.	kráľ-a	kráľ-ov
Dat.	kráľ-ovi (-u)	kráľ-om
Lok.	kráľ-ovi (-u, -i)	kráľ-och
Inštr.	kráľ-om	kráľ-mi.

34. §. Vzor „**dvor**“.

Nom.	dvor	dvor-y (-e)
Vok.	dvor-u (-e)	dvor-y (-e)
Akk.	dvor	dvor-y (-e)
Gen.	dvor-a (-u)	dvor-ov
Dat.	dvor-u	dvor-om
Lok.	dvor-e (-u, -i)	dvor-och
Inštr.	dvor-om	dvor-mi (-y).

35. §. Vzor „**sluha**“.

Nom.	sluha	sluh-ovia
Vok.	sluha	sluh-ovia
Akk.	sluh-u	sluh-ov
Gen.	sluh-u	sluh-ov
Dat.	sluh-ovi	sluh-om
Lok.	sluh-ovi	sluh-och
Inštr.	sluh-om	sluh-ami

36. §. Podľa „kráľ“, s odchýlkami nižšie uvedenými, skloňujú sa:

1) všetky *životné,* spoluhláskou zakončené mená, ako: chlap, muž, žiak, had, orol, medveď, lev;

2) všetky *životné,* samohláskou *-o* zakončené, ako: dedo, strýko, Jano, Ďuro, truľo atď.

37. §. Podľa „dvor“, s odchýlkami nižšie uvedenými, skloňujú sa:

1) všetky *neživotné,* spoluhláskou zakončené mená, ako: dub, meč, roh, stĺp, nôž, batoh atď.;

2) všetky *pomnožné mužského rodu,* ako: hody, odpustky, pačesy, pohrabky, paberky, úklady, výpalky, drobky, mravy, počapky, nesnádky, čary (od čariť), kráže, nože (na kapustu), července atp., ktoré od podobnej formy slov ženského rodu rozoznáš tak, keď si domyslíš neužívanú jednotnú formu od patričného pomnožného mena. Príklad: Od slov: hody, odpustky, pačesy, pohrabky, paberky, kráže, nože atď. domysli si jednotné číslo, a máš slová mužského rodu: hod, odpustok, pačes, pohrabok, paberok, kráž, nôž, — a vieš, že této slová patria pod skloňovanie mužských; srov. o ženských menách podobnej formy v 3. bode 67. §-u.

38. §. Podľa „sluha" skloňujú sa všetky mužské, ktoré vychodia na *-a,* tedy: družba, sudca, vodca, zradca, ochranca atď.

Poznámky o pádoch.

39. §. *O jednot. vokatíve:* Slová spoluhláskou zakončené prijímajú dvojaké prípony, buď *-u,* buď *-e.* Väčšina slov, menovite všetky mäkko zakončené, zpomedzi tvrdo zakončených té, ktoré vychodia na hrdelné *k, g, h, ch,* podobne na *r, d, t,* zpravidla prijímajú *-u:* mužu, vtáčku, potôčku, valachu, vrahu, bratu, pastieru, hadu. Zpomedzi tých, ktoré vychodia na hrdelnú, majú slová Boh, človek výnimečne vokatívy s *-e* s rozlišením takto: Bože, človeče. Slovo sy*n* má synu. Príponu *e* prijímajú zvlášte vychodiace na *-ec:* vrabec — vrabče, chlapec —

chlapče, otec — otče. Slovo *pán* má *pane*. Pri tých, ktoré vychodia na *-o, -a* (Ďuro, dedo, sluha, sudca atď.), za vokatív užíva sa nominatív. Stredná slovenčina, s výnimkou málo slov: Bože, človeče, otče, chlapče, bratu, synku, pane, Hospodine, vôbec zanedbáva vokatív a užíva zaň nominatív. Vraví sa pri oslovení: pán advokát! pán inšpektor! pán stolár! počuj, horár! neuteč, pes! atď., a toto upotrebenie nominatívu za vokatív dovoľuje sa i v spisovnom jazyku. Ak slovo *pán* stojí o samote, v reči i v písme užíva sa len vokatív, t. j. Pane! pane!

Vokatívy: „Ježiš*i* Kriste“, „král*i* a pan*e* môj“ sú české, ktoré dostaly sa českým vlivom a hlavne kostolom do pospolitosti slovenskej. Slovensky znejú: Ježiš*u*, Krist*u*, kráľ*u*.

40. §. *O jednot. genitíve:* Pri vzore „dvor“ sú dve prípony, staršia *-a* a novšia *-u*. Staršiu *-a* zachovaly slová, ktoré sa končia mäkkou spoluhláskou, ako: meč-a, mesiac-a, kraj-a, háj-a, roj-a, koš-a, nož-a, kľúč-a, hrebeň-a, kepeň-a atď. (Výnimka: moč-u!), vychodiace na *-ec*, ktoré svoje pohyblivé *e* odhadzujú: kopc-a, klepc-a, ruženc-a atď., ďalej všetky tvorené príponami *-ák, -ík:* sťahák-a, šparák-a, nožík-a, pytlík-a, vrchnák-a, borovniak-a, chodník-a, denník-a atď., ako vôbec i najväčšia čiastka vychodiacich na hrdelnú spoluhlásku (g, h, ch, k) dvoj- alebo viacslabičných slov: krčah-a, popruh-a, kožuch-a, kreptúch-a, okruch-a (chleba), merťuch-a, jazyk-a, klobúk-a atď.

41. §. Novšiu príponu *-u* pochopové slová už cele pre seba zaujaly. Skloňujeme totiž bez kolí-

sania: shon*u*, pohon*u*, pochod*u*, rozchod*u*, chmat*u*, rozpočt*u*, podpis*u*, nápis*u*, zemepis*u*, žiaľ*u*, plač*u*, živl*u*, priemysl*u*, obzor*u* (ale „písal do ‚Obzora'", lebo tu slovo prestalo byť pochopovým), charakter*u* (ale „nectím si takého charaktera, ako je on", lebo tu slovo prestalo byť pochopovým) atď. Zpomedzi slov vecných osvojily si príponu *-u* zvlášte jednoslabičné na *g, h, ch, k:* glg-u, štrg-u, sneh-u, lúh-u, prach-u, vrch-u, hrach-u, mak-u, brok-u, roh-u atď. Rady ju prijímajú i jednoslabičné na *-m, -d:* chrám-u, dom-u, strom-u, rum-u, krm-u, hrad-u, med-u, ľad-u, vred-u atď.

42. §. Určitého pravidla nemožno podať o tom, kedy prijímajú vecné slová *-a*, a kedy *-u*. Vývoj totiž ešte trvá, čo vidieť z toho, že množstvo slov užíva sa i so starou ešte i s novou príponou. Počuť: s bok-*a* i s bok-*u*, od rok-*a* i od rok-*u*, od pondelk-*a* i od pondelk-*u*, od utork-*a* i od utork-*u* atď., a preto je dovolené, aby v nespomenutých tu a v neuvedených v Abecednom ukazovateli prípadoch každý skloňoval tak, ako sa v jeho nárečí skloňuje.

43. §. Ku vzoru „sluha" sa pripomína, že má pre genitív iba jednu príponu, a to *-u*, túto dostávajú nielen slová, ktoré majú v nominatíve tvrdú spoluhlásku pred *-a*, ale i té, ktoré majú v nominatíve mäkkú spoluhlásku pred *-a*. Skloňuj tedy nielen od sluh*u*, od Chalupk*u* som prišiel, ale i takto: od sudc*u*, od ochranc*u* som to počul atď. Genitívy: od ochranc*a* som počul atp. predpokladajú nominatív: ochranec. Miestami v obecnej mluve počuť genitívy s *-u* i od takýchto: od ded*u*, od

Miš*u* popri genitívoch: od ded*a*, od Miš*a*, ale prevažná väčšina slov, vychodiacich na *-o*, ako strýko, ujco, sváko, Jano, Janko, Ďuro, Ďurko neznesú prípony -u, čo jasne svedčí, že této slová svojou povahou všetky patria pod vzor „kráľ".

44. §. *O jednot. datíve:* Prípony sú dve, dlhšia *-ovi* a kratšia *-u*.

Príponu *-ovi* z pravidla dostávajú *životné mená* bez ohľadu na to, či sú osobné alebo neosobné (zvieracie), tedy: kráľovi, mužovi, sluhovi, koniarovi, sviniarovi, ochrancovi, levovi, medveďovi, hadovi atď. Výnimky: *Boh* a *duch* majú vždy *-u*: Boh*u*, duch*u*; *človek, čert* a *pán* popri človek*ovi*, čert*ovi*, pán*ovi* aj človek*u*, čert*u* a pán*u*. Datívy „človekovi" a „človeku", „čertu" a „čertovi" sa zamieňajú; naproti tomu *pánu* sa užíva len tam, kde ako prívlastok stojí: pánu Tureckému som povedal, pánu Medveckému som podal atď. Ak o sebe stojí, má datív na *-ovi*. Daj vína tomu pán*ovi*, nehľaď do očú tomu pán*ovi* atď.

Príponu *-u* dostávajú *len neživotné mená*, tedy: stromu, buku, rozmarínu, meču, tŕňu, bodliaku atď., a nikdy nie: stromovi, bukovi, rozmarínovi, mečovi, tŕňovi, bodliakovi atď., ako to kde-tu počuť v západnom nárečí.

45. §. *O jednotnom lokáli:* Prípona *-ovi* patrí zpravidla životným: o majstrovi, o sluhovi, o kráľovi, o mužovi, o levovi, o medveďovi, o hadovi atď. Výnimky: Boh a duch má v lokáli: o Boh*u*, o duch*u*. Slová „človek", „čert" majú popri „človekovi", „čertovi" i „človeku", čertu". „Pán", keď

je o sebe, má „pánovi“, ale keď je prívlastkom vlastného mena, má v lokáli *-u*: o pánu Ružičkovi, o pánu Skalickom.

46. §. Príponu *-e* dostávajú tvrdo zakončené neživotné mená. Menovite vychodiace na retné *b, p, m, v, f:* na srube, na hrbe, pri krbe, na stĺpe, na snope, na násype, v pokrme, na rozume, pri kráme, v chlieve, v pomykove, vo váľove, po rífe, na ráfe atď., — ďalej ktoré vychodia na zubné *d, t, n:* na hrade, v úrade, o smäde, pri prúte, o rozpočte, po výmlate, po zákone, na záhone, na skone atď., podobne ktoré vychodia na sykavky *s, z:* v ovse, pri potrase, pri klase, po hlase, na voze, na povraze, po mraze, na motúze atď., čiastka vychodiacich na *l, r:* na dvore, v tábore, pri stole, v kostole, v uzle atď. oproti takýmto: v chotári, v šiatri, v košiari, na tanieri, v kalendári, v žalári, na papieri atď.

Príponu *-u* berú hrdelnicou *g, h, ch, k* zakončené: v grgu, na gangu, v rohu, pri pluhu, na vrchu, v mechu, na spodku, v poriadku atď.

47. §. Prípona *-i* náleží slovám, ktoré na mäkkú spoluhlásku vychodia: v moči, na koči, na pni, na kepeni, v koši, na salaši, na klinci, na konci, v háji, v raji, na topoli, v sopli atď. a niektorým na *l, r* (viď vyššie): v inštrumentáli, na papieri atď.

48. §. I životné mená môžu dostať spomenuté v 46. a 47. §-e krátke prípony lokálové (*-e, -u, -i*), menovite osobné vtedy, keď utratia charakter osobnosti, na pr. v nazvaní sviatkov po svätých: o sv.

Jáne, po Michale, o Petre Pavle, o Ondreji, — a zvieracie vtedy, keď stanú sa akoby nástrojom, na pr. šiel na koni, na somári. Vlk má popri lokáli na *-ovi* aj lokál na *-u*: o vlkovi, o vlku.

49. §. *O množnom nominatíve:* Pri tvorení množného nominatívu hľadíme na to, či je patričné slovo životné alebo neživotné meno.

I. *Životné mená prijímajú:*

50. §. Príponu *-i*, ktoré sa končia:

na *k, ch* (pričom sa toto *k, ch* zmení v *c, s*): Turci, vojaci, robotníci, vlci, Česi, mnísi, valasi atď.;

na *s, z, š, ž:* Rusi, Prusi, mamľasi, víťazi, Francúzi, kňazi (popri kňazia), niktoši, loptoši, koldoši, hladoši, muži (popri mužia) atď.;

na *j:* šuhaji, zlodeji, rataji atď.;

na *d, t, n, l, r:* hadi, súsedi, Židi, honvédi, magnáti, kandidáti, huncúti; zpomedzi na *-a* všetky vychodiace na *-ista:* kancellisti, gymnazisti, normalisti, huslisti atď., ďalej: páni, barani, oplani, satani, šarkani, pestúni, ďatli, orli, kozli, sokoli atď.; na mäkké *ď, ť, ň, ľ:* medvedi, harnadi, hosti, strigôni, jeleni, sršni, králi atď.; — Maďari, direktori, inšpektori, faktori, rychtári, professori a všetky na *-ár:* stolári, kamenári, notári atď.

Poznamenať sluší, že niektoré zpomedzi tých, ktoré sa končia na *d, t, n, l (ď, ť, ň, ľ),* popri *-i* priberajú aj *-ia*: súsedi-súsedia, Židi-Židia, učni-učnia, hosti-hostia atď., a niektoré, v malom počte, výlučne *-ia*: zatia, bratia.

Na retné *b, p, m, v, f:* holubi, drábi, jastrabi, capi, kopovi, grófi;

všetky na *-ec:* chlapci, kosci, mlatci atď. (Výnimka: otec-otc*ovia.*)

51. §. Príponu *-ia*, ktoré vychodia:

na *-'an:* Moravania, mešťania, pohania, kresťania, Angličania atď.;

na *-ič:* rodičia, pohoničia, vodičia, kuričia;

na *-teľ:* priatelia, učitelia, spasitelia atď.;

niektoré iné, ktoré, ako výnimky, inde boly spomenuté: zatia, bratia, učnia, súsedia, mužia, Židia atď.

52. §. Príponu *-ovia*, ktoré vychodia na samohlásku (buď na *-o*, buď na *-a*): sluhovia, sudcovia, obrancovia, dedovia, strýkovia, s výnimkou končiacich sa na *-ista*, ktoré radšej majú množ. nom. na *-i*, viď vyššie 50. §. Okrem toho príponu *-ovia* dostávajú, popri kratšej prípone na *-i*, této: pánovia, strýcovia, kmotrovia, svatovia, švagrovia, tesťovia. „Syn“ má len „syn*ovia*“, duch duch*ovia*. Širšia forma *pánovia* užíva sa len v oslovení. — Vychodiace na *h* spisovné slová dostávajú tiež *-ovia*: vrahovia, koželuhovia, bohovia. Živý jazyk, nakoľko v ňom jest tak zakončených slov, skloňuje dľa neživotných. Vo Zvolenskej počuť: to sa len takie zbeh*e*, motoh*e*, z čoho vidieť, že ich nechcú pred *-i* rozlišovať. Skloňuj i takéto slová s *-ovia*: zbehovia, motohovia atp.

53. §. II. *Neživotné mená prijímajú* podľa toho, na akú spoluhlásku sa končia, buď *-y*, buď *-e*.

54. §. Príponu *-y* dostávajú zpravidla všetky tvrdo zakončené, menovite:

všetky vychodiace na hrdelné spoluhlásky *g, h, ch, k:* grgy (m. krky), gangy, rohy, pluhy, mechy, vrchy, spodky, poriadky atď.;

všetky vychodiace na retné spoluhlásky *b, p, m, v, f:* sruby, hrby, krby, stĺpy, snopy, násypy, pokrmy, rozumy, krámy, chlievy, váľovy, rífy, ráfy atď.;

všetky vychodiace na zubné spoluhlásky *d, t, n:* hrady, úvody, nápady, prúty, rozpočty, výmlaty, zákony, záhony, mlyny atď.;

temer všetky vychodiace na spoluhlásky sykavé *s, z:* ovsy, potrasy, klasy, hlasy, vozy, povrazy, mrazy, motúzy, atď.; ale: peniaz*e*.

Čiastka vychodiacich na *l, r:* stoly, kostoly, uzly, dvory, tábory, úhory atď. oproti takýmto: šiatr*e*, košiar*e*, taniere, kalendár*e*, žaláre, papiere, chotár*e* atp.

55. §. Príponu *-e* dostávajú z pravidla všetky mäkko zakončené: meče, kopáče, kŕče, pne, ražne, sople, kúpele, rákoše atď. atď., a zpomedzi tvrdo zakončených té výnimkové, ktoré vychodia na *l, r* a o ktorých je reč v predchodiacom odstavci.

56. §. Poznamenať treba, že zvieracie mená nerady prijímajú príponu životných, hoc ju niektoré i majú v skutočnosti, ako na pr. vtáci, vlci, bujaci, baranci, medvedi atď.; ony rady prijímajú prípony neživotných, a to, podľa svojho zakončenia, buď *y*, buď *e*. Tvrdo zakončené: vlky, bujaky, orly, jastraby, voly, mamuty atď. Vychodiace na *r, l,* viď výklad povyšší o neživotných, výnimečne majú: somár*e*, komár*e*, dromedár*e*, káčer*e* atď. Mäkko za-

končené majú všetky *-e*: kone, medvede, roháče, barance atď. atď.

Poznámka. Slovo „človek“ nemá množného čísla; užíva sa zaň „ľudia“; viď toto v Abecednom ukazovateli.

57. §. *O množnom vok.* sa pripomína, že je pri každom slove všetkým činom taký, ako množ. nominatív.

58. §. *O množ. akk.* Životné osobné dostávajú výlučne príponu *-ov*: videl som chlapov, mužov, chlapcov, zbojníkov. Podobne i životné neosobné (zvieracie mená), nakoľko svoj charakter zosobnenia zachovávajú, tedy: videl som vlkov, orlov, medveďov, ježov atď. — Naproti tomu neživotné dostávajú podľa svojho zakončenia príponu *-y* alebo *-e*, čo sa stáva cele tak, ako v množ. nominatíve. Videl som: stromy, duby, domy; meče, nože, koše atď.

Zvieracie mená, nezosobnené, dostávajú prípony *-y, -e*, cele tak, ako v množ. nominatíve. Videl som: orly, vlky, voly, barany, levy; kone, roháče, medvede, hlucháne atď.

59. §. *O množ. gen.* treba spomenúť, že vedľa genitívov: hos*ťov*, koň*ov*, peniaz*ov*, poťahujúcich sa vždy na viac vydelených hosťov, koňov, peniazov, v úžitku sú genitívy: host*í*, kon*í*, peňaz*í*, ktoré hromadnosť vyznamenávajú.

60. §. *O množnom inštrumentáli.* Prípony sú dvojaké. Dlhšie a obyčajnejšie na *-ami, -mi*; kratšie, takrečeno na vymieraní: *-y* a *-i*. Krátke prípony nech sa užívajú len s prívlastkom zámenovým alebo

adjektívnym takto: s tými muži, s vernými psy, s peknými kozly, s našimi kohúty atp. Zpomedzi tvrdo zakončených osobných té, ktoré vychodia na hrdelnú spoluhlásku *k, ch,* prijímajú *-i* (m. *-y*), príslušne zmäkčujúc patričnú hrdelnicu, tedy: s našimi žiac*i*, s tými zbojníc*i*, s našimi paholc*i*, s vystrojenými hajdús*i*, s valas*i*, s nábožnými mníš*i* atď., a této formy spisovný jazyk pripúšťa. Ktoré vychodia na *-a, -o,* prijímajú len dlhšiu príponu *-ami.* Nepíš tedy: so sudc*i*, so sluh*y*, ale: so sudc*ami*, so sluh*ami*. Samo sebou sa rozumie, že sú aj inštrumentále na *-i* prípustné v takých slovách, ktoré vedľa foriem na *-ca* majú i formy s *-ec*, na pr. so zastanc*i*, s ochranc*i*, s dobrodinc*i* atp. od nominatívov: zastanec, ochranec, dobrodinec. Prípona *-ami* pri slovách vychodiacich na *-a, -o* nesmie sa krátiť v *-mi.* Nepíš tedy: so sluh*mi*, ale vždy: so sluh*ami*.

61. §. *O pádoch súborne* vyzdvihnúť treba toto: Slová, ktoré majú vo svojej poslednej slabike takrečenú pohyblivú samohlásku (*e* alebo *o*), vyhadzujú túto vo všetkých pádoch, tedy: chlapca, chlapcovi, chlapcom atď. od chlapec; klepca, klepcu, klepcom atď. od klepec; otca, otcovi, otcom atď. od otec; dudka, dudku, dudkom atď. od dudok; škovránka, škovránku, škovránkom atď. od škovránok; kotla, kotlu, kotlom atď. od kotol; ohňa, ohňu, ohňom atď. od oheň atď. Kedy sa to stáva, na to niet zákonov, každý sa drž živého jazyka, a kde živý jazyk dľa jednotlivých podrečí stredno-slovenských dopúšťa formu dvojakú, totiž i bez pohyblivej samohlásky i s ňou, tam sú obidve formy dovolené, až pokiaľ

časom niektoré stredno-slovenské podrečie, svojou väčšou vážnosťou nad ostatnými podrečiami, nenadobudne vrchu. Priezviská treba skloňovať tak, ako ich rodina sama skloňuje. Treba písať: „Bieleka“, „Bielekovi“ atď., keď patričné meno v rodine tak skloňujú, a „Bielka“, „Bielkovi“, keď patričné meno v rodine takto skloňujú.

Z nárečia a pravopisu.

62. §. 1. Na prípony množného nominatívu *-ia, -ovia* treba dať zvlášte pozor. Nesmieme písať namiesto nich: *-iá, -oviá,* alebo *-ové.* Nepíš tedy: brat*iá*, priatel*iá*, rodič*iá*, zaťo*viá*, duch*oviá*, gazd*oviá*, ani nepíš: zaťo*vé*, duch*ové*, gazd*ové* atp.

2. Príponou množného genitívu je *-ov*: bol som u kráľ*ov*, pán*ov*, videl chlapc*ov*, mužo*v*, lev*ov* atď. Keďže sa táto prípona v rozličných krajoch slovenských rozličným spôsobom vyslovuje, ba miestami i druhou príponou (*-och*) nahradzuje, preto zvláštny pozor dávaj na ňu.

Stredný Slovák má dbať, aby písal: Dostal som to: od pán*ov*, od Žid*ov*, od chlapc*ov*, od mužo*v*, od lev*ov*, od sluh*ov*, od sudc*ov*, od kráľ*ov* atď. atď., a nie dostal som to: od pán*oŭ*, od Žid*oŭ*, od chlapc*oŭ*, od mužo*ŭ*, od levo*ŭ*, od sluho*ŭ*, od sudc*oŭ*, od kráľo*ŭ* atp.

Západný Slovák nech nepíše:. Dostal som to: od pán*óv*, Žid*óv*, chlapc*óv*, mužó*v*, levó*v*, sluhó*v*, sudc*óv*, kráľ*óv* atp.

Severný Slovák nech nepíše: Dostal som to: od pán*ŭov*, Žid*ŭov*, chlapc*ŭov*, mužŭo*v*, levŭo*v*, sluhŭo*v*,

sudc*ŭov*, kráľ*ŭov*, ani nie: od pán*vov*, od Žid*vov*, chlapc*vov*, mužv*ov*, sluhv*ov*, sudc*vov*, kráľ*vov* atp.

Východný Slovák nech nepíše: Dostal som to: od pán*uv*, Žid*uv*, chlapc*uv*, mužu*v*, lev*uv*, kráľ*uv*, ani nie: od pán*och*, Žid*och*, chlapc*och*, mužo*ch*, levo*ch*, kráľ*och* atp.

3. Prípony inštrumentálu *-mi, -y* a *-i* sú vždy krátke, nepíš tedy ani dub*mí*, ani s našimi mlyn*ý*, ani s našimi paholc*í*.

4. „*y*“ píše sa namiesto vyslovovaného „*i*“

v kratšej prípone množ. inštrumentálu po tvrdých spoluhláskach *b, d, f, l, m, n, p, r, s, t, v, z,* na pr. s tými Švába*y*, ovad*y*, paragraf*y*, kotl*y*, pokrm*y*, pohan*y*, stĺp*y*, kartár*y*, mamľas*y*, kvet*y*, váľov*y*, voz*y* atď. popri inštrumentáloch so širšou príponou: s tými Švábm*i*, ovadm*i*, paragrafm*i*, kotl*ami*, pokrm*ami*, pohanm*i*, stĺpm*i*, kartárm*i*, mamľasm*i*, kvetm*i*, váľovm*i*, vozm*i*. Slová zakončené hrdelnicou *ch, k,* priberajúc kratšiu príponu inštrumentálovú, odchylne od češtiny prijímajú mäkkú príponu *-i*, mäkčiac hrdelnicu, tedy: s hajdús*i*, s mnís*i*, s kozác*i*, s takými politic*i* atď. popri inštrumentáloch so širšou príponou: s hajdúch*mi*, s mních*mi*, s kozák*mi*, s takými politik*mi*;

v mn. nom., vok. a akk. neživotných a neosobných zvieracích mien tvrdo zakončených; stály tam: strom*y*, dom*y*, plot*y*, had*y*, jastrab*y* atď., ako je to vyložené v §§-och 53—58.

Skloňovanie ženských.

63. §. Vzor „ryba“.

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.	ryba	ryb-y
Vok.	ryb-o	ryb-y
Akk.	ryb-u	ryb-y
Gen.	ryb-y	rýb
Dat.	ryb-e	ryb-ám
Lok.	ryb-e	ryb-ách
Inštr.	ryb-ou	ryb-ami.

64. §. Vzor „ulica“.

Nom.	ulica	ulic-e
Vok.	ulic-o	ulic-e
Akk.	ulic-u	ulic-e
Gen.	ulic-e	ulíc
Dat.	ulic-i	ulic-iam
Lok.	ulic-i	ulic-iach
Inštr.	ulic-ou	ulic-ami.

65. §. Vzor „dlaň“.

Nom.	dlaň	dlan-e
Vok.	dlaň	dlan-e
Akk.	dlaň	dlan-e
Gen.	dlan-e	dlan-í
Dat.	dlan-i	dlan-iam
Lok.	dlan-i	dlan-iach
Inštr.	dlaň-ou	dlaň-ami.

66. §. Vzor „kosť“.

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.	kosť	kost-i
Vok.	kosť	kost-i
Akk.	kosť	kost-i
Gen.	kost-i	kost-í
Dat.	kost-i	kost-iam
Lok.	kost-i	kost-iach
Inštr.	kosť-ou	kosť-ami.

67. §. Podľa „ryba“ skloňujú sa:

1. všetky ženské mená na *-a*, majúce pred týmto *-a* tvrdú spoluhlásku, ako: záplaťa, robota, záhrada, porada, ruka, Anna, Paula, chova, slama, komora, stvora, potvora, zástava, kosa, rosa, koza, hľuza atď. atď.;

2. všetky ženské mená na *-a*, ktoré majú pred týmto *-a* tvrdú samohlásku, ako cudzie: idea, kongrua, Padua atp.;

3. všetky pomnožné mená ženského rodu na *-y*: hodiny, menoviny, suchoty, prvotiny, prázdniny, pletky, pletichy, piliny, otruby, osýpky, máry, nozdry, obrvy, vážky, útroby, šediny atď., ktoré od podobnej formy pomnožných slov mužského pohlavia rozoznáš tak, keď si domyslíš od nich jednotné číslo. Domyslené jednotné číslo pri ženských je ženského rodu, pri mužských mužského rodu; viď 2) bod 37. §-u.

68. §. Podľa „ulica“ skloňujú sa:

1. všetky ženské mená na *-a*, ktoré pred týmto *-a* majú mäkkú spoluhlásku, ako ulica, pláca, štica,

opica, mihalnica, duša, kuša, kaša, ťaša, hrobľa, drumbľa, papuľa, chvíľa, koža, rohoža, mreža, stráža, hrádza, mládza, medza, hrdza, šmikňa, stajňa, jaskyňa, studňa, Kaloča, hrča, papuča, vlača atď.;

2. všetky ženské mená na *-a*, ktoré majú pred týmto *-a* mäkkú samohlásku, ako: Slávia, biblia, Anglia, burgundia, Talia, pivonia atď.;

3. všetky pomnožné slová ženského rodu na *-e*, ako: ziabre, dvere, jasle, husle, hrable, kliešte, konope, pomyje, sane atď., miestopisné na *-ice*, *-ovce*: Košice, Čachtice, Bojnice, Bánovce, Ruskinovce, Bátovce atď.

69. §. Podľa „dlaň“ skloňujú sa:

1. vychodiace na *-ň* všetky: dlaň, daň, sieň, lieň, zbraň, kázeň, bázeň, vášeň, pleseň, povodeň, priazeň, bielizeň, pieseň, jaseň, jabloň, Viedeň atď.;

2. vychodiace na *-j* všetky: obyčaj, obličaj, šľapaj, koľaj, lišaj, kropaj, nádej, zbroj atď.;

3. všetky na *-ć* (okrem: reč, seč, žlč, tlč): obruč, klokoč, pavlač, chatrč, bedač, žobrač, sedľač, chrobač, Slovač, črvotoč, črvoč, tlač atď.;

4. všetky s príponou *-ež*: krádež, mládež, lúpež atď.;

5. této: obec, pec, zem, krm (toto posledné užíva sa radšej v mužskom rode dľa sklonenia mužského).

70. §. Podľa „kosť“ sa skloňujú:

1. všetky na *-ť, -sť, -šť:* kosť, milosť, radosť, bolesť, povesť, časť, česť (cti), čeľusť, plsť, trsť, tresť, hrsť, prsť, lesť (ľsti), vlasť, päsť, smeť, smrť, chuť.

niť, rukoväť, labuť, obeť, pečať, plť, prť (pirť), štvrť, sieť, hať, inovať, pľušť, húšť, púšť, Pešť atď.;

2. všetky na *-ď, -dz:* loď, hruď, meď, spoveď piaď, mokraď, čeľaď, háveď, zeď (zdi), n osadz, rozsadz atď.;

3. všetky na *-v, -p:* krv, obuv, okov, cirkev (m. českých: korúhev, rakev, mrkev, obrv, húžev užíva sa viac: korúhva, rakva, mrkva, obrva, húžva, ktoré sa skloňujú podľa vzoru „ryba“); step, otep („otep“ je i muž. rodu a vtedy sa skloňuje dľa „dvor“) atď.;

4. všetky na *-r*: tvár, jar, mater atď. (m. českých: zvěř, sběř užíva sa: zverina, sberba, ktoré patria pod vzor „ryba“);

5. všetky na *-c, -s, -z* (s výnimkou: obec, pec): noc, moc, nemoc, vec, hus, os, ves (vsi), smes, Rus, haluz, reťaz atď.;

6. z vychodiacich na *-č*: reč, seč, žlč, tlč;

7. z vychodiacich na *-š*: myš, voš, rozkoš, peleš atď.;

8. z vychodiacich na *-ž* všetky (okrem na príponu *-ež*): raž, lož (lži), kolomaž, prietrž atď. Za kaluž, stráž, podnož užíva sa: kaluža, stráža, podnoža, ktoré sa skloňujú podľa „ulica“;

9. z vychodiacich na *-ľ*: soľ, myseľ.

Poznámky o pádoch.

71. §. *O množnom nom., vok. a akk.:*

1. Slová: *zora, žiara, večera* a *konopa* v týchto pádoch neskloňujú sa dľa „ryba“, lebo sa v dávnom čase mäkko vyslovovaly pred *-a*, asi takto: zor'a,

žiar'a, večer'a, konop'a. Z tej dávnej doby zostaly im ešte této pády dľa vzoru „ulica“, tedy: *zore, žiare, večere, konope.*

2. Niektoré slová, náležité pod „kosť“, majú této pády dľa „dlaň“. Tak menovite: *pľušte, húšte, púšte.* Iné zase kolíšu sa, tvoriac této pády i dľa „kosť“, i dľa „dlaň“, na pr. plt*i* i plt*e*, štvrt*i* i štvrt*e*. V takýchto prípadoch a tam, kde pokynutia nestačia, píš dľa vlastného nárečia.

3. Veľká čiastka tých slov, ktoré skloňujú sa dľa „kosť“, nemá množného čísla. Také sú: meď, spoveď, čeľaď, háveď, mosadz, krv, obuv, žlč, tlč, kolomaž a iné.

O množnom genitíve.

72. §. Slová, ktoré sa končia samohláskou, zpravidla nedostávajú prípony, ako: ryba-rýb, striga-stríg, podlaha-podláh, stopa-stôp, motyka-motýk, ulica-ulíc, udica-udíc, pláca-plác, vlače-vláč, papuča-papúč, koža-kôž, rohoža-rohôž, mreža-mriež, mládza-mládz, hrdza-hŕdz, sadza-sádz, studňa-studieň, bohyňa-bohýň, jaskyňa-jaskýň, papuľa-papúľ, husle-husieľ, košeľa-košieľ. *Z príkladov vidieť, že sa posledná slabika vždy predĺži.* Pri takomto tvorení množného genitívu často povstávajú na konci slova, zbaveného svojej záslovnej samohlásky *-a*, také spoluhláskové gruppy, ktoré je ťažko alebo nepohodlno vysloviť.

Pre obľahčenie výslovnosti vsúva reč do spoluhláskových grúpp, ktoré sú ťažko vysloviteľné, samohlásky: *a, o, e,* a to následkom dĺženia kon-

covej slabiky v predĺženej ich podobe: *á, ô, ie.* Vsúva sa vždy pred poslednú spoluhlásku.

73. §. Vsuvku *á* dostávajú slová v predposlednej slabike alebo vo všetkých slabikách krátke, u ktorých po odhodení záslovného *-a* javí sa na konci:

1. plynná spoluhláska (l, r; najbežnejšie gruppy: *dl, tl, ml, sl, dr, tr*), tedy: vidly-vidál, metla-metál, perla-perál, handra-handár, sestra-sestár, lojtra-lojtár, kmotra-kmotár atď.;

2. gruppa *tk, vk*: zlatka-zlaták, šatka-šaták, kytka-kyták, pletka-pleták, latka-laták, stovka-stovák, zlatovka-zlatovák, slivka-slivák atď.

Ale kde spisovný jazyk osvojil si v takých prípadoch inú vsuvku, tam sa ona ponecháva: hrahier, Židovka-Židovôk, lopatka-lopatôk, príslovka-príslov*ie*k atď.

74. §. Vsuvku *ô* dostávajú slová v predposlednej slabike alebo vo všetkých slabikách krátke, v ktorých po odhodení záslovného *-a* javí sa na konci gruppa: *bk, pk, dk, lk, rk, nk, mk, sk*: žabka žabôk, babka-babôk, labka-labôk, kopka-kopôk, čipka-čipôk, štipka-štipôk, hrudka-hrudôk, záhradka-záhradôk, kobylka-kobylôk, habarka-habarôk, marka-marôk, birka-birôk, uhorka-uhorôk, sinka-sinôk, jamka-jamôk, miska-misôk atď., ale kde si spisovný jazyk v týchto prípadoch osvojil už inú vsuvku, tá sa ponecháva: daska-dasák-dasiek atď.

75. §. Vsuvku *ie* dostávajú slová v predposlednej slabike alebo vo všetkých slabikách krátke, u ktorých po odhodení záslovného *-a* javí sa na konci:

1. spoluhlásková gruppa *čk, šk, žk*: paničkapaničiek, palička - paličiek, hrčka - hrčiek, vareškavarešiek, muška - mušiek, kožka - kožiek, chyžkachyžiek atď.;

2. spoluhláskové gruppy, v ktorých je retná spoluhláska na konci. Najobvyklejšie gruppy sú: *db, tb, rb, sb, zb, žb, vb*: hradby-hradieb, hudbahudieb, svadba-svadieb, modlitba-modlitieb, borbaborieb, torba - torieb, farba-farieb, spisba - spisieb, kresba - kresieb, prosba - prosieb, hrozba - hrozieb, väzba - väzieb, izba - izieb, dražba - dražieb, stavbastavieb atď.;

3. do prípony miestopisných názvov na *-ovce* vsúva sa *ie*: Bánovce-Bánoviec, Bátovce-Bátoviec, Mošovce-Mošoviec atď.

76. §. Pri slovách, ktoré sú dlhé v predposlednej slabike, vsúva sa zpravidla samohláska *o*: čiapkačiapok, briadka-briadok, hriadka-hriadok, priadkypriadok, zátka - zátok, námietka - námietok, opálkaopálok, sánky-sánok, tŕnky-tŕnok, murárka-murárok, zámka-zámok, húska-húsok, klbáska-klbások, hláskahlások, práčka-práčok, mláčka-mláčok, slúžka-slúžok, ukážka-ukážok, mokriaďka-mokriaďok, túžba-túžob, kliatba-kliatob atď.

Po *j* vždy sa vsúva *o*: faj*o*k, spoj*o*k, háj*o*k atď.

Kde si spisovný jazyk v množ. gen. už osvojil inú formu, na pr. húžva-húž*e*v, tam sa mu ona ponecháva. Podobne ponecháva sa spisovnému jazyku vsuvka *e* pri gruppách spoluhláskových, ktoré majú plynné *l, r* na konci: prád*e*l, žried*e*l atp.

77. §. Zpod pravidla, že slová ženského rodu, končiace sa samohláskou, nedostávajú prípony, máme nasledujúce výnimky. Pri vzore „ryba“ slovo *tma* a *pastva* má množ. genitív s príponou *í*: *tmí*, *paství*. Pri vzore „ulica“, vynímajúc slová, ktoré majú pred *-a* spoluhlásku *c*, všetky slová javia sa popri vyšných bezpríponových formách i s príponou *-í*. Tedy vždycky: ulíc, širíc, mihalníc, motolíc, zrác, prác, udíc, štíc, onúc atď., ale popri takýchto mn. genitívoch: hrádz, mládz, hŕdz, sádz, studieň, jaskýň, bohýň, svätýň, papúľ, husieľ, košieľ, vláč, papúč, kúš, káš, fliaš, rohôž, kôž, rúž atď. bežné sú i takéto množné genitívy: hrádzí, mládzí (čo sa týče dvoch dlhých slabík po sebe, viď: b) v treťom odstavci 11. §-u), hrdzí, sadzí, studní, jaskyní, bohyní, svätyní, papulí, huslí, košelí, vlačí, papučí, kuší, kaší, fľaší, rohoží, koží, ruží atď. Niektoré sú vôbec radšej s príponou, ako: duší, maší, kuľaší, ochodzí, medzí, gundží, ruží, stráží, dieží, podojní, stajní atď., a niektoré, v menšom počte, javia sa výlučne jednou formou. Takéto sú, vynímajúc spomenuté už všetky na -ca, ktoré mn. genitív tvoria bez prípony, hroblí (nikdy: hrobieľ), chvíľ (nikdy: chvílí), a ešte niekoľko iných.

78. §. Slová ženského rodu, ktoré sú zakončené spoluhláskou (dlaň, kosť) alebo príponou *-ia* (biblia), dostávajú v množnom genitíve príponu *-í*, na pr.: dlaní, kostí, biblií, ľalií. Nepíš tedy: biblij, ľalij atp. Po *j* sú oprávnené krátke prípony: nádej*am* - nádej*ach*, staj*am* - staj*ach*, a to na základe 12. §-u.

79. §. *O množ. dat. a lok.* Prípony *-ám, -ách* (po mäkkých *-iam, -iach*) sú zpravidla dlhé. Povieme a píšeme: ryb*ám,* ruk*ám,* ulic*iam,* ovc*iam* atp., ale keď ich pridávame ku takým slovám, ktoré v nominatíve vyslovené dlhé sú na predchodiacej slabike, ako: lúka, vŕba, mládza, práca atp., skrátime rečené prípony a povieme i píšeme: lúk*am,* vŕb*am,* mládz*am,* prác*am* atp.; príčiny toho viď v 11. §-e. Prípony *-ám, -ách* rozkladajú sa v *-iam, -iach* po *c, č, š, ž, ď, dz, dž, ť, ľ, ň:* ulic*iam,* na polic*iach,* vlač*iam,* v papuč*iach,* duš*iam,* o mamuš*iach,* kož*iam,* na vež*iach,* spoved*iam,* medz*iam,* v gundž*iach,* o kost*iach,* hrobl*iam,* na hrabl*iach,* dlan*iam,* jaskyn*iach* atď. Naproti tomu po *„i“* slov, vychodiacich na *„ia“*, zostávajú prípony nerozložené, tedy: bibli*ám,* ľali*ám* atp.

80. §. *O množ. inštrumentáli.* Prípona *-ami* smie sa prikrátiť v *-mi* pri vzoroch „dlaň“ a „kosť“, tedy popri: dlaň*ami,* kosť*ami,* mater*ami,* noc*ami* atď. aj: dlaň*mi,* kosť*mi,* mater*mi,* noc*mi.*

Z nárečia a pravopisu.

81. §. V jednotnom datíve a lokáli pri vzore „ryba“ také slová, ktorých skloňovací kmeň vychodí na hrdelnicu, v nárečiach kde-tu prijímajú príponu *e,* hrdelnicu príslušne zmäkčujúc, tedy vyslovujú takto: podaj piť mat*ce,* dcér*ce,* Kat*ce,* počul som to v povied*ce,* v rozprávc*e* atp.

Pred príponou datívu a lokálu *e* zmäkčuje sa miestami aj spoluhláska *d, t,* a to v *dz, c*: v zá-

hra*dze*, v roboce, na záplace, v hroma*dze*, daj pokoj tej roboce, záhra*dze*, lopace, hroma*dze* atď.

Spisovný jazyk v takýchto prípadoch nerozlišuje, vyslovuj a píš tedy: podaj piť mat*ke*, dcér*ke*, Kat*ke*; počul som to v povied*ke*, v rozprávk*e*; v záhra*de*, v robo*te*, na zápla*te*, v hroma*de*; daj pokoj tej robo*te*, záhra*de*, lopa*te*, hroma*de* atď.

82. §. Príponou jednotného inštrumentálu je *-ou*, pričom poznamenať sluší:

Západní Slováci za túto príponu užívajú vždy *-ú* a východní krátke *-u*, čo sa protiví grammatike. Nepíšte tedy: s žen*ú*, s paň*ú*, s kosť*ú*, s dlaň*ú*, s ryb*ú*, s valašk*ú*, s palic*ú*, s pomoc*ú* atď., ani nie: s žen*u*, s paň*u*, s kosť*u*, s dlaň*u*, s ryb*u*, s valašk*u*, s palic*u*, s pomoc*u* atď. — ale vždycky podľa pravidla grammatického píšte: s žen*ou*, s paň*ou*, s kosť*ou*, s dlaň*ou*, s ryb*ou*, s valašk*ou*, s palic*ou*, s pomoc*ou* atď.

Pre Stredoslovákov treba pripomenúť, že táto prípona píše sa vždy dľa ich výslovnosti, nesvobodno ju tedy smiešať s príponou množ. genitívu pri mužskom skloňovaní *-ov*, ktorá sa vyslovuje v strednej slovenčine tiež ako *ou* (videl som chlap*ou*), ale píše podobou *-ov* (videl som chlap*ov*). Pripomeň si:

Na otázku: koho? čoho? píše sa *-ov*: chlap*ov*, kameň*ov*, valach*ov*, ps*ov*, kyj*ov*,, mužov atď.; kdežto na otázku: kým? čím? s kým? s čím? píše sa *-ou*: motyk*ou*, vod*ou*, riek*ou*, ruk*ou*, s kožou, s putňou, s kuchárk*ou*, s paňou atď.

83. §. Vo východnom nárečí a v časti aj na Západe za nominatívné mäkké *ť* vyslovuje sa *c*, t. j. namiesto: kos*ť*, rados*ť*, trs*ť*, srs*ť*, lís*ť*a, jahňa*ť*a atď. vyslovuje sa kos*c*, rados*c*, trs*c*, srs*c*, lísca, jahňaca atp., inde zase, v druhej časti Západu, vyslovuje sa to *ť* tvrdo: kost, radost, trst, srst, lísta, jahnata (v jednotn.) atp., a obidve neústrojné hlásky, tam *c*, tu tvrdé *t*, podržujú sa vo všetkých pádoch skloňovania. Tým Slovákom, ktorí vyslovujú „kosc", dáva sa toto pravidlo: Všetky slová ženského rodu, vychodiace na *sc*, *šč* v nárečí, skloňujú sa dľa *kosť*, pričom za spoluhlásky *-sc*, *-šč* píšeme *-sť*, *-šť*. Nepíš tedy: rado*sc*-rados*c*i, mlado*sc*-mlados*c*i, pochabo*sc*-pochabos*c*i, húšč-húšči, púšč-púšči atp., ale mladosť-mladosti, radosť-radosti, pochabosť-pochabosti, húšť-húšti, púšť-púšti atp. Za slová: ni*c*, sme*c*, smr*c*, chu*c*, pečac, pl*c*, štvr*c*, ktoré sa tiež skloňujú podľa *kosť*, píš tiež: niť, smeť, smrť, chuť, pečať, plť, štvrť. Tým Slovákom, ktorí vyslovujú *kost*, pripomína sa, že mäkké *ť* vypísať treba v jednotnom nominatíve, tedy: tá kos*ť*, smr*ť*, ni*ť* atp., a v obidvoch inštrumentáloch, tedy na otázku: s kým? s čím? s kos*ť*ou, smr*ť*ou, ni*ť*ou, s vlas*ť*ou, s chu*ť*ou, s kos*ť*ami, s ni*ť*ami atp.

84. §. Kde sa píše „*y*"? V skloňovaní slov ženského rodu „y" máme iba v príponách vzoru „ryba". Tedy pravidlo:

1. „y" nikdy nepíšeme v skloňovaní ženských slov, ktoré sa končia spoluhláskou, ako: dlaň, kosť, cirkev, haluz, reťaz, krv atď.; nepíš tedy: dlany, kosty, cirkvy, krvy atď.;

2. „y“ nikdy nepíšeme v skloňovaní ženských slov, ktoré majú mäkkú spoluhlásku pred nominatívovým *-a*, ako: ulica, palica, stajňa, hrobľa, koža atď.; nepíš tedy: ulicy, palicy, stajny, hrobly, kožy atp.; naproti tomu

3. „y“ píšeme (*vždy* za vyslovované „i“) v príponách ženských slov pred nominatívnou koncovkou *-a* tvrdo zakončených, tedy pri takýchto slovách: hlava, ruka, noha, rieka, čiapka, mátoha, rada, izba, hrada, záplata atď. Tedy píš: od hlav*y*, od ruk*y*, od noh*y*, ukáž noh*y*, ukáž ruk*y*, podaj záplat*y*, to sú záhrad*y*, to sú ohrabk*y*, daj mi polievk*y* atď.

Poznámka. Pre pohronskú dolinu a Novohrad osobite dokladá sa ešte toto: Vy po hrdelných (g, h, ch, k) v množnom nom., vok. a akk. nevyslovujete *i*, ale *e*, na pr. videl som hruške, haluške, trnke, nohe, mátohe, strige, streche, soche atp., — vy tedy za toto neústrojné *e* vždy píšte tiež „y“ takto: videl som: hrušk*y*, halušk*y*, trnk*y*, noh*y*, mátoh*y*, strig*y*, strech*y*, soch*y*. — A naopak: Vy po tých istých hrdelných v jednotnom datíve a lokáli vyslovujete chybne *i* miesto *e* takto: podal sa k hruški, haluški, trnki, nohi, mátohi, strigi, strechi, sochi, alebo vravel mi o tej hruški, haluški, trnki, nohi, mátohi, strigi, strechi, sochi atď. Namiesto toho treba vám vyslovovať a písať: podal sa k hruške, haluške, trnke, nohe, mátohe, strige, streche, soche, alebo vravel mi o tej hruške, haluške, trnke, nohe, mátohe, strige, streche, soche atp.

Skloňovanie stredných.

85. §. Vzor „delo“.

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
N. V. A.	delo	del-á
Gen.	del-a	diel
Dat.	del-u	del-ám
Lok.	del-e (-u)	del-ách
Inštr.	del-om	del-y, -ami.

86. §. Vzor „**plece**“.

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
N. V. A.	plece	plec-ia
Gen.	plec-a	pliec
Dat.	plec-u	plec-iam
Lok.	plec-i	plec-iach
Inštr.	plec-om	plec-i, -ami.

87. §. Vzor „**obilie**“.

N. V. A.	obilie	obil-ia
Gen.	obil-ia	obil-í
Dat.	obil-iu	obil-iam
Lok.	obil-í	obil-iach
Inštr.	obil-ím	obil-iami.

88. §. Vzor „**jahňa**“.

	Jednotné číslo:	I. množné číslo:	II. množné číslo:
N. V. A.	jahňa	jahňat-á	jahnenc-e
Gen.	jahňať-a	jahniat	jahneniec
Dat.	jahňať-u	jahňat-ám	jahnenc-iam
Lok.	jahňat-i	jahňat-ách	jahnenc-iach
Inštr.	jahňať-om	jahňat-y, -ami	jahnenc-i, -ami.

89. §. Podľa „delo“ skloňujú sa stredného rodu:

1. všetky slová na *-o* s predchádzajúcou tvrdou spoluhláskou: čelo, mydlo, krýdlo, mlieko, železo, hniezdo, jazero, numero, pero, nebo, drevo, kresivo, mesto, cesto, dno, okno, vojsko, psisko atď.; mn. č. od oko a ucho viď v Abecednom ukazovateli (oči, uši);

2. všetky pomnožné na *-a* s predchádzajúcou tvrdou spoluhláskou, ako: vráta, ústa, ňádra, jatrá, krosná, nosidlá, prsá atď.

90. §. Podľa „plece“ skloňujú sa stredného rodu:

1. všetky slová na *-e,* ako: líce, srdce, pierce, vrece, drevce, vajce, pole, more, oje, lože, všetky na *-ište:* strnište, bojište, učilište atď.;

2. pomnožné: pľúca.

91. §. Podľa „obilie“ skloňujú sa všetky stredného rodu slová na *-ie:* stavanie, znamenie, zdravie, veselie, kamenie, listie, ovocie, svedomie, šťastie, požehnanie atď.

92. §. Podľa „jahňa“ skloňujú sa všetky stredného rodu slová na *-a, -ä,* ktorými označujeme mláďatá zvierat i ľudí: húsa, prasa, mača, vĺča, kozľa, šteňa, žriebä, háďa, kobylča, kurča, káča atď., ďalej: chlapča, dievča, nemluvňa, vnúča, pastorča, krstňa atď., a na tú formu utvorené slová: zviera, dieťa, knieža.

Poznámky o pádoch.

93. §. *O jedn. nominatíve.* Máme v slovenčine i takéto jednotné nominatívy: *semä, plemä, vemä, bremä, temä,* ale skloňovanie týchto vymrelo. Slová té a podobné sa skloňovaly takto v jedn. čísle: n., v., a. semä, g. semeňa, d. semeňu, l. semeni, i. semeňom. Spomenuté slová majú popri uvedených i této nominatívy: *semeno, plemeno, vemeno, bremeno, temeno* a této skloňujú sa podľa „delo“. Podobné im slová: rameno, písmeno (zvrhle: pís-

mena!) zo spomenutého skloňovania ztratily už i nominatívy: ramä, písmä.

94. §. *O jedn. lokáli.* Slová, ako: ucho, brucho, vojsko, strnisko, smetisko, ktoré majú pred nominatívnou koncovkou *-o* hrdelnú spoluhlásku a ktoré tedy skloňujú sa dľa „delo“, prijímajú v lokáli *-u* miesto *-e,* tedy: v uchu, v bruchu, vo vojsku, na strnisku atď.

95. §. *O množ. nom.* Vzor „jahňa“ má dvojaké množné čísla, ktoré sú rovnako dobré, t. j. môžeš písať: jahňatá i jahnence, jahniat i jahneniec, jahňatám i jahnenciam atď.

96. §. *O množnom genitíve.* Množný genitív, vynímajúc vzor „obilie“, tvorí sa zpravidla tak, ako pri ženských, vychodiacich v nominatíve na *-a,* t. j. pri vzoroch „delo“, „plece“ odhodí sa koncovka nominatívu *-o, -e* a pri vzore „jahňa“ koncovka nominatívu *-a, -e* a kmeň sa predĺži, ak je len nie sám od seba dlhý, tedy: delo-diel, čelo-čiel, drevo-driev, kresivo-kresív, mesto-miest, cesto-ciest, pero-pier, numero-numier, plece-pliec, srdce-sŕdc, vrece-vriec, strnište-strníšť, bojište-bojíšť, učilište-učilíšť, jahňatá - jahniat, kurčatá - kurčiat, šteňatá - šteniat (alebo: jahnence - jahneniec, kurčence - kurčeniec, štence-šteniec) atď. Ďalšie príklady: hniezdo-hniezd, vráta-vrát, ústa-úst, pľúca-pľúc atď. Kde by odhodením nominatívovej koncovky povstaly také gruppy spoluhlások, ktoré sa ťažko alebo nepohodlne vyslovujú, tam vsúvame pred poslednú spoluhlásku práve tak, ako v analogických prípadoch pri slovách ženského rodu (§ 72. a nasl.):

I. Vsuvku *á* dostávajú slová v predposlednej slabike alebo vo všetkých slabikách krátke, pri ktorých po odhodení záslovnej samohlásky javí sa na konci plynná spoluhláska (l, r, n): sedlo-sedál, šidlo-šidál, jedlo-jedál, motovidlo-motovidál, sedadlo-sedadál, maslo-masál, jadro-jadár, futro-futár, jutro-jutár, vedro - vedár, krosná - krosán, ďasná - ďasán, hrozno-hrozán, brvno-brván, stehno-stehán, dno-dán, okno-okán atď.

II. Vsuvku *ô* dostávajú slová v predposlednej alebo vo všetkých slabikách krátke, pri ktorých po odhodení záslovnej samohlásky javí sa na konci hrdelnica: dievčatko - dievčatôk, kopytko - kopytôk, zvieratko-zvieratôk atď.

III. Vo všetkých ostatných prípadoch, nakoľko to spisovný jazyk tak zaviedol, i v tých pod I. a II. (ňáder atp.), vsúvaj *ie* pri slovách, ktoré sú v predposlednej slabike dlhé. Po *j* vsúva sa vždy *e:* vajcevaj*e*c, ojce-oj*e*c atď.

97. §. Niektoré z tých, ktoré patria pod vzor „plece", popri výšopísanom genitíve môžu mať i genitív s príponou *-í,* t. j. popri pliec, sŕdc, vriec, strníšť, bojíšť, učilíšť atď. možno počuť i plec*í,* srdc*í,* vrec*í,* strništ*í,* bojišt*í,* učilišt*í* atď. Vo vyšných prípadoch (t. j. pri kmeňoch, vychodiacich na *-ce* a *-ište*) vždy dávaj prednosť zásadnému pravidlu, tedy genitívom bez prípony *-í,* ale pri slovách inakšie zakončených, menovite s *ľ, r, j* na konci, tvor genitív príponou *-í:* pol*í,* mor*í,* oj*í* atp. Pre hladšiu výslovnosť príponou *-í* tvor mn. genitívy i od slov, vychodiacich na *-stvo,* tedy: nebezpečenství, zboj-

ství, panství atp. (m. nebezpečenstv-nebezpečenstiev, zbojstv-zbojstiev, pánstv-panstiev atp.).

Miesto slôv, olôv píšeme výnimečne krátky množ. gen.: slov, olov.

98. §. *O množ. inštrumentáli.* Prípony sú *-y* (po mäkkých *-i*) a *-ami.* Toto posledné smie sa krátiť v *-mi,* t. j. popri del*ami* smie sa povedať i del-*mi.* Čo sa týče významu alebo mluvnickej upotrebiteľnosti prípon *-y* a *-ami,* medzi nimi niet nijakého rozdielu. Upotrebiť jednu alebo druhú príponu, to sa ponecháva každému na vôľu, ale je žiadúce, aby sa kratšia prípona len vtedy upotrebovala, keď patričné slovo s predložkou stojí, alebo keď má pri sebe prívlastok, tedy v takýchto prípadoch: tými slovy sa odobral, synovými slovy sa pobúril, vie zaobchodiť s kuraty atď. A zas: krýdl*ami* sa bránil, okn*ami* vtákov púšťal, vrát*ami* bez prestania vŕzgal atď.

Z nárečia a pravopisu.

99. §. Jednotné nominatívy: líce, pierce, plece, vrece, drevce, vajce a iné na *-ce* končia sa kde-tu v nárečí i na *-co:* líco, pierco, pleco, vreco, drevco, vajco. Podobne za príponu *-ište* (smetište, strnište atď.) počuť v strednom nárečí aj *-išťo:* smetišťo, strnišťo, ohnišťo atď., ale spisovný jazyk neužíva foriem na *-co* a *-šťo,* a preto nikdy nepíš: líc*o,* vajc*o,* smetišť*o,* ohnišť*o* atp.

100. §. Za príponu *-ište* (v nárečí aj *-išťo,* ako sme výš videli) na mnohých miestach vyslovujú

-išče (aj *-iščo*), ale nikdy nepíš: ohnišče-ohniščo, strnišče-strniščo, smetišče-smetiščo atp., lebo spisovný jazyk nakladá písať: oh*nište*, smet*ište*, str*nište* atp.

101. §. Za príponu hromadných a slovesných mien *-ie*, v strednom nárečí, hovorí sa v jednotnom nominatíve *-ia*, t. j. namiesto: zdravie, obilie, ovocie atp.: zdravia, obilia, ovocia atp. Táto výslovnosť nárečia stredno-slovenského je nesprávna, a preto vždy správne urči nominatív jednotného čísla príponou *-ie* takto: to obil*ie*, zdrav*ie*, ovoc*ie* atp., aby ho bolo rozoznať od nominatívu množného čísla na *-ia*, ktorý sa píše takto: té obil*ia*, zdrav*ia*, ovoc*ia* atp.

Hromadné na *-ie*, pre svoje pády s dvojhláskami, veľkú ťažkosť robia všetkým mimostredovým Slovákom. K vôli priehľadnosti a pre upozornenie kladieme tu nasledujúce obrázce:

	Nedobre sa skloňuje na Západe:	Nedobre sa skloňuje na Východe:	Dobre sa skloňuje takto:
		Jednotné číslo:	
N. V. A.	obil-í (-é, -á)	obil*e*	obil-ie
Gen.	obil-í (-á)	obil*a*	obil-ia
Dat.	obil-í (-ú)	obil*u*	obil-iu
Lok.	obil-í (-ú)	obil*u*	obil-í
Inštr.		obil*om*	obil-ím.
		Množné číslo:	
N. V. A.	obil-á (-iá)	obil-a	obil-ia
Gen.	—	obil-och	obil-í
Dat.	obil-ím (-ám)	obil-om	obil-iam
Lok.	obil-ích (-ách)	obil-och	obil-iach
Inštr.	obil-ámi (-mi)	obil-ami	obil-iami.

102. §. Niektoré nominatívy z hromadných na *ie* v obecnej mluve zmenily sa natoľko, že sa nedajú dľa svojho vzoru (obilie) skloňovať. Také sú: *tŕňa, skáľa, lísťa, drievä, siaťa, čučorieďa* a ešte niektoré iné, ktoré sú z nárečových: trnia, skalia, listia, drevia (za pôvodné: trnie, skalie, listie, drevie) atď., tým, že sa prvá slabika pod účinkom prízvuku predĺžila, následkom čoho prípona *ia* (= ie) ztratila dĺžku. Této formy, ktoré obiehajú v prostonárodných spisoch, skloňujú sa takto: N., v., a. skáľa, g. skáľa, d. skáľu, l. skáli, i. skálim. Súc hromadnými, množného čísla nemajú.

103. §. Osobite sa pripomína, že príponou jedn. datívu je *-u,* nepíš tedy dľa podrečí: bežal k jahňat*i,* k dievčat*i* atp., ani nie: k mor*i,* k pol*i,* ďalej k plec*i,* k vajc*i,* k pierc*i* atp., — ale vždy píš: k jahňať*u,* k dievčať*u,* bežal k mor*u,* k poľ*u;* ďalej: k plec*u,* k vajc*u,* k pierc*u* atp.

104. §. Príponou jedn. lokálu pri vzoroch „plece“ a „jahňa“ je *-i:* na plec*i,* na jahňat*i,* ale v nárečí stredno-slovenskom počuť niekde i *-u.* V takýchto prípadoch vždy píš: na plec*i,* vo vajc*i,* na dienc*i,* na slnc*i,* na smetišt*i,* na ohništ*i* atď., a nikdy nie: na plec*u,* vo vajc*u,* na dienc*u,* na slnc*u,* na smetišť*u,* na ohnišť*u* atď. Této formy s *-u* sú k nedopusteným nominatívom: pleco, strnišťo; viď § 99.

105. §. Slovám stredného rodu v množnom dat. a lok. často sa pridávajú mužské prípony *-om, -och,* čo je chyba. Nesvobodno písať: k očo*m,* k ušo*m,* k delo*m,* k slovo*m,* k oknom, k plecom, k vajcom,

k vrec*om*, k jahňat*om*, k dievčat*om*, ku kurčat*om* atp., ani nie: v oč*och*, v uš*och*, v del*och*, v slov*och*, v okn*och*, v plec*och*, vo vajc*och*, vo vrec*och*, v jahňat*och*, o dievčat*och*, o kurčat*och* atp. — ale vždy píš správne, takto: k očiam, k ušiam, k delám, k slovám, k oknám, k pleciam, k vajciam, k vreciam, k jahňatám, k dievčatám, ku kurčatám atp., alebo: v očiach, v ušiach, v delách, v slovách, v oknách, v pleciach, vo vajciach, vo vreciach, v jahňatách, o dievčatách, o kurčatách atp.

Skloňovanie cudzích slov.

106. §. Všetky slová, ktoré svojou formou vyznievajú po slovensky, skloňujú sa ako slovenské slová príslušnej formy a príslušného zakončenia, bez ohľadu na ich skloňovanie v pôvodnom jazyku. Dľa toho ekvipáž (žen.), alkoveň (žen.) patrí pod „kosť“ a „dlaň“, druhou svojou formou ekvipáža, alkovňa pod „ulica“. Pod vzor „ulica“ patria: addícia, akcia, bagážia, essencia atď., lebo majú mäkkú samohlásku pred rodovým *-a;* pod „dlaň“ z nemeckého vnišlé: „partaj“, „policaj“ (za toto posledné je bežnejšia forma: policia) atď. Pomnožné, ako: roráty, litánie atp., vradia sa tiež podľa svojej povahy pod príslušný vzor („ryba“, „ulica“). Slová mužského rodu, ako: monopol, progress, duett, chaos, rekurs, armáles, portrét, špic, matrac, fundament, testament atď., skloňuj ako mužské neživotné; slová stredného rodu, ako: avizo, riziko, rokoko atp., ako príslušne zakončené stredné. Dvojité spoluhlásky slov sa zachovávajú: summy, množ.

gen. súmm, duett-om, progress-u, progress-ov atp. Slová, ako: Jupiter, Mars, Alcibiades, Herodes, Augustus, dráma, flegma, dogma, skloňuj podľa ich slovenskej formy nominatívovej: Jupitera, Jupiterovi atď. (nie: Jova, Jovovi atď.), Alcibiadesa, Alcibiadesovi atď. (nie: Alcibiada, Alcibiadovi atď.), alebo: drámy, drámou, flegmy, flegmou atď., a nie: dramata, dramatom, flegmata, flegmatom atp.

107. §. Vychodiace na *-izmus* (alebo skrátené *-izm*) mužského rodu slová skloňujú sa takto:

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
N. V. A.	katechizmus (alebo katechizm)	katechizmus-y (katechizm-y)
G.	„ -u	„ -ov
D.	„ -u	„ -om
L.	„ -e	„ -och
Inštr.	„ -om	„ -y, -ami (-mi).

Sem patria, ako rečeno, všetky na *-izmus* (alebo skrátené *-izm*) vychodiace, tedy špiritizmus, nihilizmus, mechanizmus, socializmus, šovinizmus, materializmus atď., podobne mužské neživotné, vychodiace na *-us:* cirkus, fundus, pondus atď.

Ktoré v slovenčine ztratily svoju povahu stredného rodu, ako na pr. petroleum (muž. rodu), skloňujú sa tiež dľa mužských na *-izm.* Práve takto (dľa slov na *-izm*) skloňujú sa i stredné slová, ktoré vychodia na *-um:* dátum, fórum, publikum, penzum, postskriptum, absurdum.

108. §. Vychodiace na *-eum, -ium, -uum* v strednom rode zachované slová skloňujú sa takto:

	Jednotné číslo:	Množné číslo:
N. V. A.	evanjelium	evanjeli-á
G.	evanjeli-a	evanjeli-í
D.	evanjeli-u	evanjeli-ám
L.	evanjeli-u	evanjeli-ách
Inštr.	evanjeli-om	evanjeli-ami.

Tak sa skloňujú: gymnázium, lyceum, trifolium, alumneum, muzeum, privilegium, individuum a stredného rodu slová na *-io*: trio, ažio atp.

109. §. Vlastné mená cudzieho pôvodu, ktoré vychodia na *-e* alebo *-i (-y)*, skloňujú sa takto:

N. V.	Göthe	Jókai
A.	Göthe-ho	Jókai-ho
G.	Göthe-ho	Jókai-ho
D.	Göthe-mu	Jókai-mu
L.	Göthe-m	Jókai-m
Inštr.	Göthe-m	Jókai-m

Skloňujeme podľa *Göthe*: Blaške, Szőke, Szende atp.; podľa *Jókai*: Dohnány, Mácsay, Škultéty atp. Naproti tomu po slovensky utvorené mená, ako: Vajan*ský*, Makovic*ký*, Šťastn*ý* atp., skloňujú sa dľa *pekný*; viď 1. a 2. bod v 118. §-e. Tedy nie: od Vajansk*yho*, Makovick*yho*, Šťastn*yho*, ale: od Vajansk*ého*, Makovick*ého*, Šťastn*ého*.

Poznámka. Ako zo skloňovania vidieť, vlastné mená cudzieho pôvodu, ktoré vychodia na *-e*, *-i*, pokladajú sa v spisovnom jazyku za kmene skloňovacie a prípony sa rovno k nim pridávajú.

110. §. Vlastné mená, vychodiace na *ó*, *ő*, *ú*, skloňujú sa dľa „kráľ“, ale vsúvajú *v* medzi príponu

a kmeň k vôli hladkému priechodu s jednej samohlásky na druhú, takto:

N. V. Szabó
A. Szabó-v-a
G. Szabó-v-a
D. Szabó-v-ovi
L. Szabó-v-ovi
Inštr. Szabó-v-om.

Samo sebou rozumie sa, že patričné meno píšeme bez spojovníka: Szabóva, Szabóvovi atď. Ako vidieť, skloňujú sa takéto mená maďarské cele tak, ako keby vychodily na *-ov*, tedy cele tak, ako ruské vlastné mená: Gorčak*ov*, Ivan*ov* atp., ktoré sa skloňujú dľa „kráľ".

Tak, ako „Szabó", skloňujú sa nielen maďarské Margó, Sütő, Dezső, Lassú atď., ale dľa potreby aj všetky cudzie vlastné mená, na konci s *ó, ő, ú (u)* vyslovované, na pr.: Mirabeau (vyslov: Mirabó), Montesquieu (vyslov: Monteskiő), Sardou (vyslov: Sardu), ale v tomto prípade medzi vyslovený kmeň a koncovku nech sa spojovník položí takto: Montesquieu-a, Montesquieu-ovi atp.

111. §. Všetky ostatné obecné slová a vlastné mená, u nás málo bežné, ponechávame v osnove nesklonené, opatrujúc ich prívlastkom na prípad potreby. Príklady: Je to človek bez renommé, ešte je v negližé, bol som v meste Montpellier, idem z mesta Saint-Cloud atď.

Spoločné poznámky o príponách.

112. §. Mužského rodu slová dostávajú v množnom datíve a lokáli prípony *-om, -och* (chlapom, mužom, dvorom, sluhom, chlapoch, mužoch, dvoroch, sluhoch); ale

ženského a stredného rodu slová prípony *-ám, -ách* (ženám, delám, jahňatám, ženách, delách, jahňatách), ktoré sa po mäkkých rozkladajú v *-iam, -iach* (uliciam, dlaniam, kostiam, pleciach, jahnenciach).

113. §. Mužského a stredného rodu slová dostávajú v množnom inštrumentáli prípony *-y (-i), -ami (-mi)*, ale

ženského rodu slová len príponu *-ami* (pri vzoroch „dlaň“ a „kosť“ i skráteno *-mi*).

Ani mužského a stredného rodu prípona *-ami (-mi)*, ani ženského rodu prípona *-ami (-mi)* ani v prvej ani v druhej slabike *nikdy je nie dlhá.* Bolo by tedy chyba písať: žen*ámi* alebo žen*amí* (m. pravého: žen*ami*), dlan*iami* alebo dlaň*amí* (m. pravého: dlaň*ami*), s vol*ámi*, vol*amí* alebo vol*mí* (m. pravého: vol*ami* čiže vol*mi*), del*ámi*, del*amí* alebo plec*iami*, plec*amí* (m. pravého: del*ami*, plec*ami*) atďatď.

Prípona množného inštrumentálu *-y (-i)*, užívaného pri mužských a stredných slovách, tiež je krátka, a preto nepíš podľa nesprávnej výslovnosti: s tými kupc*í*, s tými paholc*í*, s tými dievčenc*í*, alebo s tými dievčat*ý*, s tými klas*ý* atď. Píš vždy krátko: s tými kupc*i*, s tými paholc*i*, s tými dievčenc*i*, s tými dievčat*y*, s tými klas*y* atď.

114. §. Príponu *-ov* (vyslovovanú: oŭ, ŭov, óv, viď § 62., 2.) prijímajú výlučne slová mužského rodu v množnom genitíve, a preto je chyba pridávať ju slovám ženského a stredného rodu. Píš: dostal som to od maták, od dcér, od slúžok, od čižmárok, od panství, od robotníčok atď., a nie: dostal som to: od matk*ov*, od dcér*ov*, od slúžk*ov*, od čižmárk*ov*, od panstv*ov*, od robotníčk*ov*. Píš: čo sa stalo z cirkví, z obuví, z kostí, z hrstí, z dievčat, z jahniat, zo šidál, z mydál, z ulíc, z udíc atď., a nie chybne: z cirkvov, z obuvov, z kosťov, z hrsťov, z dievčatov, z jahňatov, zo šidlov, z mydlov, z ulicov, z udicov.

Poznámka. Príponu množ. genitívu pri mužskom rode *-ov* náležite rozoznávaj od jedn. inštrumentálu pri ženskom rode *-ou;* srovn. § 82.

Skloňovanie prídavných mien.

115. §. Vzor „**pekný**“.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
	Jednotné číslo:		
N. V.	pekn-ý	pekn-é	pekn-á
A.	pekn-ého (živ.) -ý (neživ.)	pekn-é	pekn-ú
G.	pekn-ého	pekn-ého	pekn-ej
D.	pekn-ému	pekn-ému	pekn-ej
L.	pekn-om	pekn-om	pekn-ej
I.	pekn-ým	pekn-ým	pekn-ou.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
	Množné číslo:		
N. V.	pekn-í (živ.) -é (neživ.)	pekn-é	pekn-é
A.	pekn-ých (živ.) -é (neživ.)	pekn-é	pekn-é
G.	pekn-ých	pekn-ých	pekn-ých
D.	pekn-ým	pekn-ým	pekn-ým
L.	pekn-ých	pekn-ých	pekn-ých
I.	pekn-ými	pekn-ými	pekn-ými.

116. §. Vzor „**boží**“.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
	Jednotné číslo:		
N. V.	bož-í	bož-ie	bož-ia
A.	bož-ieho (živ.) -í (neživ.)	bož-ie	bož-iu
G.	bož-ieho	bož-ieho	bož-ej
D.	bož-iemu	bož-iemu	bož-ej
L.	bož-om	bož-om	bož-ej
I.	bož-ím	bož-ím	bož-ou.
	Množné číslo:		
N. V.	bož-í (živ.) -ie (neživ.)	bož-ie	bož-ie
A.	bož-ích (živ.) -ie (neživ.)	bož-ie	bož-ie
G.	bož-ích	bož-ích	bož-ích
D.	bož-ím	bož-ím	bož-ím
L.	bož-ích	bož-ích	bož-ích
I.	bož-ími	bož-ími	bož-ími.

117. §. Vzor „otcov“.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
	Jednotné číslo:		
N. V.	otcov	otcov-o	otcov-a
A.	otcov-ho (živ.) otcov (neživ.)	otcov-o	otcov-u
G.	otcov-ho	otcov-ho	otcov-ej
D.	otcov-mu	otcov-mu	otcov-ej
L.	otcov-om	otcov-om	otcov-ej
I.	otcov-ým	otcov-ým	otcov-ou.
	Množné číslo:		
N. V.	otcov-i (živ.) -e (neživ.)	otcov-e	otcov-e
A.	otcov-ých (živ.) -e (neživ.)	otcov-e	otcov-e
G.	otcov-ých	otcov-ých	otcov-ých
D.	otcov-ým	otcov-ým	otcov-ým
L.	otcov-ých	otcov-ých	otcov-ých
I.	otcov-ými	otcov-ými	otcov-ými.

118. §. Podľa „pekný“ skloňujú sa:

1. Všetky prídavné mená, ktoré majú *tvrdú spoluhlásku* pred príponou jednotného nominatívu, tedy takéto: hru*b*-ý, ľú*b*-y, skú*p*-y, hlú*p*-y, tu*p*-ý, pra*v*-ý, kri*v*-ý, str*m*-ý, pria*m*-y, tu*h*-ý, ti*ch*-ý, hluc*h*-ý, mäk*k*-ý, níz*k*-y, sta*r*-ý, ja*r*-ý, kus-ý, rus-ý, ob*l*-ý, okrúh*l*-y, chu*d*-ý, tvr*d*-ý, kru*t*-ý, straka*t*-ý, hod*n*-ý, národ*n*-ý, hlav*n*-ý atď.; sem patria *určité príčastia*, ako: robený, učený, kladený, varený, strežený atp. od slovies robiť, učiť, klásť, variť, striezť, alebo: umytý, ukrytý, zasiaty, naliaty atp. od slovies umyť,

ukryť, zasiať, naliať atď.; podobne tvorené od činného príčastia minulého času, ako: minu*lý*, umre*lý*, pritre*lý*, ochore*lý* atď. od slovies minúť, umrieť, pritrieť, ochorieť.

Takto skloňujú sa povyššie prídavné mená alebo určité príčastia i vtedy, keď sa podstatnými menami alebo vlastnými menami staly v svojom význame, na pr.: *v mužskom rode:* pocestný, zlatý, slúžny atp., Malý, Tvrdý, Šťastný atp.; *v strednom rode:* trhové, mostové, vstupné, prievozné atď.; *v ženskom rode:* chyžná, komorná; Mudroňová, Šoltésová atď.

2. Vlastné mená na *-ský, -ská:* Dobšinský, Vajanský, Podjavorinská atď.

3. Číslovky *radové* (s výnimkou: prvší, tretí a tisíci): prvý, druhý, desiaty, dvadsiaty, stý, miliontý atď.; *druhové:* jednaký, dvojaký, trojaký, štvoraký, desatoraký, dvadsatoraký, tisícoraký atď.; *množivé:* jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný, štvornásobný, stonásobný atď., alebo: podvojný, potrojný, poštvorný, dvojitý atď.

4. Nasledujúce zámená: aký, akýsi, ký, ktorý, niektorý, ktorýkoľvek, nejaký, voľajaký, voliaky, ledajaký, všelijaký, každý, žiadny, nijaký.

119. §. Podľa „boží“ skloňujú sa:

1. Všetky prídavné mená, ktoré majú *mäkkú spoluhlásku* pred príponou jednotného nominatívu, tedy takéto: svie*ži*, rý*dzi*, cu*dzí* atp. Patria sem menovite: tvorené od životných príponou *-í:* bo*ží*, človeč*í*, osl*í*, medved*í*, orl*í*, ps*í*, ľv*í*, labut*í*, mač*í*, kurac*í*, teľac*í*, hovädz*í*, knieža*cí*, hus*í*, koz*í*, ďalej: sirotč*í*, výberč*í*, náhončí atď.; — tvorené príponou

-ší (-ejší) komparatívy: hrubší, tenší, kratší, mladší, hladkejší, vrtkejší, tmavší, tmavejší atp.; — určité príčastia, ako: horiaci, vriaci, píšúci, modliaci, chudnúci, spávací, jedáci, prací, šijací; konavší, robivší, miesivší, hovorivší, byvší atď. Takto skloňujú sa hore spomenuté prídavné mená alebo určité príčastia i vtedy, keď sa podstatnými menami alebo vlastnými menami staly v svojom význame, na pr. výberčí, starejší, krajčí, jedáca, spávacia, pracia (miestnosť) atď.

2. Číslovky radové: prvší, tretí, tisíci.

3. Zámeno: čí, čie, čia.

120. §. Podľa „otcov“ skloňujú sa: prisvojovacie prídavné mená, odvodené od mužských príponou -ov, -ovo, -ova a od ženských príponou -in, -ino, -ina, tedy: otcov, otcovo, otcova, matkin, matkino, matkina atď.

Poznámky o pádoch.

121. §. Popri nominatívoch: hodný, vinný, dlžný, žiadny máme i nominatívy: hoden, vinen, dlžen, žiaden (-on), ale této skloňujú sa ako prvej uvedené až na jedn. akk. pri neživotných, ktorý je ovšem rovný nominatívu.

122. §. V mužskom rode robí sa rozdiel medzi životnými a neživotnými menami, a to: 1) v mn. nominatíve. Životné: tam boli pekní chlapi, čierni medvedi, diví vlci, spevaví vtáci atp. Neživotné: tam boly pekné stromy, čierne stĺpy, šedivé vlasy, vysoké múry atp. 2) v akk. obidvoch čísel. Životné:

videl som pekného chlapa, veľkého medveďa, spevavého vtáka, pekných chlapov, veľkých medveďov, spevavých vtákov atď. Neživotné: videl som pekný strom, veľký stĺp, šedivý vlas, vysoký múr, pekné stromy, veľké stĺpy, šedivé vlasy, vysoké múry.

Z nárečia a pravopisu.

123. §. V Pohronskej doline a v Novohradskej stolici miestami rovnako vyslovujú gruppy *dý, tý, ný* a *dí, tí, ní* (vždy mäkko: *ďí, ťí, ňí*), podobne i gruppy *lý* a *lí* (vždy ich vyslovujú s *l: lí*), preto príslušníci tých krajov nemôžu uhádnuť na základe svojej výslovnosti, kedy patria slová vyslovované s *-ďí, -ťí, -ňí* a *-lí* pod vzor „pekný“ a kedy pod vzor „boží“. Podáva sa im toto pravidlo: Ktoré slovo v nominatíve ženského rodu vyznieva s tvrdou spoluhláskou pred príponou, to má v jednotnom nominatíve -dý, -tý, -ný, -lý a skloňuje sa podľa „pekný“. Príklad: V ženskom nominatíve jednotnom povie sa: pek*ná*, poriad*na*, krás*na* žena, boha*tá*, vyda*tá*, strapa*tá* žena, chu*dá*, ble*dá* tvár atp., preto z toho nasleduje, že je tu pred príponou nominatívu tvrdá spoluhláska a že tedy písať treba v mužskom rode: pek*ný*, poriad*ny*, krás*ny*, boha*tý*, vyda*tý*, strapa*tý*, chu*dý*, ble*dý*. A vieš, že máš té slová skloňovať podľa „pekný“. Opačný príklad: V ženskom rode, v jednotnom nominatíve, povie sa medve*dia* (= medve*ďá*) koža, labu*ťia* (= labu*ťá*) pieseň, — z toho vidieť, že je pred príponou nominatívu mäkká spoluhláska a že tedy písať treba v mužskom rode mäkkú spoluhlásku: medve*dí*, la-

bu*tí*. A z toho zvieš, že také slová skloňujú sa podľa „boží“. — Čo týče sa grúpp *-lý* a *-lí*, nech stačí toto: Od činného príčastia minulého utvorené majú všetky a vždycky *-lý* v jednotnom nominatíve: minu*lý*, strnu*lý*, umre*lý*, ojedine*lý* atď. Inokedy, keď si nevieš rady, najdi si jednotný nominatív v Abecednom ukazovateli.

124. §. V strednej slovenčine užíva sa v strednom rode pekn*ô*, dobr*ô*, živ*ô* dieťa; i bož*ô* slovo, cudz*ô* meno, hovädz*ô* mäso atď. namiesto: pekn*é*, dobr*é*, živ*é* dieťa; bož*ie* slovo, cudz*ie* meno, hovädz*ie* mäso. Užíva sa: umrl*ô* dieťa, minul*ô* počasie, spadnut*ô* telo, uvädnut*ô* líce, napojen*ô* teľa, naprávan*ô* víno atď. namiesto: umrl*é* dieťa, minul*é* počasie, spadnut*é* telo, uvädnut*é* líce, napojen*é* teľa, naprávan*é* víno. — *Spisovný jazyk neužíva v takýchto prípadoch dvojhlásky „ô“, a preto sa jej vystríhať treba!* Čítať nahlas knihy správne písané a osvojiť si prakticky pravidlo spisovného jazyka, — to je tu jedinou radou a pomocou.

125. §. *Prípony dlhé sa skráťa, keď ich predchádza dlhá slabika* (viď § 11.), nepíš tedy podľa výslovnosti západno-slovenskej: krásn*ý*, krásn*é*ho, krásn*é*mu, krásn*ý*m atď.; nepíš: hlúp*ý*, hlúp*é*ho, hlúp*é*mu, hlúp*ý*m, alebo: slúžn*ý*, slúžn*é*ho, slúžn*é*mu, slúžn*ý*m atď. Ani nepíš: svieží, vriací, milujúci, maľujúci, hovoriaci, modliací atp. Ale píš: krásn*y*, krásn*e*ho, krásn*e*mu, krásn*y*m, hlúp*y*, hlúp*e*ho, hlúp*e*mu, hlúp*y*m, slúžn*y*, slúžn*e*ho, slúžn*e*mu, slúžn*y*m, svieži, vriaci, milujúci, maľujúci, hovoriaci, modliaci atp. Výnimkou je nom., vok. a akk. množ-

ného čísla, kde sa dlhá prípona ponecháva pre určitosť [viď e) bod v treťom odstavci 11. §-u]; iné je totiž: „videl som *krásne* deti“ a iné: „videl som *krásné* deti“.

126. §. Príponami jednotného genitívu a datívu pri vzoroch „pekný“, „boží“ sú dlhé *-ého, -ému*: pekn*ého*, pekn*ému* (ale sa tiež skráťa, ako je hore povedané, jestli ich predchádza dlhá kmeňová slabika: krásn*eho*, krásn*emu* atď.), po mäkkých spoluhláskach *-ieho, -iemu*: božie*ho*, božie*mu*. V Pohronskej doline a v Novohradskej stolici vyslovujú ich miestami podobou *-ýho, -ýmu* a miestami podobou *-ího, -ímu*: pekn*ýho* - pekn*ího*, krásn*yho* - krásn*iho*, mlad*ýho* - mlad*ího*, pekn*ýmu* - pekn*ímu*, krásn*ymu* - krásn*imu*, mlad*ýmu* - mlad*ímu*. Liptáci a Dolnooravci zase vravia: pekn*yeho*, dobr*yeho*, star*yeho*, mlad*yeho*, tuh*yeho*, vrtk*yeho* atď., alebo: pekn*yemu*, dobr*yemu*, star*yemu*, mlad*yemu*, tuh*yemu*, vrtk*yemu* atď. A Pohronci a Novohradčania miestami množný nom. (vok. a akk.) rozkladajú takto: pekn*ie*, dobr*ie*, star*ie*, mlad*ie*, tuh*ie*, vrtk*ie* (ženy) atď. (m. mäkkého *-ie* miestami tvrdé *-ye*). Písať smie sa len takto:

pekného, dobrého, krásneho, starého, mladého, božieho, človečieho atp., alebo

peknému, dobrému, krásnemu, starému, mladému, božiemu, človečiemu atp., konečne takto:

pekné, dobré, staré, mladé, tuhé, vrtké (ženy) atp.

Nahlas často čítať skloňovacie vzory!

127. §. Príponou inštrumentálu pri všetkých vzoroch v jednotnom čísle je: *-ým* a v množnom čísle: *-ými*. Iba vtedy smie stáť *-ym, -ymi,* keď ich

dlhá slabika predchodí, tedy v takýchto prípadoch: s krásn*ym* chlapcom, s krásn*ymi* chlapci, s horúc*im* slncom, s horúc*imi* haluškami.

Chybne je tedy: s otcov*ym* synom, s otcov*ymi* syny, s pekn*ym* dievčaťom, s pekn*ymi* dievčaty, s hodn*ym* mládencom, s hodn*ymi* mládenci, s božim poslom, s božimi posly atď. Podobne chybne je písať: s otcov*ymí*, s pekn*ymí*, s hodn*ymí* atp.

128. §. I. Na Západe mnoho chýb robia pri skloňovaní príd. mien ženského rodu v jednotnom čísle. K vôli priehľadu a pre poučenie tým, ktorých sa to týče, kladú sa sem nasledujúce obrázce:

	Takto sa nepíše:	Takto sa píše:
1. G.	pekn*éj*	pekn*ej* (ženy)
D.	pekn*éj*	pekn*ej* (žene)
L.	pekn*éj*	pekn*ej* (žene)
Inštr.	pekn*ú*	pekn*ou* (ženou).
2. N. (V.)	božá (-*í*)	bož*ia* (láska)
A.	božú (-*í*)	bož*iu* (lásku)
G.	bož*éj*	bož*ej* (lásky)
D.	bož*éj*	bož*ej* (láske)
L.	bož*éj*	bož*ej* (láske)
Inštr.	bož*ú*	bož*ou* (láskou).
3. N. (V.)	otcová	otcov*a* (hlava)
A.	otcovú	otcov*u* (hlavu)
G.	otcov*éj*	otcov*ej* (hlavy)
D.	otcov*éj*	otcov*ej* (hlave)
L.	otcov*éj*	otcov*ej* (hlave)
Inštr.	otcovú	otcov*ou* (hlavou).

II. Na Západe i na Východe v jednotnom lokáli mužského a stredného rodu stále robia chybu. Na Západe užívajú úzkej prípony *-ém* a na Východe tiež úzkej *-ym* namiesto spisovnej *-om*. Nepíš tedy: v dobr*ém* zdraví (v dobr*ym* zdraviu), pri chor*ém* (pri chor*ym*) atp., ale vždy správne: v dobr*om* zdraví, pri chor*om* atp.

Odporúča sa: Čítať nahlas skloňovacie vzory, a to čo najviac, pokiaľ jazyk neprivykne na pravú výslovnosť.

129. §. Pri skloňovaní prídavných mien v skloňovacích príponách často sa vyskytuje „*y*“. O tom treba vedieť:

1. Po mäkkých spoluhláskach, ako to už zinakade vieme, nikdy nestojí „y“, z tej príčiny pri vzore mäkkých („boží“) nikdy sa neobjavuje; naproti tomu

2. Po tvrdých spoluhláskach za každé v násloví prípony *-ých*, *-ým*, *-ými* počuté „i“ napíš „*y*“: s pekn*ým* otcov*ým* chlapcom, s krásn*ym* matkin*ým* dievčaťom, s hodn*ými*, pekn*ými* ľuďmi, s múdr*ymi*, učen*ými* pány, o hodn*ých*, poriadn*ych* a mil*ých* ľuďoch, daj chleba statočn*ým*, star*ým*, šediv*ým* žobrákom atď. — Počuté „i“ vypíše sa v množ. nom.: zl*í* chlapi, pochab*í* ľudia, star*í* žobráci, pekn*í* chlapci.

Skloňovanie zámen.

130. §. **Ja, ty, sa.**

	Ja (1. osoba):	*Ty* (2. osoba):	— (zvrat.):
	Jednotné číslo:		
N. V.	ja	ty	—
A.	mňa, ma	teba, ťa	seba, sa

G.	mňa, ma	teba, ťa	seba
D.	mne, mi	tebe, ti	sebe, si
L.	mne	tebe	sebe
I.	mnou	tebou	sebou.

Množné číslo:

N. V.	my	vy
A.	nás	vás
G.	nás	vás
D.	nám	vám
L.	nás	vás
I.	nami	vami.

Poznámky:

1. Pády teb*a*, seb*a*, s*a* nepíš s *ä*. V jedn. inštr. so m*n*ou nemäkči *n*. V ištr. množnom: nami, vami niet dĺžky.

2. Zvratné zámeno *seba, sa* nemá množných pádov; pády jednotného čísla užívajú sa i pre potreby množného: *my* za *seba* (m. nás) stojíme, *vy sebe* (m. vám) škodíte atď.

3. Foriem jednotného akkuzatívu, genitívu, datívu *mňa, mne, teba, tebe, seba, sebe* užívame tam, kde s dôrazom vravíme, naproti tomu formy *ma, mi, ťa, ti, sa, si* tam, kde sa vyslovujú bez dôrazu. Príklad: mňa volajú, teba volám, seba obžalúvam, mne dávajú, tebe kážu, tebe čítam; naproti tomu bez dôrazu na príslušnom zámene: volajú ma, volajú ťa, obžalúvam sa, dávajú mi, kážu ti, čítam si; mňa sa bojí, bojí sa ma atp.

131. §. On, ono, ona.

	On (muž.):	*Ono* (stred.):	*Ona* (žen.):
	Jednotné číslo:		
N.	on	ono	ona
A.	jeho, ho, -ň	ho, -ň	ju, ňu

G.	jeho, ho	jeho, ho	jej
D.	jemu, mu	jemu, mu,	jej
L.	(v) ňom	ňom	nej
I.	ním	ním	ňou.

Množné číslo:

N.	oni (osob.) / ony (neosob.)	ony	ony
A.	ich / ne (s predl.)	ich / ne (s predl.)	ich / ne (s predl.)
G.	ich	ich	ich
D.	im	im	im
L.	(v) nich	(v) nich	(v) nich
I.	(s) nimi	(s) nimi	(s) nimi.

Poznámky:

1. Po predložkách pády, počínajúce sa s *j* (jeho, jemu, jej), s *i* (namiesto *ji*: ich, im), priberajú v násloví *n*, ktoré s mäkkým náslovným živlom pádov („j“) splýva v mäkké *ň*. Tak sa hovorí a píše: od *n*eho, k *n*emu, od *n*ej, k *n*ej atď., alebo od *n*ich, k *n*im atp. Jestli sa predložky samohláskou končia (ako *na, ku, do*), vo výslovnosti často slučujú sa v jedno slovo so zámenom *neho, nemu* (m. jeho, jemu) takto: naňho m. na neho, kuňmu m. ku nemu, doňho m. do neho atp.; takéto slúčeniny sa neodporúčajú pre vážnu osnovu.

2. „*-ň*“, „*ňu*“ jednotného akkuzatívu a *ne* množného akkuzatívu (povstalé hore uvedeným spôsobom z pôvodných: *ji, je, ju*) vyslovuje a píše sa len po predložkách, prvé v jednotnom čísle splývajúc s týmito v jedno slovo, na pr.: podeň, nadeň, predeň, naň atď., ale: pod ňu, nad ňu, pred ne, na ne atď. Pri mužských osobných výlučne: pod nich, pod neho, nad neho atď.

3. Formy *jeho, jemu* užívajú sa tam, kde je dôraz na nich; naproti tomu formy *ho, mu* kladieme

tam, kde niet na nich dôrazu, na pr.: Jeho som videl, jemu som povedal, jeho som potešil, jemu som odkázal atď.; tu je dôraz na zámene. Kde dôrazu niet na zámene: videl som ho, povedal som mu, potešil som ho, odkázal som mu; tu je dôraz na slovese.

4. Forma jedn. inštrumentálu je dlhá: *ním*; naproti tomu forma množného inštrumentálu je krátka: *nimi* (tedy nie ani s ními, ani s nimí!). Formy *ich, im* alebo s predložkami *nich, nim* sú vždy krátke; nepíš tedy: *ích, ím*, ani nie: o *ních*, k *ním*.

5. Za akkuzatív ženského rodu *ju* (videl som *ju*) počuť napospol hovoriť *hu*, v Liptove a čiastočne i v Orave počuť aj: povedal som *h*ej (m. *j*ej), videl som *h*ich (m. ich), povedal som *h*im (m. im) atp. Z tej príčiny pozor pri písme!

6. „y“ píše sa v tomto skloňovaní iba v mn. nominatíve ženskom, strednom a neživotnom mužskom: Keď je reč o stromoch: javor, hruška, borôvča — poviem: on*y* tam stály. Keď je reč o muž. životných osobových alebo zosobených, na pr. o chlapovi, o vlkovi, poviem: oni (chlapi, vlci) tam stáli atď.

132. §. Môj, tvoj, svoj.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
		Jednotné číslo:	
N. V.	môj	moje	moja
A.	môjho (živ.) môj (neživ.)	moje	moju
G.	môjho	môjho	mojej
D.	môjmu	môjmu	mojej
L.	mojom	mojom	mojej
I.	mojím	mojím	mojou.

		Množné číslo:	
N. V.	moji	moje	moje
A.	mojich (živ.) moje (neživ.)	moje	moje
G.	mojich	mojich	mojich
D.	mojim	mojim	mojim
L.	mojich	mojich	mojich
I.	mojimi	mojimi	mojimi.

Poznámky:

1. Popri stiahnutých formách: *môjho, môjmu* sú oprávnené i pôvodnejšie, ale v živote menej obvyklé formy: *mojeho, mojemu.*

2. V príponách tohoto skloňovania okrem jednotného inštrumentálu (= moj*ím*) nikdy nejaví sa dĺžka, píš tedy krátko: moj*i* ľudia, moj*ích* ľudí, moj*ím* ľuďom, moj*ími* ľuďmi, moj*a* žena, moj*ej* ženy atp.

3. Pod toto skloňovanie patria zámená: tvoj, tvoje, tvoja, svoj, svoje, svoja, podobne: náš, -e, -a, váš, -e, -a. Popri formách: tvojho, svojho, nášho, vášho, tvojmu, svojmu, nášmu, vášmu oprávnené sú aj: tvojeho, svojeho, našeho, vašeho, tvojemu, svojemu, našemu, vašemu.

4. Pri širších formách: moj*e*ho, moj*e*mu, tvoj*e*ho, svoj*e*ho, svoj*e*mu, naš*e*ho, naš*e*mu, vaš*e*ho, vaš*e*mu *e* je vždy krátke, nepíš tedy moj*é*ho, moj*é*mu, naš*é*ho, naš*é*mu atp.

133. §. Ten, to, tá.

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
		Jednotné číslo:	
N.	ten	to	tá
A.	toho (živ.) ten (neživ.)	to	tú

G.	toho	toho	tej (nie: téj)
D.	tomu	tomu	tej (nie: téj)
L.	tom	tom	tej (nie: téj)
I.	tým	tým	tou (nie: tú).

Množné číslo:

N.	tí (živ.) té (tie) [neživ.]	té (tie)	té [tie]*)
A.	tých (živ.) té (tie) [neživ.]	té (tie)	té (tie)
G.	tých	tých	tých
D.	tým	tým	tým
L.	tých	tých	tých
I.	tými	tými	tými.

*) Formu množ. nominatívu a akkuzatívu pre neživotné mužské a pre stredné a ženské vôbec počuť nielen takto: *té, tie,* ale i takto: *ty.* Formy „*ty*" užívajú na Západe: *ty* stromy, *ty* ženy, *ty* deti: ona je pozostatkom z pronominálnej deklinácie; — formy *tie* stromy, *tie* ženy, *tie* deti v strednej slovenčine okrem Turca; a formy *té* v Turci. Ukazovacie zámeno *ten, to, tá* v celom množnom čísle skloňuje sa dľa prídavného „pekný", tedy:

N. t*í* pekn*í* páni
(t*é* pekn*é* stromy)
A. t*ých* pekn*ých* pánov
(t*é* pekn*é* stromy)
G. t*ých* pekn*ých* pánov
D. t*ým* pekn*ým* pánom
L. (o) t*ých* pekn*ých* pánoch
I. (s) t*ými* pekn*ými* pány.

Tak iste i v rode strednom a ženskom. Viďme stredný rod:
N. t*é* pekn*é* ženy
A. t*é* pekn*é* ženy
G. t*ých* pekn*ých* žien
D. t*ým* pekn*ým* ženám

Poznámky:

1. Takto sa skloňujú aj: onen, tamten, tamtoten: onoho, onomu, oným, tamtoho, tamtomu, tamtým, tamtotoho, tamtotomu, tamtotým atď.

2. Čo sa týče dĺženia prípon „y"-u, prečítaj si to, čo je povedané o skloňovaní prídavných dľa „pekný".

3. Popri prípone množného nominatívu a akkuzatívu pre neživotné mužské a pre všetky stredné a ženské *-é* bežná je teraz prípona *-ie*. Sme tedy rovnako oprávnení písať: *té* stromy, *té* ženy, *té* deti, alebo: *tie* stromy, *tie* ženy, *tie* deti.

L. *tých* pekn*ých* ženách

I. *tými* pekn*ými* ženami.

V strede slovenskom miestami skloňuje sa takto v množnom nominatíve a akkuzatíve: videl som pekn*ie* (i *-ye*), dobr*ie*, hodn*ie* jablká: boly tam star*ie*, derav*ie* čižmy atp. Preto v štúrovčine postavila sa analogická forma i pre mn. nom. a akk. neživotného mužského a pre životné i neživotné stredného a ženského rodu ukazovacej prípony *ten, to, tá*: to jest Štúr skloňoval takto: t*ie* pekn*ie*, dobr*ie* ženy atď. Keďže v novšej dobe jedni grammatici v týchto prípadoch zastali si na stanovisko strednej slovenčine protivné (Hattala, Mráz), kážuc písať *ty* stromy, *ty* ženy, *ty* deti atp., a iní neukazovali dosť rozhodnosti v prospech nastúpivšej reformy z päťdesiatych rokov, dopúšťajúc popri: *té* stromy, *té* ženy, *té* deti aj formy: *ty* stromy, *ty* ženy, *ty* deti (Mluvnica prešporskej konferencie jazykovej z r. 1852, Viktorínova mluvnica), — spisovatelia slovenskí podržali štúrovskú formu *tie* (podľa „dobr*ie*" ženy) až do dneška. Forma *té*, ktorá je jedine ústrojná, zo zákonov spisovnej reči vytekajúca a na ich základe oprávnená, stojí v tejto Rukoväti na prvom mieste spomenutá, aby vzbudila pozornosť spisovateľov. Je čas, aby sa jej spisovatelia ujali a vydobudli jej miesto, ktoré jej bez sporu náleží. — Podotýkame, že ukaz. zámeno ženského rodu i v celom jednotnom čísle skloňuje sa podľa „pekný" (tá, tej atď.) a že len množ. nom. a akk. „tie" kazí tu súlad a dôslednosť.

134. §. **Kto, čo** javia sa len v jednotnom čísle a skloňujú sa takto:

N.	kto	čo
A.	koho	čo
G.	koho	čoho
D.	komu	čomu
L.	kom	čom
I.	kým	čím.

Podobne sa skloňujú této zámená, keď sú složené s nie-, voľa-, leda-, ni-: niekto, niečo, voľakto, voľačo, ledakto, ledačo, nikto, nič (m. ni-čo).

135. §. *O ostatných zámenách* podotýkame:

1. Zámená: ký, ktorý (niektorý, voľaktorý), ktorýkoľvek, aký-jaký, akýsi-jakýsi, nejaký, dajaký, voľajaký, voliaky, nijaký, všelijaký, ledajaký, každý, žiadny — skloňujú sa dľa „pekný“.

2. Zámeno *čí* skloňuje sa dľa „boží“.

3. Zámeno sám, samo, sama skloňuje sa podľa jedon, jedno, jedna. (Samý, -é, -á = číry skloňuje sa dľa „pekný“.)

Skloňovanie čísloviek.

136. §. **Jedon, jedno, jedna** takto sa skloňuje:

	Mužský rod:	Stredný rod:	Ženský rod:
		Jednotné číslo:	
Nom.	jedon	jedno	jedna
Akk.	jedného (živ.) jedon (neživ.)	jedno	jednu
Gen.	jedného	jedného	jednej
Dat.	jednému	jednému	jednej
Lok.	jednom	jednom	jednej
Inštr.	jedným	jedným	jednou.

	Množné číslo:	
Nom.	jedni (živ.) jedny, jedné (neživ.)	jedny, jedné
Akk.	jedných (živ.) jedny, jedné (neživ.)	jedny, jedné
Gen.	jedných	jedných
Dat.	jedným	jedným
Lok.	jedných	jedných
Inštr.	jednými	jednými.

Poznámky:

1. Práve takto sa skloňujú: zámeno *sám, -o, -a* a číslovka *všetok, -tko, -tka.* Číslovku neurčitú *všetok, všecok* skloňujeme takto: muž. rodu jedn. akk. všetkého (všetok), g. všetkého, d. všetkému, l. všetkom, i. všetkým; množ. n. všetci (všetky, všetké), a. všetkých (všetky, všetké), g. všetkých, d. všetkým, l. všetkých, i. všetkými. Stred. rodu jedn. číslo: n. a. všetko, g. všetkého, d. všetkému, l. všetkom, i. všetkým. Žen. rodu jedn. číslo: n. všetka, a. všetku, g. všetkej, d. všetkej, l. všetkej, i. všetkou. Stred. a žen. rodu množné číslo: n. a. všetky (všetké), g. l. všetkých, d. všetkým, i. všetkými. — Všetok alebo všecok je rovnako dobrá forma; bežné sú aj: všetek a všecek.

2. Popri „jedon" je dobre i „jeden". Akkuzatív *jedného* je pre životné: *jedného* človeka, vola, koňa; naproti tomu *jedon* je pre neživotné: Videl som tam *jedon* strom, *jedon* most atď. Množný akkuzatív *jedných* je len pre osobové: videl som tam *jedných* ľudí spať; naproti tomu *jedny* (*-é*) pre neosobové a neživotné: videl som tam stáť jedny voly, kone, vlky, stromy, mosty atď.*)

*) Číslovka *jedon-jedno-jedna* za stara skloňovala sa ako zámeno *ten-to-tá*, a toto malo svoje *pôvodné* zámenové sklo-

3. Inštrumentál je vždy: s jedn*ým*, s jedn*ými*, nepíš tedy: s jedn*ym*, s jedn*ymi* alebo s jedn*ymí*.

ňovanie, z ktorého nám však iba nepatrné zbytky zbudly. Teraz skloňuje sa v podstate svojich pádov dľa miešanej deklinácie, dľa vzoru „pekný". Medzi tými nepatrnými zbytkami pôvodnej zámenovej deklinácie sú jednotný genitív a datív mužského a stredného rodu, a i to — vo dvoch formách: *teho, temu* a *toho, tomu.* Na Západe a na Východe žijú prvé formy a tam zachovaly sa podľa nich tvorené i zámenové formy číslovky: *jedneho-jednemu.* Naproti tomu v striedku slovenskom hovorí sa: *toho-tomu*, ale číslovka *jedon* skloňuje sa tu už podľa „pekný" (v hornom Liptove v Hybiach jednyeho, jednyemu, v Pohroní jednýho, jednýmu) až na Turiec a dolný Liptov, kde sa vraví zväčša *jedneho-jednemu.*

Foriem *jednoho-jednomu*, náležitých ku prijatým spisovne pronominálnym formám *toho-tomu*, Slovák neužíva. Ony sú pozostatkami z českých mluvníc a v spisovnej reči slovenskej obiehajú na základe historického práva.

Jestli sa opierame o svoj materinský jazyk a chceme ostať dôslední zásadám, na ktorých je zbudovaná naša spisovná reč,

1. nesmieme písať *jednoho-jednomu*, lebo takých foriem živý jazyk slovenský nepozná;

2. nesmieme písať *jedneho-jednemu*, lebo té formy sú utvorené podľa pronominálnych foriem (*teho-temu*), ktoré spisovná reč zavrhla.

Čo tedy zbýva? I. Od pôvodného zámenového skloňovania odchýlili sme sa už v *samom zámene*, a to tak základne, že na pr. už celé množné číslo ženského rodu skloňujeme dľa miešanej deklinácie (dľa „pekný"), z toho nasleduje, že zachovaním foriem *jednoho-jednomu* nezachránime už pôvodné skloňovanie, ktoré je *na vymretí.* II. Pri skloňovaní číslovky *jedon* beztak sme sa už i v iných pádoch právoplatne odchýlili od skloňovania zámena *ten, to, tá,* lebo píšeme: t*á* jedn*a* žena, t*ú* jedn*u* ženu atď m.: t*á* jedn*á* žena, t*ú* jedn*ú* ženu; keď tedy zatratíme mrtvé pre nás formy *jednoho-jednomu,* tým nenačneme trhať skloňovanie tejto číslovky od skloňovania zámena *ten-to-tá,* ale iba ďalej postúpime na ceste *ústrojného* uplatňovania živých foriem slovenských v spisovnom jazyku. III. Číslovku *jedon* živá mluva nepristaviteľne zaháňa ku vzoru „pekný", tak že na pr. zbudlá z pronominálneho skloňovania množ. nominatívu prípona *-y* v ženskom rode zjavne sa tratí v živej mluve v prospech prípony *-é* miešanej deklinácie, popri formách „jedn*y* ženy", totiž vždy viac a viac prenikajú

137. §. **Dva, dve** skloňujú sa takto:

	Mužský rod:	Stredný a ženský rod:
Nom.	dva dvaja (muž. os.)	dve
Akk.	dva dvoch (muž. os.)	dve
Gen.	dvoch	dvoch
Dat.	dvom	dvom
Lok.	dvoch	dvoch
Inštr.	dvoma	dvoma

Práve tak sa skloňuje oba, obidva (obaja, obidvaja), obe, obidve. Podobne sa skloňujú: *tri* (traja) a *štyri* (štyria); viď Abec. ukazovateľ.

Poznámka:

Formy *dvaja, dvoch* v nom. a akk. (pri ostatných: obaja, obidvaja, traja, štyria; oboch, obidvoch, troch, štyroch) sú pre muž. osobové mená: boli tam dvaja chlapi, dvaja učnia, obaja alebo obidvaja učitelia, traja alebo štyria žiaci; podobne: videl som tam dvoch, oboch, obidvoch, troch, štyroch žiakov alebo učiteľov. Naproti tomu formy nom. a akk. *dva* sú pre muž. neosobové: boly tam dva voly, dva kone, videl som tam dva voly, dva kone. Podobne: boly tam oba, obidva, tri, štyri voly, kone; alebo videl som tam: oba, obidva, tri, štyri voly, kone.

---

mn. nominatívy miešanej deklinácie: jedné (jednye) ženy, m. všetk*y* ženy: (všetk*é*) ženy.

Tak sa veci majú. Tu niet tedy iného rozumného východu, ako uzákoniť živé formy *jedného-jednému* a uznať skloňovaciu neodvislosť tejto číslovky od skloňovania zámena *ten-to-tá*. Té časy u nás minuly, kde sa rovnako skloňovaly.

138. §. **Číslovky 5—99** skloňujú sa takto:

	Základné:	Rozčlenúvacie:
Nom.	päť piati (muž. osob.)	pätoro
Akk.	päť piat-ich (muž. osob.)	pätoro
Gen.	piat-ich	pätorých
Dat.	piat-im	pätorým
Lok.	piat-ich	pätorých
Inštr.	piat-imi	pätorými.

Poznámky:

1. Ako „päť“ sa skloňujú: tisíc, tisíci (viď poznámku v 139. §-e). Ďalej: dvoje, oboje, obidvoje, troje, poťažne: dvoji, oboji, obidvoji, troji (formy pre nom. mužských osobových a zosobených).

2. Nom. *piati* a akk. *piatich* užíva sa pre muž. osobové alebo zosobené: boli tam *piati* ľudia, *piati* vlci; videl som *piatich* ľudí, *piatich* vlkov.

3. Za sklonenú formu často počuť nesklonenú: od päť miest platí, s päť stromov pooberal ovocie atp. (Viď § 205.)

4. Tam, kde *t* mäkko vyslovujú i pred *y* (v Pohroní atď.), pletie sa vo výslovnosti skloňovanie základných čísloviek 5—99 a radových čísloviek 5—99. Z toho povstávajú pravopisné ťažkosti. Rozptýľme ich takto. Dľa prídavných mien s „y“ skloňujú sa poriadkové čísla: prvý, druhý, štvrtý, desiaty atď.; naproti tomu základné čísla od päť hore skloňujú sa bez *y* takto: päť-šesť, piat*i*ch-šiest*i*ch, piatim-šiestim, piatimi-šiestimi atď. Poriadkové čísla sú vždy prídavnými menami svojou formou i svojou akosťou, čím ľahko sa dajú rozoznať od základných, ktoré sa dajú zameňovať formami neskloňovaných podstatných mien. Príklady pre čísla poriadkové: „žijeme v deväťdesiat*y*ch rokoch“ = v rokoch 1890.,

91., 92., 93. atď. až 99., jedným slovom žijeme v desaťročí 1890—1899. Príklady pre čísla základné: „nebojí sa štyridsiatich ľudí“ = 40 ľudí; „došiel s deväťdesiatimi chlapmi“ = s 90 chlapmi. Ešte príklad: umrel v päťdesiatych rokoch (v dobe od 50—59 počítaného letopočtu) a umrel v päťdesiatich rokoch (keď mal 50 rokov). Základné čísla päť, šesť, sedem, desať atď. (v skloňovaní ktorých nepíše sa „*y*“) tým sa tedy rozoznávajú, že obstoja v obecnej mluve i formami neskloňovaných podstatných mien, môžem povedať na pr. aj: zabil piatich, šiestich, desiatich ľudí, aj: zabil päť, šesť, desať ľudí; dostával plácu od piatich, šiestich, siedmich dedín, alebo: od šesť, sedem dedín.

139. §. **Sto** a **tisíc** skloňuje sa

	v jednotnom čísle:		v množnom čísle:	
Nom.	sto	tisíc	st-á	tisíc-e
Akk.	sto	tisíc	st-á	tisíc-e
Gen.	st-a	tisíc-a	st-ých	tisíc-ich
Dat.	st-u	tisíc-u	st-ám	tisíc-om
Lok.	st-u	tisíc-i	st-ách	tisíc-och
Inštr.	st-om	tisíc-om	st-ami	tisíc-ami.

Poznámky:

1. *Sto* a *tisíc* takto sa skloňujú, keď je o nich samých reč, na pr.: o jeho stá a tisíce nestojím, jeho stám a tisícom neverím atď.

2. Číslovka *tisíc* môže sa skloňovať i podľa „päť“, a to cele podľa päť, keď sa poťahuje k druhým menám: boli tam tisíci ľudia, nebojí sa tisícich ľudí, povedal to tisícim ľuďom, hovoril o tisícich ľuďoch, sišiel sa s tisícimi ľuďmi. Srovn. predposledný odstavec 205. §-u.

Všeobecné pripomenutie o číslovkách.

140. §. Číslovky radové (prvý, druhý, štvrtý, stý, miliontý atď. s výnimkou: tretí, tisíci), ďalej druhové (jednaký, dvojaký, trojaký, storaký, tisícoraký atď.), množivé (jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný, stonásobný, podvojný, potrojný, dvojitý atď.) skloňujú sa ďľa *pekný*; viď 115. §.

II. Časovanie.

A) O podobách slovies vôbec.

Ohýbané sloveso má rozličné podoby.

141. §. I. *Podoby, majúce povahu podstatných mien,* a to:

1. Neurčitok (infinitív), ktorý sa už neskloňuje, ale ktorého niektoré pády ešte možno rozoznať zo skladby: *chodiť* je podmienkou zdravia ľudského (chodenie = nom.!), pred seba vzal *nepiť* pálenky (nepitie pálenky = gen.!).

Podoba neurčitku, vychodiaca na *-ť*, podáva nám *holé značenie slovesa* bez všetkých časovacích poťahov: robiť, sedieť, brať, kosiť, nosiť sa atď.

2. Podstatné meno slovesné, vychodiace na *-ie,* na pr.: písanie, čítanie, kosenie atď.; skloňuje sa ďľa „obilie“, viď 87. §.

142. §. II. *Podoby, majúce povahu prídavných a príslovieк.* Této sa menujú priechodníkmi, tamté príčastiami.

1. Priechodníky (transgressívy) máme v spisovnej slovenčine této:

a) *Priechodník prítomného času,* vychodiaci na *-úc, -iac*: idúc, vedúc, robiac, kričiac. Ak je kmeňová slabika dlhá, prípona skráti sa v smysle 11. §-u: kážuc, píšuc, bráňac, kláťac sa. Ale po retných smie ostať pôvodná dĺžka prípony, t. j. namiesto kúpäc, ľúbäc atp. smie sa písať: kúpiac, ľúbiac; viď 5. bod 5. §-u.

b) *Priechodník minulého času,* vychodiaci na *-vši,* po zatvorených kmeňoch na *-ši*: vola*vši,* praco*vši,* kraľova*vši,* pi*vši,* ši*vši.* urobi*vši,* dohoni*vši*; nes*ši,* ved*ši,* vez*ši* atď.

Prípony *-úc (-iac), -vši (-ši)* sú pre všetky pohlavia a pre obe čísla. Píš tedy: muž (žena, dieťa) plačúc pochovával (pochovávala, pochovávalo) svoju sestru; mužovia (ženy, deti) plačúc pochovávali (pochovávaly) svoju sestru. Alebo: muž (žena, dieťa) skončivši prácu pobral sa (pobrala, pobralo sa) domov; mužovia (ženy, deti) skončivši prácu pobrali sa (pobraly sa) domov.*)

---

*) I Hattala (Mluv. jaz. slov., Pešť 1864, 211. §) uznáva, že *prítomný priechodník* „vypadá u nás pravidelne pre všetky tri rody a obe čísla ... na *-úc* a *-iac,* po dlhých na *-uc* a *-ac*“. Že sa Mráz odchýlil od tohoto poznania a, zavrhnúc i Hattalu i Stúra, vo svojej mluvnici z r. 1872 predsa uviedol dvojaké podoby, pre jednotné číslo *-úc, -iac* a pre množné *-úce, -iace,* to sa mohlo stať pod tým vlivom, že v živote skutočne objavujú sa dvojaké formy: id*úc*-id*úci,* rozkazuj*úc*-rozkazuj*úci* (za túto širšiu podobu intelligencia často vyslovovala a písavala chybne: id*úce,* rozkazuj*úce* atp.), Mráz tedy ujal sa oboch podôb, rozdeliac im funkcie tak, že prostejšiu položil pre jednotné číslo a širšiu pre množné číslo. Tým sa priblížil češtine. Pravda je však to, že pospolitý ľud obe podoby, aj idúc aj idúci, rovnoplatne užíva i pre jednotné i pre množné

2. Príčastia:

a) *Činné príčastie prítomného času* tvorí sa od prítomného priechodníka príponou *-í,* má všetky podoby prídavného mena a skloňuje sa dľa „boží“ (116. §): stojací, -cie, -cia; idúci, -ce, -ca.

číslo. I nevzdelaná grammaticky intelligencia *pre obe čísla* užívala a čiastočne užíva podôb na *-iace, -úce.* V strednej slovenčine tedy niet podkladu pre rozoznávanie podôb jednotných a množných. Nakoľko niet pre to rozoznávanie smyslu, o tom svedčí i vystrojovanie prítomných priechodníkov podobami skutočných bežných prísloviek, tak na pr. za *idúc, stojac, kľačiac* a popri nich: počuť zhusta *idúcky, stojačky, kľačiacky* atp., samo sebou sa rozumie, že *bez ohľadu na to, či je podmet v jednotnom alebo v množnom čísle.*

Priechodníka minulého vôbec nezná živá slovenčina. Ale v spisovnom jazyku je obvyklý a preto sa tu nemôže pominúť. Hattala ku skloňovacím vzorom prikladal české podoby pod „Priechodník minulý“ [tak ku vzoru „piecť“: *pek* (muž.) a *pekši* (žen. a stred.) pre jednotné; *pekše* (muž., žen. a stred.) pre množné číslo] a všade výslovne poznamenal, že sú to *české* podoby minulého priechodníka. Mráz prejímal české podoby a pri skloňovacích vzoroch vkladal ich *miesto slovenských.* Týmto spôsobom podoby „pek“, „pekši“, „pekše“ staly sa *slovenskými* priechodníkmi minulého času. Máme pred sebou túto skutočnosť: V spisovnom jazyku obiehajú priechodníky minulého času. Hattala nezaujal k nim stanoviska a Mráz oktrojoval jazyku české formy. Co tu zbýva grammatikárovi urobiť? Držať sa neústupne živého jazyka, prijať, čo sa javí v spisovnom jazyku, alebo schváliť oktrojované podoby? — Ja som pri týchto otázkach takto rozumoval: Skutočný stav nemožno zaznávať. Keďže spisovný jazyk chce mať a má pre uhladenie slohu minulé priechodníky, grammatikár je povinný počítať s tým skutkom. Ale grammatikár má i právo i povinnosť podrobiť kritike skutočný stav vecí. I ja som kritike podrobil postúpenie Mrázovo a presvedčil som sa o tom, že oktrojované české formy nezodpovedajú potrebám spisovného

b) *Činné príčastie minulého času* II. tvorí sa od minulého priechodníka zakončením *-vší, -ší,* má všetky podoby prídavného mena a skloňuje sa dľa „boží“ (116. §): davší, -šie, -šia; šedší, -šie, -šia.

c) *Činné príčastie minulého času* I. rozoznáva tri pohlavia: dal, dalo, dala a pri niektorých slovesách (pri priechodných nikdy nie) objavuje sa i so zakončením prídavného mena: *-lý, -lé, -lá* (po-

---

jazyka slovenského. Keď nám stačí priechodník prítomného času jednou podobou pre všetky pohlavia a pre obidve čísla, tak nám postačí jedinou podobou (oproti štyrom podobám: pek, robiv, robivši, robivše) i priechodník minulého času. Jednoduchosť potrebujeme, aby bolo jasno v spisovnom jazyku a aby sme obľahčili jeho učenie. Postaviac sa na toto stanovisko, mohlo mi ísť iba o to, *ktorej prípony sa ujať v Rukováti?* V jazykoch príbuzných, v ktorých žije ešte minulý priechodník, ale s tým obmedzením, že sa jedny a té isté formy udržaly pre všetky pohlavia a pre obidve čísla, této zachované formy patria *jednotnému číslu.* Tak v ruštine písanej jednotné formy: dav-d*avší* a v poľštine: d*awszi* (čítaj: d*avší*) platné sú pre všetky pohlavia i pre *obidve čísla.* Tomu zjavu odpovedá i to, čo máme v slovenskom priechodníku prítomného času, jednotná forma (id*úc,* stoj*ac*) platná je totiž i pre množné číslo. Z tohoto nasleduje, že pre minulý priechodník, chtiac ho podržať, ale zároveň chtiac ho i zjednodušiť, treba nám vyvoliť jeho jednotnú a nie množnú podobu. Tedy *dav* alebo *davši,* a nie *davše.* Ja som sa rozhodol za formu *davši.* Ona najlepšie zodpovedá slovenčine. Je ženskou podobou jednotného čísla práve tak, ako forma *idúc (stojac)* je ženskou podobou jednotného čísla v prítomnom priechodníku. Okrem toho je ona vo funkcii na vlas tej istej široko rozpriestranená v národoch, ktoré ešte v skutočnosti užívajú činného priechodníka minulého času. Forma mužská na *v* (dav) sa i preto nehodí, lebo ona po zatvorenom kmeni objavuje sa bez prípony (šed, nes, ved atp.), stávajúc sa oku slovenskému naskrze nejasnou.

horelý, pohorelé, pohorelá atď.). V tomto prípade skloňuje sa dľa „pekný“.

d) *Trpné príčastie minulého času* so zakončením prídavných mien: *-tý, -to, -tá, -ný, -no, -ná:* bi-tý, -té, -tá, da-ný, -né, -ná. Skloňuje sa dľa „pekný“.

Poznámka. Medzi príčastiami so zakončením prídavných mien a medzi prídavnými menami je ten rozdiel, že prvé, ako odvodené od slovies, označujú činnosť patričného slovesa a čas i stav činnosti, na pr. píšúci (= kto píše v prítomnosti činne), povedavší (= kto povedal v minulosti činne), nesený (= kto je nesený v prítomnosti, činnosť trpná). Naproti tomu u prídavných mien niet tejto bohatosti významovej, keď poviem biely, čierny, hrubý, tenký, tým označujem púhu akosť.

143. §. III. *Spôsoby:* Oznamovací, rozkazovací a podmieňovací.

1. Oznamovací spôsob (indikatív) vyráža nepodmienene, priamo, činnosť podmetu, ktorú podmet vykonáva, vykonával, dávno vykonával alebo vykonávať bude, na pr. žiak píše, žiak písal, žiak bol písal, žiak bude písať.

2. Rozkazovací spôsob (imperatív) vyráža činnosť podmetu rozkázanú, dosiaľ nevykonanú, na pr. píš, píšme, píšte!

3. Podmieňovací spôsob (kondicionál) vyráža podmienečne pripustenú činnosť podmetu, ktorú by vykonal alebo by vykonal bol, na pr. písal by, písal by bol.

Oznamovací, rozkazovací a podmieňovací spôsob menujeme určitými podobami slovesa, lebo nimi určite označujeme nielen čas a stav činnosti (čo sa deje i v priechodníkoch a príčastiach), ale i gramatickú osobu. Bohatosť podôb slovesných rodí sa

z toho vzájomného poťahu, do akého dostávajú sa časovaním spôsoby, osoby, časy a stav činnosti.

Prehovoríme o týchto posledných:

144. §. *Osoby.* V určitých podobách slovies rozoznávame tri osoby vo dvoch číslach: v jednotnom a množnom. Prvá osoba, ktorá rozpráva; druhá, ku ktorej rozprávame, a tretia, o ktorej rozprávame. Tedy v jedn. č.: ja píšem, ty píšeš, on, ono, ona píše, v mn. č.: my píšeme, vy píšete, oni, ony píšu.

145. §. *Časy* máme v slovenčine štyri:

1) *prítomný* (präsens): píšem, píšeš, píše, píšeme, píšete, píšu;

2) *minulý* (perfectum): písal som, písal si, písal, písali sme, písali ste, písali;

3) *dávnominulý* (plusquamperfectum): bol som písal, bol si písal, bol písal, boli sme písali, boli ste písali, boli písali;

4) *budúci* (futurum): budem písať, budeš písať, bude písať, budeme písať, budete písať, budú písať.

146. §. *Stav.* Podľa toho, ako stavia sa podmet k činnosti slovesa, či podmet túto vykonáva (chytím, hodím, vediem) alebo trpí (som chytený, som hodený, som vedený), rozoznávame dva stavy slovesných podôb: *činný* (activum) a *trpný* (passivum). Slovesá so zvratným *sa,* na pr.: biť sa, vadiť sa, tešiť sa, kĺzať sa atď., svojimi podobami ostávajú v stave činnom.

147. §. Z príkladov, ktorými sme objasňovali slovesné podoby, vychodí na javo, že sú niektoré

prosté (o jednom slove) a niektoré *opísané* (o dvoch alebo viac slovách).

Prosté podoby majú

v *činnom* stave:

Prítomný čas: robím, sedíš, volá.
Rozk. spôsob: rob, seďme, volajte.
Priechodník prít.: robiac, sediac, volajúc.
Priechodník min.: robivši, sedevši, volavši.
Príčastie prít.: robiaci, sediaci atď.
Príčastie min. II.: robivší, sedevší atď.
Príčastie min. I.: robil, sedel atď.
Neurčitok: robiť, sedieť, volať.

V *trpnom* stave:

Príčastie min.: robený, (vy)sedený, volaný atď.

Tvoriť *prosté podoby* je nie práve najľahšia vec. Ale kto sa tomu naučil, tým naučil sa tvoriť *i opisované podoby, lebo sa této sostavujú z tamtých.*

B) Prosté podoby slovesa.

148. §. Prostá podoba slovesná složená je z kmeňa a z ohýbacej prípony.

Ohýbacie prípony slovesné.

149. §. Rozoznávame ohýbacie prípony *osobové,* ktoré pridávame kmeňom v oznamovacom a rozkazovacom spôsobe, a prípony *pádové,* ktoré pridávame kmeňom, tvoriac menové tvary (slovesné meno, neurčitok, priechodníky a príčastia). O príponách pádových bude reč inde.

Osobové prípony sú:

v jedn. čísle:	1. os.	*-m*
	2. os.	*-š*
	3. os.	— (za stara: *-t*)
v množ. čísle:	1. os.	*-me*
	2. os.	*-te*
	3. os.	— (za stara: *-nt*)

Prípona 3. osoby v jednot. čísle zachovala sa len v *jest* a *niet* od kmeňa *jes* (jes-o-m, č. js-e-m), ale i z týchto prvšia podoba je na vymretí a počuť za ňu *je*. Vo všetkých ostatných prípadoch odpadla. (Pri tom istom kmeni „jes-" zachovala sa i staršia prípona 2. osoby jednotného čísla *-si*: si, jsi, m. jes-*si*.)

Pôvodná prípona 3. osoby v množ. čísle *-nt* natoľko sa sliala s kmeňotvornou príponou prítomného času, že ju iba odborník môže vystopovať. Koncové *-t* sa ztratilo tak, ako v 3. os. jednotného čísla, a pozostalé *n* s kmeňotvornou hláskou splynulo v nosovku *ą*, táto sa v istých prípadoch premenila v *ę* a z tých máme v terajšej spisovnej slovenčine *ú* a *ia*.

Dľa toho, čo je hore povedané, máme osobové prípony v týchto podobách času prítomného: nesie-*m*, nesie-*š*, nesie-*me*, nesie-*te*. V podobe 3. osoby jedn. čísla *nesie* niet osobovej prípony; je to holý kmeň prítomníkový. Za stara bolo: nesie-*t*. A čo sa týče 3. osoby množ. čísla *nesú, robia*: tu máme splynutie osobovej prípony s kmeňotvornou príponou. Z tohoto vidieť, že z kmeňa prítomníkového v terajšej slovenčine utvoriť môžeme len podoby 1., 2. a 3. osoby v jedn. čísle a podoby 1. a 2. osoby v množ-

nom čísle; kdežto podoba 3. osoby množného čísla tvorí sa teraz pridávaním koncovky *-ú* (v istých prípadoch *-ia*) k tomu, čo pozostalo z prítomníkového kmeňa (nes*ie*, pôvodne „nese“) po splynutí kmeňotvornej prípony (e) s osobovou príponou (*-nť*). Tvoríme tedy takto podoby 3. osoby množného čísla: *nes-ú, rob-ia.*

Slovesné kmene.

150. §. Kmeňom slovesa je to, čo zostane z podoby slovesnej po odhodení prípony. Poodhadzuj z podôb *nesiem, nesieš, nesie, nesieme, nesiete* uvedené v predošlom §-e prípony, dostaneš kmene: *nesie-* pre celé jednotné číslo a pre prvé dve osoby množného čísla.

Podobne postupujúc, od podôb slovesných *čujem, čuješ, čujeme, čujete, milujem, miluješ, milujeme, milujete, volám, voláš, voláme, voláte* atď. dostaneš kmene: *čuje-, miluje-, volá-.*

Niektoré kmene sú hotovými koreňmi, na pr. *jes-* (v *jest*), *jed-* (v *jedia*), *ved-* (vo *vedia*), *dad-* (v *dadia*); iné zas javia sa nám v prítomnom čase s pribranou kmeňotvornou príponou, tak na pr. výšuvedené kmene: *nesie-, čuje-* utvorené sú príponami kmeňotvornými *-ie, -je* od *nes-, ču-.* To sú tedy kmene prítomného času, nakrátko kmene prítomníkové (präzentné). Slovesným kmeňom je to, čo je *základom pre všetky podoby slovesa.* Slovesným kmeňom je tedy *nes-, ču-,* preto, lebo z neho možno utvoriť všetky časovacie podoby: *nes*-ie-m, *nes*-ú, *nes*-e-ný, *nies*-ť; *ču*-je-m, *ču*-j, *ču*-j-ú, *ču*-ť, *ču*-vši atď.

Kmeňotvornú príponu dľa toho, či tvoríme ňou kmeň spôsobu alebo času atď., menujeme príznakom spôsobovým alebo časovým.

Pri časovaní treba poznať hlavne kmeň neurčitkový a kmeň prítomníkový.

151. §. *Kmeň neurčitku.* Príponou je *-ť*, odhoď túto, a dostaneš kmeň neurčitkový. Pri slovesách: čuť, piť, hovieť, trpieť, minúť, pohnúť, robiť, kosiť, volať, klamať, milovať, kraľovať je tedy kmeňom: ču-, pi-, hovie-, trpie-, minú-, pohnú-, robi-, kosi-, vola-, klama-, milova-, kraľova-. Nie vždy vyznieva kmeň na samohlásku, ako vo výšuvedených prípadoch. Časté sú i kmene zavrené, t. j. spoluhláskou zakončené, ako v slovesách: niesť, viezť, piecť, tĺcť, viesť, pliesť atď. Odhodiac príponu neurčitkovú *-ť*, pozostane nám: *nies-*, *viez-*, *piec-*, *tĺc-*, *vies-*, *plies-*, a srovnajúc tento pozostatok s pozostatkami z iných podôb (*nes*-ie-m, *vez*-ie-m, nes-e-ný, vez-e-ný, *piek*-o-l, *tĺk*-o-l, *vied*-o-l, *pliet*-o-l atď.), najdeme, že je slovesným kmeňom, základným pre všetky podoby slovesa, v prvých dvoch prípadoch: *nes-*, *vez-*. Pre ostatné by bolo kmeňom: *piek-*, *tĺk-*, *vied-*, *pliet-*, ale keď uvážime ďalej, že máme ešte i podoby s krátkou samohláskou: *ved*-ený, *plet*-ený, *pek*-ši, *tlk*-ši, poznáme, že tu máme kmene *pek-*, *tlk-*, *ved-*, *plet-*, ktoré tým dostaly v neurčitku podobu: *piecť*, *tĺcť*, *viesť*, *pliesť*, že sa kmeňová hláska, čo je pri zavrených kmeňoch pravidlom, v neurčitku predĺžila a že sa koncové spoluhlásky *-k*, *-d*, *-t* pre obľahčenie výslovnosti pred príponou -ť zmenily, tedy z *pekť*, *tlkť*, *vedť*, *pletť*: *piecť*, *tĺcť*, *viesť*, *pliesť*.

Vráťac sa ku kmeňom otvoreným, vychodiacim na samohlásku, vyzdvihnúť treba toto:

Niektoré slovesá popri otvorených kmeňoch majú i druhé, zatvorené kmene. Také zavrené kmene sú na pr. trh-, krad-, has-, drh-, dvih- a iné, ktoré s pribraním *-nú* javia sa otvorené takto: trhnú-, kradnú-, hasnú-, drhnú-, dvihnú-. Prvé užšie kmene, popri širších, bežné sú iba v činnom príčastí minulom: trh-o-l, krad-o-l, has-o-l, drh-o-l, dvih-o-l popri týchto: trh-nu-l, krad-nu-l, has-nu-l, drh-nu-l, dvih-nu-l.

Robí sa rozdiel medzi neurčitkovými kmeňmi, ktoré sú zároveň koreňmi, a medzi neurčitkovými kmeňmi, ktoré sú utvorené z koreňov alebo z iných kmeňov kmeňotvornými príponami. Kmene, ktoré sú zároveň koreňmi, sú na pr. této otvorené kmene: *zna*-ť, *smie*-ť, *spie*-ť, *zrie*-ť, *bi*-ť, *hni*-ť, *pi*-ť, *vi*-ť, *ši*-ť, *kry*-ť, *my*-ť, *ry*-ť, *ču*-ť, *ku*-ť, *pľu*-ť, *žu*-ť atď.; zavrené kmene: pliesť-*plet*-ť, húsť-*hud*-ť, klásť-*klad*-ť, priasť-*prad*-ť, viesť-*ved*-ť, niesť-*nes*-ť, triasť-*tras*-ť, viezť-*vez*-ť, tiecť-*tek*-ť, piecť-pek-ť, riecť-rek-ť, tĺcť-tlk-ť, vliecť-vlek-ť atď.

Kmeňov, ktoré sa tvoria kmeňotvornými príponami, je ohromné množstvo. Kmeňotvorné prípony sú této:

-a na pr. v týchto kmeňoch: *písa*-ť (*pis*), *ora*-ť (*or*), *káza*-ť (*kaz*), *maza*-ť (*maz*). Sem patria i takéto: *milova*-ť, *kraľova*-ť, *panova*-ť atp., ktorých slovesným kmeňom je síce: *milu-*, *kraľu-*, *panu-* (ako to vidieť z podôb prítomníkových: *milu*-jem, *milu*-jú, *milu*-j atď.), ale ktoré neurčitok tvoria kmeňotvornou prí-

ponou *-a*: *milu*-ať, *kraľu*-ať, *panu*-ať. Z hláskoslovných príčin: milovať, kraľovať, panovať (*u* sa stupňuje v *ov*).

-ie: bohatie-ť (*bohať*), nemie-ť (*nem*), bolie-ť (*boľ*), visie-ť (*vis*) atď.

-i: hodi-ť (*hod*), *kroči*-ť (*krok*), *prosi*-ť (*pros*), *lovi*-ť (*lov*) atď.

-nú: minú-ť (*mi*), *vinú*-ť (*vi*), *žltnú*-ť (*žlt*), *ľahnú*-ť (*ľah*), *dvihnú*-ť (*dvih*) atď.

Poznámka 1. Na Východe, na hranici od Poliakov, a roztrúsene aj inde, Slováci neurčitkovú príponu -ť vyslovujú takto: robi-*c*, písa-*c*, kroči-*c* atď. V takých prípadoch píše sa vždy *-ť*, tedy: robi*ť*, písa*ť*, kroči*ť* atď.

Poznámka 2. So strany pravopisu pripomíname, že medzi kmeňotvornými príponami nikdy sa „*y*“ nejaví pred príponou neurčitku *-ť*, nikdy nepíš tedy *y*, ale vždy *i*, takto: rob*i*-ť, nos*i*-ť, kos*i*-ť, hub*i*-ť, tup*i*-ť, kúp*i*-ť atď. (V slovesách kr*y*-ť, r*y*-ť, m*y*-ť, b*y*-ť, v*y* ť patrí „*y*“ ku koreňu; nie je kmeňotvornou príponou.)

152. §. Z kmeňa neurčitkového vlastnými príponami tvoria sa této podoby slovesa:

1. Činné príčastie minulé l. Príponou je v jedn. čísle: *-l, -lo, -la,* v množ. čísle: *-li, -ly.* Príklady: da-l, bi-l, ču-l, vola-l, milova-l atď. Medzi zavrený kmeň, vychodiaci na spoluhlásku, a medzi príponu vsúva sa *o,* na pr. nies-o-l, piek-o-l, vied-o-l.

Činné príčastie minulé tvorí sa niekedy, a to rovno od neurčitkového kmeňa, i podobou určitého prídavného mena (pad-*lý, -lé, -lá;* pohore*lý, -lé, -lá;* ovdove*lý, -lé, -lá* atp.).

Poznámka 1. Prípony jednotného čísla *-l, -lo, -la* svedčia rodom: mužskému, strednému a ženskému, totiž takto: chlap robi*l*, dieťa robi*lo*, žena robi*la*. Prípona množného čísla *-li* (s mäkkým *i*!) mužskému osobovému rodu: chlapi robi*li*, vlci

hlta*li*; prípona *-ly* (s „y"-om!) mužským neosobovým: vtáky lete*ly*, vlky sa prebáňa*ly*, stromy kvit*ly*, ploty hore*ly*; stredno-rodým: deti naše robi*ly*, nosi*ly*, beha*ly*; konečne ženskému rodu: ženy beža*ly*, matky plaka*ly* atď. atď. — Čo sa týče mäkkého *i* a tvrdého *y*, dávaj pozor na toto: *Prípona* množ. čísla *-li* sa kladie tam, kde je reč *o osobách mužského rodu,* alebo *o zosobených zvieratách,* to jest kde je reč o takých viac tvoroch, pri ktorých sa ukazovacie zámeno formou *tí* užíva, na pr. *tí* chlapi pi*li*, *tí* zlodeji krad*li*, *tí* vlci sa preháňa*li* atď. Naproti tomu všade tam, kde sa užiť dá ukazovacie zámeno formou v množ. čísle *té* (= *tie*), píše sa prípona *-ly*: *té* ženy plaka*ly*, *té* deti beža*ly*, *té* stromy kvit*ly*, *té* šiatre sa bele*ly* atď.

Poznámka 2. V strednej slovenčine príponu činného príčastia minulého *-l* napospol starobylým spôsobom vyslovujú. Namiesto písaných podôb: nieso*l*, da*l*, minu*l*, káza*l* atď. počuť: nieso*ů*, da*ů*, minu*ů*, káza*ů* atp. Miestami zachovala sa táto starobylá výslovnosť tvrdého *l* i v príponách *-lo, -la, -ly*. Počuť totiž: dieťa bo*ůo* zaspa*ůo*, žena písa*ůa*, ženy písa*ůy*, deti spa*ůy* atp. — Spisovná reč žiada, aby sa prípony *-l, -lo, -la, -ly* vždy tak písaly, ako sú tu udané, a nie ďa strednoslovenskej výslovnosti.

Poznámka 3. V západnej slovenčine medzi zavrený kmeň a príponu *-l* vkladá sa *e* (pad-*e*-l, niés-*e*-l, krad-*e*-l atp.). Terajší spisovný jazyk znesie len vsuvku *-o-*, píš tedy vždy: pad-*o*-l, nies-*o*-l, krad-*o*-l atp.

2. Činný priechodník minulý. Ze je príponou jeho *-vši* (pi-vši, vola-vši), ktoré sa ku kmeňu neurčitkovému pripína, o tom už bola reč tam, kde sa na základoch historických potvrdzuje jeho právo v spisovnom jazyku (viď v 142. §-e II.). Užíva sa, a to veľmi zhusta, i podobou určitých prídavných mien: by*vší, -všie, -všia* atď., viď v 142. §. II., 2., a v tomto prípade menuje sa príčastím.

3. Trpné príčastie minulé. Prípony *-tý, -té, -tá* alebo *-ný, -né, -ná* priluču jú sa zrovna ku kmeňom otvoreným, na samohlásku vychodiacim. Ku kmeňom vychodiacim na spoluhlásku pripínajú sa sponou *-e-*, na pr. nes-*e*-ný, vez-*e*-ný; kmeňové *g, k* sa mení pred sponou *e*: strežený, pečený

atď. Pri slovesách na *-iť* so zavreným kmeňom trpné príčastie minulé utvorí sa takto: rob-e-ný, hod-e-ný atp.

Pri slovesách, vychodiacich na *-núť*, tvorí sa síce trpné príčastie minulé i od prostého kmeňa [popri: dosiahnu-*tý* píšu i dosaž-*ený* (od dosiah-nuť)], ale zpravidla tvoria sa podoby od kmeňa širšieho: bodnu*tý* (nie: bod*ený*), odvrhnu*tý* (nie: odvrž*ený*), odkopnu*tý* (nie: odkop*ený*) atp.

4. Slovesné podstatné meno tvorí sa z neurčitej formy trpného príčastia minulého príponou *-ie*: bit-ie, kut-ie, dosiahnut-ie, bodnut-ie, volan-ie, podan-ie atď. od bit-ý, kut-ý, dosiahnut-ý, bodnut-ý, volan-ý, podan-ý. So strany pravopisnej viď 101. §.

153. §. *Kmeň prítomníka.* Odhoď osobovú príponu prítomného času, a máš kmeň prítomníkový.

Odhodím príponu 1. osoby jedn. čísla *-m* z nasledujúcich podôb prítomného času: čuje-*m*, pije-*m*, hovie-*m*, trpí-*m*, minie-*m*, pohne-*m*, robí-*m*, kosí-*m*, volá-*m*, klame-*m*, miluje-*m*, kraľuje-*m* atď., a mám hotové kmene prítomníkové: *čuje-*, *pije-*, *hovie-*, *trpí-*, *minie-*, *pohne-*, *robí-*, *kosí-*, *volá-*, *klame-*, *miluje-*, *kraľuje-*.

Odhodím koncovku 3. osoby množného čísla (srovn. predposledný a posledný odstavec 149. §-u) z nasledujúcich podôb prítomného času: čuj-*ú*, pij-*ú*, trp-*ia*, min-*ú*, pohn-*ú*, rob-*ia*, kos-*ia*, klam-*ú*, miluj-*ú* atď., a mám nasledujúce kmene prítomného času: čuj-, pij-, trp-, min-, pohn-, rob-, kos-, klam-, miluj-.

Pre potreby slovenského časovania rozoznávaj této dvojaké kmene prítomníkové: I) otvorené, ktoré

vychodia na samohlásku alebo dvojhlásku (*volá*-m, *nesie*-m, *bije*-m, *trpí*-m, *kupuje*-m), a II) zavrené, ktoré vychodia na spoluhlásku (*bij*-ú, *nes*-ú, *trp*-ia, *kupuj*-ú).

Pri vzoroch *volať, rozumieť* prítomný čas pôvodne znel takto: volaje-m, volaje-š, volaje, volaje-me, volaje-te namiesto terajších stiahnutých podôb: volá-m, volá-š, volá, volá-me, volá-te; ďalej: rozumeje-m, rozumeje-š, rozumeje, rozumeje-me, rozumeje-te namiesto terajších stiahnutých podôb: rozumie-m, rozumie-š, rozumie, rozumie-me, rozumie-te. Pri týchto vzoroch zavrený kmeň (II. kmeň prítomníkový) podržal svoju pôvodnú podobu: volaj-, rozumej-, ktorá mu náleží po nestiahnutých otvorených kmeňoch: volaje-, rozumeje-.

Otvorené kmene prítomného času utvorené sú z príslušných koreňov alebo kmeňov takrečenými kmeňotvornými príponami. Prítomníkový kmeň *nesie, kuje, pije, vezie* utvorený je kmeňotvornou príponou od koreňov: *nes-, ku-, pi-, vez-* atď. Kmeňotvorné prípony vo vyšných kmeňoch prítomného času menujú sa *príznakmi prítomného času.*

Poznámka. V otvorených prítomníkových kmeňoch *je*-m, *vie*-m, *dá*-m nie sú príznakmi: *-e, -ie, -á.* Této kmene pôvodne znely zatvorene: *jed*-m, *ved*-m, *dad*-m, *-e, -ie, -á* obsažené sú tedy už v kmeňoch, z ktorých záslovné *d* zahynulo. Korene *jed-, ved-, dad-* zachovaly sa však zavrenými kmeňmi v 3. osobe množ. čísla: jed-ia, ved-ia, dad-ia. V terajšej slovenčine je iba jedon zavrený kmeň prítomníkový *jes-*, ktorým tvoríme i podoby 1., 2. a 3. os. jedn. a 1. a 2. osoby množného čísla, a to: *som* m. jes-o-m, *si* m. jessi, *jest* popri *je, sme* m. jesme, *ste* m. jeste.

154. §. Z kmeňa prítomníkového tvoríme, a to:

I. Z otvoreného kmeňa prítomníkového prítomný čas s výnimkou 3. osoby množ. čísla:

Jedn. číslo:

1. nesie-m, pije-m, robí-m, volá-m
2. nesie-š, pije-š, robí-š, volá-š
3. nesie, pije, robí, volá.

Množ. číslo:

1. nesie-me, pije-me, robí-me, volá-me
2. nesie-te, pije-te, robí-te, volá-te.

II. Zo zavreného kmeňa: v množ. čísle prítomného času osobu

3. nes-ú, pij-ú, rob-ia, volaj-ú.

Poznámka. O tvorení 3. os. množ. čísla v prítomnom čase viď dva posledné odstavce 149. §-u.

Zo zavreného kmeňa prítomníkového tvoríme ďalej:

a) *Priechodník prítomný* príponou *-úc, -iac*: nes-*úc*, pij-*úc*, rob-*iac*, volaj-*úc* atď., a

b) *Rozkazovací spôsob.*

O rozk. spôsobe nám treba vedieť, aby sme pochopili jeho pomer ku kmeňu prítomníkovému:

1. Príznakom rozkazovacieho spôsobu je *-i*, to jest tvorí sa príponou *-i* od „zavreného kmeňa prítomníkového".

2. Ale príznak rozkazovacieho spôsobu „*i*" v terajšej mluve našej *všade zaniká, kde sa kmeň dá bez neho vysloviť:* nes, pij, (po *i* sa tratí *j*, tedy pi), rozumej, volaj, nesme, neste, pime, pite, rozumejme, rozumejte, volajme, volajte atď.

3. Pri kmeňoch, vychodiacich na *d, t,* odráža sa mäkkosť zaniklého príznaku *-i* zmenou uvedených

zubných spoluhlások: hľaď-hľa*dz*, vi*ď*-vi*dz*, rozmeť-rozme*c*, vráť-vrá*c* atď.

4. V rozkazovacom spôsobe máme len tri prosté podoby: 2. os. v jedn. a 1. a 2. osobu v množnom čísle: *nes, nesme, neste.* 3. osobu jedn. a množ. čísla opisujeme: *nech nesie, nech nesú.* Táto tretia nemá tedy miesta pri vzoroch pre prosté podoby. Srovn. 174 §.

Roztriedenie slovies.

155. §. V českých a po ich príklade i v slovenských mluvniciach slovesá delia sa na dve gruppy. Na *príznakové* slovesá, ktorých kmeň prítomníkový I., tak budem menovať kmeň pre 1., 2. a 3. osobu jedn. a 1. a 2. osobu množného čísla v prítomnom čase, tvorený je kmeňotvornou príponou a či príznakom, a na *bezpríznakové,* ktoré majú svoj pôvodný prítomníkový kmeň I. bez príznaku, vychodiaci na spoluhlásku. Takéto bezpríznakové prítomníky boly: *dad*-m, *jed*-m, *ved*-m a *jes*-m; teraz: *dá*-m, *je*-m, *vie*-m a *s*-o-m.

Prvá gruppa, príznaková, podelená býva do *šesť* tried podľa kmeňa neurčitkového.

I. trieda zahrnuje slovesá, pri ktorých prípona neurčitku *-ť* pripätá je ku kmeňu bez kmeňotvornej prípony, na pr. nies-ť, zna-ť, znie-ť, pi-ť, ču-ť, ža-ť atď. II. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-nú*: mi-nú-ť, trh-nú-ť, sad-nú-ť, mih-nú-ť atď. III. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-ie* (ê): rozum-*ie*-ť, o-nem-*ie*-ť, s-čern-*ie*-ť atď. IV. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou

príponou *-i*: rob-i-ť, kos-i-ť, nos-i-ť atď. V. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-a* alebo *'a* (mäkké *a*): vol-a-ť, maz-a-ť, sádz-a-ť, hádz-a-ť atď. VI. trieda zahrnuje slovesá, ktoré tvoria neurčitok kmeňotvornou príponou *-ova*: kupova-ť (m. kupu-a-ť), kraľova-ť (m. kraľu-a-ť) atď.

Pri tomto roztriedení slovesá, ktoré sa *celky rovnako* časujú, vradené sú do *rozličných* tried. Tak na pr. slovesá: zna-ť, necha-ť, ma-ť, dba-ť, da-ť a predponami od nich odvodené: poznať, uznať, rozoznať, ponechať, podať, rozdať, oddať atď. vradené sú do I. triedy, ale sa na vlas tak časujú, ako prináležité do V. triedy: volať, čakať, chovať, konať a od nich predponami odvodené: povolať, zavolať, počkať, dočkať, pochovať, vykonať atď.

Iný príklad. Slovesá: dieť, plieť, tlieť, znieť, zrieť a predponami od nich odvodené: podieť, nadieť, vyplieť, vyspieť, potlieť, dozrieť atď. vradené sú do I. triedy a práve tak sa časujú, ako prináležité do III. triedy: rozumieť, belieť, černieť, obelieť, očernieť, nemieť, onemieť atď.

Medzi nimi je iba ten rozdiel, že pri vradených do I. triedy tvorí sa neurčitok príponou *-ť* bezprostredne od kmeňa, kdežto pri vradených do V. a III. triedy tvorí sa neurčitok kmeňotvornou príponou. Ale koľkí zpomedzi tých, ktorí sa učia z mluvnice, rozoznajú počiatky slovenských slovies? Koľkí to vedia, že v slovese „zabiť“ je kmeňom *zabi-*, a v rovno znejúcom slovese „robiť“ že je kmeňom *rob-*? To vie odborník.

Časovať nemôžeme učiť na takýchto základoch,

akže chceme dôjsť cieľa. Tým menej v knižke pre praktickú potrebu. A preto:

Táto Rukoväť z pohnútok praktických delí všetky slovesá slovenské do *piatich* tried *podľa kmeňa neurčitkového,* majúc ohľad iba na zakončenie kmeňa pred neurčitkovou príponou -ť, nie zároveň na to, ako to zakončenie vzniklo, či bez kmeňotvornej prípony a či s ňou.

Vzory jednotlivých tried sriadené sú na základe *kmeňa prítomníkového I.*

Priehľad tried a vzorov:

I. trieda. Slovesá na *-ať* (*-'ať, -iať*):

1. vzor: volať-vol*ám,*
2. vzor: hrabať-hrab*em,*
3. vzor: držať-drž*ím,*
4. vzor: kupovať-kupu*jem.*

II. trieda. Slovesá na *-ieť*:

1. vzor: trieť-tr*iem,*
2. vzor: rozumieť-rozum*iem,*
3. vzor: horieť-hor*ím.*

III. trieda. Slovesá na *-iť*:

1. vzor: robiť-rob*ím,*
2. vzor: piť-pi*jem.*

IV. trieda. Slovesá na *-uť, -núť*:

1. vzor: čuť-ču*jem,*
2. vzor: minúť-min*iem.*

V. trieda. Slovesá na *-sť, -zť, -cť*:

Vzor: niesť-nes*iem.*

156. §. I. triedy 1. vzor: volať-volám.

Neurčitok: vola-ť.
Čin. príč. min.: vola-l, -lo, -la; -li, -ly.
Priechodn. min.: vola-vši.
Trpné príč. min.: vola-ný.
Podstatné meno: vola-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. volá-m	—
	2. volá-š,	volaj
	3. volá	—
Množ.	1. volá-me	volaj-me
	2. volá-te	volaj-te
	3. volaj-ú	—

Priechodník prítomný: volaj-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-ať* (bez ohľadu na to, či je *a* pred príponou neurčitku korenné alebo kmeňotvorné) a

v prítomníku na *-ám*, tedy: dať-dám, znať-znám, nechať-nechám, volať-volám, mať-mám, dbať-dbám, trvať-trvám, povedať-povedám, pchať-pchám, tkať-tkám, ufať-ufám, hrať-hrám, čkať-čkám, konať-konám, jednať-jednám, pamätať-pamätám, čakať-čakám, badať-badám atď.; a

v prítomníku na *-iam* (viď 8. §): vešať-vešiam, rušať-rušiam, macať-maciam, obecať-obeciam, požičať-požičiam, vracať-vraciam, voňať-voniam, klaňať sa klaniam sa, zavadzať-zavadziam atď.;

v prítomníku na *-am* (viď 11. §): skúmať-skúmam, vítať-vítam, dýchať-dýcham, páchať-pácham, spievať-spievam, čítať-čítam, strúhať-strúham, kárať-káram,

bývať-bývam, dávať-dávam, dívať sa dívam sa, sedávať-sedávam, skladávať-skladávam atď.

2. Slovesá: *večerať, stavăť* môžu mať v prítomníku aj: večer*iam*, stav*iam*, lebo niekedy mäkké bolo v nich predchodiace časovej známke *r, v*.

157. §. I. triedy 2. vzor: **hrabať-hrabem.**

Neurčitok: hraba-ť.
Čin. príč. min.: hraba-l, -lo, -la; -li, -ly.
Priechodn. min.: hraba-vši.
Trpné príč. min.: hraba-ný.
Podstatné meno: hraba-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. hrabe-m	—
	2. hrabe-š	hrab
	3. hrabe	—
Množ.	1. hrabe-me	hrab-me
	2. hrabe-te	hrab-te
	3. hrab-ú	—

Priechodník prítomný: hrab-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-ať* a v prítomníku na *-em*: hrabať-hrabem, kopať-kopem, slopať-slopem, sypať-sypem, strebať-strebem, škrabať-škrabem, stenať-stenem, zobať-zobem, klamať-klamem, kašľať-kašľem, revať-revem, chápať-chápem, chrápať-chrápem, štípať-štípem, dlabať-dlabem, driemať-driemem, lámať-lámem, šklbať-šklbem atď. Známka prítomníka *e* je toho rázu, že pred ňou

zubnice *d, t, dz* menia sa v *dz, c, dž*: vládať-vládzem, hlodať-hlodzem, metať-mecem, rapotať-rapocem, rehtať-rehcem, hádzať-hádžem, sádzať-sádžem;

hrdelnice *h, k* menia sa v *ž, č*: lhať-lžem, plakať-plačem, skákať-skáčem;

sykavky *s, z* menia sa v *š, ž*: kresať-krešem, česať-češem, písať-píšem, kĺzať sa kĺžem sa, mazať-mažem, lízať-lížem, viazať-viažem, ukázať-ukážem atď.

Sloveso *orať* má v prítomníku popri or*em* aj or*iem*.

Takto sa časujú ďalej slovesá:

brať-berem, drať-derem, prať-perem, žrať-žerem, hnať-ženem, klať-kolem, stlať-stlem, slať (poslať, zaslať, rozoslať atď.) -šlem, zvať-zvem, štvať-štvem, cpať-cpem;

hriať-hrejem, chviať sa chvejem sa, smiať sa smejem sa, liať-lejem, viať-vejem, siať-sejem, okriať-okrejem, priať-prajem, kliať-kľajem;

jať-jmem a z neho pošlé: pojať-pojmem, zajať-zajmem, sňať-snímem, poňať-ponímem, odňať-odnímem, vziať-vezmem atď.; počať-počnem, načať-načnem, začať-začnem a všetky pošlé z čať-čnem; žať-žnem, ťať-tnem a všetky od nich pošlé: požať-požnem, sožať-sožnem, zaťať-zatnem, odťať-odtnem atď.

2. Niektoré slovesá tejto triedy sú bežné i so známkou prítomníkovou predošlej triedy. Také sú všetky utvorené z podstatných mien na *-ot*, ako štebocem - štebotám, trepocem - trepotám, rehcem-rehtám, šepcem-šeptám, repcem-reptám, chechcem sa chechtám sa, vychľascem-vychľastám atď., podobne i majúce zubnicu *d, t* pred známkou prítomníkovou, ako: vládzem - vládam, hlodzem - hlodám, mácem-mátam, macem - matám, mocem - motám, mecem-metám, hacem - hatám atď. Z ostatných častejšie obiehajúcich této: čerpem-čerpám, dlabem-dlabám, dlbem - dlbám, driemem - driemam, hýbem - hýbam, chápem-chápam, chrápem-chrápam, kajem sa kajám sa, kopem - kopám, kúpem sa kúpam sa, párem-páram, plácem-plátam, rýpem-rýpam, týčem sa týkam sa, trescem-trestám, sypem-sypám, skuhrem-

skuhrám, slopem-slopám, stenem-stenám, šliapem-šliapam, štípem - štípam, zobem - zobám, žobrem-žobrám. Takéto poznať po tom, že môžu tvorit rozkazovací spôsob i podľa „volať“ i podľa „hrabať“: šteboc-štebotaj, hrkoc-hrkotaj, nemrkoc-nemrkotaj, driem-driemaj, kop-kopaj atď.

3. Známka rozkazovacieho spôsobu *-i* sa iba tam podržiava, kde by sa kmeň bez neho vysloviť nedal, na pr.: repci, chechci, chlasci, čerpi, postli, pošli, pozvi, zajmi, počni, sožni, zatni atď. Ináče odpadá obmäkčivši predchodiacu spoluhlásku *n*: steň, a zmäkčivši predchodiacu zubnicu *d, dz, t,* hrdelnicu *h, k* a sykavku *s, z*: uvládz, nehladz, hádž, sádž, mec, rapoc, lži, plač, skáč, češ, píš, líž, viaž atď.

4. Kmeňová hláska je *zpravidla krátka* i pri kmeňoch neurčitku i pri kmeňoch prítomníka. Výnimky:

a) Dlhá je kmeňová hláska v neurčitkových podobách týchto slovies: hria-ť, chvia-ť, smia-ť sa, lia-ť, via-ť, sia-ť, okria-ť, pria-ť, klia-ť, v ktorých dvojhláska *ia* vznikla stiahnutím dvoch slabík. Pôvodne znely té kmene: greja-ti, chveja-ti, smija-ti, lija-ti atď. V slovese vzia-ť, akiste pod vlivom českej podoby: vzíti, lebo je dĺžka na neurčitok obmedzená; v iných podobách neurčitku krátkosť zostala: vza-l, vza-tý (srovn. s obdobnými českými podobami: vza-l, vza-t).

b) Dlhá je kmeňová hláska v prítomníkových podobách týchto slovies v strednom nárečí: ber*ie*m, der*ie*š, per*ie*, žer*ie*me, žer*ie*te. Na základe zásad v spisovnej reči slovenskej smú sa tedy této podoby užívať popri mluvnických podobách: berem, dereš, pere, žere, žene. — Prítomník *zvem, orem* má i podoby: *zqviem, oriem.*

5. Trpné príčastie minulé tvorí sa výnimečne príponou -tý v nasledujúcich slovách: hria-ty, (vy) smia-ty, lia-ty, sia-ty, (za)klia-ty, ja-tý, poja-tý,

zaja-tý, sňa-tý, poňa-tý, odňa-tý, vza-tý, poča-tý, nača-tý, ža-tý, soža-tý, poža-tý, ťa-tý, sťa-tý, odťa-tý. Samo sebou sa rozumie, že podstatné meno, ktoré sa tvorí z trp. príčastia minulého, vyznieva pri týchto slovesách takto: hria-tie, smia-tie, lia-tie, vza-tie, poča-tie atď.

158. §. I. triedy 3. vzor: **držať-držím.**

Neurčitok: drža-ť.
Čin. príč. min.: drža-l, atď.
Priechodn. min.: drža-vši.
Trp. príč. min.: drža-ný.
Podstatné meno: drža-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob.
Jedn.	1. drží-m	—
	2. drží-š	drž
	3. drží	—
Množ.	1. drží-me	drž-me
	2. drží-te	drž-te
	3. drž-ia	—

Priechodník prítomný: drž-iac.

Poznámky:

1. Takto sa časujú slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-ať* a v prítomníku na *-ím*: držať-držím, hrčať-hrčím, mlčať-mlčím, vrčať-vrčím, trčať-trčím, bežať-bežím, pršať-prším, kričať-kričím, hučať-hučím, vrešťať-vreštím, hvižďať-hviždím atď.

2. Tak sa časujú i slovesá: *báť* sa a *stáť*, ale poznamenať treba, že je ich neurčitkový kmeň dlhý, lebo vznikol stiahnutím z boja-ti sa, stoja-ti. Trpné príč. min. na *-tý*. Podstatné meno: bá-*tie*, stá-*tie*. V 3. os. mn. a v priechodníku prítomnom majú: boj*a* sa, stoj*a*, boj*ac* sa, stoj*ac*, lebo stredná slovenčina netrpí dlhého *á* po *j*, o čom viď v 12. §-e.

3. V rozkazovacom spôsobe známka rozkazovacieho spôsobu *-i* často sa objaví, jestli totiž kmeň vychodí na ťažko vysloviteľnú spoluhláskovú gruppu. Na pr.: nevreš*ti*, nehviž*di*, nevrž*di* atp.

159. §. I. triedy 4. vzor: **kupovať-kupujem.**

Neurčitok: kupova-ť.
Čin. príč. min.: kupova-l, atď.
Priechodn. min.: kupova-vši.
Trp. príč. min.: kupova-ný.
Podstatné meno: kupova-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. kupuje-m	—
	2. kupuje-š	kupuj
	3. kupuje	—
Množ.	1. kupuje-me	kupuj-me
	2. kupuje-te	kupuj-te
	3. kupuj-ú	—

Priechodník prítomný: kupuj-úc.

Poznámka:
Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-ovať* (v nárečiach *-uvať*!) a v prítomníku na *-ujem*: kupovať-kupujem, kraľovať-kraľujem, opakovať-opakujem, zatracovať-zatracujem, presadzovať-presadzujem atď. atď. I sloveso *ku-ť* a *snu-ť* svojím stupňovaným kmeňom *kova-ť*, *snova-ť* časuje sa podľa tohoto vzoru.

160. §. II. triedy 1. vzor: **trieť-triem.**

Neurčitok: trie-ť.
Čin. príč. min.: tre-l, atď.
Priechodn. min.: tre-vši.
Trp. príč. min.: tre-ný.
Podstatné meno: tre-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. trie-m	—
	2. trie-š	tr-i
	3. trie	—
Množ.	1. tre-me	tr-i-me
	2. tre-te	tr-i-te
	3. tr-ú	—

Priechodník prítomný: tr-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú slovesá, vychodiace v neurčitku na *-ieť*, v prítomníku na *-iem*, ktoré pred týmto *-ieť* alebo *-iem* (pred kmeňotvornou príponou *ie*) majú spoluhlásku *r* alebo *l*: trieť - triem, črieť-čriem, drieť-driem, mrieť-mriem, prieť-priem, strieť-striem, vrieť-vriem, zrieť-zriem, žrieť-žriem, mlieť-melem a od týchto odvodené, ako: natrieť-natriem, načrieť - načriem, odrieť - odriem, umrieť - umriem, uprieť-upriem, prestrieť-prestriem, dozrieť-dozriem, prežrieť-prežriem, zomlieť-zomelem atď. atď.

2. Neurčitkový kmeň *krátko* vyznieva, čo poznať z podôb príčasťových: tr*e*l-tr*e*ný, dr*e*l-dr*e*ný.

3. Trpné príčastie minulé tvoria tunajšie slovesá i príponou *-tý*: stre-tý, vystre-tý, odre-tý, odopre-tý, zovre-tý, dozre-tý, prežre-tý, a slovesá *mrieť*, *mlieť* v živej reči výlučne príponou *-tý*: umre-*tý*, zomle-*tý*. Dľa toho sú možné i dvojakej podoby podstatné mená: trenie-tretie, strenie-stretie atď. Iba o jednej podobe sú bežné v *živej reči*: *mretie, mletie.*

161. §. II. triedy 2. vzor: **rozumieť-rozumiem.**

Neurčitok: rozumie-ť.

Čin. príč. min.: rozume-l, atď.

Priechodn. min.: rozume-vši.

Trp. príč. min.: rozume-ný.

Podstatné meno: rozume-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. rozumie-m	—
	2. rozumie-š	rozumej
	3. rozumie	—
Množ.	1. rozumie-me	rozumej-me
	2. rozumie-te	rozumej-te
	3. rozumej-ú	—

Priechodník prítomný: rozumej-úc.

Poznámka:

Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-ieť* a v prítomníku na *-iem* (stiahnuté z *-ejem*, srovn. 5. odstavec v 153. §-e). Také sú:

všetky počínacie slovesá, utvorené z prídavných alebo podstatných mien, ako sú: bohatieť-bohatiem-bohatejem, chudobnieť-chudobniem-chudobnejem, černieť-černiem-černejem, šedivieť-šediviem-šedivejem, kamenieť-kameniem-kamenejem atp.;

slovesá s korenným *-ie*: dieť-diem-dejem (podieť-podiem-podejem), hovieť-hoviem-hovejem, plieť-pliem-plejem, spieť-spiem-spejem (dospieť-dospiem-dospejem), tlieť-tliem-tlejem, znieť-zniem-znejem, zrieť-zriem-zrejem (o ovocí), smieť-smiem („smejem“ už prišlo v zapomenutie bez pochyby preto, lebo sa miatlo s príslušnou podobou od *smiať*).

162. §. II. triedy 3. vzor: **horieť-horím.**

Neurčitok: horie-ť.
Čin. príč. min.: hore-l, atď.
Priechodn. min.: hore-vši.
Trp. príč. min.: hore-ný.
Podstatné meno: hore-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. horí-m	—
	2. horí-š	hor
	3. horí	—
Množ.	1. horí-me	hor-me
	2. horí-te	hor-te
	3. hor-ia	—

Priechodník prítomný: hor-iac.

Poznámky:

1. Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré sa končia v neurčitku na *-ieť* a v prítomníku na *-ím*, tedy: horieť-horím, sedieť-sedím, svrbieť-svrbím, smrdieť-smrdím, kypieť-kypím, myslieť-myslím, sipieť-sipím, hľadieť-hľadím, vidieť-vidím, hrmieť-hrmím, visieť-visím, velieť-velím, trpieť-trpím atď.

2. Známku rozkazovacieho spôsobu *-i* podržujú kmene, ktoré sú bez nej ťažko vysloviteľné, na pr. mysl*i*; iné ju odhodily: hor, kyp, trp, vis, hrm. V poslednom prípade, keď totiž kmene odhodily známku rozkazovacieho spôsobo *-i*, pripomenúť treba toto: Ak sa kmeň slovesný končí na *d*, *t*, živý jazyk rád mení túto spoluhlásku v *dz*, *c*, kdežto spisovná reč zachováva v rozkazovacom spôsobe obmäkčené: *ď*, *ť*. Živý jazyk: vi*dz*, se*dz*, nesmr*dz*, nehľa*dz*, le*c*, nevr*c* sa atď. Spisovný jazyk: vi*ď*, se*ď*, nesmr*ď*, hľa*ď*, le*ť*, nevr*ť* sa; formy *vidz*, *vedz* trpí aj on.

163. §. III. triedy 1. vzor: robiť-robím.

Neurčitok: robi-ť.
Čin. príč. min.: robi-l, atď.
Priechodn. min.: robi-vši.
Trp. príč. min.: rob-e-ný.
Podstatné meno: rob-e-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. robí-m	—
	2. robí-š	rob
	3. robí	—
Množ.	1. robí-me	rob-me
	2. robí-te	rob-te
	3. rob-ia	—

Priechodník prítomný: rob-iac.

Poznámky:

1. Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-iť* a

v prítomníku na *-ím*: robiť-robím, srubiť-srubím, hubiť-hubím, lapiť-lapím, stupiť-stupím, loviť-lovím, viniť-viním, budiť-budím, vetiť-vetím atď., alebo, majúc v slovesnom kmeni dlhú slabiku, ktoré vychodia

v prítomníku na *-im*: miesiť-miesim, strážiť-strážim, vláčiť-vláčim, vrátiť-vrátim, súdiť-súdim atď.

2. Trpné príčastie minulé tvorí sa vkladaním *e* medzi slovesný kmeň a príponu: rob-e-ný.

3. Známka rozkazovacieho spôsobu „*i*“ zachovala sa v kmeňoch ťažko vysloviteľných: vraždi, neopozdi sa, zaneprázdni ma, nashromaždi atď. Kmene, vychodiace na *d*, *t*, v živom jazyku mäkčia sa v *dz*, *c*: hodz, hodzte, posadz, posadzte, sám posúdz, posúdzte, vrác, vrácme, vrácte, zaplac, zaplacme, nespoc, nespocte sa atď. — Spisovná reč káže písať: hoď, hoďte, posaď, posaďte, posúď, posúďte, vráť, vráťme, vráťte, zaplať, zaplaťme, nespoť, nespoťte sa atď.

4. So strany pravopisnej sa poznamenáva, že tu máme *kmeňové mäkké „i“*, nepíš tedy nikdy „*y*“ v týchto kmeňoch; nepíš robyť, robyl, robým, robýš, robý, robýme, robýte, ale vždy: robiť, robil, robím atď. Srovn. 2. pozn. v 151. §-e.

164. §. III. triedy 2. vzor: piť-pijem.

Neurčitok: pi-ť.
Čin. príč. min.: pi-l, atď.
Priechodn. min.: pi-vši.
Trp. príč. min.: pi-tý.
Podstatné meno: pi-tie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. pije-m	—
	2. pije-š	pi
	3. pije	—
Množ.	1. pije-me	pi-me
	2. pije-te	pi-te
	3. pi-jú	—

Priechodník prítomný: pij-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-iť* (*-yť*) a v prítomníku na *-ijem* (*-yjem*). Všetky této slovesá rovno ku koreňu pripínajú príponu neurčitku -ť, sú to: piť-pijem, biť-bijem, hniť-hnijem, šiť-šijem, viť-vijem, žiť-žijem, kryť-kryjem, myť-myjem, tyť-tyjem a od nich predponami utvorené všetky iné, vychodiace na *-iť* (*-yť*) a v prítomníku na *-ijem* (*-yjem*), ako: vypiť-vypijem, napiť-napijem, zabiť-zabijem, naviť-navijem, ušiť-ušijem, vyžiť-vyžijem, zakryť-zakryjem, umyť-umyjem atď.

2. V rozkazovacom spôsobe známka spôsobu *-i* oslabuje sa v *j* pri slovesách príbuzného pôvodu: da-j, zne-j, ku-j atp. Pri slovesách tohoto vzoru sa to *j* nevyslovuje a — *ani nepíše*. V rozkazovacom spôsobe máme tedy: pi, pime, pite, kry, kryme, kryte atp. [Viď § 154., II., b), 2.]

3. Kmene na *-i* svoje *i* a kmene na *-y* svoje *y* zachovávajú vo všetkých podobách.

165. §. IV. triedy 1. vzor: **čuť-čujem.**

Neurčitok: ču-ť.
Čin. príč. min.: ču-l, atď.
Priechodn. min.: ču-vši.
Trp. príč. min.: ču-tý.
Podstatné meno: ču-tie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. čuje-m	—
	2. čuje-š	čuj
	3. čuje	—
Množ.	1. čuje-me	čuj-me
	2. čuje-te	čuj-te
	3. čuj-ú	—

Priechodník prítomný: čuj-úc.

Poznámka:
Takto sa časujú slovesá, vychodiace v neurčitku na *-uť* a v prítomnom čase na *-ujem*: čuť-čujem, duť-dujem, kľuť-kľujem, kuť-kujem, pľuť-pľujem, suť-sujem, uť-ujem, žuť-žujem a predponami od nich vzniklé všetky slovesá, ako: počuť-počujem, naduť-nadujem, vykľuť-vykľujem, okuť-okujem, napľuť-napľujem, ssuť sa ssujem sa, obuť-obujem, vyzuť-vyzujem, požuť-požujem a podobné. Za *pluť-plujem* je slovenskejšie: *plávať-plávam* dľa I. 1. Za *snuť-snujem* je teraz už: *snovať-snujem* dľa I. 4. Popri *kuť-kujem* oprávnené je aj: *kovať-kujem* dľa I. 4.

166. §. IV. triedy 2. vzor: **minúť-miniem.**

Neurčitok: minú-ť.
Čin. príč. min.: minu-l, atď.
Priechodn. min.: minu-vši.
Trp. príč. min.: minu-tý.
Podstatné meno: minu-tie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. minie-m	—
	2. minie-š	miň
	3. minie	—
Množ.	1. minie-me	miň-me
	2. minie-te	miň-te
	3. min-ú	—

Priechodník prítomný: min-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú slovesá, ktoré vychodia v neurčitku na *-núť*, a

v prítomnom čase na *-niem*: minúť-miniem, hynúť-hyniem, hrnúť-hrniem, kynúť-kyniem, plynúť-plyniem, slynúť-slyniem, spomenúť-spomeniem atď., alebo

v prítomnom čase na *-nem*: pohnúť-pohnem, krotnúť-krotnem, hrdnúť-hrdnem, trhnúť-trhnem, vrhnúť-vrhnem, mihnúť-mihnem atď.; ďalej

ktoré vychodia v neurčitku na *-nuť* a v prítomnom čase na *-nem*: tiahnuť-tiahnem, siahnuť-siahnem, trpnuť-trpnem, skrútnuť-skrútnem, slietnuť-slietnem atď.

2. Kmeňotvorná prípona tohoto vzoru je v neurčitku zpravidla dlhá: mi-*nú*-ť. (Krátkou sa stáva na základe zjavu v 11. §-e zisteného, jestli ju predchodí dlhá slabika kmeňa, tedy: t*iahnu*ť, s*iahnu*ť; viď príklady v predošlom odstavci.) Ale jej dlhosť obmedzuje sa na sám neurčitok; v ostatných podobách neurčitkového kmeňa javí sa krátkou, tedy mi*nú*ť, hrd*nú*ť, ale: mi*nu*l, hrd*nu*l, mi*nu*vši, hrd*nu*vši, mi*nu*tý, (z)hrd*nu*tý, mi*nu*tie, hrd*nu*tie atp.

3. Kmeň prítomného času vychodí zpravidla na dvojhlásku *-ie*: *minie*-m, *vinie*-m, *hynie*-m atď., ale jestli ju predchodí dlhá slabika, v smysle 11. §-u zmení sa na mäkkú samohlásku *-e*: t*iah*nem, s*iah*nem; viď ďalšie príklady v predchádzajúcom 2.

bode. To isté stane sa s dvojhláskou kmeňa, jestli je pred kmeňotvornou príponou spoluhláska: kr*ot*-nem, hr*d*-nem, tr*h*-nem, vr*h*-nem, mi*h*-nem atď.

4. Pri zavrených kmeňoch tohoto časovania, vychodiacich na spoluhlásku, treba rozoznávať dva slovesné kmene pre neurčitkové podoby (viď 3. odstavec v 153. §-e), totiž prostý: *krot, hrd, trh, tiah, siah*, a širší: *krotnú, hrdnú, trhnú, tiahnu, siahnu.* Činné príčastie minulé tvorí sa od oboch, od prostých kmeňov tak, že sa medzi ne a medzi príponu *l* vkladá *o*: krot-o-l, hrd-o-l, trh-o-l, tiah-o-l, siah-o-l popri týchto podobách od zosilneného kmeňa utvorených: krotnul, hrdnul, trhnul, tiahnul, siahnul. V strednej slovenčine obľúbenejšie sú podoby od prostého kmeňa (krotol, hrdol).

167. §. V. triedy vzor: **niesť-nesiem.**

Neurčitok: nies-ť.
Čin. príč. min.: nies-o-l, atď.
Priechodn. min.: nes-ši.
Trp. príč. min.: nes-e-ný.
Podstatné meno: nes-e-nie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. nesie-m	—
	2. nesie-š	nes
	3. nesie	—
Množ.	1. nesie-me	nes-me
	2. nesie-te	nes-te
	3. nes-ú	—

Priechodník prítomný: nes-úc.

Poznámky:

1. Takto sa časujú všetky slovesá, ktoré majú *spoluhlásku* pred neurčitkovou príponou *-ť*, a to:

slovesá, majúce pred príponou neurčitku (*-ť*) sykavku *s*, *z*: niesť-nesiem, pásť-pasiem, triasť-trasiem, viezť-veziem, hrýzť-hryziem;

slovesá, majúce pred neurčitkovým *-ť* také *s*, ktoré vzniklo zmenou z *d* alebo *t*, na pr. viesť-vediem, klásť-kladiem, húsť-hudiem, priasť-pradiem, pliesť-pletiem, miesť-metiem;

slovesá, majúce pred neurčitkovým *-ť* také *z*, ktoré vzniklo zmenou z *h*, na pr. striezť-strežiem (streh-);

slovesá, majúce pred neurčitkovým *-ť* také *c*, ktoré vzniklo zmenou z *k*, na pr. piecť-pečiem (pek-), tiecť-tečiem (tek-), riecť-rečiem (rek-) atď.

2. Vo všetkých náležitých sem slovesách je slovesný kmeň *krátky*, čo vidieť z *nes*-ený, *nes*-me, *nes*-úc atď. V uvedených slovesách sú tedy slovesnými kmeňmi: nes, pas, tras, vez, hryz, ved, klad, hud, prad, plet, met, moh, streh, pek, tek, rek. (Této kmene sú zároveň *koreňmi*. Viď § 151.)

V neurčitku a v čin. príč. min. kmeň slovesný zpravidla sa dĺži v *nies-*, *trias-*, *viez-*, *hrýz-*, *vied-*, *klád-*, *húd-*, *priad-*, *pliet-*, *miet-* atp.: niesť-niesol, triasť-triasol, viezť-viezol, viesť-viedol, klásť-kládol, húsť-húdol, priasť-priadol, striezť-striehol, piecť-piekol, riecť-riekol atď.

V neurčitku pred *ť* menia sa *d*, *t* v *s*: viesť m. vied-ť, klásť m. klád-ť, miesť m. miet-ť; *h*, *k* v *z*, *c*: striezť m. strieh-ť, piecť m. piek-ť, riecť m. riek-ť atď.

Trpné príčastie minulé sa tvorí vkladaním *e* medzi slovesný kmeň a príponu *-ný*: nes-e-ný, vez-e-ný, ve*d*ený, kla*d*ený, ple*t*ený, me*t*ený; *h*, *k* sa mäkčí v *ž*, *č*: premož-e-ný, strež-e-ný, peč-e-ný, reč-e-ný atď.

Známkou prítomníka (v jedn. 1., 2., 3. a mn. 1., 2. os.) je *ie*: *nesie*-m, *trasie*-š, *vezie*-š, *hryzie*, *vedie*-me, *pletie*-te atď., pred ktorým hrdelné *h*, *k* prechodí do *ž*, *č*: strežiem, môžeš (m. strehiem,

môheš), pečieme, rečiete (m. pekieme, rekiete) atď. Hrdelné *h, k* zmäkčujú sa i pred ostatnými príponami prítomných podôb: mn. 3. strežú, pečú; v priechodníku prítomnom: strež-úc, peč-úc.

3. Známka rozkazovacieho spôsobu *-i* sa neobjavuje, ale v kmeňoch vychodiacich na *d, t, h, k* dáva znať o sebe obmäkčovaním.

Dodatky ku vzorom časovacím.

168. §. Jest niekoľko slovies, ktoré sa nedajú prideliť ani k jednému zpomedzi postavených dvanástich vzorov. O nich prehovoríme osobite.

I. *Byť.* Sloveso *byť* tvorí svoje podoby od troch rozdielnych kmeňov: *by, jes* a *bud.*

Neurčitok: by-ť.
Čin. príč. min.: bol (m. byl!).
Priechodn. min.: by-vši.
Trpné príč. min.: by-tý.
Podstatné meno: by-tie.

	Prítomný čas:	Rozk. spôsob:
Jedn.	1. s-o-m (m. jes-m)	—
	2. si (m. jes-si)	buď
	3. jes-t, je	—
Množ.	1. s-me (m. jes-me)	buď-me
	2. s-te (m. jes-te)	buď-te
	3. s-ú, jes-ú	—

Priechodník prítomný: s-úc.

Poznámky:

1. Od kmeňa *bud* tiež máme podoby prítomného času: bude-m, bude-š, bude; bude-me, bude-te, bud-ú. Ale keďže je *budem* sloveso dokonané, preto jeho prítomné podoby majú význam budúcnosti. Od

kmeňa *bud* netvoríme podobu príponou priechodníka prítomného.

2. V rozkazovacom spôsobe živý jazyk z *d* má *dz*: bu*dz*, spisovný jazyk obmäkčuje: bu*ď*.

3. Druhá osoba prítomného času *si* smie sa skracovať v *s'*, ale v tomto prípade prilučuje sa k predchodiacemu slovu: Tys' povedal? Bol bys' prišiel? Udrels' ho?

4. V 3. osobe množ. čísla spisovná reč dovoľuje iba podobu: *sú*; nárečové *sa* vôbec nedopúšťa. Píš tedy: Oni *sú* dobrí ľudia, a nie: oni *sa* dobrí ľudia.

5. Podoba čin. príčastia min. pre mužský rod *bol* vyslovuje sa v strede slovenskom *boľ*, miestami počuť i v ženskom a strednom rode toto starobylé znenie tvrdého *l*: boľa, boľo. Na Východe, i v Gemeri, sa povie: *bul, bulo, bula*, a na Západe miestami: *býl, bylo, byla*. Spisovná reč dovoľuje výlučne podoby: *bol, bolo, bola; boli, boly*.

6. V nárečí počuť: ja *sem* (m. prijatého ja *som*) a my *zme* (m. etymologického a prijatého my *sme*). Spisovná reč dovoľuje len podoby: ja *som*, my *sme*.

7. Podoby 3. os. jedn. a množ. čísla: *jest* a *je*, *sú* a *jesú* majú rovnaké právo v spisovnom jazyku.

II. *Jesť*. V neurčitku: *jes-ť* (m. jed-ť). Čin. príč. min.: *jed-o-l, jed-lo, jed-la; jed-li, jed-ly*. Priechodn. min.: *jed-ši*. Trp. príč. min.: *jed-e-ný*. Podst. meno: *jed-enie*. Prít. čas: *je-m, je-š, jie; je-me, je-te, jed-ia*. Rozk. spôsob: *jedz, jedz-me, jedz-te*. Priech. prít.: *jed-iac*.

III. *Vedieť*. V neurčitku: *vedie-ť*. Čin. príč. min.: *vede-l, vede-lo, vede-la; vede-li, vede-ly*. Priechodn. min.: *vede-vši*. Trp. príč. min.: *ved-e-ný*. Podst. meno: *vede-nie*. Prít. čas: *vie-m, vie-š, vie; vie-me,*

vie-te, ved-ia. Rozk. sp.: v živej reči: *vedz, vedz-me, vedz-te*; v spisovnej reči: veď, veďme, veďte. Priechodn. prít.: *ved-iac.*

IV. *Chcieť.* V neurčitku: *chcie-ť.* Čin. príč. min.: *chce-l, -lo, -la; -li, -ly.* Priechodn. min.: *chce-vši.* Trp. príč. min.: *chce-ný.* Podst. meno: *chce-nie.* Prít. čas: *chce-m, chce-š, chce; chce-me, chce-te, chc-ú.* Rozk. sp.: *chc-i, chc-i-me, chc-i-te.* Priech. prít.: *chc-úc.*

V. *Isť.* Tvorí podoby z dvoch kmeňov: *id, šed.* Neurčitok: *is-ť* (m. id-ť). Čin. príč. min.: *šiel, šlo, šla; šli, šly.* Priechodn. min.: *šed-ši.* Trp. príč. min.: *id-e-ný* (v predídený). Podst. meno: *id-enie.* Prít. čas: *ide-m, ide-š, ide; ide-me, ide-te, id-ú.* Rozk. sp.: iď, id-i, iď-me, id-i-me, iď-te, id-i-te. Priechodn. prít.: *id-úc.*

Poznámky:

1. *Isť* sa objavuje i dlhou podobou: *ísť*, ale len v neurčitku. I táto dlhá podoba je dovolená v spisovnej reči. Naproti tomu nedovoľuje sa podoba: *iť, íť, icť, ícť.*

2. Činné príčastie minulé mužského rodu javí sa v nárečiach i v podobách: *šél, šiél, šól; šieu, šiov, šoŭ.* V spisovnom jazyku ani jedna z nich sa neobjavuje. Naproti tomu podoby *išiel, išlo, išla; išli, išly* majú rovné právo s podobami *šiel, šlo, šla; šli, šly.*

3. Miestami, na pr. v Tekovskej, prítomníkový kmeň I. vyznieva na dvojhlásku *-ie*: *idie*-m, *idie*-š, *idie; idie*-me, *idie*-te. V spisovnej reči bežný je len kmeň krátko zakončený, píš tedy: *ide*-m, *ide*-š, *ide, ide*-me, *ide*-te.

4. V rozk. spôsobe 1) zachováva sa príznak *-i:* id*i*, alebo 2) mizne. V tomto poslednom prípade kmeňové *d* sa obmäkčuje v spisovnom jazyku: *iď, iďme, iďte.*

169. §. Samo sebou sa rozumie, že slovesá, odvodené z povyšších „jesť", „vedieť", „chcieť" a „isť", ako na pr. pojesť, zjesť, najesť sa, dozvedieť sa, odnechcieť sa, prijsť, odísť, najsť atď., alebo so záporným slovcom: nejesť, nevedieť, nechcieť a nejsť časujú sa práve tak, ako slovesá pôvodné. Záporné slovce *nie* nezoslabuje sa v *ne* pred podobami prítomného času od koreňa *jes-*, a preto ani sa s nimi spolu nepíše. Píš tedy: nie som, nie si, nie je; nie sme, nie ste, nie sú, — a nie dľa Hattalovej a Mrázovej mluvnice: *niesom, niesi* atď., ani nie, ako v západno-slovenskom nárečí: *nejsom, nejsi, není, nejsme, nejste, neni* sú.

C) Opisované podoby slovesa.

170. §. Opisujeme, t. j. dvoma alebo viac slovami vyrážame nasledujúce podoby slovesa:

1. minulý čas: volal som,
2. dávnominulý čas: bol som volal,
3. budúci čas: budem volať,
4. rozkazovací spôsob: nech volá,
5. podmieňovací spôsob: (min. čas) volal by, (dávnom. čas) volal by bol, a
6. trpný stav: byť volaným, som volaný, bol som volaný, budem volaný, buď volaný, bol by som volaný atď.

171. §. *Minulý čas.* Minulý čas opisujeme činným príčastím minulým patričného slovesa a prítomným časom slovesa *byť*. Tedy takto:

Jedn. 1. volal, -o, -a som,
2. volal, -o, -a si,
3. volal, -o, -a —.
Množ. 1. volali, -y sme,
2. volali, -y ste,
3. volali, -y —.

Poznámky:

1. Pomocné sloveso vypúšťa sa v 3. osobe oboch čísel. Tedy: volal, -o, -a; volali, -y. Niektorí spisovatelia, za ruským príkladom, radi vypúšťajú pomocné sloveso i v 1. osobe oboch čísel, píšuc: ja volal, my volali; Slováci tak nevravia.

2. Čo sa týče rodu a mäkkého *i* a tvrdého *y* v činnom príčastí minulom, viď Pozn. 1. v 152. §-e.

172. §. *Dávnominulý čas.* Opisuje sa minulým časom pomocného slovesa (bol som, bol si, bol atď.) a činným príčastím minulým patričného slovesa. Takto:

Jedn. 1. volal (-o, -a) som bol (-o, -a),
2. volal (-o, -a) si bol (-o, -a),
3. volal (-o, -a) — bol (-o, -a).
Množ. 1. volali (-y) sme boli (-y),
2. volali (-y) ste boli (-y),
3. volali (-y) — boli (-y).

Poznámka. Členy takto opísanej podoby smú stáť i takýmto poriadkom:

bol som volal, boli sme volali,
bol si volal, boli ste volali,
bol — volal, boli — volali.

173. §. *Budúci čas.* Nedokonané slovesá opisujú budúci čas pomocným slovesom *budem* takto:

budem volať, alebo: volať budem,
budeš volať „ volať budeš,
bude volať „ volať bude,
budeme volať „ volať budeme,
budete volať „ volať budete,
budú volať „ volať budú.

Dokonané slovesá nikdy sa neopisujú. Pri nich má prítomný čas význam budúcnosti a preto pri nich užívajú sa podoby prítomného času za budúci čas, na pr.: bodnem, bodneš, bodne, bodneme, bodnete, bodnú.

I nedokonané slovesá môžu užiť niekedy podoby prítomného času miesto budúceho času, keď ich nejakou smyslu ich nerušiacou predponou na dokonané pretvoríme. Na pr. od *volám: zavolám, zavoláš* atď. Srovn. 213. §.

174. §. *Rozkazovací spôsob.* 3. osobu jednot. a množ. čísla opisujeme takto: nech volá; nech volajú. Tedy: 1. —, 2. volaj, 3. nech volá; 1. volajme, 2. volajte, 3. nech volajú.

175. §. *Podmieňovací spôsob.* Tvoríme čas prítomný a minulý.

Čas prítomný podmieňovacieho spôsobu opisujeme takto:

Jedn. 1. volal, -o, -a by som,
2. volal, -o, -a by si,
3. volal, -o, -a by —.

Množ. 1. volal-i, -y by sme,
2. volal-i, -y by ste,
3. volal-i, -y by —.

Čas minulý:

Jedn. 1. volal (-o, -a) by som bol (-o, -a),
2. volal (-o, -a) by si bol (-o, -a),
3. volal (-o, -a) by — bol (-o, -a).
Množ. 1. volal-i (-y) by sme bol-i (-y),
2. volal-i (-y) by ste bol-i (-y),
3. volal-i (-y) by — bol-i (-y).

Miesto 1. osoby jedn. čísla *„by som“* miestami počuť ešte prostú podobu minulého času *„bych“* a spisovná reč ju dovoľuje užívať.

176. §. *Trpný stav slovies.* Trpný stav slovies tvoríme z ich trpného príčastia minulého, jedinej prostej podoby trpného stavu slovies, a z pomocného slovesa *byť, bývať.*

Neurčitok: byť volaným,
Priechodník min.: byvši volaný,
Priechodník prít.: súc volaný.

Ukaz. spôsobu:

Prítomný čas: som volaný, si volaný, je volaný; sme volaní, ste volaní, sú volaní.

Minulý čas: bol som volaný, bol si volaný, bol volaný; boli sme volaní, boli ste volaní, boli volaní.

Dávnominulý čas: bol som bol volaný, bol si bol volaný, —; boli sme boli volaní, boli ste boli volaní, —.

Budúci čas: budem volaný, budeš volaný, bude volaný; budeme volaní, budete volaní, budú volaní.

Rozk. spôsob: buď volaný, nech bude volaný; buďme volaní, buďte volaní, nech budú volaní.

Podmieňovacieho spôsobu:

Prítomný čas: bol by som volaný, bol by si volaný, bol by volaný; boli by sme volaní, boli by ste volaní, boli by volaní.

Minulý čas: bol by som bol volaný, bol by si bol volaný, bol by bol volaný; boli by sme boli volaní, boli by ste boli volaní, boli by boli volaní.

Poznámky:

1. Pokračovacia alebo opakovacia činnosť slovesa označuje sa tak, že sa položí v opísanej podobe, a to:

V ukazovacieho spôsobu:

prítomnom čase: *bývam, bývaš, býva, bývame, bývate, bývajú* m. *som, si, je, sme, ste, sú.* Tedy: bývam volaný, bývaš volaný atď.;

v minulom čase *býval som* m. *bol som*: býval som volaný, býval si volaný atď.;

v dávnominulom čase *býval som bol* m. *bol som bol*: býval som bol volaný, býval si bol volaný atď.;

v budúcom čase po *budem* ešte: *bývať*: budem bývať volaný, budeš bývať volaný atď.

V rozkazovacom spôsobe *bývaj* m. *buď*: bývaj volaný, bývajme volaní atď.

V podmieňovacieho spôsobu:

prítomnom čase *býval by som* m. *bol by som*: býval by som volaný, býval by si volaný atď.;

v minulom čase *bol by som býval* m. *bol by som bol*: bol by som býval volaný, bol by si býval volaný atď.

Keď chceme opakovanie ešte dôraznejšie vyraziť, položíme *bývavať* m. *bývať*: volaný som bývaval, volaný som bol bývaval, volaný bývavam, volaný by som bývaval, volaný by som bol bývaval atď. Pomocné sloveso nezdôrazňuje sa, jestli samo sloveso dostane podobu opakovaciu. Píš tedy a hovor: volávaný som bývai (m. volaný som bývaval), volávaný som bol býval (m. volaný som bol bývaval), volávaný bývam (m. volaný bývavam), volávaný by som býval (m. volaný by som bývaval) atď. Mluvnicky je dobre i toto i tamto, ale je krajšie, keď dostane podobu opakovaciu samo sloveso, a nie pomocné sloveso. Krajšie je: volávaný by som býval, než volaný by som bývaval.

Poriadok slov v týchto opisovaných podobách slovesa je voľný. Môžem povedať: volaný by som býval-bývaval, alebo: býval-bývaval by som volaný atp.

2. Samo sebou sa rozumie, že trpné príčastie minulé patričného slovesa (tu „volaný“) a činné príčastie minulé pomocného slovesa („bol“, „býval“, „bývaval“) objavujú sa vo všetkých rodoch: volaný bol, býval, bývaval; volané bolo, bývalo, bývavalo; volaná bola, bývala, bývavala; volaní boli, bývali, bývavali a volané boly, bývaly, bývavaly. Čo sa týče rodu, ďalej mäkkého *i* a tvrdého *y* v množ. čísle, viď Pozn. 1. v 152. §-e.

3. Pomocné sloveso často sa nahrádza príslušnými podobami slovesa *ostať*. Môžem povedať: *bol* som volaný a *ostal* som volaný; bol by som *bol* volaný a bol by som *ostal* volaný; *súc* volaný a *ostanúc* volaný atp. Ale pozorný človek vycíti jemný rozdiel medzi tými rôzne opisovanými podobami.

D) Z náuky o význame slov a o ich viazaní.

Úvod.

177. §. Rozoznávame nasledujúce *čiastky reči:*

1. Podstatné mená (substantivum; főnév).
2. Prídavné mená (adjectivum; melléknév).
3. Zámená (pronomen; névmás).
4. Číslovky (numeralia; számnév).
5. Slovesá (verbum; ige).
6. Príslovky (adverbium; határozó).
7. Predložky (präpositio).
8. Spojky (conjunctio; kötőszó).
9. Citoslovcia (interjectio; indulatszó).

Prvých päť čiastok reči sa dá ohýbať (človek, človeka, človeku, dobrý, dobrého, dobrému, ja, mňa, mne, jedon, jedného, jednému, robiť, robíš, robím atď.), a preto sa menujú ohebnými. Posledné štyri sú neohebné. O všetkých pohovoríme osobite, čo sa týče ich významu a čo sa týče ich väzby medzi sebou. Skloňovacie pády nielen že menia význam skloniteľných čiastok reči, ale zároveň hlboko zasahujú do náuky o viazaní slov vôbec, a preto i o nich sa musí osobite hovoriť. Bude tu tedy reč o tom, čo treba vedieť so strany významu slov a

so strany viazania slov: A) *o jednotlivých čiastkach reči* a B) *o jednotlivých pádoch skloňovacích.*

A) O jednotlivých čiastkach reči.

O podstatnom mene.

178. §. Význam podstatných mien meníme *zväčšovacou príponou -isko:* chlap-chlapisko, žena-ženisko, dom-domisko, prút-prútisko atď. Prípona *-isko* dodáva slovám významu veľkosti čo do rozmerov. V tamtých prípadoch = veľký chlap, veľká žena, veľký dom atď. Z významu veľkých rozmerov telesných, pri menách osobových, vyvinul sa význam nemotornosti. Slová: vojačisko, rychtárisko, notárisko atď. znamenajú asi to, čo nemotorný vojak, rychtár, notár.

179. §. Význam podstatných mien meníme *zmenšovacími príponami,* ako nasleduje:

-ok (po mäkkých spoluhláskach radšej *-ek*): strom-strômok, hrob-hrôbok, dom-dômok; breh-briežok, kožuch-kožušek, hrach-hrašek atď.

-ík (po zachovanej dlhej slabike *-ík*): nôž-nožík, kôň-koník; prút-prútik, papier-papierik, kŕdeľ-kŕdlik atď. Takto zmenšené slová zmenšujú sa ešte raz príponou *-ek* (osobové mená príponou *-ek* i *-ko*): nožík-nožíček, koník-koníček, prútik-prútiček, papierik-papieriček, kŕdlik-kŕdliček; Ďurík-Ďuríček alebo Ďuríčko, Janík-Janíček alebo Janíčko atď.

-ec: dvor-dvorec, zvon-zvonec, dom-domec atď. Takto zmenšené slová zmenšujú sa ešte raz prí-

ponou *-ek*: dvorec-dvoreček = dvorček, zvonec-zvoneček = zvonček, domec-domeček = domček. Slová briežtek, vŕštek, hraštek atp., ktoré vznikly z briežček, vrščck, hrašček, tiež predpokladajú prvotné zmenšené formy na *-ec*: brežec, vršec, hrašec (brežeček = briežček = briežtek atp.).

-ce: dno-dience, poleno-polience, stehno-stehience, okno-okience atď. a takto zmenšené slová zmenšujú sa ešte raz príponou *-ko*: dience-dienečko, polience-polienečko, stehience-stehienečko, okience-okienečko atp.

-ko: dno-dienko, poleno-polienko, stehno-stehienko, okno-okienko atď. a takto zmenšené slová zmenšujú sa ešte raz príponou *-ko*: dienko-dienečko, polienko-polienečko atď. Alebo: kladivo-kladivko-kladivečko, ohnivo-ohnivko-ohnivečko atp.

-ka: hora-hôrka, deva-dievka, kôra-kôrka, výstava-výstavka, Mara-Marka atď.

-ica: dievka-dievčica, sestra-sestrica, Anna-Anica, Mara-Marica atď. Takto zmenšené zmenšujú sa po druhý raz príponou *-ka*: dievčica-dievčička, sestrica-sestrička, Anica-Anička, Marica-Marička. Slová horička, hlavička a pod. tiež predpokladajú prvotné zmenšené, vyhynulé už, formy na *-ica*: horica, hlavica.

-uša: Katuša, Maruša, Annuša, devuša, mamuša atď. Takto zmenšené formy zmenšujú sa znova 1) príponou *-ka*: Katuška, Maruška, Annuška, devuška, mamuška, 2) príponou *-ica*, už vyhynulou, z ktorej sú tvorené zmenšené formy: Katušička, Marušička, Annušička, devušička, mamušička atp.

-ena, -ina: Katrena, Mariena, Katina, Božena, Zuzina atď. Takto zmenšené zmenšujú sa ešte raz príponou *-ka*: Katrenka, Marienka, Katinka, Boženka, Zuzinka. Zmenšovanie týmito príponami rozšírené je hlavne na Západe. Tu počuť: hlavinka-hlavenka, dušinka - dušenka, holubinka - holubenka, maminka - mamenka atp. I formou mužskou: tatínek atď.

-ä ('a): vlk-vĺča, medveď-medvieďa, hus-húsa atď. a takto zmenšené od svojho širšieho kmeňa zmenšujú sa ešte príponou *-ko*: vĺčat-vĺčatko, medvieďat-medvieďatko, húsat-húsatko. Príponou *-ä ('a)* zmenšujú sa i zmenšené už krstné mená na *-ík* (Ďurík, Janík) a na *-inka, -enka* (Katinka, Katrenka): Ďuríča, Janíča, Katinča, Katrenča atď. A této posledné od svojich širších kmeňov zmenšujú sa ešte raz príponou *-ko*: Ďuríčatko, Janíčatko, Katienčatko, Katrienčatko atp.

Zmenšené formy *pri menách neosobných* vyznamenávajú menšie rozmery toho významu, ktorý majú obyčajne patričné slová. Tedy: domec, vĺča = malý dom, malý vlk; domček, vĺčatko = ešte menší dom, ešte menší vlk atp. *Pri osobných menách* sa význam dvojako mení. Keď niekoho oslovujeme zmenšeným menom (môj holúbok, moja dušička atp.), vtedy ono vyznamenáva nežnosť a lásku; keď však o niekom ako o tretej osobe hovoríme zmenšeným menom, zmenšené meno vtedy má význam snižovací a opovrhovací, na pr. ten advokátik, ten notárik, ten krajčírik atď. Pri krstných menách zmenšené formy zpravidla majú význam nežnosti a lásky, ale výnimečne, keď hovoríme o niekom ako o tretej

osobe, majú krstné mená zmenšené i význam málováženia: Ten Janko to povedal, taký Ďurko je to atď.

Poznámka. V niektorých prípadoch medzi podobami prvotnými a zmenšenými vyvinul sa určitý rozdiel významový: stôl = na čom jeme; stolec = na čom sedíme (vo Zvolenskej); stolica = sedadlo podlhovastej podoby, v chrámoch; stolička = sedadlo obvyklej podoby do izby; hodiny = na stenu alebo na vežu; hodinky = do vrecka; voda, olej, prach (= s prvotným významom) a vôdka, olejček, prášek (= pristrojené, z lekárne) atp. — Prvotné podoby, keď je treba, smú sa i v takýchto prípadoch zmenšovať, ale spisovateľ je povinný starať sa o to, aby dvojsmysel nepovstal. Hoc králik znamená istý kvet, predsa smiem povedať: srbský králik, a nebude z toho dvojsmysel. Zmenšovať prívlastkom „malý“ protiví sa slovenčine, srovn.: Štiavnička = Kis Selmec atp.

180. §. Význam podstatných mien *zdôrazňujeme*:

1. Predrážaním sloviec *pra-*, *pre-*, na pr. praded, pravnuk, pravek, preškoda, prebeda. Zopakovaním sloviec tých stupňujeme dôraz: prapraded, prapravnuk, prapravek, prepreškoda, preprebeda atď.

2. Zopakovaním toho istého alebo rovnoznačného slova tou istou alebo zmenenou podobou: chodil krížom-krážom, to je hanba a posmech, tak bude na vekov veky, nedôjdeš s ním konca-kraja, strach a hrôza ho pojala, je to umelec nad umelcov, majster nad majstrov, ty cigáň cigáňsky, ty klamár klamársky, ty huncút huncútsky, velikán velikánsky atď.

V predchádzajúcom bode nemáme pred sebou pleonazmov, ani nie zbytočného rozvlačovania reči, ale dôležité zdôrazňovanie významu.

181. §. *Slovesným podstatným menám* slovenčina rada vyhybuje, preobliekajúc ich do obľúbenejších podôb. Tak máme: kopačka, hrabačka, la-

pačka, sháňačka, strihačka atď. m. kopanie, hrabanie, lapanie, sháňanie, strihanie. (Príponou *-ka* od prít. príčastí.) I spisovná reč radšej podržuje cudzie formy: kommassácia, addícia, multiplikácia, legitimácia, korunácia atp., než by si utvárala od požičaných slovies podstatné mená: kommassovanie, addovanie, multiplikovanie, legitimovanie, korunovanie. Čo do významu všetky té slová kryjú sa i v prvom i v druhom prípade. V prvom prípade na prvé pozorovanie vidíš akýsi jemný rozdiel, — formy kopačka, hrabačka a pod. zdajú sa byť akosi konkrétnymi pojmami, vyznamenávajúc kopaciu, hrabaciu robotu; ale ten rozdiel je odtiaľ, že sú formy kopačka, hrabačka vžité, každodenne počuté pojmy pre výkon kopania a hrabania, a formy kopanie, hrabanie sú — nie obvyklé v živote. Hoc sú slovesné mená podstatné nie obľúbené v slovenčine, v spisovnej reči majú ony predsa veľký úkol. Ony sú mnoho ráz jediným a posledným útočišťom významovej jasnosti a zreteľnosti.

Jednako, považiac, že slovenčina nerada má podstatné mená slovesné, ako i to, že ich v slovenčine ani vôbec netreba tou mierou, ako ich majú na pr. v nemčine a v iných moderných jazykoch, vlivu ktorých sú vzdelanci slovenskí vystavení, podávame tu nasledujúce pokyny:

Ak chceme písať srozumiteľne a jasne pre Slovákov, píšme:

1. Piť pálenku škodí (m. *pitie* pálenky). Hrávať v karty ukracuje život (m. *hrávanie* v karty). Vysedávať v krčme je ztrata času (m. *vysedávanie* v krčme). Robiť škodu zakazuje sa (m. *robenie*

škody). Tu je zakázané fajčiť (m. *fajčenie*). Ohlasovať v tých novinách je výhodné (m. *ohlasovanie*). Chodiť do školy je užitočné (m. *chodenie* do školy). Vyspevovať v poli je pekná vec (m. *vyspevovanie* v poli). Ja sa učím čítať, písať, kresliť (m. *čítaniu, písaniu, kresleniu*). Vyučila sa šiť, prať, variť (m. *šitiu, praniu, vareniu*). Mal som príležitosť vidieť, zkúsiť, vyrozumieť to (m. príležitosť k *videniu, zkúseniu, vyrozumeniu* toho). Zunovalo sa mu cestovať po cudzozemsku (m. *cestovanie* po cudzozemsku). Usiluje sa rozširovať umenie, rozpredávať knihy (m. o *rozširovanie* umenia, o *rozpredávanie* kníh). — To jest: Kde len môžeš, *dávaj prednosť neurčitku pred podstatným menom slovesným.*

2. Dieťa s vyskakovaním pribehlo (= *vyskakujúc*). S nariekaním prišiel ko mne (= *nariekajúc*). Pri ustavičnom modlení došiel ku kostolu (= *modliac sa* ustavične). So zahanbením odišiel (= *zahanbený*). Bez ostýchania to vykladal (= *neostýchajúc sa*). S rozžialením chodí (= *rozžialený*). So šomraním mu hodila kus chleba (= *šomrajúc*). Pri vyčkávaní a postávaní po ulici sme až ustali (= *vyčkávajúc* a *postávajúc* po ulici). To jest: *Kedykoľvek jednakosť významu dopúšťa, dávaj prednosť priechodníku alebo príčastiu pred podstatným menom slovesným.*

Neurčitky, priechodníky a príčastia v uvedených prípadoch sú slovenskejšie, než podstatné mená slovesné, a nimi sloh stáva sa hladším a jasnejším.

Podstatné meno slovesné smie sa nahradiť len neurčitkom, priechodníkom a príčastím *toho istého*

slovesa, z ktorého je utvorené samo podstatné meno slovesné. Nesmiem tedy povedať: žijem utrápený m. žijem s trápením, alebo pri trápení, lebo je význam slovesa *rozdielny.* V slovese „utrápený“ je činnosť dokonaná; naproti tomu vo výrazoch „s trápením“, „pri trápení“ je činnosť slovesná nedokonaná.

182. §. Každé podstatné meno je nejakého rodu. Zpravidla len jedného. Alebo mužského: ten človek, ten strom, ten výkon atď., alebo stredného: to jahňa, to slovo, to plece atď., alebo ženského: tá matka, tá jatka, tá vrava atď.

Jest však niekoľko slov, ktoré, majúc jednu podobu, bežné sú vo dvoch rodoch. Také sú: ten krm a tá krm, ten obyčaj a tá obyčaj, ten obličaj a tá obličaj, ten šľapaj a tá šľapaj, ten lišaj a tá lišaj, ten obuv a tá obuv, ten okov a tá okov, ten otep a tá otep, ten zver a tá zver a ešte niekoľko iných. Ten zver značí jedného zvera, tá zver = zverina. Takých slov smieš užívať v oboch rodoch, ale zpomedzi uvedených slovenskejšie sú: ten krm, ten obyčaj, tá obličaj (ešte slovenskejšie: tá tvár), tá šľapaj, ten obuv, tá okov, ten otep.

183. §. Máme podstatné mená, ktoré sú zovňajškom (mluvnickou podobou) inakšieho rodu a významom zase inakšieho. Také sú: to dievča (významom ženského rodu), to chlapča (významom muž. rodu), to knieža (významom muž. rodu) a všetky zväčšovacie na *-isko,* na pr. chlapisko, vetrisko (pôvodne ten chlap, ten vetor), metlisko, ženisko (pôvodne tá metla, tá žena) atp. Je správ-

nejšie *dávať prednosť mluvnickým rodom.* Napíšem: tu bol*o* to chlapčisko, veliké vetrisko sa strhl*o*, veliké metlisko mal v ruke, ozrutné ženisko sa túlal*o* po hore atp. A dľa toho potom i takto: knieža nariadil*o*, dievča chodil*o*, chlapča vyskakoval*o* atp.

184. §. Máme podstatné mená, ktoré sú bežné len v množnom čísle. Také sú i *oči, uši.* Kedykoľvek myslíme *vôbec na zrak alebo na sluch,* musíme ich vždy klásť do množného čísla. Nepíš: Nejdi mi na oko, pred oko. Do ucha sa nám dostalo. — Píš: Nejdi mi na oči, pred oči. Do ušú sa nám dostalo.

Máme zas také podstatné mená, ktoré, značiac úhrnnosť, zpravidla majú len jednotné číslo. Také sú: voda, víno, meď, železo, raž, pšenica atp. Ale i týchto užívame v množnom čísle, keď, pominúc ich pôvodný úhrnný význam, hovoríme o nich ako o oddelených, rozsortírovaných hromadách. Množné: *raže, pšenice* = ražné, pšeničné siatiny v poli; *vody* = minerálné vody; *vína* = rozličných koreňov víno, uhorské, štajerské atď. Pri osobných úhrnného významu (ako sú: čeľaď, háveď atp.) tiež môže obstáť množné číslo, keď chceme označiť isté osobite oddelené hromady pôvodného úhrnu.

Abstraktné mená, ako smrť, choroba, radosť, veselosť atp., môžu sa tiež klásť do množ. čísla, keď chceme poukázať na ich jednotlivé prípady. Na pr.: Všelijakými smrťmi mrieme, všelijakými chorobami chorieme. Radostiam a veselostiam nebolo konca-kraja atp.

O prídavnom mene.

185. §. Niektorých prídavných mien užívavame *vo význame podstatných mien*, menovite:

1. V strednom rode s určitým zakončením: vstupné, výslužné, trhové, miestové (dľa výslovnosti stredno-slovenskej, v písme nedovolenej: vstupnô, výslužnô, trhovô, miestovô) atď.

2. V strednom rode s neurčitým zakončením: to dobro, zlo, teplo, sparno atď.; výlučne v spisovnej reči.

3. Vo všetkých rodoch v platnosti názvov vlastných: Šťastný, Krátky, Dulová, Mudroňová atď.

Takéto spodstatnené prídavné mená v skladbe pokladajú sa v každom ohľade za mená podstatné.

186. §. O užívaní *prisvojovacích prídavných mien* treba vedieť:

Prisvojovacie prídavné mená, tvorené príponami *-ov, -ovo, -ova* alebo *-in, -ino, -ina,* veľmi dôležité sú v slovenčine. Slovák nerád prisvojuje genitívom takto: v dome otca, v bývaní matky; on vraví: v dome otcovom, v bývaní matkinom. Prisvojovacím menom prídavným môžeme sa vysloviť i vtedy, keď je majiteľ dvoma meny označený. Na pr.: to je dom Jan*ov* Trpák*ov*, to je dieťa Jan*ovo* Trpák*ovo* atp.

Jestli je pri mene viac prívlastkov, pospolitý ľud kladie všetky do genitívu, a samo meno dostáva prípony prídavného mena prisvojovacieho, na pr.: to je syn náš*ho* pán*a* rychtár*ov*, to je hlas náš*ho* novovyvolen*ého* pán*a* notár*ov*. V slohu vážnom v takýchto prípadoch, keď sú totiž prívlastky pri

mene, nesmieme užiť prídavného mena prisvojovacieho, ale len prisvojovacieho genitívu. V slohu váž-nom píš tedy: to je syn hrobára Trpáka, to je krava *nášho* hrobára Trpáka, to je hlas *nášho* novovyvo-*leného* pána notára atď. Tak i v skloňovaní: so synom nášho hrobára Trpáka, bol pri synovi nášho pána rychtára atp.

Samo sebou sa rozumie, že od mien, ktoré sú pôvodne prídavné mená (na pr. Šťastný, Makovický atď.), nemôžeme tvoriť prídavné mená prisvojo-vacie. Píš tedy: v dome Šťastného, Makovického. Také mená cudzie, ako Jókai, Frecskay, Goethe, Blaške atp., ľud poslovenčuje a z ich poslovenčených foriem, v týchto prípadoch z Jókaj, Frecskaj, Geto, Blaško, utvára si prisvojovacie prídavné mená: v dome Jókajovom, Frecskajovom, Getovom, Blaš-kovom. Pre zreteľnosť a jasnosť zachovávať treba pôvodné písanie a klásť mená do genitívu: v dome Jókaiho, Frecskayho, Goetheho, Blaškeho atp.

187. §. Podľa mužského priezviska Jesenský alebo Makovický ženské priezvisko je Jesenská, Makovická. Koncovka mužského prídavného mena je *-ý,* ženského *-á,* a to nemôže byť inak ani vtedy, keď sa prídavné meno ako priezvisko alebo miestné meno stane podstatným. Z maďarskej školy a z ma-ďarských úradných písem ujíma sa u nás: Anna Jesenský, Ľudmila Makovický; ale v maďarčine je to preto tak, lebo ona nemá rodu. V slovanských jazykoch a nasledovne i v slovenčine priezviská ženského rodu, ktoré sú z prídavných mien, tak sa skloňujú, ako prídavné mená ženského rodu, teda

môžu mať i v nominatíve len ženského rodu koncovku, to jest Anna Jesenská, Ľudmila Makovická. — Povedať alebo napísať: Anna Jesenských, Ľudmila Makovických znamenalo by nedať patričnej osobe priezviska. Keď povieme Anna Jesenských, to nemusí byť dcéra Jesenského, dcéra Jesenských domu, môže byť len u nich bývajúcou, u nich sa zdržujúcou, u nich slúžiacou.

Iná koncovka ženských priezvisk je *-ová*, na pr. Dulová, Mudroňová, Hurbanová. Pravda je síce, že sa vraví u nás: Mudroň-Mudroňka, Hurban-Hurbanka, Králik-Králička, ale či sa nevraví Sekerka-Sekerková, Krupec-Krupcová, Nebožka-Nebožková? Deti v škole žalujú: Pán učiteľ, Matejcová sa porúha; Šuhajdová nepíše! I miestne mená i v strednej slovenčine znejú: Kráľová, Radková, Bodorová, Kaľamenová, nie Kráľova, nie Radkova, nie Bodorova; i podoby, ako kupcová, majstrová (na pr.: pani majstrová ma poslali), zachovaly sa i v strednej slovenčine. — Chcieť rozoznávať v písme Šimková-Šimkova a chcieť rozumieť pod prvou Šimkovu manželku, pod druhou dcéru Šimkovu nebolo by správné. Mená *Kráľová* (dedina) a *majstrová* ukazujú nad všetku pochybnosť, že i manželke na pr. Šimkovej prislúcha meno Šimková, a aké manželke, také isté i jeho dcére. Šimkova môže byť slúžka Šimkova, alebo na pr. jeho záhrada — nie jeho dcéra. Dcére prináleží po otcovi také meno, aké jeho manželke.

Poznámka. Priezviská, ako Ambrózy, Škultéty, podobou svojou neslovenské, ale u Slovákov obvyklé, v ženskom rode užívajú sa: Ambrózka i Ambrózyčka, Škultétka i Škul-

tétyčka. Od maďarských, pôvodne prídavných mien, ako Jókai, Vadnai, v strednej slovenčine ženské priezviská sú: Jókajka, Vadnajka.

188. §. Nielen miesto prisvojovacieho genitívu, *slovenčina rada užíva prídavného mena vôbec, kde len môže, miesto mena podstatného.* Tak vravíme a píšeme: cesta rimská (m. cesta do Ríma), prievoz dunajský (m. prievoz Dunajom), voľba rychtárska, ablegátska (m. voľba rychtára, ablegáta), rozkaz ministerský (m. rozkaz ministra), služba vojenská (m. služba na vojne; „na vojnu“ ho vzali), plat úradnícky (m. plat úradníkov), kupec obilný (m. kupec s obilím), učenie kresťanské (m. učenie kresťanov), povery pohanské (m. povery pohanov) atď. atď. Užiť prídavného mena v takýchto a podobných prípadoch sa dovoľuje, ale pisateľ je povinný starať sa, *aby sa to nedialo na škodu jasnosti a zreteľnosti.* Nepíš: chudobné vysvedčenie, ale vysvedčenie chudoby; nie živá a mrtvá voda (dľa povestí národných), ale voda života a smrti atp.

189. §. Prídavné mená *svoj význam menia*: I. Predrážaním sloviec *pra-, pre-, pri-, na-*. II. Priberaním prípon. III. Stupňovaním.

I. Prídavné mená s predrazeným *pra-* vyznamenávajú stupňovanú mieru toho významu, ktorý prvotne majú; *pra-* predrážajú len prídavné mená, ktoré vyznamenávajú minulosť: prastarý, pradávny = veľmi starý, veľmi dávny. S predrazeným *pre-* vyznamenávajú stupňovanú mieru toho významu, ktorý prvotne majú; *pre-* predráža sa prídavným menám mimo tých, ktoré vyznamenávajú minulosť,

teda: premúdry, preostrý, prekrásny, prestrmý, preutešený, preradostný atď. = veľmi múdry, veľmi ostrý atp. S predrazeným *pri-* majú prídavné mená asi ten význam, ktorý s príslovkou *hodne*: priteplý = hodne teplý, prihorký = hodne horký, prikrátky = hodne krátky, priveľký = hodne veľký, pristarý = hodne starý atď. Iného významu pridáva predrazené *na-*: nakyslý = trochu kyslý, načerný = trochu čierny, načervený = trochu červený atď. Formy: *na*hluch*lý*, *na*hork*lý*, *na*slad*lý* atp. nie sú z prídavných: hluchý, horký, sladký, ale z príčastí slovies: nahluchnúť, nahorknúť, nasladnúť.

II. Prídavné mená s príponou *-astý* vyznamenávajú to, čo s príslovkou *trochu, málo*: černastý, červenastý, modrastý atď. = trochu do čierna, do červena, do modra; kyslastý, horkastý = trochu do kysla, do horka. S príponou *-izný, -ánsky* vyznamenávajú to, čo s príslovkou *veľmi*: veličizný, velikánsky, širočizný, vysočizný atď.: veľmi veliký, veľmi široký, veľmi vysoký. Príponami *-ičký, -učký; -inký, -unký; ušký* zmenšujeme čo do rozmerov to, čo prídavné meno prvotne vyznamenáva; u prídavných, ktorých význam nedá sa zmenšiť čo do rozmerov, uvedenými príponami zjemňujeme to, čo prídavné prvotne vyznamenávajú, a konečne u prídavných, ktorými sa lichotíme, stupňujeme význam lichotenia. Príklady: malý-maličký, malinký, malušký; krátky-kratičký, kratinký, kratušký; tichý-tichučký, tichunký, tichuškýý; ľahký-ľahučký, ľahunký, ľahuškýý; môj drahý-drahučký, drahunký, drahuškýý; môj sladký-sladučký, sladunký, sladuškýý atď. Prijímajúce príponu *-ičký* zmenšujú sa ešte raz,

a to zdvojením prvého živlu prípony *-ič-*: mal-ičký = mal-ičičký atp. Prijímajúce príponu *-ušký* zmenšujú sa ešte raz priberaním prípony *-ičký*: sladušký = sladušč-ičký = sladuštičký; konečne prijímajúce príponu *-inký, -unký* zmenšujú sa ešte raz vkladaním medzi kmeň a príponu *-il-, -ul-*: malinký = mal-ilinký, ťahunký = ťah-ulinký atď.

Poznámka. V príponách *-ičký, -inký, -ušký* druhý živel *-ký* je riadna prípona prídavných mien, tá, čo na pr. v mäk*ký*. Prvý živel prípony *-ičký, -inký* a *-ušký* zodpovedá zmenšovacím príponám podstatných mien: *-ica, -ina* (v hlav*inka*) a *-uša* (v mam*uša*).

III. Prídavné mená *stupňujeme*: múdry, múdrejší, najmúdrejší. Základný stupeň je: položiteľ (gradus positivus), druhý stupeň: srovnávateľ (gr. comparativus), tretí stupeň: svrchovateľ (gr. superlativus). Také prídavné mená, ktoré svoj význam už zmenily predrazením sloviec pra-, pre-, pri-, naalebo pribraním prípon -izný, -ánsky, -astý, -ičký, -učký, -inký, -unký, -ušký, zpravidla sa nestupňujú. To jest nepíšeme na pr. velikánskejší, veličiznejší, najstaričkejší, najmalilinkejší atp., hoc by sa to i počulo v pospolitom hovore.

190. §. Druhý stupeň, *srovnávateľ*, viaže sa takto so slovom, ku ktorému prirovnáva:

1. Spojkou *ako (jak)*: je starší ako ja, je mladší ako sestra, orol je silnejší ako jastrab atp.

2. Spojkou *než, nežli*: je starší než ja, je mladší než sestra, orol je silnejší než jastrab atp.

3. Predložkovým genitívom s *od*: je starší odo mňa, je mladší od sestry, orol je silnejší od jastraba atď.

4. Predložkovým akkuzatívom s *nad*: čistejší nad zlato, ostrejší nad britvu, horkejší nad blen atď.

Ak ide o *mieru,* keď prirovnávame, kladieme výraz túto mieru označujúci do akkuzatívu s predložkou *o*: je vyšší *o piaď* odo mňa (než ja, ako ja, nado mňa), je hrubší *o polovicu* odo mňa (než ja, ako ja, nado mňa), ten dom je vyšší *o 2 metre* od súsedného atp. Predložka *o* môže stáť i s príslovkou alebo s príslovkovým výrazom: on je *o málo, o trochu, o veľa, o mnoho* vyšší odo mňa (než ja, ako ja, nado mňa) atď. Jestli sa udáva miera číslovkami, vravíme a píšeme i takto: ten strom je raz vyšší; dva, tri razy vyšší; stonásobne, tisícnásobne vyšší od súsedného (než súsedný, ako súsedný, nad súsedný) atp.

Poznámka. V pospolitom živote často užijeme holého komparatívu (bez srovnávania!) na označenie osoby alebo veci zpomedzi takých osôb alebo vecí, na ktoré sa ten komparatív poťahuje. Vravíme: to je učenejší, vzdelanejší človek (= z učenejších, vzdelanejších než sú obyčajne); to je lepšie víno (= z lepších vín, než sú obyčajne); navyberal si šikovnejších robotníkov a s nimi začal robiť (= zo šikovnejších než sú obyčajne) atp. Takýto holý komparatív (nesrovnávajúci na oko) dopúšťa sa i v spisovnej reči, lebo uhladzuje reč.

191. §. Tretí stupeň, *svrchovateľ,* označuje svrchovanosť toho, čo prídavné meno v položiteli znamená, a takto sa viaže so slovami, ku ktorým sa nesie:

1. On je najmúdrejší, najväčší *zpomedzi všetkých, zo všetkých.* Šafárik je najznámejší *zpomedzi všetkých, zo všetkých* slovenských vedcov.

2. On je najmúdrejší, najväčší *medzi všetkými.* Šafárik je najznámejší *medzi všetkými* slovenskými vedci atp.

Poneváč svrchovateľ označuje svrchovanú mieru

toho, čo patričné prídavné meno v položiteli znamená, preto sa nikdy neudáva miera pri svrchovateli. Nemôžeme totiž povedať: ten strom je najvyšší, najväčší *o toľko a o toľko* medzi ostatnými stromami alebo zpomedzi ostatných stromov.

Zvláštneho spôsobu svrchovateľ tvoríme priamo od položiteľa takto: on je múdry, pilný, rozumný *nad všetkých;* alebo od srovnávateľa takto: on je múdrejší, pilnejší, rozumnejší *od všetkých* atp.

192. §. Všetky uvedené mnohoraké väzby srovnávateľa a svrchovateľa so slovami, ku ktorým sa odnášajú, rovnú platnosť majú dosiaľ v spisovnej reči slovenskej.

O zámenách.

Osobné zámená.

193. §. Zámená *ty, vy, on, oni* v úctivej a oddanskej reči nahradzujú sa často nejakým titulovým alebo oddanosť prejavujúcim iným podstatným menom s prisvojovacími zámeny *tvoj, váš, jeho, ich,* v ktorom prípade této píšu sa veľkou literou takto:

m. *ty:* Tvoja Milosť, Tvoja Dobrota, Tvoja Láskavosť atp.

m. *vy:* Vaše Milosti, Vaše Dobroty, Vaše Lásky kresťanské atp.

m. *on:* od Jeho Milosti, od Jeho Výsosti, Jeho Veličenstvu atp.

m. *oni:* Ich Milosti, Ich Výsosti, Ich Veličenstvám atp.

Miesto *ja* panovníci, vysokopostavení hodnostári, zástupcovia ustanovizní alebo združení, zástupcovia

duchovných smerov (učení, spisovatelia, štátnici atď.) vravia a píšu *my:* My Franc Jozef I. Takéto mn. číslo sa nazýva veličenstveným (pluralis majestaticus), lebo ho prvotne len panovníci užívali. Teraz sa ním označúva to, že rečník alebo spisovateľ predstupuje menom nejakých ustanovizní, združení alebo duchovných smerov, majúcich alebo predpokladajúcich prívržencov. Keď na sneme hovorí minister: My to chceme, to značí: on a jeho ministerskí druhovia. Keď tamže riekne vyslanec X.: My tak myslíme, to značí: on a prívrženci jeho strany. Spisovateľ, zastupujúc nejaké učenie, ktoré má alebo predpokladá prívržencov, je tiež oprávnený vravieť a písať: My to istíme, vravíme atp., t. j.: on a tí, ktorí sa tomu učeniu priznávajú. Veličenstvené množné číslo *my* píše sa veľkou literou iba v slávnostných osnovách.

Kedy užívame širších podôb *mne, tebe, sebe, jemu, mňa, teba, seba, jeho,* a kedy užších *mi, ti, si, mu, ma, ťa, sa, ho,* o tom viď pri skloňovaní týchto zámen v 130. §-e v Pozn. 3., a v 131. §-e v Pozn. 3.

Strednej slovenčine sa protiví takto hovoriť a písať: to je *jejich* dom, to je *jejich* syn, povedal *jejim* deťom atď. Miesto tých širších foriem vždy píš užšie formy: to je *ich* dom, *ich* syn, povedal *jej* rodičom atp. Tým sa význam nezmení.

194. §. O *zvratných „seba“, „sa“* zapamätaj si toto:

I. Ak sa dve-tri činnosti stiahnu vo vete s podmetmi rozličnými, pri zámene *seba* vzniká nejasnosť. Príklad:

Vidím vás vedľa seba ležať. Tu neviem, či vedľa *mňa* a či *vás vedľa seba?* Iný príklad: Nikdy vás nenajdem pri sebe. Tu neviem, či pri *mne* a či *vás pri sebe?* Určitosť a jasnosť žiada, aby sme v takýchto prípadoch nesťahovali viet. Píšme dľa potreby: Vidím, že vedľa seba ležíte; nikdy nevidím, že by ste boli pri sebe. Alebo: Vidím, že vedľa mňa ležíte; nikdy nevidím, že by ste boli pri mne.

II. Keď po sebe dve zvratné slovesá nasledujú, zvratné *sa* vypúšťame pri druhom slovese, na pr.: Miesto „učím sa modliť sa“ = „učím sa modliť“ alebo „modliť sa učím“; m. „neboj sa umývať sa“ = „neboj sa umývať“ alebo „umývať sa neboj“; m. „raduj sa s radujúcimi sa“: „raduj sa s radujúcimi“ alebo „s radujúcimi sa raduj“; m. „nehnevaj sa s hnevajúcimi sa“: „nehnevaj sa s hnevajúcimi“ alebo „s hnevajúcimi sa nehnevaj“ atď. Na tomto základe druhé *sa* vypúšťame i vtedy, keď jedno a to isté sloveso zvratné opakujeme, na pr.: smej sa smej (m. smej sa smej sa) atp. — Práve takto postupujeme so zvratným *si:* zajedz si zajedz (m. zajedz si zajedz si), choď si vypiť (m. choď si vypiť si). Ak máme pri jednom slovese zvratné *sa* a pri druhom zvratné *si,* vyslovujú sa obidve: neuč *sa* popíjať *si,* bojí *sa* zajesť *si,* veselil *sa* s popíjajúcimi *si* atp. Sú-li zvratné slovesá spojené spojkou, často ponechávajú sa zvratné slovcia pri obidvoch slovesách: ponáhľaj sa a nevleč sa; vráť sa a chyť sa do roboty; neboj sa, ale sa pomodli atď. Ale je viac prípadov v spisovnej reči, že sa jedno zvratné slovce vypúšťa: to slovo sa takto vyslovuje a píše; vyslovuje a píše sa takto; umy a pomodli sa, ovos sa

nežne, ale kosí; to sa neodhodí, ale odloží; to sa povie, ale neurobí; učeš a obleč sa, koň sa potkol a zabil atď.

III. Zvratné *„sa“* môže stáť i pred slovesom i za slovesom. Netreba tedy robiť násilie živému jazyku a písať takto: idem biť sa, idem voziť sa, idem modliť sa atp. Píš smele po slovensky: idem sa biť, idem sa voziť, idem sa modliť atp. Kde sa však v slovenčine vyslovuje za slovesom, píš ho za slovesom: uč sa, modli sa, umy sa atp. Po spojke *a* nepočínaj zvratný výraz zvratným *sa,* ale slovesom, t. j. píš: je zima, a *mračí sa;* volal som ho, a *nepoberá sa;* na ňom je rad, a *nepodpisuje sa* atp. Jasnosť reči žiada iba to, *aby zvratné „sa“ čo najbližšie stálo k slovesu, ku ktorému patrí.* Píš: Ak *sa nevráti* moja žena (alebo: ak *sa* moja žena *nevráti)* do zajtra večera, najneskoršie do 9. hodiny, — iste *sa* jej *prihodilo* nejaké neobyčajné nešťastie... (Nepíš: Ak *sa* moja žena do zajtra večera, najneskoršie do 9. hodiny *nevráti,* — iste *sa* jej nejaké neobyčajné nešťastie *prihodilo.)* Píš: Keby *sa nebol naľakal* Janko (alebo: Keby *sa* Janko *nebol naľakal),* keď ste *sa dopytovali* na tú pesničku, veru by vám ju bol zaspieval... (Nepíš: Keby *sa* Janko, keď ste *sa* na tú pesničku *dopytovali, nebol naľakal,* veru by vám ju bol zaspieval.) Jedným slovom: Zvratné *„sa“* kladď čo najbližšie k slovesu, ku ktorému patrí.

IV. Ak vyprávajúc niečo alebo rozmlúvajúc s niekym opakujeme zvratné sloveso, radi vypúšťavame z opakovaného zvratného výrazu buď sloveso buď zvratné *„sa“:* Ej, veď sme sa naplakali za tým dieťaťom, veru sme *sa* (t. j. naplakali). Nachodil sa

za tým dievčaťom, ej nachodil (t. j. sa). Veď sme sa nabiedili, ej veď sme sa (t. j. nabiedili). V rozmluve: Napi sa. — Veď som sa (t. j. napil). Vo vážnom slohu vypisuj obidve čiastky opakovaného zvratného výrazu.

V. Pri podstatných menách slovesných, utvorených od zvratných slovies, *zpravidla sa vypúšťa zvratné slovce*, tedy: modlenie, potenie, bátie, schovanie atď., m. modlenie sa, potenie sa, bátie sa, schovanie sa. Výnimkou nevypúšťame zvratné slovce tam, kde ho pre zreteľnosť treba, na pr. *trápenie sa* (= trápenie seba), *ubíjanie sa* (= ubíjanie seba), *katovanie sa* (= katovanie seba) atď., naproti tomu: trápenie, ubíjanie, katovanie (= druhých osôb). Ak také slovesné mená (pre zreteľnosť so *sa)* viažu sa so zvratnými slovesy: vyslovujeme zvratné *sa* v obidvoch prípadoch, tedy: neľakal *sa* katovania *sa*, nehrozil *sa* mučenia *sa* atp.

Prisvojovacie zámená.

195. §. Zámená *môj, tvoj, náš, váš, svoj* často majú význam podstatných mien. Žena hovorí o mužovi: *môj* nebol doma. Muž o žene: *moja* je chorá atp. Vravievame: Čo robia *naši?* Kde sú *vaši?* Povedzme si pravdu, veď sme *svoji!* Či sú *tvoji* nie doma? Dobre sa takto hovorí a píše. Od týchto zámen sú formálné podstatné mená: našinec, našinci. V ľudovom jazyku žijú i slová: svojča, svojčatá, svojčence.

Zámeno *môj* sa javí i bez významu prisvojovacieho, menovite pri oslovovaní: Priateľko *môj!* Pane *môj!* Aj ináčej: Bože *môj*, Kristu *môj* atp.

Je to cudzí vliv, ale ten zvyk sa ujal i v reči ľudu. Po slovensky je lepšie bez *môj:* Priateľko! Pane! Drahý Priateľ! Ctený Pane!

Casto hovoríme: toto *mi je* sestra, tento *mi je* brat, Janko *mi je* priateľ atp. namiesto: toto *je moja* sestra, tento *je môj* brat, Janko *je môj* priateľ atp. Nesmú sa však v jednej vete obidva spôsoby prisvojovania použiť, nepíš tedy: táto mi je sestra moja, toto mi je brat môj, Janko mi je priateľ môj atp.; srov. 262. §.

Miesto: „na žiadosť *nás* všetkých", „to je vôľa *nás* všetkých" atp., vrav a píš s prisvojovacím zámenom takto: „na žiadosť *našu* všetkých", „to je vôľa *naša* všetkých" atp.

196. §. O *zvratnom „svoj"* treba toto vedieť:

Kedykoľvek sa vo vete stiahnu dve-tri činnosti s podmetmi *rozličnými*, vzniká nejasnosť pri zámene *svoj* tým, že *nevedieť, ku ktorému podmetu patrí.* Príklad: Vidím ťa piť *svoj* obľúbený nápoj. Tu neviem, či *svoj* patrí k nápoju *mnou* alebo *tebou* obľúbenému. Iný príklad: Nepripustím vás pod svoju zástavu. Tu neviem, či pod zástavu *moju* a či pod zástavu *vašu.* Pravidlo: Nesťahuj vo vetách dve-tri činnosti s podmetmi rozličnými, ale vždy vytrvaj pri vete složenej. Píš tedy podľa potreby: vidím, že piješ *svoj* obľúbený nápoj; nepripustím, aby ste šli pod *svoju* zástavu. Alebo: vidím, že piješ *môj* obľúbený nápoj; nepripustím, aby ste šli pod *moju* zástavu atp.

Zvratným zámenom *svoj* privlastňujeme: podmetu. Píš tedy: kráľ vidí *svoj* ľud (nie *jeho* ľud!),

žiak číta v *svojej* knihe (nie v *jeho!*), ja som predložil *svoju* žiadosť (nie *moju!*), my máme vo vrecku *svoje* peniaze (nie *naše!*), vy zarábate na *svojho* syna (nie na *vášho!*), oni nedbajú o *svoju* česť (nie o *ich!*) atď. Pravidlo: Píš všade *svoj*, kde ide o privlastňovanie: *podmetu.*

Ukazovacie zámená.

197. §. Čo do významu je zámeno

ten, to, tá na ukazovanie vôbec;

tento, toto, táto na ukazovanie do bezprostrednej blízkosti;

tamten, tamto, tamtá na ukazovanie do vzdialenosti. Namiesto tohto v spisovnej reči bežné je i zámeno *onen, ono, ona.*

198. §. Ukazovacieho zámena užívaj iba tam, kde skutočne na niečo poukazuješ: *Ten* človek, o ktorom som hovoril. *To* dievča, ktoré tu bolo. *Tá* žena, o ktorej bola reč atď. Je na mieste ukazovacie zámeno, jestli sa dá predstaviť aspoň v myšlienke osoba alebo vec, na ktorú sa odnášam patričným ukazovacím zámenom: To je hrozné, čo sa robí. Má ten za lubom. Vie ten, od čoho muchy dochnú atď. Na mieste je ukazovacie zámeno i na zdôraznenie významu: Blýskalo sa to. Hrmelo to. Praskalo to atp. Všade inde je nielen zbytočné, ale špatí reč.

Tí, ktorí chodili do nemeckých škôl a sú podrobení vlivu nemeckej reči, všade tam kladú ukazovacie zámeno, kde má Nemec der, die, das, alebo derselbe, dieselbe, dasselbe.

Nepíš: Nahováral svoju ženu, pokiaľ mu *táto* nesľúbila, že... (stačí: pokiaľ mu nesľúbila). Zatiaľ bil chlapca, pokiaľ mu *tento* nezamdlel... (stačí: pokiaľ mu nezamdlel). Dotiaľ podtínal strom, pokiaľ sa mu *tento* nesvalil... (stačí: pokiaľ sa mu nesvalil). Oral jedným koňom, pokiaľ mu *tento* vládal... (stačí: pokiaľ mu vládal). Spúšťal sa po povraze, pokým mu *tento* trval... (stačí: pokým mu trval) atď. atď. Niektorí preto užijú nemiestne ukazovacieho zámena, lebo chcú vyhnúť dvojsmyslu. Príklady: „Popošiel brehom, aby videl, či je dosť silný.“ Kto či je dosť silný? Breh? Alebo ten, ktorý brehom popošiel? Pisateľ zdokonalí tedy vetu po nemecky takto: „Popošiel brehom, aby videl, či je *tento* dosť silný.“ V takýchto prípadoch treba užiť osobného zámena alebo nech sa zopakuje dotyčné slovo. Píš tedy, aby si písal zreteľne a predsa správne, takto: Popošiel brehom, aby videl, či je *breh* dosť silný. Podobne píš: Pochytil zákon a čítal *z neho* (m. z tohoto!), ako nasleduje. Vyšiel na kanceľ a rečnil s neho (m. s tohoto!). Boly voľby, a ony (m. této!) zle sa pre mňa skončily. Tesár vyšiel na dach, aby *ho* (m. tento!) pobil atď. atď. — Drevená a slovenčine cudzia by bola i reč: Pochytil zákon a čítal z *tohože* (miesto: z neho). Vyšiel na kanceľ a rečnil s *tohože* (m. s neho). Boly voľby, a *téže* (m. ony) zle sa pre mňa skončily.

Nikda nehovor ani nepíš v superlatíve (svrchovateli) prídavného mena: *ten* najkrajší, *ten* najtuhší, vybrali sme si *tú* najťažšiu úlohu. To je prejímanie nemeckého člena; po slovensky hovoríme: najkrajší, najtuhší, vybrali sme si najťažšiu úlohu. Jestli svrcho-

vateľ vyžaduje ešte zvláštneho dôrazu, Slovák povie: *čo* najťažšiu úlohu.

Niektorí užívajú *takový, -é, -á* s mocou vzťažného zámena, asi tam, kde sa zbytočne i nezbytočne užíva ukazovacieho zámena *ten, to, tá.* Slovo „takový" je v strednej slovenčine cele neznámé a nemá vôbec nijakej oprávnenosti v našej spisovnej reči. Nepíš tedy: Vyšiel zákon, osnova *takového* znie... (= jeho!). Na vinníka vydali zatykač, aby *takového* chytili (= ho!) atď. atď.

199. §. Zámeno *sám, samo, sama* vyznamenáva:

1. to, čo nem. selbst alebo maď. önmaga: ja sám, ty sám, on sám to povedal; ja *sám* = ja samotný, jediný a nie iný; ty *sám* = ty samotný, jediný a nie iný; *sám* som doma = jediný, samotný som doma. Samojediný, samovládca = kto samotný, jediný vládne.

2. zdôrazňuje: Samého Boha sa nebojí. Ani sám Pánboh mu už nespomôže. Ani sama manželka o neho nestojí. I sám otec zle o ňom hovorí. Ani samému mu té peniaze nepostačia atď.

3. *sám* = sám od seba, vznikanie zo seba. Príklady: puška sa spustila sama, rana sa zahojila sama, sám nič nezmôžeš, sám (= sám od seba) sa naučil tancovať. Takto sa utvorily: samouk, samovrah, samopal.

200. §. Formou prídavného mena určitého *samý, -é, á* vyznamenáva:

1. to, čo číry: samá voda som = číra voda, to

je samá lož = číra lož. Sem patrí: samožitný chlieb = čírožitný, samorodné víno = čírorodné atď.

2. stupňuje význam slova až po svrchovateľ: samý prvý som = najprvší, samý posledný je = najposlednejší, na samom vrcholci stromu = na najvyššom bode stromu, sadol na samý kraj lavice = na najkrajnejší kraj atď. Z tohoto významu sa vyvinul predošlý význam: *čiry.*

Vzťažné zámená.

201. §. Zámená *kto, čo, ktorý* sú tázacie, ale sa užívajú v platnosti zámen vzťažných.

Hovoríme na pr.: ten, *kto* mňa volal, sám neprišiel; *kto* ma ľúbi, blíži sa mi; udám, *čo* sa stalo; bol tam pes, *ktorého* sa bojíš.

Vzťažné zámeno sa shoduje v rode i čísle s menom, ku ktorému sa vzťahuje, a v páde závisí od slovesa svojej vety. Na pr.: ruka, *ktorá* robila na mňa, už oslabla. (Vzťažné zámeno „ktorá“ je rodu ženského a čísla jednotného, lebo tak vyžaduje shoda s menom „ruka“, a je v nominatíve, keďže sloveso „oslabnúť“ viaže sa s nominatívom.)

Ale Slovák rád povie: Ten, *čo* (miesto *kto)* mňa volal, sám neprišiel; bol tam pes, *čo* (m. *ktorého)* sa ho bojíš; ruka, *čo* (m. *ktorá)* robila na mňa, už oslabla. V porekadlách máme: Niet takej pesničky, *čo* by jej konca nebolo. V prostonárodných piesňach ozýva sa: Aj tá zem plakala, *čo* sme stáli na nej, Šťastný je to človek, *čo* naňho pozeráš, Teraz ma taký vzal, *čo* som ho nechcela, atď. atď. Zámenom vzťažným v týchto vetách je ustrnulý tvar *čo,* ktorý

sa neskloňuje a nevyžaduje shody s menom v rode, čísle, ani páde.

Mluvnice radia užívať shodných väzieb; vo vážnej próze ich radu i treba mať na zreteli. Ale zato má oprávnenosť i väzba neshodná, s ustrnulým *čo*. Ako v porekadlách a v národnej piesni, taká obvyklá je ona i u básnikov našich. Na pr.: Kto mi vráti zašlé doby, *čo* ich mladosť zmárnila? A hruď, *čo* sa dme za slávou. Je akási stručnosť pri tejto väzbe, a je ona dávna vo všetkých slovanských jazykoch.

Poznámka. Nepíš m. ktorého, ktorému, ktorým, ktorých, ktorými: *jehož, jemuž, nímž, jimž, jichž, nimiž*, lebo týchto zámen slovenčina nezná.

Neurčité zámená.

202. §. Popri *niekto, niektorý* môžu sa užívať stredno-slovenské *dakto, daktorý, voľakto, voľaktorý*.

Složené s *-koľvek*, ako ktokoľvek, čokoľvek, ktorýkoľvek pokladajú sa za *trvalé složeniny*. Nerozlučuj ich tedy nikdy a nepíš: kto len koľvek (m. ktokoľvek len), čo by sa koľvek stalo (m. čokoľvek by sa stalo), ktorý to koľvek urobí... (m. ktokoľvek to urobí) atď.

O číslovkách.

203. §. Číslovku *jedon* len tam kladď, kde chceš jej číslovkovú platnosť vysloviť: jedon človek tam bol (tedy: nie viac!), atp. Kde nejde o tento číslovkový smysel, tam neklaď číslovky *jedon*. Hovoríme: *istý* dieťa to povedalo (= m. jedno), *istý* žobrák ma prosil... (m. jedon). Dobre po slovensky je: Vy-

konal mi službu (m. jednu!) atď. Ak užiješ v takýchto prípadoch číslovky *jedon,* veta má inakší smysel! Miesto *istý* môžeš povedať *akýsi;* toto je slovenskejšie. Významový rozdielmedzi „istý“ a „akýsi“ je len zdanlivý.

Každé podstatné meno v jednotnom čísle má význam *jedného:* človek, strom, vôl atď. Nevrav a nepíš tedy: daj mi *jedon* liter vína, zjedol za *jedon* košík hrušiek, daj mi za *jednu* hrsť hrachu, za *jednu* hodinu prijdem atp. Iba tam smieme prikladať číslovku jedon v jednotnom čísle, kde chceme dôrazne poukázať na toto jednotné číslo, na pr.: je toho len do *jednej* hrsti, *jedným* okom to vidím, *jedna* lastovička neznamená leta atp.

Dobre sa povie: našiel sa *jedon-druhý,* ktorému sa to nepáčilo, t. j. jedon, druhý, tretí atď. zpomedzi veľa. Alebo: počul som jedno-druhé, t. j. jedno, druhé, tretie atď. zpomedzi veľa. Táto slúčenina je správna len práve v takýchto prípadoch. Naproti tomu *jedon-druhý* nesprávne sa upotrebuje miesto prostej väzby so zvratnými zámenami: povedali jedon druhému (= povedali si), priatelia sa jedon s druhým (priatelia sa so sebou), opustili jedon druhého (= opustili sa), neublíža jedon druhému (= neublíža si), radi majú jedon druhého (= radi sa majú), neodpustia jedon druhému (= neodpustia si) atp. Nesprávné je *jedon-druhý* aj v takýchto prípadoch v smysle toho, čo je povedané vyššie o *jedon*: prestupoval s *jednej* nohy na *druhú* (= s nohy na nohu), žobral z jedného domu do druhého (= z domu do domu), premáva sa s jedného miesta na druhé (= s miesta na miesto), chodí s jednej strany na druhú (so strany

na stranu), obracia sa s jedného boka na druhý (s boka na bok) atď. atď.

204. §. Kde by sme mali užívať výlučne neurčitej číslovky *niekoľko,* tam užívame zhusta *viac* alebo *pár,* a to je nesprávne. *Niekoľko* znamená istý neurčitý počet akoby v položiteli, naproti tomu *viac* znamená stupňovaný počet v srovnávateli. Keď poviem „*viac* ráz som mu písal", neviem určite, či tomu rozumieť „*niekoľko* ráz som mu písal" a či „*viac* ráz *(než predtým)* som mu písal." Aby v osnove bolo jasno, zo zásady nepíš *viac* tam, kde ním nesrovnávaš. Nepíš tedy: Po viac rokoch vrátil sa domov (m. po niekoľkých rokoch). Na *viac* stranách o tom píše (m. na niekoľkých stranách). Od viac rokov choreje (m. od niekoľkých rokov). Bolo tam 10 mužských a viac žien (m. niekoľko žien) atď. atď. Naproti tomu kde srovnávaš, píš: Bolo tam 10 mužských a žien *viac* (totiž: viac od 10) atp.

Cudzie *pár* sa úplne kryje svojím významom číslovkovým s *niekoľko.* Kto tedy nechce užiť cudzieho slova, nemusí.

205. §. *Číslovky základné a rozčlenúvacie* (viď §§-y 136—139) sú dvojakej povahy, povahy podstatných mien a povahy prídavných mien a dľa tejto svojej dvojakosti sa viažu s predmetmi počítania.

Najprv o *základných číslovkách.*

Číslovka *jedon, jedno, jedna* rozoznáva tri rody, číslovka *dva, dve* rozoznáva dva rody, ony shodujú sa tedy s predmetom počítania nielen v páde a

čísle*), ale i v rode práve tak, ako prídavné mená: jedon strom, jedno dieťa, jedna žena, dva stromy, dve deti, ženy. Ostatné číslovky základné nerozoznávajú rodu, a shodujú sa tedy s predmetom počítania iba v čísle, ktoré je pri číslovkách nad 4 vždy množné, a v páde, nakoľko sú povahy prídavného mena.

Číslovky *tri, štyri* sú tiež vždy povahy prídavného mena a pádom shodujú sa vždy s predmetom počítania: tri deti, trom deťom, s troma deťmi atp.

Číslovky 5—99 sú 1) povahy prídavných mien, a vtedy shodujú sa pádom s predmetom počítania: piati chlapci, piatim chlapcom, s piatimi chlapci, deväťadeväťdesiati chlapci, s deväťdesiatdeviatimi chlapci atp., alebo sú 2) povahy podstatných mien, a vtedy sa neskloňujú: päť chlapcov, od päť chlapcov, päť chlapcom, o päť chlapcoch, s päť chlapci atp.

Číslovky 5—99 len tam majú povahu prídavných vo všetkých pádoch, kde sa poťahujú na osoby alebo zosobenosti mužského rodu. Ak sa poťahujú na iné predmety počítania, tak v nom. a akk. zachovávajú povahu podstatných mien. Vravíme a píšeme totiž: piati chlapci tu boli, piatich chlapcov som videl;

---

*) Číslovka *dva, dve* úplne ztratila svoju povahu duálovú a viaže sa vždy s množným číslom. Duál je vôbec v tejto Rukoväti cele pominutý, ako taký zjav, ktorého niet už v terajšej slovenčine. Povie sa ovšem dvoma, ale sa povie i troma, štyrma, s desatoro koňma atp. — I *jedon, jedno, jedna* má množné číslo a vtedy znamená *jednu* hromadu ľudí alebo vecí, na pr.: Jední jedia, druhí pijú, jedny jablká sú kyslé, druhé sladké atp.

ale päť stromov, žien, detí tam stálo; päť stromov, žien, detí som tam videl atp.

Základné číslovky od 21 do 99 dvojako sa môžu vyslovovať. Alebo sa prikladajú číslovky 1—9 ku desiatkam (dvadsaťjedon, -dva, -tri, tridsaťjedon, -dva, -tri atď.), alebo sa prikladajú k číslovkám 1—9: desiatky (jedon a tridsať, dva, tri a tridsať; jedon a deväťdesiat, deväť a deväťdesiat atp.). V poslednom prípade, čo do väzby, dostávame takej povahy číslovky, akej sú desiatky (dvadsať, tridsať atď.); v prvom páde také, aké zodpovedajú číslovkám 1—4, poťažne číslovkám 5—9, a podľa tejto svojej povahy sa viažu s predmetom počítania.

Tedy: Bolo tam dvaadvadsať chlapcov, stromov;
bolo tam päťadvadsať chlapcov, stromov;
bolo tam dvadsaťpäť chlapcov, stromov.

Ale: Boly tam dvadsaťdva stromy.
Boli tam dvadsiatidvaja chlapci.

Je žiadúce, aby pisateľ v jednej a tej istej osnove rovnako vyslovoval číslovky 21—99, ináče väzba, jestli sú číslovky písané arabskými znaky, každú chvíľu sa mení k predmetom počítania a to čítateľa nemilo vyrušuje.

Číslovka *sto* má povahu podstatného mena. Keď stojí o sebe (viď v §-e 139. Pozn. 1.), skloňuje sa. Keď ňou počítame, ostáva neskloňovaná: *sto* korún, do *sto* korún, *sto* korunám, o *sto* korunách, so *sto* korunami.

Tisíc, stojac o sebe, má svoje vlastné skloňovanie (viď v §-e 139) a je povahy podstatného mena. Ak ním počítame, alebo 1) zachová povahu podstatného mena a neskloňuje sa: tisíc korún, z tisíc

korún, k tisíc korunám, o tisíc korunách, s tisíc korunami; alebo 2) prijme na seba povahu prídavného mena a skloňuje sa navlas tak, ako *päť:* tisíci chlapci, z tisícich chlapcov, k tisícim chlapcom, o tisícich chlapcoch, s tisícimi chlapci. Aby sa zachoval rozdiel od poriadkovej číslovky *tisíci,* je žiadúce, aby sa základná číslovka *tisíc* neskloňúvala pri väzbe s predmetom počítania.

Nesklonené číslovky s predmetom počítania pokladá živá reč za slovné slúčeniny, a dľa toho nakladá s nimi. Následkom toho *prívlastok číslovky* dáva sa do shody s koncovou, skloňovanou čiastkou slovnej slúčeniny, takto: všetk*ých* päť zlat*ých;* všetk*ým* päť zlat*ým;* cel*ých* dvadsať zlat*ých;* pln*ých* sto zlat*ých;* s cel*ými* tridsať zlat*ými* atp. Pri *pol,* o ktorom čo do väzby platí všetko to, čo o povahe nesklonených čísloviek, ešte jasnejšie vidieť, že v takýchto prípadoch živá reč pokladá patričné výrazy za slovné slúčeniny, lebo vedľa väzby: mohlo byť dobrej pol hodiny, čakal od dobrej pol hodiny; chorel plného pol roka, chorel od celého pol roka atp., počuť už napospol takéto skutočné slúčeniny: mohla byť dobrá polhodina, čakal od dobrej polhodiny; chorel plný polrok, chorel od celého polroka atp. Takýmto spôsobom vznikly: štvrťhodina, polhodina, polliter, štvrťmeter atď. z pôvodných: štvrť hodiny, pol hodiny, pol litra, štvrť metra. Vo vážnom slohu zachovávaj pôvodnú väzbu.

206. §. Zlomky vyslovujeme po slovensky, udávajúc čas, takto: štvrť na dve, dve štvrti na dve, tri štvrti na dve atp., t. j. zlomok „štvrť“ kladieme

pred číslovku. Z toho nasleduje, že príslušný výraz v tomto poriadku máme označovať i číslicami, tedy o hodine: $^1/_4 2$, $^2/_4 2$, $^3/_4 2$.

Výraz, ktorým označujeme zlomok (štvrť, dve štvrti), ostáva zväčša nesklonený: od štvrť na dve do štvrť na tri, o štvrť na štyri atp. Ale sa často píše: od troch švrtí na dve do troch štvrtí na päť, o troch štvrtiach na päť atp. *V obyčajnej reči takto obieha:* od tri štvrti na dve do tri štvrti na päť, o tri štvrti na päť prišiel.

Udávajúc mieru alebo váhu, zlomky vyslovujeme a píšeme *po číslovke:* $2^1/_4$ = dva aj štvrť metra, litra; $2^2/_4$ = dva aj dve štvrti metra, litra; $2^3/_4$ = dva aj tri štvrti metra, litra.

„Pol" sa viaže s poriadkovými číslovkami, ktoré sa skloňujú prevahou dľa menového skloňovania. „Pol" sa vyslovuje a píše pred číslovkou: $^1/_2 5$ = pol piata, po $^1/_2 5$ = pol piatu zlatom, s $^1/_2 5$ = pol piatym zlatým atď.

207. §. V živej reči azda i preto niet domácich výrazov na *sortu, fajtu,* lebo ich po istú mieru zbytočnými robia číslovky pätoraký, šestoraký, dvadsatoraký atp. Ľud nerozumie knižnému slovu *druh,* píšeš-li pre ľud, vyhybuj tomuto slovu a píš: má pätoraké vína (m. päť druhov vína), chová pätoraký statok (m. päť druhov statku), v záhrade šestoraké jablone (m. šesť druhov jabloní) atď. atď.

O slovese.

O význame slovies vôbec.

208. §. Slovesá označujú činnosť, ktorá podmetu náleží. Podľa toho, či je tá činnosť nedokonaná alebo dokonaná, rozoznávame *slovesá nedokonané* a *dokonané.*

I. *Nedokonané slovesá* označujú takú činnosť, ktorá *sa počne alebo trvá,* ale sa nedokončí. Pri týchto slovesách rozoznávame:

1. *počínacie,* ktoré označujú pozvoľný priechod zo stavu jednej vlastnosti do stavu inej vlastnosti: belieť, černieť, tuhnúť, stydnúť, tvrdnúť atď.;

2. *trváce,* ktoré označujú nepretržitú činnosť v jednej a tej istej dobe bez ohľadu na jej počiatok a koniec: ísť, ležať, sedieť, stáť, hľadieť, jesť, piť atď.;

3. *pokračovacie,* ktoré označujú činnosť v určitých pretrhovaných dobách po sebe nasledujúcu: chodiť, brodiť, nosiť, voziť, rosiť atď.;

4. *opakovacie,* ktoré označujú činnosť akoby už obyčajnú, konanú v dobách nerovných. V infinitíve mávajú zväčša *-vať* alebo zdôraznene *-vavať:* behávať, skákavať, chodievať-chodievavať, robievať-robievavať, písavať-písavavať atď.

II. *Dokonané slovesá* označujú činnosť slovesa dokonanú. Medzi týmito rozoznávame dvojaké slovesá, a to:

1. *jednodobé,* ktoré označujú činnosť povstalú a zaniklú v jednej a tej istej dobe: sadnúť, ľahnúť, pohnúť, kročiť, stupiť, predať, kúpiť atď.

2. *tiahlodobé,* ktoré označujú činnosť tiahlu

Této slovesá sú vlastne nič nie iné, ako nedokonané trváce a pokračovacie, ktoré sa staly dokonanými pribraním predpony: *na*klásť, *od*klásť, *s*klásť, *u*myť, *s*myť, *od*myť, *od*ísť, *pri*jsť, *s*ísť, *do*niesť, *na*niesť, *pri*niesť, *od*niesť, *za*niesť, *u*niesť atď.

Z *nedokonaných* slovies (okrem opakovacích) tvoríme dokonané pridávaním rozličných predpôn: belieť = zbelieť, tuhnúť = stuhnúť (viď §§-y 26., 27. a 29. II.); ísť = predísť, ležať = vyležať; chodiť = vychodiť, brodiť = vybrodiť atď.

Dokonané slovesá, utvorené z počínacích nedokonaných, stávajú sa jednodobými: belieť = zbelieť, tuhnúť = stuhnúť; utvorené z trvácich a pokračovacích nedokonaných — ako som už poznamenal — stávajú sa tiahlodobými: ísť = predísť, ležať = vyležať; chodiť = vychodiť, nosiť = vynosiť atď.

Ľudová reč dosiaľ zachováva jemné rozdiely významové a použitím náležitého slovesa ostáva jadrnou a hladkou. Prostý Slovák povie: on veľa píja, jedáva, lumpúva („vzdelanec“: on zvykol veľa piť, jesť, lumpovať). „Vzdelanec“ povie: farár skončil kázanie, notár skončil písanie, žiak skončil čítanie. Prostý Slovák len tak po proste: farár dokázal, notár dopísal, žiak dočítal. Po proste, ale dobre po slovensky.

Zachovávaj rečené rozdiely a písavaj: *býva* u mňa čo deň (m. *je), bývam* doma v pondelok (m. *som), pôjdem* i ja s tebou (m. idem), už mu ani to *nepomáha* (m. nepomôže), čo ten chlap *nechodí?* (m. nejde?), ani na druhý-tretí deň sa *nevracal* (m. nevrátil), rád *vysedáva* v krčme (m. sedí), volal, ale sa nikto *neozýval* (m. neozval) atď. atď.

209. §. Dľa toho, ako sa má činnosť slovies k podmetu, rozoznávame slovesá:

1. *podmetné,* u ktorých činnosť slovesa obmedzuje sa na podmet: spať, ležať, bežať, sedieť, skákať, lenivieť, bohatieť, skrotnúť, spyšnieť, skamenieť, stlieť, zhorieť atď.;

2. *predmetné,* u ktorých činnosť slovesa od podmetu nesie sa na nejaký predmet: robiť, písať, čítať niečo; pomáhať komu, stupiť na čo, zahryznúť do čoho atď.

Predmetné slovesá menujeme:

a) *priechodnými,* jestli svoj doplnok žiadajú v holom, bezpredložkovom akkuzatíve, na pr.: píšem, čítam, robím niečo atp.

b) *nepriechodnými,* jestli svoj doplnok prijímajú v predložkovom akkuzatíve alebo v ktoromkoľvek inom páde holom alebo s predložkou, na pr.: odvolávať sa na čo, pomáhat komu, báť sa koho, brojiť proti komu, zaoberať sa čím atp.

Toto rozdelenie dôležité je i preto, lebo priechodné slovesá, totiž té, ktoré sa doplňujú holým akkuzatívom, časujeme vo dvoch stavoch: činnom, ako všetky ostatné slovesá (vediem, veziem, nesiem atď.), i v trpnom (som vedený, vezený, nesený).

210. §. Niektorými predponami slovesnými *určite vlívame na význam slovesa,* a to:

1. Predpony *do- od-.* Predpona *do-* ukončuje zaneprázdnenie, ktoré sloveso značí: ten už dofaráril, dohospodáril, dokupčil, dogazdoval atp. V takýchto prípadoch má sloveso význam opovrhovací.

Sem patria i takéto: ten už dokartoval, dobubnoval, dozametal, dožobral atp., o takom, kto z remesla kartúval, bubnúval, zametával, žobrával. Predpona *do-* privádza činnosť slovesa do konca: ten už dokosil, dorúbal, domlátil, dospieval, dočítal, dopracoval atp. („Vzdelanec“ povie tu: ten už *skončil* kosenie, rúbanie atď.!) V prenesenom smysle, ale bez opovrhnutia, vyslovujeme sa takto i o tých, ktorí umreli po veľa kosení, rúbaní, mlátení atď. Predpona *do-* značí, že sa už skončila činnosť, ktorú v sebe obsahuje sloveso: dofaráril, dozametal, dokosil; naproti tomu predpona *od-* značí, že sa už nebude viac vykonávať činnosť, ktorú v sebe obsahuje sloveso: odfaráril, odzametal, odkosil ten už, t. j. nebude ten už viac fariť, zametať, kosiť.

2. Predpona *roz-* značí, že sa činnosť slovesa dostala do prúdu: rozbehol sa, rozpil, rozihral sa, rozpísal sa atď.

Užíva sa tiež: dal sa (pustil sa) do bežania (do behu), do pitia, do hry, do písania atp.

3. Predponou *na-* 1) načíname niečo: načať chlieb, nahryznúť jablko, nakrojiť hrušku, nalomiť palicu, natrhnúť obrus atp., 2) načiňujeme niečo (na niečo alebo na niečom) naložiť, navaliť na voz, naraziť vodu, navrhnúť, nakresliť, napísať niečo (na niečo alebo na niečom) atď., 3) nahromaďujeme *niečoho* (vždy s genitívom!): nasekal mäsa, narúbal dreva, nakládol ohňa, natrhal kvetov, nahrabal sena, nakosil trávy, nachytal vtákov, nabral, nagazdoval peňazí atď., 4) pri zvratných slovesách značí, že sa činnosť slovesa prejavovala do sýtosti: nabedákal sa, naplakal sa, nachodil sa, najedol sa, nabehal sa,

naprechádzal sa, načakal sa, nastál sa, naprosil sa atď. Slovák prostý povie: Poďme, čo tu nastojíme a naprosíme? „Vzdelanec“: Čo máme z toho státa a prosenia? Vzdelanec povie: nakládol oheň, natrhal kvety atp., čo sú veľké chyby miesto väzby s genitívom: nakládol ohňa, natrhal kvetov.

4. Predpona *s, so* značí 1) to, čo nem. zusammen-, maď. össze-. Keď poviem: sišli sa, stretli sa, sriekli sa atp., každý mi ako treba rozumie. Nepíš tedy: sišli sa, stretli sa, sriekli sa spolu, do hromady atp. Prostí ľudia: složia sa na pálené, spriahnu sa do oračky, soberú sa pred oltárom atď., a nikdy od nich nepočuješ prídavkov „spolu“, „do hromady“; 2) to, čo nemecké herab, herunter, maďarské le-. Keď poviem: chlapec *s*liezol so stromu, tesár *s*išiel so strechy atp., každý mi porozumie ako svedčí. Neprikladaj tedy k takým slovesám *dolu*. Nepíš: chlapec sliezol so stromu dolu, tesár sišiel so strechy dolu atp. — Čo sa týče dvojakého významu tých predpôn, viď §§-y 25. a 29. 1., 2.; zbytočných prídavkov *dolu, spolu* užil som tam, aby sa významy jasnejšie zračily. Srovnaj i § 225.

5. Predpona *vy-* značí to, čo nem. aus-, heraus-, maď. ki-. Keď poviem: vyhoď ho, vynes to, vytrhni to, vykradol sa, vybehol atď., každý mi ako treba rozumie. Neprikladaj tedy slovca *von:* vyhoď ho von, vynes to von, vytrhni to von atp.

Poznámka. Slovesné predpony sú *nerozlučné od slovies.* Nesmie sa písať: na-, pre- a od-písať, ale: napísať, prepísať a odpísať.

211. §. Prirážajúc ku kmeňom spoluhláskou zakončeným zmenšovacie *-ka,* zmenšujeme činnosť,

ktorú sloveso vyznamenáva: robkať, sedkať, jedkať, mrdkať, vravkať, hrabkať atď. K deťom: čože mi ono robká; sedkaj dieťa moje a jedkaj; papkaj. Pes chvostom mrdká, sliepka na dvore hrabká, vrabec skacká atď. Na pravom mieste sú také podoby slovesa dovolené.

O význame jednotlivých podôb slovesných.

Časy.

212. §. Formy prítomného času prítomný význam majú len pri slovesách nedokonaných: robím, nesiem, pijem atď. Pri slovesách dokonaného významu označujú činnosť budúcnosti: urobím, unesiem, vypijem atď.

Tam, kde sme už príslovkou označili budúcnosť alebo minulosť času, rado stáva sloveso v prítomnom čase, a veta zato čo do určitosti v čase neztratí ničoho. Miesto budúceho času kladávame prítomný: o rok som tu (m. budem tu), na piatok máme halušky (m. budeme mať), o štvrť roka ma tu máte (m. ma tu budete mať) atp. Miesto minulého času prítomný: predvčerom prijde môj brat a hovorí..., pred štvrť rokom najde sa človek, ktorému príde na um presvedčiť sa o skutočnosti..., včera sa dostaví pastier a ohlási, že... atp. I vtedy môže stáť prítomný čas miesto minulého alebo budúceho, keď je minulosť alebo budúcnosť už raz minulým alebo budúcim časom slovesa označená, na pr.: valach vyšiel pred kolibu, a zapíska..., pes vybehol zpod strechy, a rozbreše sa... chlapec dobehol ako bez duše, a padne na kolená a odprosuje; ak sa budeš modliť, zachránený si, ak sa nebudeš brániť, ztratený si atp.

213. §. Mávaj pred očima to, že nedokonané slovesá púhou predrážkou nejakej prípony stávajú sa dokonanými, a že týmto spôsobom miesto *opísaného* času budúcnosti (budem niesť) často užiť môžeš *prostých* foriem času budúcnosti. Píš: ja ponesiem ten batoh (m. budem niesť), ja povediem kravu na trh (m. budem viesť), ja ti posvietim cestou (m. budem ti svietiť) atp. Takých prostých podôb smieš len natoľko užiť, nakoľko sa pretvorením podoby nezmení aj význam. Iné je totiž: budem písať protokoll, a napíšem protokoll atp.

Spôsoby.

214. §. *Oznamovací spôsob* s *nech* (v nepísanej reči: nach, neh, nah, nak) má význam vyzývací: nech ide, nech idú, nech mi povie, nech píšu atp. Takýmto činom nahradzujeme rozkazovací spôsob v tých podobách, ktorých nemá; viď §. 154., II., b., 4.

Neurčitok.

215. §. *Neurčitok* často stáva miesto rozkazovacieho spôsobu: Platiť! Odísť! Odstúpiť! Vojsť! — Podobne miesto podmieňovacieho spôsobu a prítomného priechodníka: Ja, mať plný vaček, chodil by cestúvať (= keby mal plný vaček; majúc plný vaček). Ja, vyjsť do Ameriky, nevrátil by sa (= keby vyšiel; vyjdúc do Ameriky). Ja, byť pánom, nikdy by nepracoval (= keby bol pánom) atp.

216. §. Vo výpovediach: je vidieť, je počuť, je poznať, je badať, je pozorovať atp. vypúšťa sa „je“, a vravíme i píšeme: vidieť, počuť, poznať atď. Vidieť

i Tatry ztadeto, počuť ho až do druhej dediny, poznať mu, že chodí medzi ľudí atp.

217. §. Podstatné mená *právo, povinnosť, moc* viažu sa s neurčitkom, nepíš tedy: mám právo odpredania, ale mám právo odpredať. Nepíš: povinnosť chodenia do školy, ale povinnosť chodiť do školy. Nepíš: má moc rozhodovania, ale má moc rozhodovať! Sú správné len takéto vety: upustil od práva drevo rúbať, zriekol sa práva seno skosiť, učiteľova povinnosť je deti učiť, vyhybuje povinnosti daň platiť, on má moc daň vybrať a oddať atď. Tedy nie: upustil od práva rúbania dreva, zriekol sa práva skosenia sena atď.

218. §. Neurčitok dá sa často nahradiť opisom, a vtedy obmedzuje sa činnosť slovesa. Poviem: je čas vstať, podojiť a vyhnať kravu na pašu... Tu je činnosť slovies vstať, podojiť a vyhnať neobmedzená. Vyslovím neurčitok opisom: je čas, aby si vstala, podojila a vyhnala kravu na pašu, a tým činnosť slovies obmedzil som na jedinú osobu. Je čas prijsť, odísť: je čas, aby si prišiel, odišiel; sľúb nepiť, nevystávať; sľúb, že nebudeš piť, vystávať; rozkaz písať, čítať: rozkaz, aby písal, čítal atď. Neurčitku alebo opisu uži dľa toho, či chceš činnosť slovesa obmedziť či nie.

Priechodníky.

219. §. Priechodník prítomného času nám predstavia této príklady: I. chlapec idúc cestou plače, chlapec idúc cestou plakal, chlapec idúc cestou bude plakať. II. chlapec prejdúc cestou plače, chlapec

prejdúc cestou plakal, chlapec prejdúc cestou bude plakať. Z tohoto vidíme, že je prítomný priechodník čo do času nie jednaký. Utvorený od dokonaných slovies má dľa všeobecnej mienky grammatikárov povahu budúceho času. „Chlapec prejdúc cestou bude plakať“ sa ovšem takto musí opísať = „chlapec, *keď prejde* cestou, bude plakať“, ale je tento úkaz slabým svedectvom toho, že má prítomný priechodník povahu budúceho času. Vetu „chlapec prejdúc cestou plakal“ takto musíme opísať: „chlapec, *keď prešiel* cestou, plakal“, na takomto základe by niekto povedať mohol, že má rečený priechodník povahu minulého času. Pravda je toto: čo do času podriaďuje sa prítomný priechodník (musíme ho tak zvať, lebo je pod týmto menom známy v mluvnici) slovesu vety. Akého času je sloveso vety, takého času je priechodník, a opisuje sa takto:

I. Chlapec *idúc* cestou plače (= keď ide).
Chlapec *idúc* cestou plakal (= keď išiel).
Chlapec *idúc* cestou bude plakať (= keď pôjde).

II. Chlapec *prejdúc*)* cestou plače (— —)
Chlapec *prejdúc* cestou plakal (= keď prešiel).
Chlapec *prejdúc* cestou bude plakať (= keď prejde).

220. §. Minulých priechodníkov ľudová reč slovenská nepozná, a preto im *vyhybuj v osnove pre ľud určenej.*

---

*) Dokonané slovesá nemajú prítomného času, a preto netvor od nich prítomného priechodníka. V tých prípadoch má miesto minulý priechodník: chlapec prešedši cestou plače. Cítať priechodníky takéto i od dokonaných slovies (odíduc, prejdúc, najdúc atď., ale z logických srovnaní poznáš, že sú to vlastne priechodníky minulé.

Minulý priechodník mávajú slovesá dokonanej činnosti: chlapec rozbivši sklienku plače, plakal, bude plakať. Bez ohľadu na to, či stojí sloveso hlavnej vety v čase prítomnom, minulom alebo budúcom, minulý priechodník opisuje sa rovnako: chlapec *rozbivši* sklienku plače (= keď rozbil...), chlapec *rozbivši* sklienku plakal (= keď rozbil...), chlapec *rozbivši* sklienku bude plakať (= keď rozbil...),

Minulých priechodníkov zpravidla neužívame od slovies nedokonaných, ale predsa tvoríme z ich podôb príčastia minulé. Viď posledný odstavec nasledujúceho §-u.

Príčastia.

221. §. Príčastia, tvorené od priechodníka prítomného a minulého (sr. §. 143., II., 2., a), b)], dodávajú slohu hladkosti, ale je žiadúce, aby sme ich neužívali v osnovách pre ľud určených. Opisujeme:

1) *príčastie prítomné* takto:

hovoriaci človek = človek, ktorý hovorí;

píšuci žiak = žiak, ktorý píše;

milujúca matka = matka, ktorá miluje;

plačúce dieťa = dieťa, ktoré plače.

V skloňovaní podobne: od hovoriaceho človeka = od človeka, ktorý hovorí; píšucemu žiakovi = žiakovi, ktorý píše atď.;

2) *príčastia minulé:*

chlapec, rozbivší sklienku = chlapec, ktorý rozbil sklienku; Julka, vydavšia sa včera = Julka, ktorá sa vydala včera; matka, vyšívavšia košieľku = matka, ktorá vyšívala košieľku. Práve tak v skloňovaní: od chlapca, rozbivšieho sklienku = od

chlapca, ktorý rozbil sklienku; s Julkou sedel, vydavšou sa včera = s Julkou sedel, ktorá sa vydala včera atď.

Príčastie minulé je bežné i od slovies nedokonaných: účinkovavší, robivší, ťahavší, rúbavší atď.

Trpný stav.

222. §. Slovenčina nerada foriem trpného stavu a vyhybuje takýmto: bol som pozvaný, je zo služby prepustený, peniaze mi boly vrátené atp. S kancľa, z vojny a z úradských miestností ujímajú sa: je potrestaný, odvrátený od Pánaboha, je spustený Boha; je odobraný, narukovaný, chytený, ranený; žalobník je vraj ukrátený, poškodený, predvolaný, a predsa odsúdený. Ale sú ešte vždy bežné popri týchto i nasledujúce: Pánboh ho potrestal, odvrátil sa od Pánaboha, spustil sa Boha; kohosi odobrali, narukoval, chytili a ranili ho; žalobníka vraj ukrátili, poškodili, predvolali, a predsa odsúdili. Čím je ľud zachovalejší, tým menej počuť od neho foriem trpného stavu. Miesto „je odcestovaný“, „je nevyspatý“ (m. „nevyspaný“) píš: „on odcestoval“, „on sa nevyspal“. Keď sluha oznámi: „pán odcestovali“ to má ten istý význam, ako keby povedal: „pán sú odcestovaný“; iba formy sa menia.

223. §. Podoby trpného stavu majú vždy širší význam než podoby činného stavu. Keď poviem „vojak bol ranený“, z toho neviem, či sa ranil sám a či ho ranil niekto druhý. Ak sa vyslovím v činnom stave: dvojsmyselnosť prestáva. Alebo poviem totiž: „vojaka ranili“ alebo „vojak sa ranil“.

Pri prekladaní z cudzej osnovy musíme podať trpný stav v trpnom stave, aby sme zachovali dvojsmyselnosť, ale pri sostavúvaní pôvodiny, znajúc dáta, povinní sme nakoľko len možno užiť podôb činného slovesa a tým *chrániť určitosť osnovy.* Vo vážnom slohu, pre hladkosť a pre spomenutý práve širší smysel podôb trpného stavu, často ochotne užijeme foriem trpného stavu. Pravda, treba zachovávať mieru a nezneužiť voľnosti.

224. §. Výrazy „ako rečeno“, „ako vedomo“, „ako známo“, „ako spomenuto“ atp. z češtiny vnikly do spisovnej reči slovenskej. My nemáme trp. príčastia minulého s neurčitým zakončením. Po slovensky by znely té výrazy: „ako je známé“, ako je vedomé“ atp., ale Slovák v takýchto prípadoch vraví: ako sme povedali, riekli, ako vieme, ako sme spomneli atp.

O príslovkách.

225. §. O *príslovkách miesta:* Kde slovesom alebo predložkovým pádom jasne určujeme smer, tam nemajú miesta príslovky: *hore, dolu, von, dnu, donútra, zpät, zpiatky, nazad.* Píš tedy: vyšiel na vrch (m. hore na vrch), sišiel s vrchu (m. s vrchu dolu), vyžeň husi z obilia (m. z obilia von), vpusť ma do izby (m. dnu do izby), zavolala matku do komory (m. donútra do komory), vrátil sa z cesty (m. vrátil sa zpät, zpiatky z cesty), vydal mi z koruny (m. vydal mi zpät, zpiatky), kedy si sa vrátil s trhu (m. s trhu nazad). Sloveso *vrátiť* už samo určite označuje zpiatočný smer, netreba označovať

ho znova príslovkami: vrátil sa nazad, nazpäť, nazpiatok; vrátil mi knihu nazad, nazpäť, nazpiatok atď. Podobne sa má vec so slovesami, ktorým je predrazené *s* alebo *vy-*, viď §. 210., 4., 5, a so slovesami, ktorým je predrazené *v:* vošiel do izby, vkradol sa do domu atp. m. dnu do izby, dnu do domu. V takých prípadoch, aké sú vyššie udané, smer určený je už beztak dvojnásobne; určuje ho sloveso i predložkový pád. Keď poviem „vošiel do izby", mám už smer označený v slovese *vošiel* náležite, a v predložkovom páde *do izby* tiež náležite. Stačí, keď je smer iba jedným spôsobom označený. Vytýkaných prísloviek neužívaj tedy ani tam, kde určuješ smer iba predložkovým pádom, píšuc: on stojí na streche (m. hore na streche), vrabec má hniezdo na komíne (m. hore na komíne), hlásnik kričí s veže (m. dolu s veže), sklienka padla so stola (m. dolu so stola), vrázdiť sa z izby do izby (m. von a dnu do izby), ľudia už idú z kostola (m. von z kostola) atď. atď. Prostotou napomáhame jasnosť. To sa vybadá zvlášte z náuky o skladaní viet. Môžeš-li niečo vysloviť slovom, dvoma, nepriberaj k tomu viac slov. Nehovor: ja v noci nikdy nevychádzam *von*, ja po obede nikdy neodchodím preč atď., keď to môžeš povedať proste: ja v noci nikdy *nevychádzam*, ja po obede nikdy *neodchodím* atp.

Vonkoncom ničím nedá sa omluviť zlozvyk, že niektorí príslovku *hore* užívať počínajú miesto slovesnej predpony. Vyhybuj takýmto: horevziať, horebrať, horedržať, horemať. U nás už nepíšu protokolly, ale ich *horeberú:* protokoll, *horevzatý* dňa..., protokoll *vezmem* s nimi *hore* atď. Je to germanizmus,

ktorý vnikol i do maďarčiny. Prostý človek tomu nerozumie. Slovák povie: protokoll, *napísaný* dňa..., protokoll *písať* atp. Výrazy *horebrať, horevziať* vždy predpokladajú v slovenčine *vec, ktorú s miesta, na ktorom bola, do výšky dvíhame alebo zdvihneme.* Keď poviem „horevziať protokoll", prostý Slovák tomu buď vonkoncom nerozumie (v osnove čítanej), buď myslí, že tu ide o zdvihnutie už napísaného protokollu, alebo azda o jeho odloženie na iné miesto. Miesto výrazu „hore sa držať" povie Slovák *nedať sa:* ej, my sa nedáme (m. my sa hore držíme!), naša dedina sa nedá (m. sa hore drží) atp. Miesto „hore sa maj!" skráteno „hore sa!" = vstávaj, na nohy sa!

Napodobením takých slovies, aké sú „horevziať", vznikajú také, aké je *veľachodiť.* Často počuť od nakazených Slovákov: to *veľachodenie* mu škodí; „veľa" je príslovka ako „hore"; nemôžu sa nimi tedy slovesá tvoriť ako slovesnými predponami. Povie sa veľa chodiť; ak chcem mať nasilu slovesné podstatné meno, neviažem ho príslovkou, ale prídavným menom: to časté, to neprestajné, to prílišné chodenie atp.

Zbytočná je všade i príslovka *preč,* kde je už inakšie (slovesom) označený smer, ktorý ona označuje: odvrátil sa (m. odvrátil sa preč). To stojí o jej význame vždy, i vtedy, keď sa jej užíva v prenesenom smysle. Písavaj: odišiel (m. odišiel preč), odcestoval (m. odcestoval preč), odskočil (m. odskočil preč), odskackal (m. odskackal preč) atď. Za výraz „je celý preč" od ľaku, od radosti píš: je celý bez seba. Takto ľud hovorí.

226. §. Poneváč sú oprávnené kade-kadiaľ, tade-tadiaľ, pripustiť treba i formu *všadiaľ* vedľa *všade.* Píš: *nie*kde, *nie*kade atp., a nie: *ne*kde, *ne*kade. Príklonné *-koľvek* sa neodtrhuje od príslovky: kde-koľvek len, kamkoľvek len atp., a nie: kde len koľvek, kam len koľvek atp., srov. § 202.

Smieme písať aj *kde* ideš, *ta* idem (m. *kam* ideš, *tam* idem), lebo Slováci skutočne tak hovoria. Dľa toho aj: *inde* idem (m. *inam* idem).

227. §. O *príslovkách času:*

Čo je povedané o *niekde, niekade,* to stojí aj o *nie*kedy. Tedy nie *ne*kedy.

Popri *teraz, odteraz, doteraz* dovoľujú sa aj: včuľ, odvčuľ (alebo: od včuľku), dovčuľ (alebo: do včuľku).

Príslovka *skoro, neskoro* je slovenskejšia od *rýchle, pozde.*

„Tedy" je spojka, a nie príslovka. Je tedy chyba písať *dotedy* m. dovtedy alebo dotiaľ. Bolo by ovšem dobre: *dotehdy,* lebo *tehdy* = vtedy, ale príslovky *dotehdy* Slováci neznajú. Slovák v takomto prípade povie zväčša: *dotiaľ.*

228. §. *O príslovkách spôsobu a miery:*

Raz, dva razy, tri razy atď. je slovenskejšie než jednúc, dvakrát, trikrát atď.; raz sa píše oddelene od číslovky, viď § 338., IV., c). Miesto päťnásobne, šesťnásobne atď. píš: pätoronásobne, šestoronásobne.

V osnove pre ľud dávaj prednosť príslovke *veľa* pred príslovkou *mnoho;* túto poslednú ľud málo zná. (O *„naveľa"* viď § 338., I. 4.)

Príslovka *len* má ten istý význam, ktorý *iba*. V živej reči na zdôraznenie významu počuť ich slúčené *iba-len:* iba-len jedno dieťa má, iba-len jedon krajciar má na bydle atp. Kde o takéto zdôraznenie významu nejde, tam klaď len jednu zpomedzi nich, buď *iba* buď *len*.

Príklonného *-koľvek* neoddeľuj, ale píš: koľko-koľvek ráz, akokoľvek len atp. miesto koľko ráz koľvek, ako len koľvek, srov. §§-y 202., 226.

Prítomné priechodníky: stojac, bežiac, ležiac atď. smú sa písať i formou príslovkovatelou: stojačky, bežiačky, ležiačky atp., nakoľko je taká forma skutočne bežná v živej reči.

229. §. Príslovky, utvorené z prídavných mien, v položiteli tvoria sa takto:

-e dostávajú zpravidla, ktoré sa končia na *-ný:* krásny = krásne, pekný = pekne, slobodný = slobodne atp.

-o dostávajú zpravidla, ktorých kmeň sa končí 1) *retnou spoluhláskou:* hrubý-hrubo, tupý-tupo, strmý-strmo, tmavý-tmavo, hrdzavý-hrdzavo, nemý-nemo, hlúpy-hlúpo atď.; 2) *hrdelnou spoluhláskou:* tuhý-tuho, blahý-blaho, tichý-ticho, hluchý-hlucho, krátky-krátko, nízky-nízko atď.

Prídavné mená, ktoré vychodia na *-lý, -rý, -dý, -tý,* dostávajú i *e* i *o:* vrele-vrelo, smele-smelo, nevrle-nevrlo, teple- (teple sa nosí) -teplo, bystre-bystro, pestre-pestro, múdre-múdro, chude-chudo, hrde-hrdo, mlade-mlado, tlste-tlsto, huste-husto atď.

Od príčastí zpravidla netvoríme prísloviek. Chybne píšu: vyzeral ospale, opuchle m. bol ospalý,

opuchlý. Sloveso „vyzerať“ je germanizmom v takýchto prípadoch. Nemôže sa povedať ani: on vyzerá stare, mlade (staro, mlado), ale len: on je naoko starý, mladý...

Prídavné na *-ský* stávajú sa príslovkami formou svojho inštrumentálu. Ponevádž je prípona inštrumentálu menového krátka (viď § 113.), píš: číta slovens*ky*, nemec*ky*, hovorí maďars*ky*, rus*ky* atp., a nie s dlhým *„ý“* na konci. Týmto príslovkám predkladá sa zpravidla *po:* číta *po* slovensky, hovorí *po* maďarsky atp. Toto *po* sa píše o sebe; viď o tom § 338., III., a).

230. §. Príslovky, tvorené od komparatívových a superlatívových podôb, vychodia na *-e* (sú to ustrnuté akkuzatívy stredného rodu): krajšie, horšie, hlúpejšie, najkrajšie, najhoršie atď. Príklady: *Krajšie* sa tu sedí, *horšie* sa tu páči než tam; *hlúpejšie* to vykonal než sme na počiatku mysleli atp. Nepíš: krajš*ej*, horš*ej*, hlúpejš*ej* to vykonal, než sme na počiatku mysleli, lebo takto ľud stredno-slovenský nehovorí.

231. §. Pred príslovku *ako, jak* smieme predrážať 1) *ne-* (m. *nie,* z hláskovných príčin): nejak, nejako, 2) *voľa-:* voľajak, voľajako.

Môžeme písať: chlapec *nie pekne* píše a chlapec *nepekne* píše. V prvom prípade príslovke *pekne* predkladáme záporové *nie,* v druhom prípade tvoríme príslovku od zapieracieho prídavného mena *nepekný.* Prvým spôsobom („nie pekne“) zapierame dôraznejšie než druhým („nepekne“).

Kedy písať príslovky slúčené a kedy rozlúčené (zväčša, zticha alebo za dňa, za večera, pred večerom a zavčerom atp.), o tom viď pod záhlavím *„O slučovaní slov“* (§ 338., III.).

232. §. Na základe toho princípu, aby sme písali *čo najprostejšie,* dávajme prednosť prostým príslovkám pred pády predložkovými. Píšme: bolestne, radostne, vesele, ľútostne rozprával, a nie: s bolesťou, s radosťou, s veselosťou, s ľútosťou rozprával. Píš: dôverne, prívetive, láskave sa mu prihováral, a nie: s dôverou, s prívetivosťou, s láskavosťou sa mu prihováral atď. atď. Nakoľko stačia prosté príslovky, i vtedy dávajme im prednosť, keď majú u seba predložkové pády prívlastok, tedy: veľmi bezočate hovoril (m. s veľkou bezočatosťou), náramne vesele vyprávali (m. s náramnou veselosťou) atp.

O predložkách.

233. §. **O predložke „k“, „ku“.** V slovenčine sa pýtame: *na čo* ti je to? Česi sa pýtajú po nemecky: *k čemu* ti je to? Nám tedy treba odpovedať predložkou *na,* kedykoľvek sa nám vyskytne otázka: *na čo?* Píš: *na* zdravie ti (m. ku zdraviu), *na* potešenie ti to bude (m. ku potešeniu), nech ti je to *na* užitok (m. k užitku), kniha *na* čítanie (m. ku čítaniu) atp. Píš: ten dom je *na* predaj, dávam ti to *na* známosť, a nie: dom je *ku* predaju, dávam ti to *ku* známosti. Píš: jemu *na* česť dávali slávnosť (m. *ku* cti), jemu *na* slávu pripíjali (m. *ku* sláve) atď. atď. Píš: na rozkaz, na zákaz, na prosbu, na žiadosť otca sa to stalo (a nie: k rozkazu, k zákazu,

k prosbe, k žiadosti otca sa to stalo), lebo sa pýta Slovák: *na čiu* žiadosť sa to stalo? Slovák povie, merajúc dĺžku: od Zvolena *po* Radvaň. Nepíš tedy: od Zvolena *k* Radvani som išiel pešky, od mesta *ku* kalvárii šiel po kolenách atp., ale píš: od Zvolena *po* Radvaň, od mesta *po* kalváriu. Náš dedinčan sa odvezie *na* stanicu (na bánhóf) a dojde *na* „cúg"; ani my sa tedy neodvážajme *ku* stanici a nedochádzajme *ku* vlaku.

Ani v takýchto prípadoch neklať predložky *k:* cestujem k Trenčínu, k Nitre, ku Krakovu atď.; smer cesty označujeme predložkou *na:* cestujem na Trenčín, na Nitru, na Krakov atp.

234. §. **O predložke „na".** V predchádzajúcom §-e je reč o tom, že zanedbávame túto predložku na škodu správnosti jazykovej.

Okrem toho predložka „na" často dopomáha nám ku jadrným jasným výrazom. Príklady:

I. Prišiel ako *na* zavolanie (m. ako keby bol zavolaný), tu som *na* žiadosť (m. keď som bol žiadaný), urobím to *na* rozkaz (m. keď mi bude rozkázané) atď. Výraz s predložkou *na* má smysel neobmedzený, preto sa opisuje trpným stavom; ak chceme obmedziť jeho smysel, opíšeme ho činným stavom: prišiel, ako keby ho *boli* zavolali, ako keby ho *bol* zavolal, ako keby *sme* ho *boli* zavolali, ako keby *ste* ho *boli* zavolali atp.

II. So slovesom *byť*, na otázku *na čo* je to? *na čo* to bolo alebo bude?, ako je už pripomenuté v predchádzajúcom §-e, dávame odpoveď jadrnými výrazy s predložkou *na:* to je nie na strpenie, to

je iba na trápenie, to je už na porazenie, je mu na skapanie; to je na predaj, to je na zjedenie, na vypitie, na odhodenie; na pochúťku, na preslinku atď. atď. I této výrazy sú neobmedzeného významu, jestli k nim nepridáme osobného zámena: tu *mi* je na skapanie; — tu *nám* je na skapanie atp. V ľudovej reči sú této predložkové výrazy bežnejšie než takéto slovesné: máme tu skapať, mám to predať; to je, aby sa zjedlo, vypilo, odhodilo atp. Predložkové výrazy, pokiaľ ide o neobmedzený význam, svojou prostotou na každý spôsob lepšie sa odporúčajú než slovesné; píš: ten človek je na nevystátie (m. toho človeka je nemožné vystáť).

III. Výrazy: *na spaní* mu hlavu sťali, stalo sa to *na svitaní, na mrkaní* atp. zbytočne sa opisujú: keď spal, mu hlavu sťali; stalo sa to, keď svitalo, keď mrkalo. Niekedy sa opis vôbec ťažko darí, čo svedčí za pôvodnosť výrazov predložkových. Tak na pr. ťažko je opísať výraz prostý: ten dom je *na svalení, na srútení.* Počuť: ten dom sa *ide* svaliť, srútiť.

IV. Zachovávať treba i takéto prosté výrazy: vybrala sa na maliny, na borievky, na repu, na trávu atď. miesto zbytočných opisov: vybrala sa maliny sbierať, borievky obíjať, repu kopať, trávu žať. Prostých výrazov predložkových neužívaj však tam, kde beží o výrazy pochopové, lebo v takýchto prípadoch vzniká dvojsmyselnosť. Príklady: vybral sa na kázeň, na prednášku. (Tu neviem, či sa vybral na kázeň kazateľ a či posluchač; či sa vybral na prednášku prednašač a či posluchač?) Vybral

sa na poľovačku. (Poľovník či azda honec?) Vybral sa na sobáš. (Mladý zať alebo divák?) atď. atď. Pre istotu a bezpečnosť je najlepšie vysloviť sa slovesom: Vybral sa kázať alebo kázeň počúvať, prednášať alebo prednášku počúvať. Vybral sa sobášiť sa dať, sobáš vidieť, sobáš vykonať. Lebo jasnosť a zreteľnosť osnovy nado všetko!

V. Dávaj prednosť prostým výrazom: stalo sa to na pravé poludnie, na pravú polnoc, stalo sa to na čas, pred opisovanými: stalo sa to, keď bolo pravé poludnie, keď bola pravá polnoc, keď bol čas. Výrazy: prijď na rano, na večer, na štvrtok, na piatok atp. svedčia o tom, že sú výrazy predložkové pôvodné. V týchto posledných nepočuješ totiž ešte opisu: prijď, keď bude rano, večer; prijď, keď bude štvrtok.

VI. Vravíme: na huncútstvo ho je dosť; práve tak tiež: na rozum, na šikovnosť, na hrúbku, na výšku, na veľkosť ho je dosť atp. Neopisuj: čo sa týče jeho rozumu, čo sa týče jeho hrúbky, je ho dosť; čo sa týče jej krásy, je ona pekná, ale čo sa týče roboty, slabá robotnica! Po proste: na krásu je ona, ale na robotu nie!

VII. Veľmi proste a jednako celkom jasne označujeme *„rozsah“* a *„obsah“*, zamlčujúc této slová: pole na päť jutár, záhrada na 300 siah, sud na dve okovy, kotol na 30 litrov atp. Neopisuj tedy: pole, ktoré má päť jutár (rozsahu), záhrada, ktorá má 300 siah (rozsahu), sud, do ktorého vojdú (do ktorého sa vmestia) dve okovy, kotol, do ktorého vojde (do ktorého sa vmestí) 30 litrov atp. Ani nenahradzuj prosté výrazy takýmito: pole päť jutár veľké,

majetok tridsať jutár veľký, sud dve okovy veľký, kotol 30 litrov veľký atp.

Poznámka. Kde ide o *šírku, výšku, hĺbku a váhu,* tam sa vyslovujeme takto: plot 30 metrov dlhý, záhrada 20 metrov široká, veža 50 metrov vysoká, zvon dvadsať centov ťažký atp. (Z týchto príkladov vznikly vytýkané: pole päť jutár veľké!) Starší ľudia majú ešte dosiaľ slovenskejšie výrazy, hovoriac v takýchto prípadoch: plot je 30 metrov z dĺže (novšie: z dĺžky), veža je 50 metrov z výše (novšie: z výšky), záhrada je 20 metrov z šíri (novšie: z šírky), zvon váži dvadsať centov (novšie: má dvadsať centov váhy). Ale sa tým starším spôsobom hovorenia pomaly odvykneme, lebo sa ním pri skloňovaní predmetu, ktorého šírku, výšku, alebo váhu udávame, usložňuje skladanie viet, t. j. novšie výrazy, ako „plot 30 metrov dlhý" uprosťujú a uhladzujú sloh. Poviem: „stál za plotom 30 metrov dlhým", inak by musel rieť: „stál za plotom, ktorý je 30 metrov z dĺže" atp. Kde ide o *váhu,* pri skloňovaní, obyčajne sa píše: „za zvonom dvadsaťcentovým", „od vola osemcentového" atp. To, čo je v tejto poznámke rozpovedané, dostalo sa preto pod záhlavie o predložke *na,* lebo vo spomínaných tu prípadoch stretávame sa i s takýmito výrazmi: plot *na* 30 metrov dlhý, záhrada *na* 20 metrov široká, veža *na* 50 metrov vysoká, zvon *na* 20 centov ťažký atď. V týchto prípadoch predložka má *len významu približnosti:* plot *asi* 30 metrov dlhý, zvon *asi* 20 centov ťažký atp.

235. §. V složení s *až (až na)* nemá miesta predložka *„na"* miesto pravej *okrem.* Nepíš tedy: všetci žiaci *až na jedného* dobre sa učili (= okrem jedného!), všetky veci *až na jednu* sa našly (= okrem jednej!), všetky školy *až na jednu* už zavreli (= okrem jednej!), udal všetkých *až na jedného* (= okrem jedného!). Nemá miesta predložka *na* ani v takýchto: zmokol *až na* kožu, dočrel *až na* dno, vyzliekol sa *až na* košeľu atď.; tu treba písať: zmokol až *do* kože, dočrel až *do* dna, vyzliekol sa až *do* košele. (Dôvody: zhorelo až *do* tla, vypil až *do* kvapky, súsek vyprázdnil až *do* zrna atp.; nikdy nepočuješ: zhorelo až na tlo, vypil až na kvapku, súsek vyprázdnil až na zrno atp.)

236. §. Predložkou **nad** stupňujeme význam prídavných mien (múdrejší *nad* všetkých, je múdry *nad* všetkých), viď § 189., III., 4.; § 191. ostatný odstavec. Táto predložka môže sa užívať tam, kde Cesi kladú prídavné meno: vrchní (maď. fő-, nem. Haupt-); práve tak, ako užívame: nadporučík, nadlesník atp. Formy s *nad-* vynikajú prostotou.

237. §. Predložka **od** nie je slovenskou v takýchto prípadoch: ľudia od úradu, od redakcie, od vydavateľstva, od banky Tatry, od Kníhtlačiarskeho spolku atď. Ľud vraví: páni zo stolice, zo súdu, z úradu, a sprídavnele (viď § 188.): stoliční, súdni, úradskí páni. Podľa týchto príkladov treba písať: ľudia z redakcie (alebo redakční) o tom vedia, ľudia z banky Tatry, z Kníhtlačiarskeho spolku o tom hovorili; ľudia, zamestnanci z vydavateľstva, funkcionári zo spolku o tom rozprávajú... I prisvojovací genitív je správny: ľudia, zamestnanci redakcie, funkcionári spolku, banky Tatry o tom rozprávali...

238. *O predložke* **okolo.** Táto predložka je pôvodne príslovkou miesta, a preto i u nej nachodíme úkazy, ktoré sa vytýkaly pri príslovkách miesta *hore, dolu* atď. (Viď § 225.) Kde je jej význam zrejmý už zo slovesa, tam je ona chybou. Poviem: obišiel som, obchádzal som dom (m. okolo domu), divé hrozno otáčalo, obvíjalo stĺpy besiedky (m. otáčalo sa, obvíjalo sa okolo besiedky) atď. Kde sloveso nemá významu *miestneho,* tam nemá miesta predložka *okolo.* Ľud miestami vraví ešte správne: robím po dome (m. okolo domu), v záhrade (m. okolo záhrady), v poli (m. okolo poľa), vo vinici

(m. okolo vinice); v zemiakoch, v ľane, v konopiach sú robotníčky (m. robia okolo zemiakov, ľanu, konopí) atď. Kde je nie reč o robote vôbec, ale o robote dľa odborov, tam ľud hovorí: máme robotu s vínom v pivnici, s hroznom vo vinici, s teľci pri kŕmení, s hydom na dvore atp.; zachovalý Slovák nepovie: robím *okolo* vína v pivnici, *okolo* hrozna vo vinici, *okolo* teliec pri kŕmení, *okolo* hydu na dvore. Ako sme riekli, predložka „okolo“ má miestny význam, ale v prenesenom smysle smie sa užívať všade, kde sa môžu domyslieť veci alebo pochopy, na ktoré sa „okolo“ poťahuje, na pr. smie sa vravieť a písať: ťažko mu bolo okolo srdca, tlačí ho čosi okolo srdca; chlapec má okolo 10 rokov, bolo okolo druhej, tretej hodiny (tedy viac alebo menej okolo toho počtu), mládenec: mal sa okolo Hanky, dieťa: okolo hračiek, kohút okolo sliepok atď. Poneváč *okolo* značí čo do miesta, *obtočenie,* z tej príčiny sa chybne vraví: často chodí okolo nášho domu (m. popri našom dome), z Ružomberka do Oravy ide cesta okolo zámku Likavy (m. popri zámku) atď.

239. §. Udeľujeme predložkou **po** tak, že sa počet len *raz* vysloví: po jednom krajciari, po dva krajciare dostali chlapci atp. Nepíš tedy: chlapci dostali po jednom a jednom krajciari, po dva a dva krajciare, po desať a desať krajciarov atp. Ešte horšie by bolo vynechávať predložku a zdvojovať počet; nijakým činom nepíš tedy: chlapci dostali jedon a jedon krajciar, dva a dva krajciare, desať a desať krajciarov atp. Na tomto základe budeš písať: po dvaja šli zo školy, po traja sa naháňali, po dvoch

ich chytal atp., a nie: dvaja a dvaja šli zo školy, traja a traja sa naháňali, dvoch a dvoch ich chytal atp.

Chybne sa kladie predložka *pre* miesto predložky *po* pri slovesách pohyb vyznamenávajúcich; píš: Rozbehol sa domov po krčah (m. pre krčah), poslali chlapca po mäso, po soľ (m. pre mäso, pre soľ), choď po vodu (m. pre vodu), šli po neho, aby sa vrátil (m. pre neho) atp.

240. §. O predložke **pod.** Chybne sa užíva predložky *pod* pri číslovkách. Nepíš: Nedám volov *pod* tristo zlatých, ale: nedám volov *od* tristo zlatých, totiž nižšie.

241. §. Predložky **s, so.** Viď, čo je o nich v §§-och 25., 29., 1., 2., 210., 4.

242. §. Predložka **z, zo.** Vravíme: sud *z* vína, krčah *z* vody, hrniec *z* polievky, šálka *z* kávy, nádoba *z* mlieka atď. V takýchto prípadoch nevznikne nedorozumenie, lebo nádoba nikdy nemôže byť zhotovená z tekutej látky, ktorá v nej uschovaná bola, preto zachovávaj této prosté výrazy a nepísavaj: sud, v ktorom bolo víno; krčah, v ktorom bola voda; hrniec, v ktorom sa varila alebo uschovala bola polievka atp.

243. §. Predložka **za.** Vraví sa: zasadnúť za stôl, zasadli stôl; nepíš tedy: sadli alebo zasadli *okolo* stola. Ak už nasilu chcem označiť, že ich bolo plno okolo stola, tak poviem: obsadli stôl! Zle je aj: Sadli alebo zasadli k stolu.

Stačí písať: za kráľa Štefana, za ministerstva

Andrássyho, za Árpádovskej doby atp., nepíš tedy: za času kráľa Štefana, za času ministerstva Andrássyho, za času Árpádovskej doby atp.

Obsah nádoby označujeme predložkou *za*. Nevrav a nepíš tedy: stojí tam kupa vody, krčah piva, fľaša vína; vypil som pohár vody, vína, šálku kávy, krčah piva atp. Ľud slovenský takto vraví: stojí v kúte za putňu vody, je na stole za krčah vína, za fľašku pálenky; vypil som za pohár vody, vína, za šálku kávy, navarila za hrniec polievky, vypolievala za kupu vody atp.

Poznámka. Temer zovšeobecnela už predložka *za* v takýchto výrazoch, ktoré vnikly z nemčiny: čo je to tam *za* ženu, čo je to *za* človeka, čo je to *za* bylinu? (Niektorí m. akk. kladú *nominatív:* čo je to tam *za* žena, čo je to *za* človek, čo je to *za* bylina. Už i na to zabúdajú, že v slovenčine vôbec sa nemôže viazať predložka s *nominatívom.*) Dopytujúc sa na *osoby*, v slovenčine sa takto pýtame v povyšších prípadoch: Kto a aká je to tam žena? Kto a aký je to človek? Nedopytujúc sa na osoby, takto: čo a aká je to bylina? Čo a aký dom je to tu? Čo a aká voda je v tom hrnčeku?

244. §. Spoločne sa poznamenáva o predložkách:

I. Hoc sa vyslovuje „*mesto* mňa“, píše sa predsa na rozdiel od „mesta“: m*ie*sto mňa.

II. Predložka *mimo* v slovenčine viaže sa s genitívom: mimo jednej ženy tam nikoho nebolo; „mimo našich oken teče voda skokem.“ — Predložka *proti* v spisovnej reči sa viaže s datívom, a nie s genitívom; na toto upozorňujeme východných Slovákov. Píšeme: proti mne, proti človeku atp., a nie: proti mňa, proti človeka atp.

III. Píšeme *prez* (voz prešiel prezeň) a nie *pres*. Ďalej *cez* i *čez*. Nepotrebné je písať: *s strany* toho, dostačí: strany toho, alebo *straniva* toho.

IV. Často spoja sa dve i tri predložky, aby určitejšie naznačovaly pomer hlavnej predložky k menu. Takéto predložky majú svoj vlastný samostatný význam, a preto sa píšu jedným slovom: poza, zpoza atď., viď o tom pod záhlavím „O slučovaní slov“ v §-e 338., I. 1. Složená predložka zpravidla viaže sa s tým pádom, s ktorým prvá čiastka složeniny, tedy *z*poza s gen., *na*prostred s akk. a lok., na pr.: *z*poza vrchu, *na*prostred lúku (na otázku „kam“), *na*prostred lúke (na otázku „kde“) atď. Nepíš tedy: naprostred izby stála atp.

V. Predložky zpravidla stávajú pred slovom, ktorého význam určujú: pred dom, po dom, na dom, s domu atď. Nepravé predložky „k vôli“ a „v oči“ smú však stáť nielen pred slovom, ale i po ňom: k vôli učiteľovi a učiteľovi k vôli; v oči učiteľovi a učiteľovi v oči atp.

VI. Predložky úzko súvisia so slovom, ktorého význam určujú, natoľko úzko, že prízvuk slova pošmykuje sa na predložku, nakoľko je ona jednoslabičná. Vyslovujeme totiž prèd-dom, pò-dom, nà-dom atp.; s prízvukom na predložke. Z toho vidieť, že predložka so slovom pokladá sa nielen za jedon význam, ale i za jedno slovo. Z tejto príčiny nemala by sa predložka nikdy vynechávať od slova, ktorého význam určuje, lebo jej vynechávaním neuprosťujeme výrazov, ale ich okaličujeme. Mali by sme tedy písavať: Chodím do kostola *v* utorok, *v* piatok a *v* sobotu atp., a nie: chodím do kostola *v* utorok, piatok a sobotu. Z úst ľudu iba takto počuješ: odišiel na dva na tri dni, na dva na tri týždne, na dva na tri roky; pobudol doma za päť za šesť dní, za päť

za šesť týždňov, za päť za šesť rokov; vráti sa o tri o štyri dni; predáva to po dva po tri krajciare atď. Z úst ľudu ide: *z* toho *zo* všetkého nič nebude = z toho všetkého; *s* tým *so* všetkým v hanbe zostaneš = *s* tým všetkým atď. atď. Živá mluva ešte i tu ponecháva predložku pri každom slove. Je tedy, dľa môjho náhľadu, slušné, *aby sme predložku zpravidla vypisovali.* Ako logicky zbytočná, predložka odpadá u tých slov (ako u hore uvedených), ktoré sú prívlastkom predložkového mena podstatného, tedy: na dome vysokom, maľovanom (m. na dome na vysokom, na maľovanom), na našom dome, z vášho domu (m. na našom na dome, z vášho z domu), z groší piatich nevyžiješ (m. z groší z piatich) atď. Môžem napísať aj: za dva-tri týždne, za päť-šesť rokov, po 2—3 krajciare, lebo týmto činom číslice prestávajú byť osobitými slovami, ale vyznievajúc v jedon len približne určený počet, staly sa jedným výrazom. Okrem toho pre hladkosť slohu smie sa azda vynechávať, kde sa poťahuje na hromadu po sebe nasledujúcich podstatných mien, na pr. poľovačka na srny, jelene, medvede, vlky, líšky atď. Ale podotýkam, že ľud i v takýchto prípadoch vyslovuje predložku pri každom slove osobite, tedy: poľovačka na srny, na jelene, na medvede atď. Vychodiac z toho poznania, že predložka so slovom má jedon význam, dokladám, že práve tak, ako nemáme poťahovať jednu predložku na niekoľko slov, nesmieme poťahovať viac predložiek na jedno slovo. Nepíš tedy: „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* i *pred* týmto“ (Hat. ml. 200). Treba bolo na-

písať „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* ním i *pred* ním.“ Ani takto nepíš: „vidím, že sú hlasy i *za* i *proti* mne“ (Kal. pov. III. 51). Treba bolo napísať: „vidím, že sú hlasy i *za mňa* i *proti mne*“.

VII. Predložka patrí k slovu, ktorého význam určuje; medzi ňu a slovo smie tedy prijsť iba priradený prívlastok určeného slova, t. j. povieš a napíšeš: za domom, za pekným domom, za naším pekným domom; od rokov, od dvoch rokov, od piatich rokov, od dlhých trápnych piatich rokov atp. Prívlastok smie mať pri sebe príslovky *prosté:* za naším pekne a pravidelne maľovaným domom atp. Ak je prívlastok pridlhý, alebo keď sa prívlastok neurčuje *prostou príslovkou*, neklaď ho medzi predložku a meno, ale za meno: stojí za domom, pekne a pravidelne maľovaným, bľachom pobitým, vysoko nad stromy vyčnievajúcim... polož knihu na miesto k tomu určené (nie: na k tomu určené miesto); šli oni v smere docela inom (m. v docela inom smere); hlasovali na neho pre peniaze, sľúbené na kostol, na opravu kostola (m. hlasovali na neho pre sľúbené na kostol, pre sľúbené na opravu kostola peniaze); s domom, vystaveným zvlášte pre obchod (m. s vystaveným zvlášte pre obchod domom) atď. Keď je prívlastkom číslovka (dva roky, tri roky) a ona má pri sebe priradený prívlastok (plné dva, celé tri roky), tento prívlastok sa dáva medzi predložku a meno: po celé dva roky, za plné tri roky, alebo: po dva celé roky, za tri plné roky. Jestli sa číslovka určuje príslovkou, ona sa kladie pred predložku: nie celkom za dva roky (zle: za nie

celkom dva roky), nie cele za tri roky (zle: za nie cele tri roky) atp. Jestli je predložkové podstatné meno doplnkom (predmetom), medzi predložkou a ním obstojí dobre príslovkové určenie: pil pálené s hodne paprikou, pije víno s málo vodou atp.

VIII. Predložky *bez, cez, od, nad, pod, pred* vo výslovnosti často znejú ako *bes, ces, ot, nat, pot, pret;* o ich pravopise viď v hláskoslovnom oddelení, §. 19. — Té isté predložky pred spoluhláskami ťažkovysloviteľnými priberajú *-o* (bez*o* mňa), a nie *-e* (bez*e* mňa); viď poznámku §-u 19.

O spojkách.

245. §. Spojky sú: *priraďovacie,* ktoré spojujú 1) vo vete členy jednakého poriadku (učiteľ *a* žiak; pilný *a* rozumný; pekne *a* krásne atp.), 2) v súvetí jednotlivé vety v celok (prijď ku stolu *a* naješ sa; prikry *a* daj na stôl, čo máš atp.), a *podraďovacie,* ktoré pripojujú podradenú vetu k hlavnej vete (usiluj sa, *aby* si sa vrátil, povedz, *kedy* prijdeš atp.).

246. §. *Priraďovacie* spojky sú, a to:

1) *Slučovacie:* a, i, aj, tiež, potom, i—i, aj—aj, jak—tak, tak—jak, nietak—ako, nielen—ale i (aj), nielen—lež i (aj), nieže by—ale, okrem toho—ešte i (aj), už—už, jednak—jednak, zčiastky—zčiastky, najprv—potom, ďalej, konečne (napokon), po prvé, po druhé, ani—ani, a to, totižto, to jest, čiže, alebo čo (sťa), ako a iné.

2) *Odporovacie:* ale, lež, avšak, jednako, naproti tomu, predsa, inak, medzitým, nie—ale, síce —ale, alebo—alebo (abo—abo), buď—buď, či—či,

síce—ináč, len, lenže, okrem, vyjmúc, mimo (pomimo) a i.

3. *Príčinné:* lebo (bo), preto, a preto, tedy (teda), tak, nasledovne, z tej príčiny, veď, však a i.

247. §. *O priraďovacích spojkách* sa poznamenáva:

1. Neužívaj spojok: „akožto“ (= ako), „pak“ (= potom), „ničmenej“ (= jednako). — Miesto „čili“ píš „čiže“, ale toto nemiešaj so spojkou „alebo“. Spojka *čiže* značí to, čo maď. *vagyis;* ňou sa viažu synonymické slová: grammatika čiže mluvnica. Naproti tomu spojka *„alebo“* značí to, čo maď. „vagy“: ja alebo môj brat. — Miesto spojky *prečo* (č. pročež) píš: a preto; nahneval si ma, prečo (= a preto) sa nechcem s tebou priateliť.

2. Pri dvojitých spojkách opakuj jedné a té isté: alebo—alebo, buď—buď, ani—ani, ni—ni, zčiastky —zčiastky, jednak—jednak atp. a nepleť ich spolu: alebo—buď, ni—ani atp.

3. Píš: po prvé, po druhé atď., a nie: za prvé, za druhé atď.

4. Spojkou *a* spojujeme slová a vety jednakej syntaktickej akosti: Pekný *a* poriadny človek je to. Pršalo *a* zima bolo. Táto spojka, pôvodne odporovacia, podržala však až podnes slabú moc odporovacej spojky: dieťa plače, *a* matka ani neuchne (= *ale* matka ani neuchne).

5. Spojka *i* (alebo *aj*) značí to, čo maď. *is*, nem. *auch*. Ňou slučujeme slová i vety, ktoré v spojitosti stoja naproti podmetu: ja som *i* pilný, *i* pracovitý, *i* spoľahlivý; pohybuj sa, tým ti *i* telo *i* duch občerstvie; môj sluha je *i* sluhom, *i* kuchárom, *i*

chyžnou; *i* bijú ťa, *i* plakať ti nedajú atď. Spojkou *i* (alebo *aj*) označujeme, že sa prísudok poťahuje nielen na podmet vety, ale i na niektorý iný zamlčaný vo vete podmet: *i* slepá kura najde zrno (nielen neslepá), *i* stará koza rada soľ líže (nielen mladá), *i* s kôrkou je spokojný (kto chleba nemá) atp. Netreba spojky *i* užívať tam, kde sa nedá nahradiť formou *aj,* lebo tam nezodpovedá duchu slovenčiny. Formy *i* a *aj* úplne sa kryjú svojím významom, preto môžeme nimi napomáhať ľubozvučnosť; viď § 341.

6. Spojku *ale* klať zpravidla na počiatok vety: práce bolo veľa, *ale* sme ju zmohli (nie: zmohli sme ju *ale!); ale* sme v núdzi, *ale* sa nebojme (nie: nebojme sa *ale); ale* sa mu hneď tam nepáčilo (m. hneď sa mu tam *ale* nepáčilo) atď. Len citoslovcia smú predchádzať spojku *ale:* Ach, ale je sparno; hm, ale či mám odísť?; jaj, ale si mi sľúbil, že...; nuž, ale on nechodil atď. Popri: „ale veďže prijdi" počuješ: „veď ale že prijdi"; táto posledná veta má iný význam, ktorý sa písmom správne takto dá naznačiť: veď (= áno), ale že prijdi... I tu je tedy *ale* na počiatku vety.

7. Spojku *tiež* nie vždy znesie slovenčina na počiatku vety, nepíš: *tiež* ja som prišiel, *tiež* on sa nám pripojil atp. V takomto prípade stáva *i* alebo *aj: i* ja som prišiel, *aj* on sa nám pripojil. Dobre je však: ja som *tiež* prišiel, on sa nám *tiež* pripojil.

8. *„Sťa", „abo"* sú málo známe.

9. Spojka *„alebo"* značí to, čo maď. *vagy,* nem. *oder* (alebo—alebo = vagy—vagy, entweder—oder); naproti tomu spojka *„lebo"* značí to, čo maď. *mert,* nem. *weil.* Hľaď ich teda rozoznávať.

10. Dvojčlenné spojky píšu sa jedným slovom; viď § 338., I., 2.

248. §. *Podraďovacie* spojky sú:

1. *Miestné:* kde (kam), kade, odkade, odkiaľ, pokiaľ, kdekoľvek (kamkoľvek), kadekoľvek, odkiaľkoľvek, pokiaľkoľvek a iné.

2. *Časové:* keď, kedy, odkiaľ, dokiaľ, zakiaľ, kým, čo, ak (jak), ako, akonáhle, prv než, skôr ako, ledva, sotva, složené s -koľvek: kedykoľvek, odkedykoľvek atď.

3. *Spôsobové:* tak že, taký že, toľký že, tak veľa že; tak až, taký až, toľký až, tak veľa až; v podmieňovacom spôsobe posledný člen s *by:* tak že by, taký že by atď., alebo: tak až by, taký až by atď.; ako tak, tak ako, práve ako; za komparatívom: *než;* v podmieňovacom spôsobe s *by:* ako by, tak by atď.; čím tým; dľa (podľa) toho ako, koľko toľko, nakoľko natoľko a i.

4. *Príčinné:* preto že, zato že, preto aby, nato aby, že by; hoc, čo aj predsa, ačkoľvek, keďby aj; jestli, jestliže, ak, keby, akby, -li a iné.

249. §. *O podraďovacích spojkách* treba poznamenať:

1. Spojky „odkúď“ (= odkiaľ), „pokúď“ (= pokiaľ) nie sú známe v strednej slovenčine. Ani spojka *-li,* v spisovnej reči veľmi bežná, nenie známa Slovákovi. Miesto budeš-*li,* ideš-*li,* povie sa: *ak* budeš, *ak* ideš atp. V opytovacej vete povie sa miesto „dáš-*li* mi?“ „bol-*li* si?“ atď. takto: *Či* mi dáš? *Či* si bol? Nesmú sa použiť obidva spôsoby

opytovania na vyrazenie jednej otázky. Nesprávne je: *Či* len jedna a *či* viac rodín panovalo-*li* v zámku Hričove? Po slovensky sa povie: *nato* prišiel, aby ho vymenovali (a nie: *k tomu* prišiel, aby . . .). V strednej slovenčine je bežné „skôr ako“ miesto „prvej než“. Na otázku *prečo,* odpovedaj spojkou *preto;* na otázku *načo,* odpovedaj spojkou *nato.*

2. Složeniny s *-koľvek* sú trvalé, nepíš tedy: dokiaľ len koľvek nepríde (ale: dokiaľkoľvek len nepríde), viď §§-y 202., 226.

3. O tom, kedy sa slučuje *by* so spojkou, viď § 338., I., 2.

4. Čo je rečené o príslovke *kde* a *kam* v poslednom odstavci 226. §-u, to platí aj o spojke *kde* a *kam.*

5. Dvojčlenné spojky (nakoľko atp.) píšu sa dovedna; viď § 338., I., 2.

O citoslovciach.

250. §. Citoslovcia: ah, eh, ahà, ehè, ihà, oh, ohò- uh, uhù, è, ej, íj, ó, ha, hahaha, hej, hm, chichichi, jaj, fuj, jajda atď. vkladajú sa do viet bez všetkej väzby. Ak stoja na počiatku vety, kladie sa čiarka po nich: Ah, zle je to so mnou! Ej, veď sme svoji! Ak stoja po dvojbode, kladieme po nich výkrikník: a zavolal ešte: iha! Zvrtol sa a bolestne vydal zo seba: uhù! Znakom ` označené hlásky vyslovujú sa zvláštnym krátkym prízvukom. Pravé citoslovcia, aké sú vyšné, nemajú nijakej etymologie; sú to zvuky, aké vydávame pri istých pohnutiach mysli. Píš ich tak, ako sú hore uvedené. Ja som

ich uviedol, hľadiac na ne s toho stanoviska, že sú užšie formy (a*h*, e*h* atď.) v súvise s plnšími formami (a*ha*, e*he* atď.).

B) O jednotlivých pádoch skloňovacích.

O nominatíve.

251. §. 1. Nominatívom *uvodzujeme* vlastné mená: Krajina, v ktorej žijeme, menuje sa: Uhorsko. Jej manžel sa volá: Ďuro atp. Keď *neuvodzujeme*, kladieme taký pád, aký žiada sloveso, na pr.: Krajina, v ktorej žijeme, menuje sa (nazýva sa) Uhorsk*om*. Jej manžela volajú Ďur*om* atp. Pri slovese *byť* (aké ti je meno, aké ti bolo meno, aké mu bude meno?) vždy sa kladie nominatív, bez ohľadu na to, či uvodzujeme a či nie, na pr.: Bolo mu meno: Mikuláš. Mestu je meno: Bystrica. Alebo: Bolo mu meno Mikuláš. Mestu je meno Bystrica.

2. Pri *slovesách pohybu a stavu (ísť, chodiť, bežať, sedieť, ležať, stáť, visieť* atp.) stáva doplnok podmetu v nominatíve: chlapec ide, beží zadychčaný; opilec chodí omračený, dieťa sedí zaslzené, leží rozospaný, stojí rozžialený, lampa visí zapálená atď.

Poznámka. Dávaj prednosť tejto väzbe pred príslovkovitou vetou, nepíš tedy: chlapec ide, beží zadychčane, opilec chodí omračene, dieťa sedí zaslzene, leží rozospane, stojí rozžialene, lampa visí zapálene atp.

3. Pri slovese *„byť“* (pri „sponovom“ *„byť“)* stáva menový doplnok podmetu obyčajne v nominatíve: strom je *vysoký*, záhrada je *široká*, mesto je *veľké;* to je *naša kniha*, to je *môj chlieb;* holub

je *vták*, srna je *zviera*; Bystrica je *mesto*, jedon syn je *učiteľ*, druhý *notár*, tretí *advokát*; jedon brat je *kováč*, druhý *kolár*, tretí *čižmár* atď. I poriadkové číslovky stávajú vtedy v nominatíve: môj chlapec je *prvý* v škole, tvoj *druhý*, *tretí* atp. Nepíš tedy: strom je *vysokým*, záhrada je *širokou*; to je *našou knihou*, holub je *vtákom* atď. Srov. § 279.

O vokatíve.

252. §. Vokatív sa vkladá medzi slová vety bez všetkého sväzu s nimi, práve tak ako citoslovcia. Ak stojí prostred vety, oddeľuje sa čiarkami od súsedných slov vety: Vyslyš, Hospodine, modlitbu našu! Ak stojí na konci vety, od súsedného slova oddeľuje sa čiarkou, a po ňom sa kladie výkrikník: Vyslyš modlitbu našu, Hospodine! Ak stojí na počiatku vety, oddeľuje sa čiarkou od nasledujúceho slova vety: Hospodine, vyslyš modlitbu našu! Sú, ktorí v takto postavenej vete výkrikník kladú po vokatíve. Vtedy treba veľkou literou počínať slovo po ňom nasledujúce: Hospodine! Vyslyš modlitbu našu!

Stredná slovenčina s výnimkou málo slov (Bože, človeče, otče, chlapče, bratu, synku, pane, Hospodine a i.) vôbec zanedbáva vokatív, a preto i v spisovnej reči smieme namiesto neho klásť nominatív všade tam, kde je vokatív nie bežný; viď 39. §. Smieme písať: Drahý priateľ! Drahá matka! (Miesto vokatívov: Drahý priateľu! Drahá matko!).

O akkuzatíve.

253. §. Všetky *priechodné slovesá* žiadajú predmet do akkuzatívu: chlap skosil lúku, mlatec vymlátil obilie, robotník spravil robotu atď. Samo sebou sa rozumie, že i slovesá, ktoré staly sa priechodnými z nepriechodných pribraním predpony: on preležal noc, on v hore prestál víchricu, on vyhral výhru atď. Zpravidla v akkuzatíve stáva i doplnok predmetu: našiel svojho brata mŕtveho, videl líšku odretú, videl vojaka raneného atp. Zle by bolo: našiel svojho brata mŕtvym, videl líšku odretou, videl vojaka raneným atď. Ale máme i také priechodné slovesá, ktoré nie do akkuzatívu žiadajú doplnok svojho predmetu, také sú na pr. nazývať, menovať koho *čím:* nazvali ho múdrym, menovali sme ho nespratným atp. O nich na svojom mieste.

Poznámka 1. Často doplňujeme sloveso podstatným menom rovnokmeňovým *na zdôraznenie významu slovesného,* na pr. sľub sľúbil, taký súd usúdil, takú reč preriekol, veľkú obeť obetoval, ledvaže krok kročil atp.

Poznámka 2. Z niektorých doplnkov a slovies, obrazným spôsobom stále užívaných, vytvorily sa nerozlučné jednotné výrazy či frázy, tak na pr.: oči zavrieť (= umrieť), život skončiť, položiť (= umrieť), dušu pustiť (= umrieť), päty ukázať, chrbet obrátiť (= ujsť), biedu a núdzu trieť (= biediť) atp.

Poznámka 3. V zápornej vete priechodné slovesá žiadajú svoj doplnok do genitívu; viď o tom §. 264.

Poznámka 4. Smysel sa ani nepremení, a miesto výšuvedených väzieb smieme užiť väzieb trpného stavu alebo väzieb so zvratným *sa,* takto: Kosec lúku skosil: lúka je od kosca (alebo koscom) skosená; lúka sa od kosca (alebo koscom) skosila. V slovenčine sú obľúbené väzby činného stavu, tedy: kosec lúku skosil.

Poznámka 5. Slovesa *hrať sa, hrať* nesprávne sa užíva za priechodné. Nepíš: hrať karty (m. hrať sa v karty), hrať kolky (m. hrať sa v kolky i na kolky), hrať husle (m. hrať na husliach), hrať klavír (m. hrať na klavíri). I sloveso *pokračovať* chybne sa viaže s akkuzatívom. Píš: pokračoval *v svojej práci* (a nie: *svoju prácu!*)

254. §. Do akkuzatívu žiadajú predmet nasledujúce slovesá: *bolieť, mrzieť, oziabať, stáť, svrbieť, štípať.* Príklady: bolí *ma* ruka, bolí *ma* hlava, mrzí *nás* tá vec, oziaba *ho* v ruky, stojí *ma* to veľa roboty, svrbí *ma* dlaň, štípe *ma* atp. Sloveso *stáť* len vtedy žiada akkuzatív, keď označuje *hodnotu,* to, čo cudzie „koštovať". — I prídavné meno *dlžný, -é, -á* (dlžen, -o, -a) žiada svoj doplnok do akkuzatívu: dlžen som mu piatku, stovku atp.

255. §. Akkuzatívom určúvame:

1) *miesto* na otázku *kde, kam,* na pr.: *kraj* cesty zastali, *prostred* lúky studňa stojí. Miesto týchto čistých akkuzatívov vtierajú sa právoplatne predložky *nakraj, naprostred,* tak že teraz zväčša počujeme a píšeme: nakraj ceste zastali, naprostred lúke studňa stojí, naprostred lúku šli atp. Čo sa týče väzby takýchto složených predložiek, viď. §. 244., IV.

2) *čas* na otázku *kedy,* na pr.: prišiel tretí deň po Novom roku, vrátil sa druhý deň po Jáne, celú noc nespal, celý deň postenáva atď. Miesto týchto čistých akkuzatívov vkrádajú sa zhusta predložkové akkuzatívy. Počúvame a písavame: *v* tretí deň po Novom roku prišiel, *v* druhý deň po Jáne sa vrátil, *po* celú noc nespal, *po* celý deň postenáva atď. (Nesprávne sa vraví a píše: *cez* celú noc, *cez* celý deň atp.)

3) *mieru* u prídavných dlhý, hlboký, široký, vysoký, na pr.: plot 20 metrov dlhý, studňa 3 metre hlboká, hrádza 5 metrov široká, hrob meter vysoký atď.; viď: § 234., VII., Pozn.

256. §. V prekvapení vyvolávame akkuzatívom: kýho diabla, kýho čerta, kýho beťaha, ký hrom, ký zázrak (zamlčuje sa: „tu vidím“) atď.

O genitíve.

257. §. Genitívom odpovedúvame na otázku: *Čo je koho? Čo je čoho?* Menovite

a) pri *prisvojovaní:* dom môjho otca, kostol katolíckej cirkvi, stanica štátnych železníc, kôra stromu, površie lodi, stola, domu atď. To je *prisvojovací genitív.*

b) pri *vysvetľovaní:* čas príchodu, odchodu; deň radosti, žiaľu; sviatok Panny Márie; mesiace zimy; farba smútku; znak času atď. To je *vysvetľovací genitív.*

Poznámka. Takéto genitívy slovenčina rada pretvoruje v prídavné mená: dom môjho otcov, kostol katolícko-cirkevný; čas príchodový, deň radostný atp.; o tom v §-e 186.

258. §. Genitívom doplňujú svoju činnosť slovesnú podstatné mená slovesné: stvorenie sveta (stvoriť svet), vystavenie domu (vystaviť dom), srúcanie veže (srúcať vežu), ušitie košele (ušiť košeľu) atď. Aj iné utvorené od slovies podstatné mená doplňujú svoju činnosť slovesnú genitívom: stvoriteľ sveta (stvoriť svet), stavateľ domu (stavať dom), vykladateľ katechizmu (vykladať katechizmus), zametač ulíc (zametať ulice) atď. V týchto vetách

je doplnok slovesnej činnosti pravda prívlastkom príslušného podstatného mena.

259. §. Genitívom odpovedávame na otázku: *Čo je akého* (zovňajšku, rázu atď.) *Čo je akej* (zovnútornosti, povahy atď.)? Príklady: kôň pekného vzrastu, vôl veľkých rohov, pes prenikavého hlasu, vlk dlhého chvosta, krava sivej srsti, dievka peknej tvári atď. — To je *genitív akosti.*

260. §. Genitívom odpovedávame na otázku: *Koľko je čoho?* Príklady: cent soli, kilo papriky, hektoliter vína, vedro vody, hodne mlieka, veľa mlieka, dosť vína, moc dažďa, päť korún; šesť, sto, tisíc korún; million hviezd, kvapka vody, smidka chleba, rezeň slaniny, kopa sena, hŕba peňazí atď. To je *genitív koľkosti.*

Poznámka 1. S genitívom sa viažu číslovky základné, počnúc od 5 dohora a rozčlenúvacie počnúc od *dvoje* dohora. Srovn. §. 205.

261. §. Na otázku *kedy* určujeme genitívom čas: desiateho, pätnásteho januára; tohoto roku, predošlého dňa, budúceho týždňa, dňa 11. septembra atď. Vrav a píš: tejto noci (m. *v* tejto noci), predošlého roku (m. v predošlom roku), desiateho januára (m. v desiatom januári) atp. To je *genitív časový.*

262. §. Ak sa činnosť slovesa nepoťahuje priamo na doplnkové slovo, ale len *neurčite* na význam jeho, kladieme doplnok do genitívu, na pr. daj mi *vody, masla, chleba, vína, piva;* dones mi *mlieka, variva, polievky* atp., t. j. neurčujeme: ktorú alebo akú polievku; ktoré alebo aké maslo, víno, pivo,

mlieko, varivo; ktorý alebo aký chlieb. *Určite* by sme povedali: daj mi *vodu, polievku* (označenú alebo opísanú prvej), daj mi *maslo, víno, pivo, mlieko, varivo* (označené alebo opísané prvej), daj mi *chlieb* (označený alebo opísaný prvej). Rozprávame *neurčite:* daj mi noža, pera, tužky; daj mi čižiem, šiat; daj mi nebožieca, hrablí, čakana, motyky atď., t. j. akéhokoľvek noža, pera, nebožieca, čakana, alebo akejkoľvek tužky, motyky, akýchkoľvek čižiem, šiat, hrablí atď. Naproti tomu *určite:* daj mi nôž, čakan, nebožiec (označený alebo opísaný prvej); daj mi tužku, motyku (označenú alebo opísanú prvej); daj mi čižmy, šaty, hrable (označené alebo opísané prvej) atp.

To je *genitív neurčitosti.*

Niektoré slovesá vždy sa viažu neurčite, t. j. s genitívom. Také sú zpravidla složené s predponou *na:* napiť sa vína, najesť sa chleba, naposlúchať sa kriku, navyžívať sa ľudí, natriasť slivák, naoberať jabĺk, naobíjať orechov, napáliť pálenky atď. Chyba je tedy vravieť a písať: naposlúchal sa krik, napálil pálenku atp.

263. §. Ak má bezpodmetná veta doplnok, dávaj ho do genitívu: jest času, bolo dažďa, zostalo peňazí, narástlo mládze, nasbieralo sa dreva, uvarilo sa jedla atď. Práve tak je v zapieracej vete bezpodmetnej: niet času, nebolo dažďa, nezostalo peňazí, nenarástlo mládze atď.

Poznámka 1. Tu pripomíname, že *niet* (stiahnuté z *nejest)* vždy sa viaže s genitívom, tedy: *niet* rozumu, *niet* detí, *niet* pokrmu atď. Naproti tomu *nenie* (vo výslovnosti západno-slo-

venskej *není* i *není*), stiahnuté z *nie je*, viaže sa s nominatívom: chlapec *nenie* (= nie je) doma atp. Velikej chyby sa dopúšťa, kto vraví a píše: chlapec *je neni* (je nenie) doma, žiak *je neni* (je nenie) v škole atp. 3. osoba jednotná slovesa „byť", tedy *je*, je už v častici *není* obsažená, a nemá smyslu, aby sme ju ešte raz k nej priberali.

Poznámka 2. Čo bezpodmetnými vetami vyslovujeme, to môžeme vysloviť i vetami podmetnými, na pr.: niet ho doma a nie je doma, bolo ho na fígle a bol on na fígle atp. Ale jestli ide o slová významu deliteľného, tu máva iný smysel veta bezpodmetná a iný veta podmetná. Vety bezpodmetné následkom doplnkového genitívu označujú čiastku významového celku: bolo dažďa (trochu), zostalo peňazí (trochu), narástlo mládze (trochu), uvarilo sa jedla (trochu) atp. Naproti tomu vety podmetné: bol dážď (= dážď vôbec), zostaly peniaze (= peniaze vôbec), narástla mládza (= mládza vôbec), uvarilo sa jedlo (= jedlo vôbec) atp.

264. §. Ako sme videli v §-e 253., priechodné slovesá žiadajú svoj predmet do akkuzatívu. Ale náhle sa stanú *zápornými*, žiadajú svoj predmet do genitívu. Vravíme a píšeme *kladne:* chlap skosil lúku, mlatec vymlátil obilie, — ale *záporne:* chlap lúky neskosil, mlatec obilia nevymlátil atp. Píš tedy: nestroví groša, krajciara; je dobrák, muchy nezabije; nedaj mu dohánu, cigary; nežiadaj cudzieho; nepísal mi listu od roka atď. I vtedy sa dáva predmet do genitívu, keď je kladné sloveso závislé na zápornom slovese, t. j. napíšeš: *nemohol* skosiť lúky, *nevládal* muchy zabiť, mlatec *nevedel* vymlátiť obilia, groša *nemôže* zarobiť, *nechce* dlhu svojho zaplatiť atp. Ale jestli zápor vety nepoťahuje sa na sloveso, predmet kladného slovesa, samo sebou sa rozumie, ostáva v akkuzatíve, na pr.: *nie ochotne* kosí tú lúku, *nevesele* spieva svoju pesničku, *nerád* zaplatí dlh svoj atď. Zápor týka sa tu len doplnku a nie samého slovesa.

Ak nasleduje po zápornej vete pripúšťacie *iba, len* alebo odporovacie *ale,* samo sebou rozumie sa, nasledujúca veta prestane byť zápornou, píš tedy: v záhrade som nevidel stromov, iba jedon (totiž: iba jedon som videl!); na pohrabe nebolo ženských, len dve (totiž: len dve boly!); nepriahaj dnes volov, ale kone (totiž: kone priahaj!) atp.

265. §. *S genitívom sa viažu:*

1. Slovesá složené s predponou *do-,* ktoré sa domáhajú istého *cieľa;* také sú na pr. domáhať sa, dočkať sa cieľa, dôjsť, dochádzať cieľa, dosiahol cieľa, dotackal sa plota, dočiahol dna, dovedel sa noviny, zlého chýru, dovolal sa otca, dovtípil sa toho, dožil sa radosti atp. Složeniny s *do-,* nemajúce takého cieľového významu, neviažu sa s genitívom; tedy: dopísal stranu, dokázal kázeň.

2. Slovesá s významom *dotyku:* dotkol sa stola, držal sa stola, chopil sa stola, chytil sa stola atď.

3. Slovesá s významom *bázne, ostychu, stránenia a zriekania sa:* bojí, desí, hrozí, ľaká, strachuje sa otca, ostýcha, hanbí sa ma, stráni sa ľudí, varuj sa zlého človeka, chráň sa hriechu, háj sa škody, štíti sa výdavkov, zriekol sa úradu, odriekol sa páleného, striasol sa ženy, sprostil sa dlhov, zbavil sa povinnosti atď.

4. Slovesá zvratné s významom *pýtania sa:* opýtal sa chlapca, vypytoval sa ženy na domácnosť, pýtal sa otca atď.

Poznámka 1. S genitívom sa viažu v literárnej reči i slovesá: zmocniť sa, ujať sa, vystríhať sa, všímať si, vážiť si, šetriť si, dbať, nechať, ufať sa, ľutovať, žiadať čoho. Nakoľko sú známé

i v reči ľudu, tu sa inakšie viažu, menovite: vážiť si ženu, dbať o ženu, nechať ženu ženou, ufať sa čomu, ľutovať čo, žiadať čo.

Poznámka 2. Spomenuté v 1.—4. odstavci slovesá majú zväčša aj iné väzby. Dávaj prednosť väzbám s čistým pádom pred väzbami s predložkovými pády, t. j. píš: došiel cieľa (m. *k* cieľu), chráň sa zlodeja (m. *od* zlodeja), dotackal sa plota (m. dotackal sa *k* plotu), varuj sa zlého (m. *od* zlého) atp.

266. §. S genitívom sa viažu této prídavné mená: blízky, hoden, pamätlivý, plný, potrebný, sýty, žiadostivý; v spisovnej reči ešte i této: chtivý, milovný, povedomý, účastný, zbavený.

O datíve.

267. §. Datívom odpovedávame na otázku: *Komu, čomu?*

Kedykoľvek sa vyskytne táto otázka pri činnosti *priechodných slovies,* ony sa vždy doplňujú popri akkuzatíve i datívom, na pr.: priviedli sluhu — pánovi, skosil lúku — gazdovi, napísal list — synovi, ostrihali vlasy — vojakovi, pribil podkovu — koňovi, dal pokoj — ženbe, obrátil chrbát — škole, urobili koniec — hádke, ustanovili deň — schôdzke atď.

I nepriechodné slovesá doplňujú sa i datívom, keď sa vyskytuje pri ich činnosti otázka: *Komu, čomu?* Príklady: chce sa *mi* chleba, nechce sa *mu* spať, snívalo sa *psovi* o muche, lení sa *chlapcovi* vstávať, žiada sa *rozpálenému* piť, svitlo *mu* v hlave.

Máme slovesá, ktoré, zachovávajúc svoj prvotný význam, viažu sa nielen s datívom na otázku „komu", „čomu", ale aj s inými pády na otázky iné, áno aj s pády predložkovými. Vravíme na pr.: tešiť sa

čomu, ale i tešiť sa *z čoho;* smial sa *tomu,* ale i smial sa *z toho* atď. Podávame nasledujúce pokynutia:

1. *Len s datívom* viaž slovesá: *ufať sa* čomu (nie: na čo), *čudovať, diviť sa* čomu (nie: na čom), *zvykať, privykať, navykať* čomu (nie: na čo), *odvykať* čomu (nie: od čoho), *prekážať* komu v čom (nie: koho v čom), *svedčať, slušať, patriť sa,* to sa *mu* svedčí, sluší, patrí, tak sa *mu* svedčí, sluší, patrí atp. (nie: to sa na neho svedčí, sluší, patrí, tak sa na neho svedčí, sluší, patrí), *rovnať sa* komu (nie: s kým), *podobať sa* komu (nie: na koho). — V spisovnej reči slovesá: *učiť sa, rozumieť* a odvedené z nich: *naučiť sa, porozumieť* viažu sa výlučne s datívom. Píšeme: učil sa remeslu, rozumie svojmu remeslu atď.; ale ľud viaže té slovesá s akkuzatívom, hovoriac takto: učí sa remeslo, rozumie svoje remeslo. V spisovnej reči *odolať* viažeme s datívom, v pospolitej reči často i s akkuzatívom. Popri *odolať komu* počuť totiž i *odolať koho.* S čistým datívom viaž slovesá, ktorými *rozpovedujeme čo komu;* píš: *mne* povedal (m. ko mne), *jemu* sa prihováral (m. k nemu), *matke* to riekol (m. k matke), *ľuďom* rozprával (m. k ľuďom) atď.

Slovesá *pripojiť sa, priblížiť sa* viažu sa i s čistým datívom i s predložkovým s *k:* pripojil sa *nám* alebo *k nám,* približuje sa *nám* alebo *k nám* atp.

Určujeme-li smer príslovkami *rovno, priamo, prosto,* smieme užiť čistého datívu; tak sa deje dosiaľ v živej reči pri slovesách pohybu: šiel rovno — záhrade, ponáhľal sa rovno — stĺpu, namieril rovno — Žiline, bežal rovno — Váhu atď. V spisovnej

reči sa vytratil ten smerový datív čistý; vyslovujeme sa predložkovým pádom: šiel rovno *k* Žiline, čo je nie dobre po slovensky: je lepšie: šiel rovno *na* Zilinu; viď posledný odstavec 233. §-u.

Poznámka 1. Píš: čo *komu* do toho (nie: čo *koho* do toho), čo *mi* je do toho, po tom (nie: čo *ma* je do toho, čo *ma* je po tom), čo *nám* je po vašom smútku (nie: čo *nás* je po vašom smútku) atp., lebo sa *byť* viaže s datívom a nie s akkuzatívom. Sloveso *byť* s datívom: je *tomu* dávno, je *tomu* 10 rokov, je *mu* meno Duro, sobáš *im* je, pohrab *mu* je, je *mi* veselo, ťažko, milo; ako *ti* je, čo *ti* je? Podľa toho tedy: čo *mi* je po tebe, čo *nám* je do klebiet, čo *tebe* do mňa atp.

Poznámka 2. Sloveso *žehnať, požehnať* v češtine viaže sa s datívom, ktorá väzba dostala sa i do spisovnej reči slovenskej. V živej reči máme väzbu s akkuzatívom; požehnal syna, žehná svoju rodinu atp. Ako druhý doplnok pravda obstojí datív na otázku: Komu, čomu? Príklad: Požehnal *si* syna, žehná *si* rodinu, požehnal *nám* Pánhoh dažďa atp.

2. Slovesá *radovať sa, tešiť sa, smiať sa* viažu sa i s datívom i s predložkovým genitívom. Rovnako sú oprávnené väzby: raduje sa, teší sa, smeje sa *svojmu šťastiu* — a raduje sa, teší sa, smeje sa *zo svojho šťastia*. „Rád“ sa viaže len s datívom: rád som svojej paličke atp.

3. Sloveso *brániť* s datívom značí iné a s akkuzatívom zas iné. S datívom: bráni (= zakazuje, nepovoľuje) svojim deťom chodiť na ľad; bráňa pásť valachom po poli. S akkuzatívom: bráni (= chráni) ovcu od vlkov, bráni (= chráni) cestu od povodne. To isté sloveso so zvratným *sa* tiež mení význam svojou dvojakou väzbou. S datívom: rukami, nohami sa *mu* bránil (= vzpieral sa), bránil sa poplatku (= vzpieral sa). S genitívom: bránil sa (= chránil sa ma) do poslednej kvapky krvi, bránil sa

(= chránil sa) všemožne vlkov. V tomto poslednom prípade je už bežný pád predložkový s *od.*

268. §. Na otázku *komu, čomu* s čistým datívom viažeme této *prídavné mená: protivný, odporný, rád, rovný, vďačný, verný, vlastný, známy, zvyklý:* protivný *mi* je, odporný *nám* je, podobný *matke,* rád je *svojej paličke,* je rovný *ostatným žiakom,* vďačný *svojim rodičom,* verný *priateľovi, zvieratám* vlastné zvuky; známy vrstovníkom, zvyklý porážkam atď.

S datívom predložkovým s *k* viažeme: *pohodlný* k čítaniu, *príhodný* k streľbe, *prívetivý* k ľudu, *schopný* ku všetkému (i s genitívom čistým: schopný všetkého), *štedrý* ku svojim sluhom, *súci* i *spôsobný* ku všetkému.

Niektoré prídavné sa viažu s čistým datívom i s predložkovým akkuzatívom s *pre: milý* rodine žiak a *milý* pre rodinu žiak, *nebezpečný* svojmu kraju človek a *nebezpečný* pre svoj kraj človek, *osožný* (i *užitočný, prospešný*) cirkvi člen a *osožný* (i *užitočný* a *prospešný)* pre cirkev člen, *priaznivý* nám všetkým chýr a *priaznivý* pre nás všetkých, *príjemný* ľuďom i pre ľudí, *škodlivé* robotníkom ustanovenie a *škodlivé* pre robotníkov ustanovenie, *vzácny* nám hosť a *vzácny* pre nás hosť.

269. §. Máme v slovenčine zvláštneho spôsobu *prisvojovací datív.* Vravíme a píšeme: predali *nám* dom (= dom, ktorý bol náš), sťali *nám* horu (= horu, ktorá bola naša), ztratil sa *mi* voz (= voz, ktorý bol môj), zhorela *mu* slama (= slama, ktorá bola jeho), vypili *ti* mlieko (= mlieko, ktoré bolo

tvoje), skosil *mi* lúku (= lúku, ktorá bola moja), umrelo *matke* dieťa (= dieťa, ktoré bolo matkino), predali *súsedovi* dom (= dom, ktorý bol súsedov) atď. Podobne: vyprášili *chlapcovi* chrbet (= chlapcov chrbet), podšil *vojakovi* čižmy (= vojakove čižmy), ukradol *žobrákovi* kapsu (= žobrákovu kapsu), podpísal *otcovi* meno (= otcovo meno), napásol *kňazovi* statok (= kňazov statok) atď. Podobne: zhynula *nám* ovca (= naša ovca), zlomila *mu* krava nohu (= jeho krava), neviem *mu* mena (= jeho mena) atď. atď. Hoc takýmito prisvojovacími datívy často vzniká dvojsmyselnosť (predali *nám* dom, sťali *nám* horu atp. môžem i takto rozumieť: cudzí dom a cudziu horu *v náš prospech!*), predsa si ich vážime i v spisovnom jazyku. Pravda, treba sa starať o zreteľnosť osnovy!

Poznámka 1. Že tu ide skutočne o prisvojovanie, vidieť zreteľne pri takýchto príkladoch: odletel *mi* vták (= vták, ktorý bol môj) a odletel *odo mňa* vták, utiekol *mi* kôň (= kôň, ktorý bol môj) a utiekol *odo mňa* kôň atp.

Poznámka 2. Keď užiješ prisvojovacieho datívu, nemajú miesta prisvojovacie zámená, nepíš teda: *moje* oči sú *mi* slabé, kde *nám* je *naša* mať? Stačí úplne: oči sú *mi* slabé, kde *nám* je mať? Srovn. predposledný odstavec 195. §-u.

Opísanému vyššie datívu prisvojovaciemu sa podobá *datív dôvernosti.* V dôvernej mluve vravievame: Ah, kdeže si *mi* bol? (= Ah, kdeže si bol, mnou rečené), nuž, kdeže som *ti* bol... (= nuž, kdeže som bol, tebe rečené...), ah, veď *vám* je ten človek zlodej (= ah, veď je ten človek zlodej, vám rečené), nechoď *mi* na ulicu (= nechoď na ulicu, mnou rečené), to *ti* bol dážď! (= to bol dážď, tebe rečené), veď *ti* nám on vyhýba (= veď nám on vy-

hýba, tebe rečené), to *vám* bola svadba! (= to bola svadba, vám rečené) atď. Takýto datív dôvernosti je veľmi obľúbený v živej reči, a spisovnému jazyku dodáva hladkosti.

O lokáli.

270. §. V spisovnej reči už vôbec neviažeme s čistým lokálom, i z živej reči mizne čistý lokál.

Poznamenávame o niektorých slovesách a prídavných menách toto:

1. Píš: *bažiť, dychtiť, túžiť po čom,* a nie *za čím,* tedy: baží po peniazoch (nie: za peniazmi), dychtí po škole (nie: za školou), túži po vzdelaní (nie: za vzdelaním).

2. Píš: *záležať na čom:* záleží na tom, či prijdeš; záleží veľa na jeho slove atď. (nie: záleží od toho, či prijdeš; záleží veľa od jeho slova).

3. Píš: *dozvedieť sa o čom:* dozvedel som sa o jeho chorobe, o jeho rodine, o jeho otcovi... Nepíš tedy: *ten chýr* som sa dozvedel (m. o tom chýre), *tú tajnosť* som sa dozvedel (m. o tej tajnosti) atď. Zvratné slovesá vôbec sa neviažu s akkuzatívom.

4. Slovcso *pristať* viaže sa v spisovnej reči i s lokálom i s akkuzatívom, v obidvoch prípadoch s predložkou *na:* ja *na tom* nepristávam; ja *na to* nepristávam.

5. Sloveso *pokračovať* viaže sa s lokálom s predložkou *v:* pokračovať v robote. Nepíš tedy: pokračovať robotu.

6. V spisovnej reči prídavné *istý* viaže sa nielen s lokálom s predložkou *o:* istý som *o tom,* že...,

ale aj s čistým genitívom: istý som *toho,* že... V živej reči bežná je len väzba s lokálom.

O inštrumentáli.

271. §. Predovšetkým o *inštruminăli nástroja a prostriedku.* Činnosť slovesa na otázku *„čím"?* uskutočňuje sa a) nástrojom, b) prostriedkom.

a) *Nástrojom:* kope motykou, rúbe sekerou, dvíha kolom, píše perom, bodá ihlou atp.; hľadí, vidí okom; počúva uchom; stúpa nohami; mľaská ústami; ore volmi, drevo sváža koňmi atp. V prenesenom smysle: je strachom podšitý atp.

Asi pod vlivom tohoto nástrojového inštrumentálu vyvinul sa v spisovnej reči takýto inštrumentál: otcom nadobudnutý majetok, žiakmi obsadnuté lavice, záhradníkom zasadený strom, kráľom predvolaný biskup, snemom vynesené zákony, cirkvou postavená škola, hajdúchmi ho dal vyhodiť atp. V živej reči v takýchto prípadoch počuješ genitív s predložkou *od:* od otca nadobudnutý majetok, *od* žiakov obsadnuté lavice atď. Proti uvedenému tu inštrumentálu („otcom nadobudnutý majetok"), ktorý grammatikári menujú *inštrumentálom pôvodu,* nedá sa síce ničoho namietať, ale je žiaduce, aby sme ho čo najmenej užívali v osnovách pre ľud určených, keďže je ľudu neznámy. V *obidvoch prípadoch* dbať treba o zreteľnosť osnovy.

b) *Prostriedkom:* ručí majetkom, podpláca pekným slovom, podkupuje peniazmi, tresce hladom, straší hrozbou; trávi čas kartovaním, pitím, spievaním, písaním; vymenil sa zlatom; vojnou zbohatol, vodou sa smyl, hriechom sa znečistil, píše

červeným atramentom, svedkom dokazovať, príkladom presvedčiť atp. Sem patrí sloveso uspokojiť, na pr. mať uspokojila dieťa mliečkom atp. Z inštrumentálu prostriedku sa vyvinul takýto *inštrumentál pôvodu:* mojimi peniazmi, mojím potom, mojím rozumom, mojou prácou sa živí, to vyšlo mojou tlačou, naším nákladom; to bolo Božím riadením atp. Za tento inštrumentál pôvodu počuť genitív s predložkou *z:* z mojich peňazí, z môjho potu, z môjho rozumu, z mojej práce sa živí; to vyšlo z mojej tlače, z nášho nákladu; to bolo z Božieho riadenia atp.

Osobite tiež poznamenávame, že sa *nástroj a prostriedok* vyslovuje bezvýnimečne *čistým inštrumentálom;* naveky píš tedy: *palicou* ho nabil (m. *s* palicou), *peniazmi* ho podplatil (m. *s* peniazmi) atp. Že predložka tu nemá miesta, to nám jasne osvieťa nasledujúce príklady: ten pán *s palicou* (= ten pán, ktorý mal palicu) ho nabil *palicou;* ten pán *s peniazmi* (= ten pán, ktorý mal peniaze) ho podplatil *peniazmi* atp. Predložkovým inštrumentálom je vyslovený *prívlastok podmetu* (pán *s* palicou, pán *s* peniazmi); čistým inštrumentálom uskutočňuje sa, na otázku *„čím?“, činnosť slovesa (nabil* palicou, *podplatil* peniazmi).

272. §. Inštrumentálom vyslovujeme na otázku *„čím“*, *„kým“ látku,* ktorou je niektorý predmet a) *naplnený,* b) *obalený alebo* c) *zastrený.*

a) Voz je naložený tovarom, fľaša je natočená vínom, jabloň zarodila ovocím, pivnica nabehla vodou atp. Preneseno: škola je nabitá žiakmi. Sem patrí sloveso plniť, naplniť atď. a prídavné meno: plný.

b) Palička zlatom okovaná, valaška striebrom vybíjaná, olejom natrený stôl atp. Sem hľadia: obtiahnuť, obkolesiť, obhádzať, okrášliť, ozdobiť čím atp.

c) Ulica zaviata snehom, kopy sena mu vodou podbehly, považa hnojom, stôl zalial atramentom atp.

To je *inštrumentál látky.*

273. §. Na otázku *„kade?“* odpovedávame inštrumentálom: fučí oknom, dierou; vyzerá dvermi, ide dvermi; chodí dedinou; dym sa valí komínom, rieka je krajom plytká, odstúpil a postavil sa stranou; spev, krik, hlas ozýval sa horou; vracia sa chodníkom, prechodil sa lúkami, žito miestami poľahlo (= kde-kade, kade-kde) atp. To je *inštrumentál miesta.*

Poznámka. Už často počuť: fučí *cez* okno, *cez* dieru; chodí *po* dedine, *po* meste, *po* poli; dym sa valí *cez* komín; rieka je *po* kraji plytká; odstúpil a postavil sa *na* stranu; spev, krik ozýval sa *po* hore; prechodil sa *po* lúkach atp. Popri „fučí *cez* okno“ i „fučí *skrz* okno“. Lokálové pády *(po* dedine, *po* kraji atď.) sú rovnocenné s inštrumentálmi. Naproti tomu akkuzatívy s predložkou *cez* majú chatrnejšiu cenu, a akkuzatívy s predložkou *skrz (kroz)* sú úplne neslovenské.

274. §. Inštrumentálom radi *prirovnávame:* oheň horí plameňom, krv tečie potokom, vlasy mu stávaly stĺpkom, plakal usedavým plačom, pot sa leje cícerkom atp. Z takých a podobných sa vyvinulo prirovnávanie ku strastiam ľudským: tvár mu horí pomstou, oči sa mu svieťa zlosťou, zapálil sa hnevom, stydom, hanbou atď. Sem patria slovesá: belieť sa, blyšťať sa, lesknúť sa, svietiť sa, skvieť sa, plápolať atp., kvitnúť a iné, na pr.: hlava belela sa mu snehom, oči leskly sa jej hviezdičkami atp.

275. §. Takrečený *inštrumentál príčiny* sa počína tratiť. Píšeme síce: hnevom, strachom sa triasol; zlosťou ho puká; žalosťou je celý bez seba; kone bujnosťou skáču, zimou, cholerou mreli ľudia atp.; — ale sú už bežnejšie genitívy s predložkou *od:* od hnevu, od strachu sa triasol; od zlosti ho puká atď. Inštrumentále sa zachovaly vo frázach, na pr.: hlady, hladom mrie; smädy, smädom mrie atp.

276. §. *Inštrumentál spôsobu, poťahu, miery a času* javí sa len v málo prípadoch.

1. *Inštrumentál spôsobu:* ide krokom, skokom; stalo sa to takým spôsobom, činom; tým úmyslom, cieľom bol u mňa; roľa leží úhorom atp. Nepíš tedy: *s* tým úmyslom, *s* tým cieľom.

2. *Inštrumentál poťahu:* on je rodom Uhor, smýšľaním vlastenec; rúchom sa vyrovná pánom, vzdelanosťou nie; postavou je malý, rozumom slabý; srdcom i skutkami dobrý atp. Miesto inštrumentálu poťahového šíria sa opisy: *čo sa týče* jeho rodu, smýšľania; *poťahom na* jeho rod (i s holou predložkou: *na* rod, *na* smýšľanie), smýšľanie; *čo do* jeho rodu, smýšľania atď.

3. *Inštrumentál miery:* počet stromov sa umenšil *jedným.* V takýchto vetách je bežný akkuzatív s predložkou *o:* počet stromov sa umenšil *o jedon* atp.

4. *Inštrumentál času:* svojím časom, každým rokom, dňom i nocou atď. Obmedzuje sa na niekoľko ustálených príslovkovitých výrazov; zaň je bežný akkuzatív čistý i predložkový (viď § 255., 2.): každý rok, deň i noc, v svoj čas atp.

277. §. *S čistým inštrumentálom* viažeme nasledujúce slovesá:

1. *Slovesá zápachu:* páchnuť, raziť, voňať, smrdieť, na pr.: sklenica páchne vínom, sud razí kyslinou atp. Sem hľadí sloveso: *dýchať,* na pr.: dýcha mrtvinou, a z toho preneseno: dýcha pýchou, pomstou atď.

Poznámka. Nepíš: sklenica páchne *po* víne, sud razí *po* kysline atp.; ani nepíš: sklenica páchne *za* vínom, sud razí *za* kyslinou atp.

2. *Slovesá vystatovania sa:* vystatovať sa, pýšiť sa, chlúbiť sa, chvastať sa, honosiť sa; pohŕdať, opovrhovať, na pr.: pýši sa novým klobúkom, chlúbi sa rodom svojím atp.

3. *Slovesá zvratné: spravovať, riadiť sa* čím, na pr.: spravuje, riadi sa mojimi rozkazy atp., ďalej: *zaoberať, zaneprázdňovať* a písané *zamestnávať* sa čím, na pr. zaoberá sa takou myšlienkou, že...; zaneprázdňuje sa ťažkými robotami, zamestnáva sa čítaním atď.

4. Sloveso *stať sa, stávať sa* čím: stal sa rychtárom, ty sa stávaš už netrpezlivým, stal sa chorým, stáva sa múdrym atp.

5. *Sloveso prispieť* čím, na pr. prispieť komu pomocou.

Poznámka 1. Dľa grammatík s čistým inštrumentálom viažu sa i slovesá pohybu: *hnúť, hýbať, točiť, krútiť* atp., ale ony v slovenčine svoj predmet doplňujú už najradšej akkuzatívom, t. j. viac ráz počuješ: hnul, hýbal skalu; točil, krútil koleso atp., než hnul, hýbal skalou; točil, krútil kolesom atp. Podobne sa má vec so slovesami *hodiť, mrštiť, praštiť:* viac ráz počuješ: hodil, mrštil, praštil chlapa o zem, než hodil, mrštil, praštil chlapom o zem.

Poznámka 2. Slovesá *hovoriť, vravieť, rozprávať* dľa grammatík viažu sa i s inštrumentálom takto: hovoriť, vravieť, roz-

právať jazykom slovenským a analogicky aj: *písať* jazykom slovenským. Takých a podobných výrazov niet v živej reči. Stačí: hovoriť, vravieť, rozprávať, písať po slovensky. (Väzba s akkuzatívom je úplne zlá, nepíš tedy: hovoriť, vravieť, rozprávať, písať reč slovenskú; i tu stačí: po slovensky.)

278. §. Nasledujúce *priechodné slovesá* inštrumentálom vyslovujú doplnok svojho predmetu:

1. Slovesá *robiť* (urobiť), *tvoriť* (stvoriť), *spraviť, ustanoviť* koho čím, na pr.: urobil syna valachom, Boh stvoril človeka pánom zeme, spravili ho notárom, ustanovili ho dozorcom atp. — Ten doplnok smie stáť i v akkuzatíve s predložkou *za:* Boh stvoril človeka za pána zeme atp.

2) Slovesá *menovať, volať, zvať* koho čím, na pr. menujú ho Ďurom, volajú ho Janom, zvú ho Kostolníkom atp. Doplnok môže stáť i v nominatíve spôsobom uvodzovacím; menujú ho: Ďuro atp. Viď 1. bod v 251. §-e.

3) Sloveso *poveriť, viniť* koho čím, na pr.: poverili ho stavbou kostola, vinili ho zradou atp.

279. §. *Sloveso „byť“ a inštrumentál.* V 3. bode 251. §-u stojí, že pri slovese *„byť“* (pri takrečenom sponovom *„byť“)* stáva menový doplnok podmetu zpravidla v nominatíve: strom je vysoký, záhrada je široká, holub je vták atď. (viď. ďalšie príklady tam.) Výraz „zpravidla“ značí tam to, že vtedy stáva menový doplnok podmetu v nominatíve, keď uvodíme *pravidelný* význam doplnkového slova; *inokedy vždy stojí doplnok menový v inštrumentáli.* Niektoré mená, ako čierny, biely, zviera, strom, dolina atp., všetky poriadkové číslovky: prvý, druhý, tretí atď., z príčin prirodzených naveky zachovávajú

svoj pravidelný význam; ony tedy súc menovými doplnkami vždy stávajú v nominatíve: pes je čierny, plátno je bielé; medveď je zviera; dub je strom; Pohronie je dlhočizná dolina; chlapec je v škole prvý, druhý atď. Ale sú mená, ktoré môžu zmeniť svoj pravidelný význam, a *ony stávajú v inštrumentáli, kedykoľvek ich užijeme vo význame od pravidelného odchylnom.* Príklady pre nominatívovú väzbu: chlapec bol nemý, hluchý, slepý = nemá, hluchá, slepá osoba. Pre inštrumentálovú väzbu: chlapec bol *nemým,* keď som sa ho o to a o to pýtal; *hluchým,* keď som sa mu prihováral; *slepým,* keď do záhuby letel atp. Iné príklady pre nominatívovú väzbu: Jano je hrobár, Ďuro zvonár; Tužimský je učiteľ, Vrtký je rychtár atď. Pre inštrumentálovú väzbu: Hrobár Jano a zvonár Ďuro ochorel; jeho súsed bol *hrobárom, zvonárom* pri včerajšom pohrabe; učiteľ Tužimský ochorel, jeho žena je *učiteľom* pri deťoch; Vrtký je síce spoľahlivý rychtár, ale ani on nesmie byť *rychtárom* v svojej veci atďatď. V posledných príkladoch dá sa inštrumentál nahradiť slovesom z príslušného mena odvodeným; jeho súsed *hrobáril, zvonáril* pri včerajšom pohrabe; jeho žena *učiteľuje* pri deťoch; nesmie *rychtárovať* v svojej veci.

Poznámka 1. U ľudu počuť čisté inštrumentále: *dievčaťom* som to počula, *žobrákom* prišiel do dediny a *boháčom* vyšiel z nej atp.

Poznámka 2. Dajme si pozor pri slovesách *zdať sa, vidieť sa, ostať, stať sa, preukázať sa, dokázať sa, urobiť sa, cítiť sa* atp. Píšme: Zdá sa byť hodným človekom; chytili ho ako zlodeja, a vidí sa statočným; spadol a ostal chromým; dobrým spisovateľom sa stal; dokázal sa spoľahlivým; preukázal sa

vďačným; pýtali od neho dlžobu, a on sa urobil sprostým. — Sloveso *stavať sa:* stavia sa statočným, — zdá sa byť neslovenským (sich ehrlich *stellen!*).

280. §. 1. Tak ako slovesá v §§-och 270—272, zpravidla viažu sa s čistým inštrumentálom i slovesá z nich odvodené, tedy nielen na pr. slovesá páchnuť, raziť, alebo: chvastať sa, chlúbiť sa atď., ale i slovesá: zapáchať, zarážať, vychvastúvať, vychlubovať sa atď.

2. Jestli utvoríme podstatné mená zo slovies viazaných s inštrumentálom, ich doplnky vlastne prívlastky stávajú zpravidla v inštrumentáli: idenie, chodenie horou, chodca horou (= isť, chodiť horou); plieskanie bičom, plieskač bičom (= plieskať bičom); pohŕdanie almužnou, pohŕdač almužnou (= pohŕdať almužnou) atp.

281. §. Z príčin prostoty dávaj riadne prednosť čistým inštrumentálom *všade* pred predložkovými pády alebo opisy, *kde sú rovnako oprávnené.* Dávaj prednosť na pr. výrazom: je postavou malý, je rozumom slabý atp. pred výrazmi: je na postavu malý, je na rozum slabý, je čo do postavy malý, čo do rozumu slabý atp.

D) Z náuky o vetách a o ich skladaní.

Úvod.

282. §. Vo vete sú dve hlavné čiastky:

podmet (subjectum, alany), t. j. tá vec alebo osoba, o ktorej vo vete myslíme: *vetor* fúka, *kosec* kosí;

prísudok (prädicatum, állítmány), t. j. to, čo o podmete vo vete myslíme: vetor *fúka,* kosec *kosí.*

Jestli je prísudkom (mluvnické) meno, prísudok pripíname ku podmetu slovesom *byť:* vetor *je* ostrý, kosec *býva* pilný. V takýchto vetách sloveso *byť* menuje sa sponovým. V príkladoch „vetor *je* ostrý“ a „kosec *býva* pilný“ *je* a *býva* sú sponou (copula, kötőszó).

Taká veta, ktorá sa skladá len z tých dvoch či troch členov, menuje sa: holá veta.

283. §. I podmet i prísudok môžeme dľa potreby objasňovať inými slovami alebo výrazmi a z toho býva rozšírená veta: *veľký* vetor fúka, *pilný* kosec kosí (tu sa objasňuje podmet); — vetor *veľmi* fúka, kosec *pilne* kosí (tu sa objasňuje prísudok). Takýmto objasňúvaním neraz značne rozšírime vetu, na pr.: Spomínaný včera veľmi veľký vetor ukrutne fúkal od rana do večera.

K vôli tomu, aby sa sostavily pravidlá o skladaní viet, potrebné je určiť rozličný ráz týchto objasňovacích slov alebo výrazov.

284. §. Objasňovacie slová alebo výrazy sú dvojaké.

I. Také, ktorými objasňúvame *výlučne podstatné meno;* menujeme ich prívlastkami (attributum, jelző), na pr.: *pilný* kosec kosí, kosec kosí *zelenú* lúku, *pilný* kosec kosí *zelenú* lúku *našu* atp.

II. Také, ktorými objasňujeme *sloveso* alebo *prídavné meno prísudkové.* Této sú zase dvojaké. Jestliže činnosť slovesa (vlastnosť prídavného mena) objasňujú *vecne,* menujú sa doplnkami, na pr.: kosec kosí *lúku,* kosec skosil *lúku vodou podbehnutú;* vojak leží *ranený* atď. V tomto prípade tá vec alebo osoba, na ktorú sa poťahuje činnosť slovesa (vlastnosť prídavného mena), volá sa predmetným doplnkom alebo po proste predmetom (objectum, tárgy), na pr. kosec kosí *lúku,* zbojník zabil *človeka,* sklenica je plná *vody* atď. Inokedy, jestliže totiž činnosť slovesa (vlastnosť prídavného mena) objasňujeme so strany *nevecnej,* iba čo do okolností miesta, času, spôsobu a príčiny, menujeme také objasňujúce slová alebo výrazy príslovkovým určením (adverbiale, határozó), na p.: vetor *veľmi* fúka, kosec *včera* kosil *za dve koruny dennej práce* atď.

285. § Nielen podmet a prísudok môžeme objasňovať spôsobom hore vyloženým, ale i prívlastok, predmet, príslovkové určenie, a to naveky v medziach tých zásad, ktoré sú výš podotknuté, že totiž

podstatné meno doplňuje sa prívlastkom, kdežto sloveso a prídavné meno doplnkom alebo príslovkovým určením. Príklady: *Veľmi pilný* kosec kosí, kosec kosí lúku *vodou podbehnutú,* kosec včera *večer veľmi pozde* dokosil lúku atď.

286. §. Jednotlivé čiastky vety (podmet, prísudok, prívlastok, predmet, príslovkové určenie) môžu sa i všetky razom objasňovať a to nielen po raze, ale i niekoľkonásobne. Príklad: „Ďuro Kôstka starší, zriedkavo pilný kosec zo Širokej, nízko až do samého koreňa skosil v sobotu odpoludnia zelenú, podbehnutú vodou lúku, ležiacu na pravom brehu Hrona, patriacu právom vlastníckym Štefanovi Kôrkovi zo Seliec, danú v úžitok Janovi Kostrbovi mladšiemu atď.“

Ale reč je jasnejšia, srozumiteľnejšia, jestli v jednej vete nenakopíme veľa objasňovacích slov a výrazov. Je lepšie vysloviť sa viac vetami, na pr.

„Ďuro Kôstka starší, zriedkavo pilný kosec zo Širokej, nízko až do samého koreňa skosil v sobotu odpoludnia zelenú, podbehnutú vodou lúku, *ktorá leží* na pravom brehu Hrona, *ktorá patrí* právom vlastníckym Štefanovi Kôrkovi zo Seliec, a *ktorá je daná* v úžitok Janovi Kostrbovi mladšiemu atď.“

Týmto spôsobom máme z jednej: *štyri vety.* Veta prvá je hlavná veta, lebo je ona i sama o sebe úplná, srozumiteľná: „Ďuro Kostrba starší, zriedkavo pilný kosec zo Širokej, nízko až do samého koreňa skosil v sobotu odpoludnia zelenú, podbehnutú vodou lúku.“ Ostatné tri vety sú pobočné, lebo samy o sebe sú nie úplné, srozumi-

teľné; ony sú závislé v tomto prípade na predmete hlavnej vety (= lúku, ktorá leží na pravom brehu Hrona; = lúku, ktorá patrí právom vlastníckym Štefanovi Kôrkovi zo Seliec; = lúku, ktorá je daná v úžitok Janovi Kostrbovi mladšiemu). Pobočné vety sú naveky nahradením jednotlivých čiastok vety (tu prívlastkov *predmetu* pôvodnej vety), a preto sú vždy *podradené* hlavnej vete.

Kde sa viacej viet doplňuje v jedon celok, t. j. kde jedon myšlienkový celok viac vetami vyjadrujeme, tam máme pred sebou s l o ž e n i n u v e t n ú č i s ú v e t i e.

Tu porozprávame osobite A) *o jednotlivých čiastkach vety,* B) *o skladaní viet a súvetí* a C) *o oddeľovaní vetných výrazov vo vetách a v súvetiach.*

A) O jednotlivých čiastkach vety.

O podmete.

287. §. Podmetom môže byť vo vete všetko, o čom myslíme, menovite:

1) *podstatné meno:* kosec kosí; užité miesto podstatného mena *prídavné meno* alebo *príčastie:* pocestný kráča, mostné je vysoké, veriaci neklesá; užité miesto podstatného mena *zámená* alebo *číslovky:* každý spí, ona šije, dvaja driemu, štyria idú.

2) *akékoľvek slovo* svojím celkom i svojou čiastkou: *a* je litera, *ah* je citoslovce, *-ík* je prípona atď.

3) *neurčitok slovies:* spať je sladko, kradnúť je nepekne.

4) *celá veta: kto haní,* kúpi; *kto neskoro chodí,* sám sebe škodí atď.

Poznámka. Súc podmetom, každé slovo, i svojou časťou (body 1 a 2) pokladá sa za podstatné meno a môže sa tedy objasňovať prívlastkami, na pr.: *moje* „ah“ ho zobudilo!

Podmet stojí vo vete naveky svojou *prvotnou formou,* skloniteľné slová *formou nominatívu: Ah* je citoslovce, *kosec* kosí atp.

288. §. Podmet sa často zamlčuje vo vete, menovite:

1) *Zámeno osobné* (ja, ty, on, my, vy, oni), ak niet na ňom dôrazu, zamlčuje sa v určitom slovese: píšem, píšeš, píše, píšeme, píšete, píšu. Jestli je na zámene osobnom dôraz, i ono sa vyslovuje: ja píšem, ty píšeš, on píše atď.

2) Často zamlčuje sa i *podstatné* meno, kde o ňom neurčite vo všeobecnosti hovoríme. Na pr.: Za peniaze všetko dostane (= človek!); so statočnosťou najďalej ujde (= človek!); ani by sa otčenáš nepomodlil (= človek), a už sa vrátil; vravia (= ľudia!), že je bieda atď.

Poznámka. Popri príkladoch „za peniaze všetko dostane (= človek)“ atp. bežné sú i takéto: „za peniaze všetko dostaneš (= ty, človeče!)“; „so statočnosťou najďalej ujdeš (= ty, človeče!“) atp.

289. §. V slovenčine máme veľa viet, v ktorých vôbec niet podmetu, tedy *viet bezpodmetných.* Také sú: hrmí, blýska sa, stmieva sa, oblačí sa, prší, leje sa atp. Okrem takýchto, vyjadrujúcich zjavy prírodné, mávame bezpodmetné vety:

1) Pri neosobných slovesách naveky v 3. os. jedn. č. stred. rodu: Zavialo cestu, zahatilo potok, zašliamilo lúku; zunovalo sa mu sedieť, spríkrilo sa mu vyčkávať, chutne sa mu spalo, ta sa to

pospí; ubúda mu na rozume, napadlo, navalilo sa snehu atp.

2) Pri príslovkách a u spríslovkovatelých čo do významu podstatných mien so slovesom *byť:* pekne, krásne bolo tu; tma bolo, zima bolo; radosť bolo vidieť krásnu prírodu, hanba bolo nejsť do kostola atp. Spríslovkovatelých podstatných mien môžeme však užiť i vetou podmetnou takto: tma bola, zima bola; radosť bola vidieť krásnu prírodu; hanba bola nejsť do kostola atp.

3) Pri číslovkách základných a rozčlenúvacích od 5—, na pr. päť ľudí tu bolo, desať ľudí tu bolo, tisíc vojakov padlo atp., päť hrušiek zhnilo, desať domov zhorelo, tisíc vajec sa zkazilo atp. Počítame-li osoby tými číslovkami, a nie veci, môžeme sa vysloviť i podmetnými vetami, užijúc čísloviek ich formou sprídavnelou (viď § 205) takto: piati, desiati ľudia tu boli, tisíci vojaci padli atp.

290. §. Na jedon prísudok v jednej vete môže sa poťahovať i viac podmetov: kosec a hrabáč oddychujú atp.

O prísudku.

291. §. Prísudkom býva:

1) Určité sloveso: kosec *kosí,* hrabáčka *hrabe* atp.

2) Nejaké skloniteľné slovo so sponovým slovesom *byť:* kosec *je pilný,* vlk *je zviera,* dom *je náš,* on *je piaty,* kaša *je vriaca* atp.

3) Neurčitok so sponovým slovesom *byť:* veľa hovoriť *je nie veľa vedieť* atp.

292. §. Prísudkové sloveso, i sponové, smie sa vypúšťať:

1. Prísudkové sloveso určité smie sa vypustiť, kde sa tým nenaruší smysel vety, na pr.: Z reči do reči (= sa dali), až sa pobili; na zlé deti prút (= ber); komu Pánboh (= žičí!), tomu všetci svätí (= žičia!) a t. p.

2. Všade tam, kde sa tým nenaruší smysel vety, smie sa vypúšťať i sponové sloveso, na pr. (= je) vidieť, že si hodný človek; (= je) počuť, že sa vydáva; (= je) badať, že chudne; mladosť (= je) pochabosť, staroba (= je) choroba; pešky (= je) ako za vozom; možné (= je), že prijde; treba (= je), aby si dobre stúpal; čas (= je), aby sme vstali; hanba (= je), že sa neučíš; beda ti (= je), ak ťa na slivkách prichytím atp. Ale keď chcem označiť budúci alebo minulý čas, nesmiem vypustiť sponové sloveso: Beda ti *bude,* jestli ťa chytím; hanba ti *bude,* jestli sa tomu nenaučíš; pešky *bolo* ako za vozom; treba *bolo,* aby dobre stúpal atp. V spisovnej reči vypúšťa sa sponové sloveso i v takýchto vetách: Veľký to človek, statočný to chlap, pilný to žiak, výborný a výtečný to spisovateľ atď. V ľudovej reči sa takto vraví: Veľký *je* to človek, statočný *je* to chlap, výborný *je* to spisovateľ atď.

Poznámka 1. Tu sa vyzdvihuje rozdiel medzi sponovým *byť* a medzi prísudkovým *byť*. Prísudkové *byť* má samo o sebe úplný smysel bez doplnku, na pr. Boh je = trvá, jestvuje; dážď *bol* celú noc atď. Táto dvojaká povaha slovesa *byť* jasne vyniká v zapieracích vetách z väzby. Sponové „byť“ v 3. os. jedn. čísla. s nominatívom: kosec *je nie* pilný, valach *je nie* smelý (na Západe: kosec *nenie* pilný, valach *nenie* smelý); naproti tomu prísudkové „byť“ v 3. os. jedn. čísla s genitívom: Bezbožník sa rúhal: Boha *niet;* dažďa *nebolo* celú noc (srov. § 263., Pozn. 1.).

Poznámka 2. Vypustením spony vznikly takéto a podobné slúčeniny: kdejaký (m. kde je aký), hocktorý (m. hoc je ktorý), málokde (m. málo kde je) atď.

Poznámka 3. Nevypúšťať spony *je* z výrazu trpného stavu („je volaný"). Píš: Je rečené, je dané, je napísané, je súdené atď., a nie: rečeno..., dano..., napísano..., súdeno... Srov. §. 224.

293. §. Ak je prísudkom skloniteľné slovo so sponovým *byť*, stáva ono v nominatíve alebo v inštrumentáli; viď o tom v §-e 279.

294. §. Z výrazu „ja rád vidím" vyvinul sa výraz povahy slovesnej *„ja rád"*, ktorý značí „ja ľúbim". Pri časovaní príslovka *rád* pripodobuje sa *v čísle* osobnému zámenu (my radi, vy radi atď.). V slovenčine býva tento slovesný výraz *prísudkom,* ktorý sa veľmi rád doplňuje neurčitkom slovesným, v ľudovej reči vždy: Ja by to rád — vidieť, spraviť, povedať (m. ja by to ľúbil vidieť, spraviť, povedať) atp. Alebo: My by sme to radi ešte dnes sožať, poviazať a posvážať (m. my by sme to ľúbili — chceli ešte dnes sožať, poviazať a posvážať). V češtine, a tak i v spisovnej reči slovenskej, pokladá sa *rád-radi* za príslovku, a preto v povyšších príkladoch takto písavame: Ja by to rád (= ochotne) videl, spravil, povedal. Alebo: My by sme to radi (= ochotne) ešte dnes sožali, poviazali a posvážali. Výraz *ja rád* svojou slovesnou povahou oprávnený je v slovenčine písanej.

O shode prísudku s podmetom.

295. §. 1. Keď je prísudkom určité sloveso, ono sa musí v osobe a v čísle srovnávať s podmetom: ja kosím, ty kosíš atď., kosec kosí;

kosci kosia. A keď sa opisuje čin. príčastím min., srovnáva sa s podmetom nielen v osobe a v čísle, ale i v rode: kosec bol kosil, kosci boli kosili; hrabáčka by bola hrabala, hrabáčky by boly hrabaly; teľa bolo bľačalo atp. V trpnom stave i trp. príčastie minulé srovnáva sa v osobe, v čísle a v rode: žena bola rozplakaná; kosec bol ustatý; deti boly rozihrané atď.

2. Keď sú podmety dva, alebo keď ich je viac, prísudok stáva riadne v množ. čísle: kosec a hrabáč oddychovali.

3. Jestli sú osobové podmety nerovnaké osoby, prísudok, stojac v množnom čísle, pripodobuje sa prednejšej osobe. Za prednejšiu sa pokladá prvá pred druhou, druhá pred treťou. Príklad: Ja a ty sa nikoho nebojíme, ty a on sa nikoho nebojíte; my a vy sa nikoho nebojíme, vy a tamtí (m. oni) sa nikoho nebojíte atp.

4. Jestli sú osobové podmety nie rovnakého rodu, prísudok sa pripodobuje k rodu prednejšiemu. Za prednejší pokladá sa v skladbe mužský pred ženským a ženský pred stredným. Príklad: otec a matka plaka*li*, otec a čeľaď posvážal*i* zbožie, otec a dieťa spal*i* atď. — Keď je osobový podmet *z potupy*, nahradený ukazovacím zámenom stredného rodu *to*, prísudok ostáva v najnižšom rode, tedy v strednom. Hoc je reč o mládencovi a z vety to zreteľne vysvitá, predsa vravíme: Nevie si *to* kúska chleba zarobiť, a už by sa *ženilo*. Alebo o dievke: Aká pyšná, ani ti *to* pekného slova *nedalo* atp.

5. Jestli sú podmetmi zvieratá, treba dať na to pozor, aby boly buď všetky zosobené, buď všetky

nezosobené, dľa toho sa riadi prísudok. Píšme: Vlc*i* a medved*i* pustošil*i*, orl*i* a vrabc*i* lietal*i* atp., alebo: Vlk*y* a medved*e* pustošil*y*, orl*y* a vrabc*e* lietal*y*. Nepíš: vlc*i* a medved*e* pustošil*i* atp.

6. Keď sú podmetmi neživotné alebo pochopové slová, prísudok môže stáť nielen v množnom čísle, ktoré je pri neživotných (pochopových slovách) rovnaké bez ohľadu na rod, na pr.: Lučenec i Rimavská Sobota vyhorely atp., — ale i v jednotnom čísle, a vtedy riadi sa prísudok rodom najbližšieho podmetu takto: Lučenec i Rimavská Sobota vyhorela; vyhorel Lučenec i Rimavská Sobota. Alebo: Duch a smýšľanie jeho je nie šľachetné; nie je šľachetný jeho duch a jeho smýšľanie.

Poznámka. Jestli je druhý podmet ku prvému prilúčený predložkou *s*, prísudok stáva i v jednot. čísle: Kosec s hrabáčom oddychoval, otec so synom sa prechádzal. Samo sebou sa rozumie, že sa v tomto prípade prísudok i čo do rodu pripodobuje prvému podmetu: Hrabáčka s koscom postávala, kosec s hrabáčkou postával atp.

296. §. Keď je prísudkom skloniteľné slovo so sponou, treba vedieť toto:

1. Spona sa musí shodovať s podmetom v osobe, v čísle a jestli je možné i v rode; skloniteľné slovo v čísle a v rode takto: ja som rozumný, ty si rozumný, kosec je pilný, jahňa bolo krotké.

2. Jestli sú podmety dva (alebo ich je viac), skloniteľné slovo a spona riadne stoja v množnom čísle: hrabáčka a kosec *sú ustatí*. (Prednosť osoby a rodu sa i tu zachováva; viď predchádzajúci §., bod 3. a 4.).

Odchylky od pravidla:

1. *V rode* srovnávajú sa s podmetom len té

skloniteľné slová prísudkové, ktoré sú toho schopné, menovite: prídavné, určité príčastia, zámená, príslušné číslovky: kosec je pilný, hrabáčka je naša atď. Ostatné, menovite podstatné mená, shodujú sa v rode s podmetom len *ďa možnosti.* Tak shodujú sa na pr.: Tá *žena* je veľká *mršina,* ale neshodujú sa: ten *chlap* je veľká *mršina,* lebo mršina má len formu ženského rodu. Z podobných príčin neshodujú sa: Hron je rieka, Nitra je mesto atp. Srov. Pozn. 5.

2. Spona riadne shoduje sa *v čísle* s podmetom: kosec je pilný, kosci sú pilní. Tak sa stáva i vtedy, keď je v prísudku hromadné slovo, bežné v jednotnom čísle, na pr.: Slováci sú národ pracovitý, chrústy sú chrobač škodná atp. Jestli je podmet alebo prísudkové meno vety *pomnožné,* spona sa pripodobuje k slovu pomnožnému bez ohľadu na to, či je ono *p*odmetom a či prísudkom. Príklady: *Dolniaky sú* zem úrodná, *Zlaté Moravce sú* stoličné mesto. Alebo: Čas *sú peniaze,* chytrosť *nie sú čary* atď.

Poznámka 1. V bezpodmetných vetách nesmieme užívať slovesa takou formou, aká sa žiada k podmetu vo vete podmetnej. Nepíš tedy: Sto zlatých *sú* v kapse (m. *je* v kapse!); sila, hromada ľudí tam *boli* (m. *bolo!);* desať žien *sa utopily* (m. *sa utopilo!)* atp.

Poznámka 2. Po neprístojných príkladoch („vidieť i také veci", „počuť i také hlasy" atp.) niektorí píšu takto: *Jest* i také byliny, *jest* i také mestá, *jest* i takí ľudia atp. Treba ti písať: *Sú* i také byliny, *sú* i také mestá, *sú* i takí ľudia atp., lebo sa prísudku treba shodovať v čísle s podmetom.

Poznámka 3. Co sa týče *rodu,* uváž, čo je v §-e 182. a zvlášte to, čo je v §-e 183. Tam stojí, aby sa dávala prednosť rodu *mluvnickému,* t. j. aby sme písali: dievča povedal*o* (a nie: povedal*a,* ako to pripúšťa Hattalova ml., § 326).

Poznámka 4. Jestli podmet má za predstavok slovo: mesto, obec, dedina, vrch, hora atp., prísudok, *čo do rodu,* nesrovnáva sa s podmetom, ale s jeho predstavkom: Dedina Priechod je pekná, mesto Bystrica je hrdé, kúpeľ Železnô je malý, vrch Magura je vysoký atp. Inak je pri podmetoch osobových, u ktorých prísudok stáva v rode prednejšom, povieme: *sirota* chlapec je *pracovitý, nebožiatko* žena je *utrápená* atď. Azda sa týmto grammatickým zjavom vysvetlí, že radi hovoríme: knieža je milý; táto väzba proti grammatickému rodu sa mohla vyvinúť zo správnych viet: knieža N—ský je milý a z podobných tomu.

Poznámka 5. Z neshody v rode nebýva ani nejasnosť ani nesrozumiteľnosť, je tedy cele zbytočná snaha novovekých spisovateľov, že kutím nových slov silou-mocou domáhajú sa shody v rode v takýchto a podobných prípadoch: Zem je našou *živiteľkou.* Keď môžem povedať: *slnce* je *ohrevateľom* zeme, *hviezda* mu bola *ukazovateľom* cesty, veru stačí povedať: zem je naším *živiteľom.* Podobne stačí pre slečnu alebo pre paniu hodnosť *dr.* (= doctor) juris, philosophiae alebo medicinae, a netreba vymýšľať nových v spôsobe *dra* (= doctora!!), že vraj na rozoznanie od „doctorky", ženy „doctora"! Nikdy nemôže byť nedorozumenie z toho, keď sa ženská podpisuje *dr.*

Poznámka 6. Keď je podmetom ukazovacie zámeno stredného rodu *to,* spona i *čo do čísla, i čo do rodu* shoduje sa s prísudkovým menom, a nie s podmetom: *to* bola krásna smrť, *to* bola chýrna svadba, *to* boly muky, *to* boly kriky atp.

297. §. Pri dvojení, v bežnej reči spisovnej,*) zachovávajú sa této pravidlá:

*) Spisovný jazyk začal prejímať dvojenie či vykanie v tom spôsobe, ako sa ono javí u Čechov. Písalo sa: kde ste bol, alebo kde ste bola, či ste robil alebo či ste robila atď. Ale proti tomuto určite vystupovali už na počiatku šesťdesiatych rokov, tak na pr. v besednici Pešťb. Vedomosti 1862, v č. 87. Tu verejne napadol istý nemenovaný I. vydanie Viktorínovej mluvnice pre český spôsob vykania. Viktorín v druhom vydaní svojej mluvnice (r. 1862) i zavrhol onú pozostalú z češtiny neslovenskosť, čo takto ohlásil v slove záverečnom:

V oslovení osôb jednotlivých, kde Slovania zo zdvorilosti sloveso množného počtu druhej osoby upotrebujú, odstúpil som od toho pravidla českého, dľa nehož v tomto páde učastie

Činné príčastie minulé stáva naveky v najprednejšom rode a, samo sebou sa rozumie, v množnom čísle. Prihovárame sa tedy nielen mužskému, ale i ženskej takto: Či ste (vy, mn. číslo!) bol*i* na prechádzke? Či ste čítal*i* najnovší román? Trpné príčastie minulé a iné skloniteľné slová prísudkové sú tiež v množnom čísle, tedy: k mužskému: Či ste bol*i* chor*í*? Či ste nebol*i* unaven*í*? Či ste boli *sami* doma? K ženskej tiež: Či ste bol*i* chor*í*? Či ste nebol*i* unaven*í*? Či ste bol*i* *sami* doma?

O prívlastku.

298. §. Ako je už rečené, prívlastkom objasňujeme podstatné meno vo vete, bez ohľadu na to, v akej čiastke vety je ono. Rozoznávame prívlastky *priradené* a *podradené*.

I. Priradenými prívlastkami bývajú:

1) Prídavné mená, skloniteľné príčastia, zámená, číslovky: *Pilný* kosec kosí, *kosivší* kosec oddychuje,

činné minulého času do jednotného počtu kladené býva; a prijal som i u Rusov i u Juhoslovanov bežný spôsob hovorenia s účastím činným v počte množnom. Dľa II. vydania Viktorínovej mluvnice prijato tedy písať: vy ste boli, robili, nosili atď. m. vy ste bol, robil, nosil.

Hattala v mluvnici z r. 1864 pokročil ďalej. On totiž, rieknuc: „mimo príčastia všetky ostatné sklonné čiastky reči zostávajú ... v čísle jednotnom“ (184), dovoľoval písať nielen: vy ste bol*i*, robil*i*, nosil*i* atď., ale aj: vy ste zavrhnut*í*, poranen*í*, zachoren*í* atď. (lebo i této posledné sú príčastia!) Ja som tiež bol vyzdvihol v Slov. Pravopise na str. 207., že by sa malo písať logicky a s ohľadom na iné príbuzné jazyky, ktoré príčastia kladú do množného čísla, takto: Pane, vy ste láskaví, dobrí, hodní, vy sami a nikto iný atp.

nášho kosca zbili, odmenil som kosca *prvého* atď. Takéto prívlastky menujeme adjektívnymi prívlastkami.

2. Podstatné meno býva priradeným prívlastkom, keď sa k objasňovanému menu podstatnému pridružuje svojím pádom, na pr.: *Rieka* Váh zamrzla, napil sa z *rieky* Váhu, plavím sa *riekou* Váhom atp. Ono sa menuje v takomto prípade predstavkom. Keď stojí bezprostredne po objasňovanom podstatnom mene takéto prívlastkové meno podstatné, alebo azda už i samo objasňované, nazýva sa prístavkom, na pr.: Nitra, *mesto,* je stará; Sládkovič, *básnik slovenský,* umrel; Tatry, *najvyššie vrchy naše,* zašly hmlou atď.

Predstavok nebýva objasňovaný; náhle sa objasní, stáva sa prístavkom: mesto Komárno je opevnené. Ale: Komárno, mesto uhorské, je opevnené.

II. Podradenými prívlastkami bývajú:

1) Podstatné mená s predložkou alebo bez nej vtedy, keď sa k objasňovanému menu podstatnému nepridružujú svojím pádom. Príklady: Hŕby *obilia* splesnely, dravce *hôr* sme vystrieľali, prechádzka *horou* je zdravá, paša *po hore* je výdatná pre dobytok, perá *na písanie* zdražely, čižmy *do blata* som ztratil atď.

2) Neurčitok: dostal som chuť *vyjsť na poľovačku,* mám česť *predstaviť sa* atď.

3) Všetky také osobite nespomenuté výrazy, ktorými sa objasňuje podstatné meno: záhradu *na 200 siah* som predal, idú *na 300 siah* som si podržal, má oči *ako trnky* a vlasy *ako uhoľ* atď.

O shode prívlastku s objasňovaným menom.

299. §. 1. Priradené prívlastky adjektívné, menovite prídavné mená, skloniteľné príčastia, zámená, číslovky, shodujú sa s objasňovaným menom podstatným nielen v čísle a v páde, ale i v rode. Príklady: Videl som *rozumného človeka,* pošli mi *učenú babu, odpovedajúci žiak* sa zmýlil, s *našimi deťmi* je zle, *dvaja speváci* spievali atp. — To sa stáva i vtedy, keď je objasňované meno zamlčané: Lakomý (t. j. človek) často i svoje stratí, jedni (t. j. ľudia) tak vravia, druhí (t. j. ľudia) inak, zábudlivý (t. j. človek) často sa oškodí atď.

2. Číslovky základné 1—4 sú naveky povahy prídavných mien, od 5 počnúc nahor sú i povahy prídavných mien i povahy podstatných mien (viď §. 205). Keď sú povahy prídavných mien, shodujú sa s objasňovaným menom podstatným i v čísle i v páde, číslovky *jedon, dva* i v rode. Najdi si viac v spomenutom §-e 205.

3. Priradené prívlastky, menovite prídavné mená, skloniteľné príčastia, zámená, číslovky *riadne* stávajú pred objasňovaným menom podstatným: *pilný* kosec kosí, hrabáčka shrabúva *našu* lúku atp. Ale jestli ich chceme vyzdvihnúť, kladieme ich na *nepravidelné* miesto, t. j. za podstatné meno: kosec *pilný* kosí, hrabáčka shrabúva lúku *našu* atp. Jestli je takýto prívlastok dvojčlenný, často kladie sa jedon člen pred podstatným menom a druhý po podstatnom mene; po podstatnom mene stáva ten člen prívlastku, na ktorom je dôraz, na pr.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej, vzdelávací spolok

slovenský, náš otec nezapomenuteľný, on je piaty žiak vyznačený atp. I vtedy môžu stáť této prívlastky po mene, keď sú rôznočlenné a mnohočlenné, a v takomto prípade oddeľujú sa čiarkou od ostatných členov vety cele tak, ako prístavok. Riadne je: Postavený na piesku dom padá, z vystavenej pri ceste krčmy vybehol pes, bledá a poľakaná mladucha triasla sa pred oltárom atp. Ale chcúc vyzdvihnúť prívlastkový výraz, smie byť: Dom, postavený na piesku, padá; z krčmy, vystavenej pri ceste, vybehol pes; mladucha, bledá a poľakaná, triasla sa pred oltárom atp.

Poznámka 1. Pri rôznočlennom prívlastku je pravidlom, že sa jeho *hlavný člen* kladie na prvé miesto, tedy: *postavený* na piesku dom padá; dom, *postavený* na piesku, padá atp. Dobre je tedy nepísať: na piesku postavený dom padá; dom, na piesku postavený, padá atp.

Poznámka 2. V skutočnosti sa vec tak má, že sa prívlastok naveky dôrazným stáva pri podmete už tým, že je mnohočlenný, a preto je na mieste, aby sme ho kládli v takýchto prípadoch po mene podstatnom cele tak, ako prístavok. V odpore s obvyklými pravidlami niektorých mluvníc dobre je písať: Zvyk, zastaralý pri tých veciach, ešte žije (m. zastaralý pri tých veciach zvyk ešte žije); paholok, vyslaný bez peňazí na cestu, nič nevykonal (m. vyslaný bez peňazí na cestu paholok nič nevykonal) atď.

Poznámka 3. Neshoda v čísle dopúšťa sa vtedy, keď objasňované meno podstatné stojí v množnom čísle a ním zahrnované osoby alebo veci prívlastkovým spôsobom *jednotlive* objasňujeme, na pr. počul som to *od rychtárov* vrútockého a sučianskeko, vypukol dúl *v stoliciach* Prešporskej a Nitrianskej; *okresy* horný a dolný odhlasovaly atp.

300. §. 1. Predstavok shoduje sa s objasňovaným menom podstatným v čísle a v páde, v rode len dľa možnosti: mesto Brezno sa rozvíja, došiel list z dediny Jastrabej atp. Bez shody v rode: mesto

Zvolen napreduje, sirota chlapec plače, nebo̊za žena narieka atp.

2. Krstné meno pokladá sa za predstavok priezviska, a preto riadne nielen že stojí pred priezviskom, ale v páde a v rode sa s ním naveky shoduje. Píš: od Jana Kostrbu, Mišovi Kostrbovi, s Annou Kostrbovou atp., a nie: od Jana Kostrba, Mišovi Kostrba, s Annou Kostrba atp.

3. Ak je objasňované meno podstatné pomnožnej formy (Vrútky, Kľačany atď.), býva neshoda v čísle: obec Vrútky, dedina Kľačany, časopis Slovenské Pohľady atď. Ale shoda v páde je i vtedy žiadúca, píš tedy: v obci Vrútkach, z dediny Kľačian, v časopise Slovenských Pohľadoch atď. Nakoľko by si objasňovaného mena podstatného neskloňoval z akejkoľvek príčiny (neskloňuj mien výslovnosťou alebo písmom Slovákovi cudzích), predkladaj mu neskloňované „menom“ alebo skloniteľné „rečený“ takto: v obci menom Vrútky, v dedine rečenej Kľačany, v meste menom Bordeaux atď.

4. Predstavok nesmie stáť po objasňovanom mene podstatnom, lebo sa ináč stane prístavkom, ktorý sa bez výnimky čiarkou oddeľuje od mena objasňovaného; ináč by ostával bez náležitého smyslu. Príklad s predstavkom: Pán Trpák je chorý; s prístavkom: Trpák, pán, je chorý. V prvom príklade prívlastok poťahuje sa bez obmedzenia na meno Trpák; v druhom s obmedzením len na Trpáka, ktorý je *pán* (a nie robotník, sedliak atď.). Píš tedy: gazda Štefan, rychtár Krajník atp., a nie: Štefan gazda, Krajník rychtár.

Poznámka. V menoslovoch, sriadených dľa abecedy, z príčin praktických dovoľuje sa, aby priezviská stály napredku a ich predstavkové prívlastky (krstné mená) po nich; ale bedlivý pisateľ oddelí ich čiarkou od priezvisk.

301. §. 1. Prístavok, zpravidla podstatné meno, po prípade i samo objasňované, stáva vždy v tom páde, v ktorom je objasňované podstatné meno, v čísle a v rode shodujúc sa s ním len tak, ak je to možné, tedy: Hrob Sládkoviča, básnika slovenského, obvenčili; Hollý, veľký epik slovenský, veľa napísal; od Podjavorinskej, spisovateľky slovenskej, radi čítavame atď. Shoda je nemožná v rode: Rychtár, pýcha dediny, skonal; zbojníka, hrôzu okolia, chytili atp. Shoda je nemožná v čísle: Kľačany, turčianska dedina, vyhorely atp. Prístavok môže stáť pred objasňovaným menom podstatným, keď ho dôrazne vyzdvihujeme, ale ho i vtedy oddeľuj čiarkou od objasňovaného mena: Veľký epik slovenský, Hollý, veľa napísal atp.

2. Prístavková povaha prístavku sa nemení tým, že sa vo vete zamlčuje objasňované meno. To sa stáva pri osobných zámenách *ja, ty, on (ono, ona).* Príklady: (On) rodom Trenčan, a nenávidí Trenčanov; (on) počiatočník, a púšťa sa do vecí veľkých: (ona) vdova po dôstojníkovi, a nehanbí sa žobrať; (ono) dieťa panské, a také nevzdelané atp.

3. Nielen podstatné meno, niekedy i samo objasňované, ale aj iné priradené prívlastky sa užívajú spôsobom prístavkovým, a to vždy, keď ich dôrazne vyzdvihnúť chceme postavením na nepravidelné miesto, a často z príčin vetoslovných; viď v §-e 312 a 313. Príklady: Dom, postavený na

piesku, padá (m. postavený na piesku dom padá) atď.; viď 3. bod v §-e 299.

4. Objasňujúc stály alebo okamžitý zástoj osoby alebo veci, v akom sa ona javí vo vete, prístavok k objasňovanej osobe alebo veci obyčajne privä-zujeme spojkou *ako:* Poľovník, ako dobrý strelec, strelil; učiteľ, ako dobrý vychovávateľ, nemučil deti atp. — Od výrazov hore uvedených rozoznávať treba takéto a podobné výrazy: mala ústa *ako malina* (t. j. červené, ako malina), videl som dievča *ako tôňa* (t. j. bledé ako tôňa) atď. Té výrazy sú, ako vidieť, kusé prívlastky, z ktorých vymizelo prí-davné meno. Nesmie sa tedy podstatné meno re-čených kusých prívlastkov shodovať s objasňo-vaným menom podstatným, ale z vymizevším prí-davným menom; nepíš tedy: mala ústa ako maliny, videl som dievča ako tôňu.

5. Jestli sa prístavkom určujú razom dve podstatné mená, riadne stáva v množnom čísle: Cyrill a Metod, apoštolovia slovanskí,... Vansová a Podjavorinská, spisovateľky slovenské,... Bol v Levoči a v Kežmarku, v mestách spišských atp. Žiada sa shoda v páde, a jestli je možné, i v rode.

Poznámka. Keď je prístavok viacčlenný, na prvé miesto patrí hlavný jeho člen, na pr.: Sládkovič, *básnik* slovenský, umrel; rychtár, *pýcha* dediny, skonal atp. Jestli hlavný člen má viac priradených prívlastkov i sám, z nich ten, ktorý ho bez-prostredne označuje, patrí pred hlavný člen takto: Hollý, veľký epik slovenský, veľa napísal atp. Toto je prirodzený po-riadok. Ale jestli chceme iný člen rozšíreného prístavku vy-zdvihnúť, kladieme ho na prvé miesto: Sládkovič, *slovenský* básnik, veľa písal; rychtár, *dediny* pýcha, skonal.

O doplnku.

302. §. O doplnku treba vedieť:

I. Nepredmetný doplnok, ktorý sa tiahne k podmetu vety a ktorý s ním shoduje sa v čísle, v páde i v rode, nech sa naveky zachováva v takýchto a podobných príkladoch: chlapec chodí *rozospalý,* dievča ide *neučesané,* žena sa ponáhľa *zadychčaná* atď. a nech sa nikdy nenahradzuje príslovkovým výrazom: chlapec chodí *rozospale,* dievča ide *neučesane* atď. (§ 251., Pozn.)

2. Predmetný doplnok stáva bezprostredne po slove, ktorého význam doplňuje: kosec kosí *lúku,* krčah je plný *vody,* otrok slúži *pánovi* atď.

Keď sa prísudkové sloveso naraz doplňuje i *vecným* i *osobným* doplnkom, prirodzeným poriadkom kladieme *hlavný predmet* slovesnej činnosti na prvé miesto. Hlavný predmet slovesnej činnosti podáva nám vždy samo sloveso. Vravíme: dať, kúpiť, povedať *niekomu niečo;* budeme tedy písať: matka dala synovi chleba, otec kúpil synovi knižku, chlapec povedal matke dobrý chýr atp. Vravíme: ubiť, poviazať, obraziť *niekoho niečim,* budeme tedy písať: otec ubil syna palicou, zbojníci poviazali človeka povrazmi, súsed obrazil ho zlými slovy atp. (To jest: prísudok — osobný doplnok — vecný doplnok.) Ale vravíme: variť, chystať, sbierať niečo niekomu alebo pre niekoho; napíšeme tedy: matka varila kašu pre deti, otec chystal knihu pre syna, dieťa sbieralo hrušky matke atp. (To jest: prísudok — vecný doplnok — osobný doplnok.) Kto nemá v tej veci vycvičeného sluchu, stačí mu

vedieť, že podľa prestaveného poriadku na prvom mieste stáva doplnok, na ktorom je dôraz.

Odchylky od pravidla:

a) Keď je prísudok na svojom riadnom mieste vo vete, tedy nie na počiatku vety, osobové zámeno, ako jeho doplnok, kladie sa predeň: Kosec *ťa volal,* otec *ho pokarhal,* matka *mu umrela,* veľmi *ťa radi,* veľa *mu radili* atp. Jestli je prísudkové sloveso zvratné: otec *sa ho spýtal,* matka *sa mu naprosila* atp. O tom, že sa zvratné *sa* oddeľuje od svojho slovesa a ku podmetu odskakuje, viď v §-e 303., 3. a Pozn. 1. Ale jestli sa prísudok dostane na počiatok vety, osobové zámeno, ako jeho doplnok, ostáva po ňom: Volali *ho* rodičia, pokarhal *nás* otec, umrela *mu* matka, radili *mu* veľa: keď je prísudkové sloveso *zvratné:* Spýtal sa *ho* otec, naprosila sa *mu* matka atp.

b) Keď je vo vete i vecný i osobový doplnok, ale osobovým sú osobové zámená, osobový doplnok sa kladie pred prísudok: *nám* predložil *klbásy,* učiteľ *vám* vykladá *náuku* atp.

Poznámka. Daj pozor na takéto a podobné vety: Násilie budí odpor, ľahkomyseľnosť budí hriech, nenávisť stvára nesvornosť atď. Vyslovené — sú této vety jasné, lebo vieme, že podľa prirodzeného postavenia vety na prvom mieste stojí podmet. Ale v písme často meníme prirodzený poriadok, a chtiac na príklad dôrazne vysloviť *doplnok,* postavíme ho na prvé miesto. Majúc pred očima túto voľnosť vety, povinní sme dbať o to, aby sa v nej nevyskytávaly razom také slová za podmet a doplnok, ktoré sú rovné v nominatíve a v akkuzatíve. V povyšších príkladoch písavaj tedy: Násilím budí sa odpor, ľahkomyseľnosťou budí sa hriech, nenávisťou stvára sa nesvornosť atp., lebo ináč sme nie istí, či nám čitateľ pravý opak nevyčíta z toho, čo sme mu napísali. V domnení, že je v povyšších vetách doplnok na prvom mieste, môže im čitateľ i takto rozumieť: Násilie budí sa odporom, ľahkomyseľnosť budí sa hriechom atp.

O príslovkovom určení.

303. §. 1. Príslovkové určenie, čo do významu, je rozličné; rozoznáva sa vždy a všade: príslovkové určenie 1) *miesta* (na otázky: kde, kam, kade, odkiaľ, pokiaľ?), 2) *času* (na otázky: kedy, odkedy, dokedy [dokiaľ]?), 3) *spôsobu a miery* (na otázky: ako, koľko ráz, koľkokrát?), 4) *príčiny* (na otázky: prečo, načo? atď.).

2. Príslovkové určenie, objasňujúc prísudok, má stáť čo najbližšie k prísudku. Jestliže ho objasňujeme rôznorakými určeniami, výrazy týchto príslovkových určení riaďa sa svojím bližším alebo ďalším pomerom k *prísudku* alebo k jeho *predmetu.*

3. Príslovkové určenie, ktorým objasňujeme činnosť prísudkového slovesa alebo vlastnosť prísudkového mena prídavného, riadne stojí pred objasňovaným slovom: Kôň *divo* letí, otec *včera večer o 7. hodine* odcestoval, víchor *v súsednom chotári* zúril, otec je *veľmi nebezpečne* chorý; Hron *na tom mieste strmo* tečie atp. Jestli je prísudkom zvratné sloveso, zvratné *sa* v živej mluve riadne stavia sa pred objasňovací výraz svojho slovesa: Kôň sa *divo* rozrehtal, otec sa *včera večer o 7. hodine* vrátil, víchor sa *v súsednom chotári* rozzúril, Hron sa *na tom mieste strmo* rozlieval atp. Jestliže príslovkovým určením nie činnosť prísudkového mena prídavného objasňujeme, ale *predmet prísudku,* riadne stáva príslovkové určenie po predmete: Žiak pustil knihu *pod lavicu,* kováč bil kladivom *na nákovu,* mlynár odrazil vodu *do doliny.* Tento poriadok zachovávame i vtedy, keď v jednej vete

razom objasňujeme i prísudkové slovo i jeho predmet: Mlynár *včera večer o 7. hodine* narazil vodu *do doliny,* žiak *veľmi opatrne* schoval knižku *pod pazuchu* atp. To je prirodzené usporiadanie príslovkových určení, ktoré sa pravda mení dľa toho, čo chce pisateľ vo vete vyzdvihnúť. Môžem povedať: *Včera večer o 7. hodine* narazil mlynár vodu do doliny, alebo: *Do doliny* narazil vodu mlynár včera večer o 7. hodine atď.

Poznámka 1. Je iste žiadúce, aby zvratné *sa* ďaleko neodskakovalo od svojho slovesa. Kde by sa postaviť malo pred dlhé príslovkové určenie, prirodzený poriadok živej reči zmení sa v umelý takto: otec *vrátil sa* včera večer o 7. hodine (m. otec *sa* včera večer o 7. hodine *vrátil).* Ale pozorný spisovateľ ľahko zbadá, že takým prestavením prirodzeného poriadku mení sa i *smysel vety.* Toho nesmieme spúšťať s očú. Okrem toho prestavením prirodzeného poriadku ľahko môže vzniknúť i nedorozumenie. Ľud povie: Pojdem *sa riadne naobedovať.* Jestli tu zvratné *sa* postavíš ku slovesu, z toho budú dvojsmyselné vety: Pojdem *riadne* naobedovať sa, pojdem *riadne* sa naobedovať. Z tých viet nevieš, čo sa vyjadruje príslovkou *riadne* a ako treba vete rozumieť, či takto: *Pojdem riadne* naobedovať sa, a či: Pojdem *riadne naobedovať sa?* Prirodzený poriadok živej reči nesmieme zľahčovať.

Poznámka 2. Príslovkové určenie, objasňujúce prísudok a nie jeho predmet, ktoré má svoje prirodzené miesto pred prísudkom (kosec *včera* kosil, hrabáčka *celý deň* hrabala atp.), ak ho vyzdvihujeme, kladie sa po prísudku: kosec kosil *včera,* hrabáčka hrabala *celý deň.* Jestli je za prísudkom holý alebo rozšírený predmet, zdôraznené príslovkové určenie dostane sa až zaň: Kosec kosil lúku *včera,* hrabáčka hrabala lúku *celý deň,* kosec skosil podbehnutú vodou lúku *včera* (alebo: kosec skosil lúku, podbehnutú vodou, *včera)* atp.

Spoločne o čiastkach vety.

304. §. Jednotlivé čiastky vety, ako sme videli, môžu sa rozšíriť rozličnými objasňovacími slovami. Takéto rozšírené čiastky vety — na rozdiel od holých — menujeme výrazmi vetnými, a podľa

toho, ktorú čiastku vety zastupujú, výrazmi podmetnými, prísudkovými, predmetnými atď. Každý takýto vetný výraz menujeme členom vety.

B) O skladaní viet a súvetí.

I. Skladanie viet.

205. §. *Veta sa skladá z vetných členov, ktoré sme poznali v predchádzajúcich §§-och.* V jednotlivých vetných výrazoch, ako sme videli, každé slovo má svoje miesto. Vo vete zase má svoje miesto každý člen vety.

Vetné členy dľa toho menia svoje miesto, akou vetou sa vysloviť chceme. Môžeme sa totiž vysloviť: oznamovacím, rozkazovacím, podmieňovacím alebo žiadacím spôsobom, podobne spôsobom opytovacím alebo odpovedúvacím a konečne vo všetkých tých spôsoboch zapieraním.

a) Jednotlive o rozličných vetách.

306. §. V oznamovacej vete na prednom mieste stojí podmet, ako hlavná čiastka vety, ku ktorej sa vinú všetky členy vety. Hneď po ňom býva prísudok; jestli je prísudkom meno so sponovým slovesom, ono stáva pred prísudkovým menom. — Po prísudku sa kladáva predmet, tedy: Kosec kosí lúku, kupa je plná vody atp.

Ako postaviť objasňovacie slová a výrazy, to sme videli v predchádzajúcich §§-och. Objasňovacie slová a výrazy patria riadne čo najbližšie k objasňovaným členom alebo slovám vety.

Takýto je prirodzený poriadok v oznamovacej

vete: (Podmet:) Ján *Kalinčák,* predný spisovateľ slovenský v nedávnej dobe, (prísudok:) veľmi interessantne a verne *opísal* (predmet:) *reštauráciu* stoličného úradníctva zo starších čias. Veta ostane správna, keď na prvé miesto prehodíme výraz predmetový, alebo prísudkový: (Predmet:) Reštauráciu stoličného úradníctva zo starších čias (prísudok:) veľmi interessantne a verne opísal (podmet:) Ján Kalinčák, predný spisovateľ slovenský v nedávnej dobe. Alebo: (Prísudok:) Veľmi interessantne a verne opísal (predmet:) reštauráciu stoličného úradníctva zo starších čias (podmet:) Ján Kalinčák, predný spisovateľ slovenský v nedávnej dobe. Pozorný čitateľ vycíti jemný rozdiel medzi tými rôzne složenými vetami. Je dôraz na vetnom výraze, postavenom na prvé miesto. Okrem toho z §§-ov 287—303 vieme, že pod vlivom dôraznosti smú meniť svoje miesto i jednotlivé objasňúvacie slová a výrazy vo vetných členoch, a z toho býva tá slohová rozmanitosť v slovenčine, z ktorej niektorí spisovatelia čerpajú svoju mienku o *voľnosti* slohu slovenského a tým o jeho *nesriadenosti.* Pisateľ, ktorý pozná prirodzené usporiadanie slov vo vete, vie zároveň i s umelým slohom nakladať tak, že *vedome a bezpečne vlíva na čitateľa.*

307. §. I v rozkazovacej či vyzývacej vete na prvom mieste stáva podmet, hneď po ňom prísudok atď. Keď rozkazujeme 2. osobou jednotného alebo množného čísla, podmet obyčajne sa zamlčuje, ale prístavkom k nemu obyčajne objavuje sa pred prísudkom tá osoba alebo vec, ktorej sa

prísudok týka: (ty), človeče, nepi toľko vody na lačný žalúdok; (ty), mladosť milá, neopúšťaj svojho otiteľa; (vy) vojaci, nestrieľajte na toho človeka bezbranného; (my), mladší žiaci, poďme sa poihrať na schovávanku atp. Keď rozkazujeme alebo vyzývame 3. osobou jedn. alebo množ. čísla, podmet sa naveky vyloží, po ňom ide sloveso v rozk. spôsobe ako prísudok, a ostatok za tým: Žiaci nech sa učia od rána do večera, zámočník nech zhotoví rozkázanú zámku.

Poznámka. Po prístavku zamlčaného podmetu, ktorý stáva vo vokatíve, v strednej slovenčine i v nominatíve, viď § 39, naveky sa kladie čiarka, a po celej vete výkrikník: Človeče, ucti sám seba! Niekedy prístavok kladie sa na koniec vety; od ostatných členov oddeľuje sa čiarkou a výkrikník po ňom nasleduje: Ucti sám seba, človeče! V takejto vete je dôraz na prísudku.

308. §. V podmieňovacích vetách stáva napredku podmet a po ňom prísudkové sloveso (alebo sponové sloveso, jestli je prísudkom meno) v spôsobe podmieňovacom; viď § 175. Slovesá majú v spôsobe podmieňovacom čas prítomný: „volal by som“, a čas minulý: „volal by som bol“. Této slovesné výrazy v podmieňovacích vetách sa tak kladú po podmete, že príčastie prísudkového slovesa dáva sa na koniec výrazu (= by som *volal;* by som bol *volal!).* Príklady: My by sme volali o podporu; vy by ste boli volali syna dy školy atp. — Príklady pre menový prísudok so sponovým *byť:* My by sme boli oduševnení o podporu, vy by ste boli bývali oduševnení o podporu atď.

Odchodný je poriadok *vo vetách žiadacích:* Napočiatku stojí slovce *bár,* po ňom prísudok povyš-

ším poriadkom výrazu, podmet sa vstrčí pred posledný člen prísudkového výrazu (pred príčastie prísudkového slovesa), a po tom ostatok, tedy: Bár by otec došiel z cesty („otec“ vstrčený do prísudkového výrazu „by došiel“), bár by bola matka písala (podmet „matka“ vstrčený do prísudkového výrazu „by bola písala“) atp. Podmet je vstrčený na to miesto v prísudkovom výraze, kde býva riadne jeho čiastka, ktorá označuje osobu, tedy podmet: Bár by *som* písal, bár by *si* písal, bár by (ona = matka) písala! Zpravidla mali by sme klásť podmet len po celom výraze prísudkovom: Bár by došiel otec z cesty, bár by bola písala matka atp. Keď je prísudkom nejaké meno so sponovým *byť*, poriadok vo vete žiadacej býva ten istý, ktorý sme teraz uviedli, iba že na mieste prísudkového príčastia stáva prísudkové meno: Bár by bol otec potešený mojím pokrokom, bár by bola bývala matka uspokojená mojím pokrokom atď.

Poznámka. Vo vetách podmieňovacích, jestli je podmet nie vyložený a pri prísudkovom slovese určitom zamlčuje sa osobné zámeno (ja, ty atď.), stáva napredku príčastie prísudkového slovesa prítomného času, za ním ostatok prísudkového výrazu a potom ostatok vety: Jedli by sme...; pili by sme...; robili by sme poriadok v škole... V minulom čase: Jedli by sme boli..., pili by ste boli za cudzie peniaze pri voľbách...

309. §. Opytovacie vety sú dvojaké:

1) Opytujeme sa na niektorý výraz vetný alebo na niekoľko výrazov vo vete, na pr. na podmet: *Kto* je tu? *Kto* volal otca na ulicu? Na predmet: *Čo* si mi doniesol z mesta? Na prívlastok: *Aký* klobúk si mi kúpil na trhu? Na príslovkové určenie: *Kedy* bol otec v meste na trhu? *Kde* bol otec

na trhu? *Prečo* bol otec v meste na trhu? *Kde, kedy* a *po čo* bol otec v meste na trhu? To sú otázky na výraz vety, *otázky výrazové.* V nich naveky stáva napredku opytovacie zámeno alebo utvorená z jeho kmeňa príslovka opytovacia.

2) Opytujeme sa na obsah celej vety: Horí už v peci pekárskej? *Či* horí už v peci pekárskej? Bol náš otec na trhu? *Či* bol náš otec na trhu? To sú otázky na prísudok a tým na obsah celej vety. Na prvom mieste stáva prísudok, po prípade s predloženým opytovacím slovcom *či.* Miesto tohoto užijú v spisovnej reči aj *-li:* Horí-*li* už v peci pekárskej? V osnove pre ľud ho neužívaj, lebo ho niet v reči ľudu. Prísudkové sloveso môže stáť nielen v oznamovacom spôsobe, ako v uvedených príkladoch, ale i v spôsobe podmieňovacom: Či by bol býval na trhu náš otec?

Pri odpovedi na otázku zachovávaj toto: 1) Na *výrazovú otázku* dávame odpoveď tým výrazom, na ktorý sa pýtame: *Kde* bol otec? V meste! *Čo* robil otec v meste? Bol na trhu. *Kedy* a *po čo* bol otec na trhu? Včera, po múku. 2) Na *vetnú otázku* odpovedúvame kladným slovesom vety alebo niektorým prisvedčovacím výrazom (áno, ovšem, za isté, pravdaže atď.; záporne: nie, veru nie, pravdaže nie, chráň Bože atp.) *Či* bol otec na trhu? Bol. Áno. Nebol. Nie atp. V živej reči vetná otázka vždy sa počína opytovacím slovcom *či* (tedy nie holým slovesom!)

Na počiatok alebo na koniec vety kladieme, vo vokatíve alebo i v nominatíve tú osobu, ktorej sa opytujeme. Oddeľuje sa čiarkou od vety: Člo-

veče, či nikdy nenadobudneš rozumu? Či nikdy nenadobudneš rozumu, človeče? V poslednom príklade je dôraz na otázke.

Po každej opytovacej vete kladieme otáznik (?).

b) **Spoločne o rozličných vetách.**

310. §. V zapieracích vetách ostáva ten istý poriadok slov, ktorý bol v pôvodných kladných vetách: Žiak sa ponáhľa do školy = žiak sa *neponáhľa* do školy; voz nech čaká hotový k odchodu = voz nech *nečaká* hotový k odchodu; či si rozkázal chlapcovi dreva doniesť? = či si *nerozkázal* chlapcovi dreva doniesť? Zapierame vždy *prísudkom*, a to zapieracou formou slovesa (= neponáhľať sa, nečakať, nerozkázať). Jestli je prísudkom meno, zápor sa vyslovuje príslovkou *nie*, ktorá stáva riadne pred prísudkovým menom: ja som *nie* robotný, chlapec je *nie* pilný, sestra je *nie* učiteľkou. Keď prísudok vyslovujeme opísanou podobou slovesa (§§-y 170—176), zápor sa odráža na čin. príčastí minulom: ja som sa *neučil* v škole, ty si *nevolal* otca domov; pri sponovom *byť:* ja som *nebol* pilný, otec *nebol* učiteľom atp. Jestli je viac príčastí v opísanej podobe, na ktoromkoľvek z nich: Žiak sa *nebol* ponáhľal do školy + žiak sa bol *neponáhľal* do školy; voz nech by *nebol* čakal k odchodu + voz nech by bol *nečakal* k odchodu; či si *nebol* rozkázal chlapcovi dreva doniesť? + či si bol *nerozkázal* chlapcovi dreva doniesť? *nebol* by som včera šiel do školy + bol by som včera *nešiel* do školy atď. Ako vieme, pokračovacia alebo opakovacia činnosť slovesa označuje sa v dávnominulom čase stavu trpného tým spôsobom, že výraz opisujeme takto: *býval (bývaval)* som *bol* opustený. Tu zapierame tým čin. príčastím min., ktoré stojí napredku: *Nebýval* som bol opustený.

Poznámka 1. Keď je prísudkom meno, zapieravé *nie* stáva i pred sponovým *byť:* Ja *nie* som chorý, ty *nie* si opatrný, on

nie je pilný, my *nie* sme chorí, vy *nie* ste opatrní, oni *nie* sú pilní; s pravopisnej strany viď 169. §. — V 3. osobe jedn. čísla zo zapieracieho výrazu „*nie je*“ vyvinul sa *nenie;* viď o tom § 292., Pozn. 1.

Poznámka 2. V opisovaných podobách budúceho času zapierame pomocným slovesom: Žiak *nebude* chodiť do školy atp.

Poznámka 3. Keď je v prísudku také meno, ktoré je bežné i zapieracou podobou (nerozum, nectnosť, nepekný, nepracovitý atď.), sponové slovo zachová svoju kladnú formu. To *je* nerozum od neho; to *bola* nectnosť, dom *je* nepekný, chlapec *je* nepracovitý atp. Takéto vety syntakticky nie sú totiž zapieracími. Podobne sa má vec s opísanými podobami trpného stavu. Jestliže použijeme trpného príčastia minulého formou zapieracou, čin. príčastie minulé opísanej podoby ostane bez záporu: Žiak bol *nezavolaný;* zlodej by bol býval *nechytený* atp. Nie sú zápornými vetami ani takéto: Ráčte také veci *nevravieť,* musíte sa predovšetkým o mňa *nestarať,* chcem *nepustiť* chlapca do školy atp.

Poznámka 4. V 264. §-e je o tom reč, že priechodné slovesá, náhle sa stanú zápornými, žiadajú svoj predmet do genitívu: chlap lúky neskosil, mlatec obilia nevymlátil. Nie tak priechodné slovesá, ktoré sa môžu viazať s genitívom neurčitosti (§ 262). Ony i v zápornej vete zachovávajú to pravidlo, dľa ktorého sa viažu vo vete kladnej. Vrav a píš, keď ide o *predmet neurčitý:* Daj mi vody + nedaj mi vody; keď ide o *predmet určitý:* Daj mi vodu + nedaj mi *vodu.* To jest, *predmet určitý ostáva v akkuzatíve i vo vete zapieracej.* Píš tedy: *Prácu* (označenú alebo opísanú prvej) nevydám z ruky nedohotovenú. Kosec lúku (označenú alebo opísanú prvej) neskosil. Rubač horu (označenú alebo opísanú prvej) nesrúbal atp.

311. §. Jasnosť a zreteľnosť vety žiada, aby s jednej strany podmet a prísudok a s druhej strany prísudok a predmet neboly ďaleko od seba. Praktické pokynutia:

312. §. Ak je prístavok výrazu podmetného pridlhý, prestav podmet za prísudok:

Konečne *umrel bojovník,* mladý, sotva 30 rokov doživší, nezastrašiteľný vodca búrskeho boja za slobodu, vrele milujúci svoju vlasť.

Podobne urob, keď pridlhý výraz príslovkovitý má stáť pred prísudkom:

Široko-ďaleko až hen na konci sveta, pri slamenej skale, pri chlebovom stĺpe *bývala striga.*

Praktickosť tohoto slohového pokynutia vystupuje na javo zvlášte vtedy, keď má i podmet po sebe dlhý prístavok i prísudok pred sebou dlhé príslovečné určenie:

Široko-ďaleko až hen na konci sveta, pri slamenej skale, pri chlebovom stĺpe *bývala striga,* staršia od Methuzalema, známa súsedom pod menom Starého rešeta...

313. §. Predmet má stáť čo najbližšie ku prísudkovému slovu, ktoré doplňuje. Jestliže ho tedy objemný prívlastok predchádza, prestav prívlastok za predmet, užijúc ho spôsobom prístavkovým. Píš:

Kosec skosil lúku, podbehnutú vodou, ležiacu na pravom brehu Hrona (nie: Kosec skosil podbehnutú vodou, ležiacu na pravom brehu Hrona lúku) atp.

Z podobných príčin, aby totiž blízko pri sebe ostaly prísudok a predmet, klaď príslovkové určenie pred prísudok:

Kosec včera večer ešte pred zajdením slnka skosil lúku (nie: Kosec skosil včera večer ešte pred zajdením slnka lúku).

Cena tohoto pokynutia na javo vystupuje zvlášte vtedy, keď prísudok má pri sebe objemnejšie určenie príslovkové a predmet objemnejší prívlastok:

Kosec včera večer ešte pred zajdením slnka skosil lúku podbehnutú vodou, ležiacu na pravom brehu Hrona.

Má-li podmet objemný prístavok, z príčin hore vykladaných polož ho pred podmet:

Rodák selecký, robotník pilný a kosec výborný, Ján Haluška včera večer ešte pred zajdením slnka skosil lúku podbehnutú vodou, ležiacu na pravom brehu Hrona...

314. §. Takým hromadným prestavúvaním vetných výrazov veta netratí svojho pôvodného smyslu. Ona neznie všedne, ba akosi slávnostne, preto, že výrazy jej členov sú poprestavúvané na dôraznejšie miesta, ale smysel v podstate ostáva starý, a čo je hlavná vec: *jasný a zreteľný.*

315. §. Grammatikári, chtiac vyzdvihnúť príslovkové určenie, takto kážu skladať vetu: „kráľ *včera pred večerom* dopoľoval“: „Včera pred večerom kráľ dopoľoval“. Poriadok: príslovkové určenie — *podmet* — prísudok.*) Príslovkovým určením vlastne *prísudok* objasňujeme, preto, podľa zásady, že spolu patrí i v poriadku vetnom, čo spolu patrí významom, písavame: Včera pred večerom dopoľoval kráľ (príslovkové určenie — *prísudok* — podmet). *Lud takto skladá.* Sú pravda dobré i vety: Včera pred večerom *kráľ* dopoľoval. Tamté sú u nás prirodzené; táto je prestavená.

316. §. Čo je povedané o poriadku slov v jednotlivých výrazoch vetných v §§-och 287—303, platí pre všetky rôznoraké vety. To tedy, čo sme riekli v predchádzajúcich §§-och 311—313 o prestavúvaní v oznamovacích vetách, platí i o ostatných vetách, menovite o vetách rozkazovacích, podmieňovacích atď. Dľa vyslovených zásad smieme rozšírené výrazy vetné prestavovať na pr. i v rozkazovacích vetách: *Nestrieľajte, vojaci,* ukrutní a nemilosrdní mordári, bez srdca a bez duše... (Nie: Vojaci, ukrutní a nemilosrdní mordári bez srdca a bez duše, nestrieľajte!) Alebo: Pekne a bezpečne strieľajte, vojaci! (Nie: Vojaci, pekne a bezpečne strieľajte!) Alebo konečne: Vojaci, nezastreľte človeka bezbranného, rodine, cirkvi i národu užitočného! (Nie: Vojaci, nezastreľte bezbranného, rodine, cirkvi i národu užitočného človeka!)

Dľa toho, čo sme zkúsili v predchádzajúcich §§-och, *prirodzený poriadok vo vete* je tento:

Podmet — prísudok — doplnok (predmet). Prí-

*) Tak píšu zvlášte Rusi a Poliaci a tak sa usilujú písať i Česi. U nás Jaroslav *Vlček,* v Slov. Pohľadoch z r. 1881, na str. 84. túto pravdu konštatoval: „... u nás podivným spôsobom nepozorovať ani pri jedinom spisovateľovi, že by uvedomele riadil sa týmto pravidlom.“

slovkové určenie, ak sa poťahuje na prísudkové slovo, stáva *pred prísudkom;* ak sa poťahuje na predmet prísudku, *po predmete.* Prívlastok stáva naveky bezprostredne pri podstatnom mene, ktoré objasňuje, a to alebo *pred ním:* prívlastok adjektívny a predstavkový, alebo *po ňom:* prívlastok prístavkový a prívlastok podradený.

317. §. Kde bola reč o jednotlivých čiastkach vety, tam sa povedalo i to, že sa ony môžu i zamlčovať vo vete. V niektorej vete, v živote často obiehajúcej, zamlčuje sa razom i viac členov vetných, a to i najhlavnejšie, tak na pr. vo vete: „*Dobrý deň!*“ zamlčujeme podmet i prísudok: Pánboh daj... V spisovnej reči dopúšťajú sa kusé vety vždy, keď tým jasnosť a zreteľnosť netrpí.

II. Skladanie súvetí.

Úvod.

318. §. Dosiaľ bola reč o prostých vetách, obsahujúcich v sebe jedinú, zakončenú myšlienku. Ale stáva sa často, že i viac myšlienok spojíme v jedon vyšší významový celok. Súvetie skladá sa zo *väzu takých spojených myšlienok.*

Príklady: Človek mieni, Pánboh mení. Valach zavolal na honelníka, aby ovce zavrátil.

V prvom príklade máme vety, ktoré sú obidve samostatné, t. j. syntakticky neodvislé od seba (Človek mieni. Pánboh mení.). Takéto vety sa proste *priraďujú* k sebe: Človek mieni, Pánboh mení.

V druhom príklade máme vety, z ktorých je prvá samostatná a syntakticky zakončená (= Valach zavolal na honelníka), a druhá od prvej odvislá (= aby ovce zavrátil). Samostatná veta menuje sa v súvetí hlavnou, a odvislá pobočnou.

Máme tedy, čo do skladania, súvetia *priradené* a *podradené.*

a) O priraďovaní samostatných viet.

319. §. Pôvodne priraďovaly sa vety samostatné po proste, bez spojovacích sloviec či spojok, ako sme videli i v uvedenom príklade: Človek mieni, Pánboh mení. Ale pre zreteľnosť dlhými vekami utvorilo sa priraďovanie spojkami, uvedenými v §-e 246. Súvetie bez spojok „Človek mieni, Pánboh mení" je nie zreteľné. Môžem mu rozumieť: „Človek mieni *a* Pánboh mení" alebo: „Človek mieni, *ale* Pánboh mení." Jednako i teraz smieme priraďovať samostatné vety bez spojok, ak tým zreteľnosť netrpí. Hovorí sa: Ľudia sú zlí, never každému (m. ľudia sú zlí, *a preto* never každému); chybil som, musím to napraviť (m. chybil som, *a preto* musím to napraviť); neboj sa, synku, som pri tebe (m. neboj sa, synku, *veď* som pri tebe); bola jasná noc, mesiac svietil (m. bola jasná noc, *veď* mesiac svietil) atď. atď.

320. §. O tom, čo treba vedieť o priraďovacích spojkách, viď v §-e 247.

321. §. Jestli sa vetné výrazy opakujú v priradených vetách, prostota a úhľadnosť slohu káže, aby sme ich — neporušujúc smyslu súvetia — *iba raz vyslovovali, a to: vo vete prvej.* Povieme: Prvý *krok* je najťažší, druhý je ľahší (m. druhý *krok* je ľahší). Dôkladná *robota* často sa *nevypláca*, povrchná málokedy (m. povrchná *robota* málokedy sa *vypláca)* atp.

Zvlášte sú hodné spomenutia této prípady vypúšťania opakovaných vetných výrazov: V škole nesmie byť razom niekoľko učiteľov, *iba jedon* (= smie byť). On síce nevypil veľa, *iba za pohár* (= vypil). Ten had síce nenarastie dlhý, *len na 5 stôp* (= narastie). Nemám inej žiadosti, *iba tú* (= žiadosť mám). Nemám iného priateľa, *len teba* (= mám) atď.

b) O podraďovaní pobočných viet.

322. §. Príkladom v §-e 286. obsaženým zreteľne bola objasnená povaha pobočných viet. Vznikajú takto: Vyslovíme samostatnú myšlienku, t. j. hlavnú vetu, ale tak, že niektorú čiastku hlavnej vety vyslovíme osobitou pobočnou vetou. Podľa toho, akú čiastku vety nahradzuje pobočná veta v hlavnej vete, menuje sa pobočnou vetou: podmetnou, doplnkovou, predmetnou, prívlastkovou, príslovkovou.

Príklady:

Podmetné vety: *Kto pracuje,* (ten) má čo jesť. *Kto sa ručí,* (ten) sa mučí. *Čo je lacné,* nenie vzácné atp.

Doplnkové vety: Kolumbus je (ten), *kto Ameriku objavil.* Každý je (tým), *čím sa sám urobí.* Kristus bol (ten), *kto najčistejšiu lásku hlásal* atp.

Predmetné vety: Učiteľ číta (to), *čo na tabulu napísal.* Pocestný našiel (to), *čo hľadal.* Daj mi (to), *čo žiadam* atp.

Prívlastkové vety: Robotník, *ktorý usilovne pracuje,* vždy zarobí na chlieb. Reč, *ktorá je uverejnená v časopise,* je podvrhnutá. Tatry, *ktoré sú bohaté prírodnou krásou,* sú najvyššie vrchy v Uhrách atp.

Príslovkové vety: (Miesta): *Kde ničoho niet,* tam ani smrť nebere. *Kam vetor,* tam plášť. Choď (tade), *kade ľudia chodia* atp. (Času): Utekaj (vtedy), *keď ťa bijú.* Cvič sa (dotiaľ), *dokiaľ si mladý. Keď si preskočil,* potom si zahvízdaj atp. (Spôsobu): *Ako robíš,* tak sa máš. Povedali sme mu tak, *že mohol rozumieť.* Natoľko ti verím, *nakoľko pravdu hovoríš* atp. (Príčiny): Preto vstal zavčasu, *že bol hladný.* Kosec nemôže kosiť (preto), *lebo nemá kosy.* Nato máš rozum, *aby si myslel* atp.

323. §. Pobočné vety, ako sme z povyšších príkladov videli, podraďujú sa vetám hlavným istými pripojovacími slovy, a to alebo vzťažnými zámenami alebo podraďovacími spojkami (viď §§-y 248., 249).

Této pripojovacie slová riadne sa odnášajú na ukazovacie zámená hlavnej vety alebo na utvorené z ukazovacích zámen spojky: (Hlav. veta) *ten* žiak

je hoden chvály, (poboč. veta) *ktorý* sa učí. *To* som našiel, *čo* som hľadal. *Tam* hľadaj vec, *kde* si ju ztratil atp.

Príslušné ukazovacie zámeno hlavnej vety alebo utvorená z ukazovacieho zámena spojka hlavnej vety sa zamlčuje, keď je vo vete bez dôrazu: (Hl. veta) Vytíname *(ten)* strom, (poboč. veta) *ktorý* nerodí. Neslušné je *(to), čo* vykazuješ. Iď jesť *(ta), kde* si robil atp.

324. §. Pripojovacie slová stoja naveky na počiatku pobočnej vety. Ale zodpovedajúce im v hlavnej vete ukazovacie zámená alebo utvorené z ukazovacích zámen spojky menia svoje miesto. Jestliže sa dostanú na koniec hlavnej vety, neprirážaj ich k pobočnej vete, t. j. nepíš: To sa stalo, *vtedy keď* som bol chorý. Polož to, *ta kde* bolo. Poviem ti, *potom keď* sa vrátim. Zdochla krava, *tá ktorá* ručievala atp. Píš: To sa stalo *vtedy, keď* som bol chorý. Polož to *ta, kde* bolo atp. Alebo s vypustením: To sa stalo, *keď* som bol chorý. Polož to, *kde* bolo atp. Výnimkou z češtiny sa ujalo v príslovkových vetách spôsobu: Ubili ho, *tak že* umrel; nahneval sa, *tak že* ho porazilo atp. Správnejšie: Ubili ho *tak, že* umrel; nahneval sa *tak, že* ho porazilo atp. Správnosť tohoto posledného písania vysvitá z takýchto a podobných príkladov: Ubili ho *tak veľmi a strašne, že* umrel atď.

325. §. Vzťažné zámená *ktorý, aký* shodujú sa v čísle a v rode s podstatným menom hlavnej vety, ale v páde sa pripodobujú pobočnej vete: Poznám *ľudí, ktorí* nezaslúža mena ľudí. Poznal som *človeka, ktorý* naveky hrešil. Videl som *strom, akého* niet v našich horách atď.

326. §. Vetám *podmetným* a *predmetným*, ktorými nahradzuje sa podmet alebo predmet hlavnej

vety, v osnove pre ľud naveky dávaj prednosť pred príčasťovými výrazmi, t. j. píš: *Kto pracuje,* má čo jesť (m. *pracujúci* má čo jesť). *Kto pracoval,* pýta si plácu (m. *pracovavší* pýta si plácu). *Čo sme hriechom nadobudli,* nebude nám k uspokojeniu (m. *hriechom nadobudnuté* nebude nám k uspokojeniu). Ďalej píš: Učiteľ hreší toho, *kto sa neučí* (m. *neučiaceho sa).* Pocestný našiel, *čo hľadal* (m. *hľadané)* atď.

Príčasťové vety hodia sa len pre vedecké osnovy a pre obecenstvo vyššie vzdelané.

Poznámka. Mráz v svojej mluvnici v 112. §-e pod II. učí skracovať takéto predmetné vety: Mám dosť, čo bych vypravoval. Neviem, čo by si mal počať. Neviem, kam by som sa obrátil. — Takýchto a podobných predmetných viet nezná ľud slovenský; on tu vždy hovorí prostou vetou: Mám čo vypravovať, mám dosť vypravovať, neviem si čo počať atp. A jestli sa vysloví predmetnou vetou, táto znie: Neviem, kde sa obrátiť.

327. §. V osnove pre ľud podobne dávaj prednosť *vete prívlastkovej* pred príčasťovými výrazmi, a píš: Robotník, *ktorý usilovne pracuje,* vždy zarobí na chlieb (m. pracujúci usilovne robotník vždy zarobí na chlieb). Reč, ktorá je *uverejnená v novinách,* je podvrhnutá (m. uverejnená v novinách reč je podvrhnutá) atp. V osnovách pre ľud užívaj i tam prívlastkových viet, kde by mal byť prístavok (§ 301.). Píš: Tatry, *ktoré sú bohaté prírodnou krásou,* sú najvyššie vrchy v Uhrách (m. Tatry, *bohaté prírodnou krásou,* sú najvyššie vrchy v Uhrách.

328. §. Popri samostatných vetách opytovacích (viď § 309.) máme i *odvislé vety opytovacie,* t. j. také, ktoré podraďúvame hlavným vetám.

Odvislé vety opytovacie nahradzúvajú podmet, predmet, doplnok a prívlastok hlavnej vety; máme tedy podmetné, predmetné, doplnkové a prívlastkové pobočné vety opytovacie. (Podmetná:) Koľko hodín odbilo na veži, nie mi je vedomé. (Pred-

metná:) Pýtam sa, koľko hodín odbilo na veži? atď. — Po neodvislých či samostatných vetách opytovacích (§ 309.) kladie sa naveky otáznik. Po odvislých len vtedy, keď je v hlavnej vete sloveso *pýtať sa, tázať sa;* viď § 335., VI.

329. §. O podradenom súvetí treba vedieť, že podľa prirodzeného poriadku podmetná veta stáva pred hlavnou vetou: *Kto veľa číta,* (ten) veľa vie. *Kto sa ručí,* (ten) sa mučí atp. Predmetná veta po hlavnej vete: Zachovaj si (to), *čo čítaš.* Neodkladaj na druhý deň (to), *čo môžeš dnes urobiť* atp. Prívlastková veta po tom podstatnom mene hlavnej vety, ktoré objasňuje: Človek, *ktorý veľa robí,* veľa zarobí. Krava, *ktorá veľa ručí,* málo mlieka dáva. (Alebo vyzdvihnúc prísudok hlavnej vety: Veľa zarobí človek, *ktorý veľa robí.* Málo mlieka dáva krava, *ktorá veľa ručí.)* Nalial si z vína, *ktoré bolo na stole.* Vyšiel na strom, *ktorý stál pri ceste* atp. Príslovková veta stáva riadne pred hlavnou, ako príslovkové určenie pred prísudkom: *Kde si robil,* tam si jedz. *Kedy prijdeš,* vtedy budeš tu. *Ako robíš,* tak sa máš atp.

Poznámka. Prestavený poriadok je veľmi rozmanitý. Môžem povedať na pr.: Potiaľ, pokiaľ sa nerozvidní, nehýb sa z domu. Ten, kto veľa číta, veľa vie. Alebo: Pokiaľ sa nerozvidní, potiaľ sa nehýb z domu. Kto veľa číta, ten veľa vie. Alebo: Pokiaľ sa nerozvidní, nehýb sa z domu. Kto veľa číta, veľa vie. Posledné vety sú prosté i jasné; dávaj im tedy prednosť pred ostatnými.

330. §. Vo všeobecnosti treba zachovať takéto pravidlo: Čo *významom* patrí dovedna, nesmie sa bez príčiny od seba oddeľovať; píš: Na tomto mieste zopakujeme *všetko to, čo sme dosiaľ o tej veci povedali.* (Nie: Na tomto mieste *všetko to* zopakujeme, *čo...)*

c) Spoločne o skladaní súvetí.

331. Uvodzovacie vety sa alebo priraďujú alebo podraďujú.

1. Priraďujú sa vety doslovne uvedené: Otec synovi riekol: „Uč sa!“ Syn otcovi odpovedal: „Učím sa!“

2. Podraďujú sa vety podľa smyslu uvedené: Otec synovi riekol, *aby* sa učil. Syn otcovi odpovedal, *že* sa učí.

332. §. Vety sa podraďujú spojkou *aby* vtedy, keď pôvodne povedané boly v rozkazovacom spôsobe: Otec synovi riekol: Uč sa! — Otec synovi riekol, *aby* sa učil. Spojkou *že* vtedy, keď pôvodne povedané boly v oznamovacom alebo v podmieňovacom spôsobe: Syn otcovi odpovedal: Učím sa! — Syn otcovi odpovedal, *že* sa učí. Alebo: Syn otca prosil: Ja by šiel spať! — Syn otca prosil, *že* by šiel spať.

Do podradenej vety vsúvame slovo *vraj* (na Západe „praj“), jestli pochybujeme o tom, že by uvedená osoba skutočne tak myslela, ako vraví. Príklady: Syn otca prosil, že by vraj šiel spať. Syn otcovi odpovedal, že sa vraj učí.

333. §. Súvetie môže byť i mnohočlenné. Môže byť v ňom i viac hlavných i viac pobočných viet. A ako majú po sebe nasledovať jednotlivé vety, o tom rozhoduje logický súvis. Dve súvetia, složené v jedon vyšší myšlienkový celok, menujú sa obvetím či periodou. Prvé súvetie nazýva sa predvetím a druhé závetím; oddeľujú sa od seba dvojbodkou: Ako ľahko nakriatneš prút, pokiaľ je mladý, na ľubovoľnú stranu: tak ľahko môžeš ľubovoľným smerom napraviť i dusu diaťaťa, pokiaľ je mladé!

334. §. Spletenie viet. V nedbalej reči sa stáva, že spletieme výrazy pobočnej vety s výrazmi

hlavnej vety. Často sa prehadzuje podmet a predmet pobočnej vety do hlavnej vety takto: O žiakoch sa nemôžem vysloviť, ktorý sa ako učí (m. nemôžem sa vysloviť, ktorý žiak sa ako učí); žena klobúk chce, aby jej kúpil (m. žena chce, aby jej klobúk kúpil); priateľ bývanie žiada, aby mu prepustil (m. priateľ žiada, aby mu bývanie prepustil) atp. Tu treba dbať o správnosť reči a neprehadzovať do hlavnej vety, čo patrí do pobočnej.

C) Oddeľovanie výrazov a slov vo vete a v súvetí.

335. §. I. Bodka (.) sa kladie po skončenej vete a po skončenom súvetí: Kosec kosil. Človek mieni, Pánboh mení.

Poznámka. Okrem toho sa kladie bodka po skráteninách: viď 339. §.

II. Čiarka (,) sa kladie vo vete a v súvetí.

A) Vo vete:

1. Čiarkou oddeľujeme od seba té členy vetné, ktorých je viac, na pr.: (Viac podmetov:) Dub, buk, smrek sú stromy. (Viac doplnkov:) Chlapec beží nevyspatý, hladný, smädný. (Viac predmetov:) Pili sme mlieko, kávu, vodu. (Viac prívlastkov:) Pilný, obratný, bez úhony čo do spoľahlivosti robotník je veľa hoden atď. V takýchto vetách miesto čiarky sa môže položiť spojka *a,* ale jestli oddeľujeme od seba viac členov od dvoch, *a* sa kladáva len miesto poslednej: Dub *a* buk sú stromy. Alebo: Dub, buk *a* smrek sú stromy. Ak chceme jednotlivé členy o sebe vyzdvihnúť, miesto všetkých čiarok kladieme spojku *a:* Chlapec beží nevyspatý *a* hladný *a* smädný. Pili sme mlieko *a* kávu *a* vodu atp.

2. Prístavok a prístavkovým spôsobom upotrebený prívlastok čiarkou oddeľujeme od objasňova-

ného mena a od ostatku vety (§ 301.): Hollý, básnik slovenský, umrel. Robotník, pilný a spoľahlivý, veľa je hoden.

3. Čiarkou oddeľuje sa vo vete všetko, čo nesúvisí s jej skladom a s väzbou jej členov: vokatív, citoslovcia a rozličné vstavky. Viďme ich radom:

a) Vokatív oddeľuje sa čiarkou od ostatku vety: Synu, poslúchaj svojho otca! Alebo: Poslúchaj svojho otca, synu! — Podobne i kladený miesto vokatívu nominatív: Matka, nehreš svojho syna! Alebo: Nehreš svojho syna, matka! Srov. §. 252.

b) Citoslovcia oddeľujú sa tiež čiarkou od ostatku vety: Ah, zle sa mu vedie. Alebo: Čo z toho len bude, hahaha?

c) Všetky vstavky, akékoľvek: vokatívy, citoslovcia, príslovkovite vkladané slová (pravda, veru, zaiste atp.) a celé vety riadne oddeľujú sa čiarkou od ostatnej vety: Poslúchaj, synu, svojho otca! Syn môj, ah! umrel už. Pomoc je, pravda, ďaleká. Neodoprieš mi, zaiste, svojej podpory. Dlhov, veru, máme. Môj otec, Pánboh mu daj slávu večnú! dlho chorel atp. — Príslovkovité vstavky (pravda, veru, zaiste atp.) smú sa i bez čiarok vstavúvať do vety, *jestli tým netrpí jasnosť:* Dlhov veru máme dosť. Neodoprieš mi zaiste svojej podpory. Ale: Pomoc je, pravda, ďaleká! Vstavenú vetu, chcúc vyzdvihnúť jej vstavkovú povahu, často ešte osobitými znakmi oddeľujeme popri čiarkach, menovite závorkami alebo prestávkami: Môj otec, (Pánboh mu daj slávu večnú!), dlho chorel. Alebo: Môj otec, — Pánboh mu daj slávu večnú, — dlho chorel.

Poznámka 1. Priechodníkov *prostých* neoddeľujeme: Otec vstanúc išiel sa umyť. Dieťa poplakavši si zaspalo. Ale *rozšírené priechodníky* treba čiarkou oddeľovať od ostatku vety, *aby sa zachovala jasnosť a zreteľnosť.* Z vety „dieťa poplakavši si na lone matkinom zaspalo“ nevedel by som, či patrí príslovkové určenie k priechodníku, a či k prísudku, a preto oddeľuj: Dieťa, poplakavši si na lone matkinom, zaspalo.

Poznámka 2. Kde by sa shŕklo veľa čiarok, z nich té, ktoré sa môžu nahradiť spojkou *a* (viď v tomto §-e pod II. A), 1.), nech sa nahradia — nakoľko to osnova dovoľuje — spojkou *a*. Robotník, pilný *a* spoľahlivý, veľa je hoden.

B) V súvetí:

1. Čiarkou oddeľujeme od seba jednotlivé priraďované vety súvetia bez ohľadu na to, či sú priradené bez spojky a či so spojkou. Bez spojky: Chybil som, musím to napraviť. Ľudia sú zlí, never každému atď. So spojkou: Chybil som, a preto musím to napraviť. Ľudia sú zlí, a preto never každému atď. Stáva sa, že pred spojkou *a* nebýva čiarka, a to vtedy, keď spojkou tou výlučne *slučujeme:* Človek mieni a Pánboh mení. Jestli jej pridávame významu odchylného, menovite odporovacieho (srov. § 247., 4.), i pred ňou stáva čiarka: Človek mieni, a (= ale!) Pánboh mení! Žena v robote, a muž po krčmách atď.

2. Čiarkou oddeľujeme pobočné vety od hlavných: Valach zakričal na honelníka, aby zavrátil ovce. Tu treba vyzdvihnúť rozdiel medzi spojkami *lebo* a *alebo* (viď v §-e 247. pod 9). Pred spojkou *lebo* býva čiarka: Zavreli ho, *lebo* kradol; ňou totiž naveky podraďujeme pobočné vety. Naproti tomu spojkou *alebo* nielen že vety priraďujeme, a vtedy stáva pred ňou čiarka („Uč sa ako treba, alebo prestaň chodiť do školy"), ale i vetné členy spojujeme, a vtedy ostáva bez čiarky: Voly *alebo* kravy *alebo* kozy tú škodu spravily.

III. Stredník alebo bodkočiarka (;) oddeľuje v súvetí vetné celky. Možno povedať, že svojím významom je medzi čiarkou a bodkou, i kladieme ho tam, kde by mohla byť čiarka tak, ako bodka. Na pr.: „dnes neprídem k vám, bol som včera" čiarkou oddelené je súvetie; ale môžeme to oddeliť i bodkou a vtedy budú dve vety: Dnes neprídem k vám. Bol som včera. V takýchto vetách ponúka sa klásť stredník: Dnes neprídem k vám; bol som včera.

Stredník kladieme najmä v složitejšom súvetí, k vôli priehľadnosti; inak dostačí i čiarka.

V periode súradné členy oddeľujeme čiarkou, ale ak sú to členy složitejšie, delíme ich stredníkom.

Stredníkom možno pripínať jednu k druhej i vety, ktoré sú smyslom blízke.

IV. Dvojbodku (:) kladieme:

1) Po vete uvodzovacej: Otec riekol synovi: Uč sa. Matka zastenala: Beda mi! Uvodzované vety počínajú sa veľkou literou.

2) Po vete vykladacej alebo vypočitovacej (zvlášte po slovách: ako, a to, nasledovne, takto, na pr. atď.): Videl som v hore veľa stromov, a to: duby, buky, smreky atď. Alebo: Videl som v hore veľa stromov: duby, buky, smreky atp.

V. Do úvodzoviek („—“) kladieme uvodzované vety alebo slová na dotvrdenie, že ich uvodíme v pôvodnom znení: Otec riekol synovi: „Uč sa!“ Matka zastenala: „Beda mi!“

V. Výkrikník (!) stáva po zavolaní, vyzvaní alebo po výkriku, obyčajne na konci vety: Synu, poslúchaj svojho otca! Matka, neplač toľko za svojím synom! Stoj! Iď! Počkaj! Nehovor!

Okrem toho výkrikník stáva po vokatíve alebo po nominatíve miesto neho užitom, viď § 252; podobne po citoslovci, viď § 250. Príklady: Chlapče! Stoj! Jestli je viac vokatívov alebo vetných výrazov, výkrikník kladie sa len po poslednom: Chlapci, dievčatá! Poďte sa hrať! — Chlapci! Neutekajte, postojte!

VI. Otáznik (?) sa kladie na konci otázky neodvislej, § 309: Či si bol na poli? Bol si na poli?

V otázke odvislej vtedy, keď je v hlavnej vete sloveso *pýtať sa (tázať sa)*: Syn sa dopytoval, či otec prijde? Dievka sa tázala, či matka už neplače?

VII. Do závoriek (...) vkladáme také slová alebo vstavky, ktorými objasňujeme niektorý výraz vety: Belehrad, (srbský), leží na Dunaji. V Plzni, (v Čechách), varia veľa dobrého piva. Srov. II., A., 3., c) posledný bod.

VIII. Prestávky (—) užívame na znak toho,

a) že je veta nedopovedaná: Ešte by mal čo hovoriť, ale —

b) že nasleduje niečo neočakávaného: Čakal som otca, ale — neprišiel.

c) že na jej mieste niečo z vety chybuje: Mladosť — pochabosť (= je). Staroba — choroba (= je).

Prestávku (—) kladieme na konci vety po bodke, dávajúc čitateľovi na srozumenie, že sme predmet svoj dokončili a prejdeme na druhý. Viď aj pod II., A., 3., c) posledný bod.

Poznámka. O tom, kde sa užíva *spojovník* (-) a *odsuvník* (), najdeš v náuke o pravopise, menovite v §§-och 338., II., IV., V., a 339.

O pravopise.

Ako písať cudzie slová.

336. §. Cudzie slová píšeme dľa nasledujúcich pravidiel:

I. Kde by litery cudzie sviesť mohly slovenského čitateľa nemiestne čítať, tam ony dľa slovenskej výslovnosti zamenia sa náležitými literami slovenskými, menovite píšeme:

1. Miesto *ph*, znejúceho ako *f*, túto posledne menovanú literu: *f*ilozo*f*ia, *f*antázia, *f*ilolog atď. miesto *ph*ilosop*h*ia, *ph*antásia, *ph*ilolog.

2. Miesto *th*, znejúceho ako slovenské *t*, túto posledne menovanú literu: ka*t*edra, ka*t*olík, apa*t*ia, sympa*t*ia atď. m. ka*th*edra, ka*th*olík, apa*th*ia, sympa*th*ia.

3. Miesto *t*, kde znie ako *c*, píšeme toto posledné: organizácia, kondícia, inštancia, kvitancia, promocia atď. m. organisá*t*ia, kondí*t*ia, inštan*t*ia, kvitan*t*ia, promo*t*ia.

4. Miesto *c*, kde znie ako *k*, píše sa *k*: konto, *k*ontra*k*t, *k*onvent, *k*onštitúcia atď. m. *c*onto, *c*ontract, *c*onvent, *c*onštitúcia.

5. Miesto francúzskeho *g*, kde znie ako *ž*, píš *ž*: žirovať, ženantný, ženerózny atď. m. *g*irovať, *g*enantný, *g*enerózny.

6. Miesto francúzskeho *ch*, znejúceho ako *š*, a *j*, znejúceho ako *ž*, píš *š*, poťažne *ž*: šampaňské, šiffrovať, šarmantný, šarlatán, šarža atď. m. champaňské, chiffrovať, charmantný, charlatán, charge; žargon, žaket, žurnál, žaluzie atď. z týchto: jargon, jaquet, journal, jalousie.

7. Miesto francúzskeho *ç*, píš *s*: fasáda, garsón atď.

8. Miesto *gn*, znejúceho ako *ň*, písať túto poslednú literu z dôvodu vyššuvedeného; teda: siňorina, vineta, šampaňské atď. m. signorina, vignetta, champagne.

9. Cudzia sprežka *qu* v slovenčine zamieňa sa sprežkou *kv*: kvitancia, kvantum, kvartál, sekvester, kvadrát atď. m. quitancia, quantum, quartál, sequester, quadrát.

10. Miesto *y*, zastupujúceho naše *j*, píš toto: lojálny, rojalista atď. m. loyálny, royalista.

11. Miesto francúzskych *oi, ai, ou*, keď znejú ako *oa, é, u*, píš této posledné litery, aby sa vyhlo nemiestnej výslovnosti: toaletta, remontoárky (hodinky), memoáre, afféra, žurnál, túra atď. m. toiletta, remontoirky, memoire, affaire, journal, toura.

Poznámka. V predchádzajúcich 11-ich bodoch uvedené ústupky zásade fonetickej neplatia pri písaní vlastných mien (osobných mien a rozličných zemepisných názvov). Pri písaní vlastných mien šetríme etymologiu natoľko, nakoľko postačuje k tomu sústava latinských písmen. V cudzích vlastných menách zachovávame teda nielen výš uvedené, ale i takéto a podobné litery: *cz, cs, gy, ő, ő, ü, ű, w* atď. — Náleží podržovať vo vlastných menách i ruské *-ov, -skij*, poľské *-ski, -icz*, horvatsko-srbské *-ić* miesto pripodobených ku slovenčine: *-ský, -ič*, poťažne m. *-off*. Diať sa to má aspoň vo spisoch literárne cenných. — Etymologicky bolo by písať i obecné mená, ktoré sú z vlastných mien, na príklad: *chauvinizmus* od *Chau-*

vina, wertheimka od *Wertheima, lutherán* od *Luthera, calvín* od *Calvína, draisina* od *Draisea,* ale ak výraz taký zovšeobecnel v živote, dopúšťa sa i fonetické písanie: *šovinizmus, verthajmka, luterán, kalvín, dresína.* Tu hlavnou vecou je však, aby patričný spisovateľ alebo redaktor neplietol spolu oba spôsoby pravopisecké, ale dôsledne zostával pri jednom.

II. Pôvod šetrime pri písmenách, ktorých v svojom jazyku v tej samej platnosti užívame. Tu vyzdvihnúť nám treba písmeno „y", „ä" a složky „au", „eu". Všimnime si ich výš uvedeným poriadkom.

1. „y" píšeme všade, kde v cudzom slove prichodí, teda i po takých spoluhláskach, v akých ho slovenčina v svojich vlastných slovách neznesie, na pr. po *c:* c*y*linder, c*y*mbal, c*y*klus, c*y*nizmus, c*y*prus atď.

2. Písmeno *ä* píšme všade, kde to žiada pôvod slova, na pr.: prälát, präliminár, präparandia, präzes, jubiläum (vedľa poslovenčeného: *jubilej, jubilejný),* präparát atď. Ale musíme užívať vždy svojho znaku „ä" a nie cudzieho *ae,* ktorý by sviedol Slováka nesprávne čítať. Nepíš tedy: pr*ae*liminár, pr*ae*parandia atď., lež präliminár, präparandia.

3. Dvojhlásky *au, eu:* šr*au*ba, *eu*ropský atď.

III. V starých i novotvorených gréckych a latinských slovách *s* píšeme podľa výslovnosti, ako *z.* Menovite, keď je *s* medzi dvoma samohláskami: Azia, próza, kríza, fantázia, múza, charakterizovať atď.;

keď je medzi samohláskou a zvučnou spoluhláskou, na pr. germanizmus, nervózny;

keď je medzi zvučnou spoluhláskou a samohláskou, na pr. perzekúcia, balzam, konzekventný, cenzor atď.

Ale toto *s* nemení sa našou výslovnosťou a tak i píšeme ho nezmenené, temné,

keď je medzi samohláskou a temnou spoluhláskou, na pr. askét, gymnastika, systém, prospekt;

keď ním zatvára sa slovo: chaos, kurs, raptus.

Poznámka. Šetrime pôvod pri „x". Píšuc ho dľa vlastnej výslovnosti, museli by sme ho písať dvojako. Ono znie totiž raz ako *ks:* pra*ks,* Ale*ks*ander, inde*ks* atď., a druhý raz ako *gz:* e*gz*ámen, e*gz*ekútor, e*gz*ercírka atď. Nemôžeme ho tedy nahradiť rovnoplatným znakom z vlastnej abecedy. A okrem toho, „x" má vo vedeckom živote, na pr. v počtovede, takú medzinárodnú platnosť, že by sme ho ani vtedy nemohli vyobcovať zo svojej literatúry, keď by sme písali: Ale*ks*ander, pra*ks,* alebo silene: e*ks*ekútor, e*ks*ámen atď.

Kde sa píšu veľké litery.

337. §. Veľkou literou počíname.

I. *Vlastné mená zemepisného označovania zeme,* a to:

1) mená čiastok zeme: Azia, Europa, Amerika atď.;

2) mená hôr a vôd (vrchy, vrcholce, hory, lesy, hole, háje, grúne; moria, rieky, potoky, plesá) a v nich rozoznávaných dolín, jaskýň, ostrovov: Tatry, Krkonoše, Balkán, Magurka, Kráľova hoľa, Tichý oceán, Štrbské pleso, Morské oko, Dunaj, Hron, Pohronie, Považie, Červené more, Biely potok, Island, Demanovská jaskyňa atď.;

3) mená honov: Kúty, Jarabá, Žiare atď.;

4) mená krajín: Uhorsko, Francúzsko, Nemecko, Čierna hora atď.;

5) mená stolíc: Liptov, Spiš, Šariš atď.;

6) mená miest, mestečiek, dedín a v nich rozoznávaných čiastok: ulíc, námestí atď., ďalej mená

zámkov, majerov, pustatín: Trenčín, Žilina, Sučany, Turany, Zázrivá, Kerepešská cesta, Dolná ulica, Horný koniec, Veľké námestie, Lietava atď.;

7) mená území, ktoré, hoc sú bez prísne stanovených hraníc, dľa svojho položenia alebo dľa svojho obyvateľstva predsa stálé a známé celky tvoria, na pr. Dolná zem, Horniaky, Dolniaky; Slovensko, na Maďaroch atď.

Niekedy jednými a tými istými menami označujeme viac rôznych zemepisných predmetov. Aby sme ich určitejšie označili, používame rozličné prívlastky k menám, ktoré stávajú sa nerozlučiteľnými časťami názvu, píšeme všetky veľkým písmenom takto: *B*aňská Bystrica, *P*ovažská Bystrica, *H*orná Lehota, *D*olná Lehota, *T*určiansky *S*v. Martin, *L*iptovský *S*v. Mikuláš, *D*olné Rakúsy, *H*orné Rakúsy, *S*everná Amerika, *J*užná Amerika, *S*everné Ľadové more, *M*alá Azia. To však len vtedy, keď prívlastok skutkom stal sa menom vlastným. Preto chybné by bolo písať veľké písmená začiatočné v takýchto prípadoch: *S*everná Europa, *J*užné Uhorsko, *S*everné Nemecko, *J*užné Rakúsko atď. Tu prívlastky nie sú časťami vlastných mien, lebo len této vlastné mená poznáme: Europa, Uhorsko, Nemecko, Rakúsko, ktoré pravda majú rozličné strany: severné, východné, západné, južné, severo-východné atď.

Pri vlastných menách, ktoré sa skladajú z obecného mena a jeho prívlastku, ako na pr.: Čierné more, Tichý oceán, Balkánsky polostrov, Nitrianska stolica, Zvolenská stolica, Kráľova hoľa, Kolbašská dolina atp., obecné meno dľa potreby slohu stáť môže i pred svojím prívlastkom takto: more Čierné,

oceán Tichý, polostrov Balkánsky, s hole Kráľovej, v doline Kolbašskej atď.

Niektoré vlastné mená, zvlášte mená honov a grúňov, počuť takto: na Skalke, pod Zelenovým, na Žiare, u Chodníka, nad Stráňou, v Jame atď. Tu je meno len Skalka, Zelenovo, Žiare, Chodník, Stráňa, Jama, čo vidieť i z toho, že sa predložky stále menia: Bol som nad Stráňou, na Skalke, v Jame a šiel som zponad Stráne, so Skalky, z Jamy. Také predložky netreba tedy písať veľkou literou ani na počiatku výrazu.

Mená, ktoré dostávajú obyvatelia hore vypočítaných zemepisných miestností, počínajú sa tiež veľkou literou. Tedy: Azijčan, Američan, Európan, Tatran, Černomorec, Hronec, Považan, Islanďan, Černohorec, Spišiak, Šarišan, Turčan, Žilinčan, Turanec, Bystričan, Zázrivan, Horniak, Dolniak, Dolnozemec atď. Keď takéto meno obyvateľa má pred sebou bližšie určenie a ono s ním úplne splýva v jedno slovo, píše sa len prvá litera veľká, takto: Severoameričan, Maloazijčan, Malohoňan, Hornolehoťan, Dolnokubínčan.

Poznámka. Od uvedených mien prídavné *ako také* počínajú sa malou literou, tedy: americký obchod, balkánske národy, tatrianske plesá, černomorské lode, dunajská voda, hronské pltiarstvo, nemecká ríša, baňsko-bystrický občan, brezniansky oštiepok, dolnozemský chlieb, horniacky kôň atď. — (Ak sa však dostanú na počiatok vety alebo firmy, časopiseckého názvu atď. [viď pod VII. a VIII.], ako také počínajú sa veľkou literou.) Takýmto činom v takýchto: košický okres, nitriansky seniorát, preddunajský dištrikt, rožňavská diecéza, predtisské okolie, nemecká ríša, rakúske mocnárstvo atď. nevidíme pred sebou *vlastného mena* (tým je! Košice, Nitra, Preddunajsko, Rožňava, Predtisie, Zvolen, Šariš, Uhry, Nemce, Rakúsy), ale len *obecné meno s prívlastkom* a preto ho nemôžeme počínať veľkou literou.

II. *Vlastné mená hviezd a súhvezdí:* Rak, Býk, Blíženci, Mliečna cesta, Medveď atď.

III. *Vlastné mená národov* (etnografických i politických): Uhor, Černohorec, Maďar, Slovák, Nemec, Slovan, Germán, Žid, Cigáň atď. Keď sa vlastné meno národa v jedno slovo slúči s predchádzajúcim bližším jeho určením, píše sa len prvá litera slúčeniny veľkou literou, na pr.: Nemaďar, Neuhor, Mladočech, Staročech, Lžinemec atď.

„Žid", jestli znamená vieru, píše sa malým počiatočným písmenom, na pr.: on je žid, ja som kresťan.

Poznámka. Prídavné mená od mena národného píšu sa vždy malou literou, ako: národ *u*horský, *m*aďarský, *s*lovenský, *n*emecký atď.

IV. *Vlastné mená osôb, zosobených bytností v bájosloví, zosobených pojmov v básni,* menovite:

1. Vlastné mená osôb (krstné mená, priezviská a priemená), na pr. Jano, Jozef, Ďuro; Bernolák, Šafárik, Hattala; Lojko-Tisovský, Kellner-Hostinský, Hurban-Vajanský. Osoby z panujúcich rodín obyčajne iba krstného mena upotrebujú, ale často pre určitejšie označenie osoby priloží sa i meno rodné. Toto rodné meno náš jazyk poslovenčuje príponou *-ský* (-ská) a počína ho ako vlastné meno veľkou literou, takto: princ Ferdinand Hohenzollernský, princ Alexander Battenbergský, princ Ferdinand Koburgský atď. Veľkou literou píšeme i mená historické ľudí vynikajúcich: Kráľ Ludvik *V*eľký, Koloman *K*nižník, Ivan *H*rozný atď.; podobne mená, ktoré dostávajú obyvatelia v dedinách a me-

stečkách po odkúpenom dome, alebo iným spôsobom pre rozoznávanie od obyvateľov rovnakého priezviska, na pr. Ďuro Kostrba *O*ndríkovie (Ondríkeje), Ján Slimák od Matisov (Matiseje) atď.; a konečne všetky priemená akéhokoľvek spôsobu (i radové číslice), ktoré iba jednu a výlučne tú jednu osobu označujú, na pr. Franc Jozef *P*rvý; — ale priemená, ktoré majú ráz obecného mena, ako: mladší, starší, svätý atp., píšu sa, ako obecné mená, malými počiatočnými literami, takto: Jano Slimák starší, Ďuro Kostrba mladší atď.

Poznámka 1. Prídavné, tvorené od vlastných mien osobných príponou *-ov, -ovo, -ova (-in, -ino, -ina)* píšu sa veľkou literou, lebo svojím významom odnášajú sa výlučne na tú osobu, od vlastného mena ktorej sú tvorené, tedy: Janov dom, Ďurov syn, Jakubova matka, Bernolákova škola, Hurbankina dcéra, Rešetkova knihovňa, Čaplovičova knihovňa, Popperova píla atď. Prídavné, tvorené od priezvisk príponou *-ovský, -ský,* iba natoľko sa píšu veľkou počiatočnou literou, nakoľko výlučne tej osobe (tomu rodu) privlastňujú niečo, od priezviska ktorej boly utvorené, a v podstate kryjú sa s prídavnými na -ov; píš tedy: Rešetkova alebo Rešetkovská knihovňa, Čaplovičova alebo Čaplovičovská knihovňa, Popperova alebo Popperovská píla. Všetky ostatné prídavné, tvorené od priezvisk alebo od osobných mien príponami *-ovský, -ský,* pokladajú sa za obecné mená a počínajú sa malou literou. Príklady: platónska láska, t. j. láska, akú znal Plato, cicerónska výrečnosť, akú mal Cicero, bismarckovská politika, t. j. politika, akú robil Bismarck, bachovská vláda, t. j. vláda, akou bola Bachova, sisyfovská práca, t. j. práca, akú konal Sisyfos.

Poznámka 2. Z niektorých vlastných mien okolnosti vytvorujú mená obecné a v takomto prípade, a to bez zmeny tvarovej, pokiaľ sú menami obecnými, píšu sa malou počiatočnou literou; tedy píš: *m*ăcén umenia (od vlastného mena: Măcén), on je *k*alvín dľa náboženstva (od vlastného mena: Kalvín) atp. Inokedy zas príponami podstatných alebo prídavných mien odvodzujú sa nové slová od priezvisk alebo osobných mien, ony počínajú sa tiež malou literou; píš tedy: bernolákista, bernoláčina, hurbanista, štúrovčina, husita, jezuita, mahomedán atp. od vlastných mien: Bernolák, Hurban, Štúr, Hus, Jezus, Mahomed.

2. Vlastné mená zosobených bytností v bájesloví: Jupiter, Zeus, Svätovít, Perún, Venuša atď. alebo zosobených zvierat alebo vecí alebo úkazov prírodných v bájkach, na pr. Vlk prehovoril, Slnce sa pohlo na púť, Palica sa pustila ťať milého človeka atp.

3. Vlastné mená zosobených pojmov, na pr. v básni „Sôvety v rodine Dušanovej“ od Ondreja Sládkoviča: Blud, Poézia, Fantázia, Smrť, Ctnota atď.

V. *Vlastné mená zvierat.* Koní: Fako, Vraník, Kešo. Volov: Sivoň, Beloň, Roháč. Kráv: Rohaňa, Strakuľa, Rysuľa. Psov: Dunčo, Lapaj, Pozor atďatď.

VI. *Vlastné mená nemovitých diel kultúry* (domov, mostov, ciest, násypov, jaskov, prieplavov): „Dom“ v Turčianskom Sv. Martine, „Lutherov dvor“ v Pešti, „Margitský most“, „Reťazový most“ tamže, „Francov prieplav“ na Dolnej zemi atď.

VII. *Úradne užívané názvy* (firmy):

1) kupeckých alebo priemyselníckych podnikov (fabrík, závodov, dielní, sklepov);

2) vzdelanostných, humanitárnych a spoločenských ústavov;

3) spoločenských a zábavných stredov (spolkov, besied, jednôt, kassín, klubov).

Této názvy píšu sa tak, ako sú úradne zaznačené. Ale ináč píše sa veľkou literou iba prvá litera *prvého slova.* Jestli v názve prichodí nejaké vlastné meno, ktoré v smysle vyšných pravidiel dľa svojej povahy počína sa vždy veľkou literou, tak, samo sebou rozumie sa, také vlastné meno podržuje pre seba veľkú literu. Príklady: Kníh-

tlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine, Slovenský spolok vo Viedni, Kníhtlačiareň Jána Žilinského atď.

V takýchto a podobných: „pod Korunou“, „ku Hviezde“, „u Zlatého jeleňa“, „pod Zeleným stromom“, predložka nepatrí ku názvu, a preto sa nepíše veľkou literou. Názvy sú tu: Koruna, Hviezda, Zlatý jeleň, Zelený strom. Preto píš: Bol som pod Korunou, idem zpod Koruny, idem pod Zelený strom, idem zpod Zeleného stromu atp.

VIII. *Názvy spisov a časopisov.* Uvodiac názvy časopisov a kníh, takto postupujeme. Názvy o jednom slove píšeme veľkou začiatočnou literou: Sokol, Orol, Lipa, Nevädze. V názvoch, obsahujúcich dve slová, počíname obe slová veľkým písmenom: Katolícke Noviny, Cirkevné Listy, Slovenský Letopis. Ak sú dve slová názvu spojené spojkou, spojka píše sa malým písmenom: Vlasť a Svet, Dom a Škola. Jestli spis v svojom záhlaví má viacej slov, píšeme len prvé veľkou literou: *D*ejiny slovenskej literatúry, *N*áuka reči slovenskej, *D*ejiny kráľovstva uhorského atď.

Poznámka. Uvodiac názov časopisu alebo iného tiskopisu, v diele učenom je najsprávnejšie uviesť ho tak, ako sa javí v pôvodine, hoci by sa to protivilo bežným pravidlám o písaní veľkých písmen.

IX. *Mená sviatkov.* Píš: Vianoce, Turíce, Veľká noc, Všech svätých, Božieho tela, Nový rok, Starý rok atď. (Meno *nedele* píše sa malou počiatočnou literou tak, ako i mená ostatných dní v týždni, tedy: *n*edeľa, *p*ondelok, *u*torok atď.)

X. *Veľkou literou počíname mená Boh, Ježiš*

Kristus a *Panna Mária* a všetky podstatné a prídavné mená, ako i zámená, ktoré ich zastupujú, to jest (za Boha:) Pán, Hospodin, Stvoriteľ, Pánov, Hospodinov, Stvoriteľov, Všemohúci, Všadeprítomný, Vševedúci, Najvyšší, On, ktorý je na nebi, Jeho Spravedlivého boj sa atď.; (za Ježiša Krista:) Pán, Vykupiteľ, Spasiteľ, Boh-Človek, Boh-Syn, Pán Kristus; On, ktorý nás vykúpil; Jeho, Ukrižovaného atď.; (za Pannu Máriu:) Matka Božia, Rodička Božia atďatď.

Meno *Boh* vôbec vždy počíname veľkou literou, keď myslíme na najvyššiu bytnosť, tedy i v takýchto: z milosti Božej, v mene Božom, služby Božie, prezreteľnosť Božia, riadenie Božie, ostaň s Bohom, prosil pre Boha, pre Pána Boha, pre živého Pána Boha (t. j. dovolávajúc sa Boha, bytnosti najvyššej); podobne i meno Ježiš Kristus počíname veľkou literou, kedykoľvek na neho myslíme: daj mi pokoj pre Kristove rany, pre Kristovo umučenie, Pre Krista Pána atp.

Nominatívy od týchto: Pána Boha, Bohu Človeku, Pána Krista, Kristu Pánu, znejú jedným dúškom vyslovené ako by boly jedným slovom, a preto sa píšu slúčené a len na počiatku slúčeniny veľkou literou, takto: Pánboh, Bohčlovek, Pánkristus, Kristuspán. Stáva sa to len v nominatíve; v ostatných pádoch skloňovania vyslovujú sa obidve mená slúčeniny osobite, a preto píšu sa vždy osobite a obidve veľkou počiatočnou literou.

Poznámka. Meno Boha nepíšeme veľkou literou ani v podobe podstatného ani v podobe prídavného mena v takých výrazoch a výpovediach, v ktorých ono slovníckym alebo mluv-

nickým zovšednením zrejme ztratilo svoj pôvodný poťah na najvyššiu bytnosť Boha. Nepíšeme ho tedy veľkou literou v takýchto výrazoch: *b*oží dar = chlieb, *p*ánbožkova kravička = meno istej mušky atp., ďalej v takýchto slúčeninách a skrátených vetách: *ch*vala*b*ohu, *b*ohumilý, *b*ohaprázdny, nezna*b*oh, nazdar*b*oh, *b*ohdaj atp., konečne v takýchto a podobných: každý *b*oži deň, každý *b*ohovitý deň, každý od *b*oha deň, *b*oh vie kedy sa to stalo, *p*án*b*oh vie kedy sa to stalo, *p*án*b*oh nebeský vie kedy sa to stalo.

XI. *V skladbe* počíname veľkou literou

1) každý samostatný odstavec v próze;

2) každú samostatnú vetu.

Pod toto pravidlo patria i skráteniny, menovite: gr. (= gróf), b. (= barón), kn. (= knieža), dr. (= doctor) i vtedy, keď sú bližšie určené: phil. dr., med. dr., theol. dr., jur. dr., ďalej p. (= pán), adv. (= advokát) atp. Ony totiž píšu sa veľkou literou tiež len tam, kde by sa písalo meno, ktoré skracujú, totiž na počiatku odstavca a na počiatku samostatných viet. Nepíš tedy: Bol tam Dr. Slabý, alebo: bol tam P. Skalický, — ale píš: Bol tam dr. Slabý, alebo: bol tam p. Skalický. Pod toto pravidlo patria i všetky ostatné skráteniny, píš tedy na pr.: Železnica je dlhá 100 *k*metrov, kúpil obilia asi 200 *h*litrov, odvážil klbásy s 2 *d*grammy, kúpil kávy jedon *k*gramm za 2 kor. a 10 hal. atď. Píš ďalej: Bolo to 5. *j*an., 6. febr., 7. mar. atď., lebo skráteniny mesiacov tiež patria pod toto pravidlo. (Mená mesiacov nepíšu sa totiž veľkou literou.)

XII. *V osnovách listov, prípisov a prosbopisov* veľkou literou počíname mená (podstatné, prídavné, zámená), poťahujúce sa na osoby, ktorým píšeme, na pr. *V*eľactený a *V*ysokoučený *P*ane, — Drahý a Milý Priateľu! — Vaše Cis. a Kráľ. Veličenstvo, —

Vaša Veľkomožnosť, Osvietenosť, — Vaše Blahorodie, Vaša Láskavosť, — Vaša Dobrotivosť, — dovoľujem si obrátiť sa k Vám, — zostávam priateľom Vaším atď.

Mimo uvedených príkladov súdny spisovateľ smie klásť veľké písmená všade, kde pre väčšiu určitosť alebo zo zvláštnej úcty vyzdvihnúť chce slovo nad jeho obecný význam.

Všimni si rozdielov medzi takýmito a podobnými: *b*oží dar = chlieb; *B*oží dar = čokoľvek od Boha dané — *b*oh vie kedy sa to stalo = v čase, na ktorý sa nepamätám; Boh vie kedy sa to stalo = odvolanie sa priamo na Boha, ktorý vie, kedy sa to stalo — *b*ohdaj by len prišiel = bár by len prišiel; Boh daj, by len prišiel = priama prosba k *B*ohu, aby niekto prišiel — každý *b*oží deň = každý deň; každý *B*oží deň = každý Bohu zasvätený deň, tedy v nedeľu a sviatok. Samo sebou sa rozumie, že slovo *boh* nepíšeme veľkým písmenom, keď je reč o *b*ohoch pohanských, akých bolo a je viac v pohanských náboženstvách, ktorí ostatne majú svoje *vlastné mená*, tiež veľkou literou počínané; viď pod IV.

O slučovaní slov.

338. §. I. Písmom tiež slučujeme také slová, alebo časti slov, alebo časti viet (zakrnelé vety), ktoré, obapolne doplňujúc sa svojím významom, utvoria nový, samostatný pochop. Na tomto základe slučujeme často, a to:

1. predložky zpravidla. Často spoja sa dve i tri *predložky*, aby určitejšie naznačovaly pomer hlavnej

predložky k menu. Takéto predložky majú svoj vlastný samostatný význam a preto sa píšu jedným slovom. Píš tedy: poza, zpoza, pomedzi, zpomedzi, ponad, zponad, popod, zpod, zpopod, popri, zpopri, napred, vopred, zpopred, zpred, prostred, zprostred, uprostred, naprostred, podľa, povedľa, pokonča, nakraj, pokraj, navrch, zavrch, namiesto, poniže, zponiže, zniže, povyše, navyše, naproti, popriek, napriek, počas, včas atď. atď. — Výnimkou o sebe sa píšu: *k vôli, v oči.*

2. dvojčlenné spojky tiež zpravidla. Dvojčlenné *spojky* píšeme jedným slovom: nakoľko, natoľko, jestli, aknáhle, zčiastky, nato, zato, preto, prečo, potom, zatým atď. Ale náhle prestanú byť spojkami ich členy, píšu sa osobite. Príklady: *na koľko* čiastok delí sa svet, — *na toľko; jest-li* v tom krčahu vody? — *na to* myslel, čo mal na srdci, *na to* sa pýtal, čo ho zajímalo; *pre to* prišiel, čo mu sľúbili; *po tom,* ako umrel; *za tým* vzdychal, za čím túžil atď. atď. Píšeme: *z väčšej čiastky* pravdu hovorí (dvojčlenne: *zčiastky* privolil, *zčiastky* nie); — *„by“* sa píše spolu so spojkami *aby, akby, keby, keďby, jestliby;* ináče sa píše o sebe.

3. predložky so skloňovanými neskloniteľnými slovy, ako: predvčerom *(pred* a neskloniteľná príslovka *včera),* pozajtre *(po* a neskloniteľná príslovka *zajtra).* Také sú ďalej: zavčerom, dovedna, vovedne, odpredvčera (od — predvčerom), odzavčera, zavčasu atď. Ale kde je predložka so skloniteľným slovom, tam sa píše o sebe: od predvčerajška, od zajtrajška, od predpoludnia, od včasrána (shluk: včasráno, g.-a) atď.

4. zakrnelé vety takéto a podobné: nazdarboh, chvalabohu, nemilobohu, bohužiaľ, žiaľbohu, poručenobohu; príslovky: naveľa (= na veľa prosenia), zakaždým (= za každým razom). Složené vety zakrnelé nech sa oddelia, vlastne spoja spojovníkom takto: to je len taký „zkaderuka-zkadenoha“.

5. takrečené shluky, ako všemohúci, bohaprázdny, všadeprítomnosť, všadebol, zecšecko atď. — Jest mnoho slov, zvlášte často obiehajúcich, ktoré sa bez príčiny slučujú, také sú: horespomenutý, výšspomenutý, pravdymilovný, pokojamilovný, mierumilovný a mnoho iných.

II. Složené slová sa píšu dovedna. Teda pokojamilovný, mierumilovný, pravdomilovný, žartomilovný, ďalekoznámy, ďalekohľad atď. Pri složených slovách všimni si tohoto: Ak sa viac prídavných mien spojí, treba ich oddeliť spojovníkom, na pr. červeno-bielo-zelený, nemecko-anglicko-belgická smluva atď. Je však hodno spojovníkom oddeľovať i dvojčlenné složeniny, zvlášte ak sú členy dlhé; tým forma nadobúda úhľadnosti, na pr. slovensko-vzdelávací, uhorsko-kráľovský, rímsko-katolícky, rakúsko-uhorský atď. Toto posledné pre jasnosť a zreteľnosť nech sa píše bez spojovníka v takomto a v podobnom prípade: „trojčlenný spolok nemecko-italsko-rakúskouhorský“. Takýmto spôsobom správne sa naznačí pomer, v akom je rakúsko-uhorská ríša k tomuto spolku.

III. O príslovkách treba vedieť:

a) Príslovky, ktorých posledná časť je už sama

sebou príslovka, bez výnimky píšu sa dovedna s predložkami, ako: odteraz, doteraz, nateraz, podnes, dodnes, odvtedy, dovtedy, odvčera, dovčera, tuvon, tavon, tamvon, ztamvon, ztade, zkade, odkade, onedlho, zanedlho, pozvoľna, poznova, poznovu, pozajtre, pohotove, napohotove, pochytre, napochytre atď. — Predložka *po* odlúčene sa píše od prísloviek, vychodiacich na koncovku *sky, cky,* na pr.: po slovensky, po chlapsky, po pansky, po nemecky, po turecky atď., ale slučuje sa s príslovkami týmito: podobrotky, potichúčky, pomaly, potichy, pokradomky, poštvornožky.

b) Dvojčlenné príslovky, ktorých posledná časť je sklonené podstatné meno (prvá predložka), o sebe píšeme: z počiatku, z večera, z jasene, z jari, za dňa, za noci, za tmy, za rana, za mraku, za svitu, v uteky, vo výcvaly, v jaseň, v lete, v zime, na jar, na večer, na poludnie, na podzim, na mraku, na rano, na svite, po pravde, po chvíli, po kuse, pod večer, pod jaseň, o samote, o palici, o polnoci, o hlade atď.

Poznámka. Akže predložka so skloneným podstatným menom mocou zvyku takého zvláštneho určitého významu príslovkovitého nadobudla, ktorý hoci len jemne líši sa od významu prvotného, neprísloykovitého, — píšeme ju spolu so skloneným podstatným menom. Takéto prípady slúčeného písania máme na pr. v príslovkách: zrazu, naraz, odrazu, zaraz, včas, naskutku, vskutku, naporad, navrchu, nahlas, naveky, potme, napokon, naostatok, pozadku, nazadku, napredku, popredku, predodňom, ponečase, dokonca a viac iných, ktoré súdny pisateľ rozozná ľahko. A ešte niekoľko príkladov na objasnenie rozdielu medzi príslovkovitým a neprísloykovitým významom: *zrazu* vhodili sieť do vody, ale *z razu* nemali nič a vhodili ju po druhý raz; — *naraz* vyvolal pán meno sluhu, ale ten *na raz* sa neohlásil a pán vyvolal ho po druhý raz; — vstal *včas,* aby *v čas* došiel na stanicu; — počujúc šramot v bočnej izbe, *naskutku* bežal som ta a zlodeja prichytil som

na skutku; — on *vskutku* odpustil mi — *v skutku* jeho zračí sa veľkodušnosť; — X. a Y. sa bili, X. dostal sa *navrch*, X. ostal *navrchu*, X. vyšiel *na vrch* Choč, sedel *na vrchu* Choči; — *nahlas* odvolával sa *na hlas* počutý; — ľudia *naveky* sa budú rozpomínať *na veky* minulé, Božská moc bude trvať *na veky;* — *potme* vošiel do izby, zažal sviecu a bolo *po tme;* — za nimi vliekol sa *pozadku*, za nimi vliekol sa *po zadku* atď.

c) Dvojčlenné príslovky, ktorých posledná časť je sklonené prídavné meno (prvá predložka), v písme rozlučujeme okrem jedinej predložky *z*, ktorá spolu sa píše so skloneným prídavným menom. Píš tedy: od dávna, od malička, od stara, od nova, za dávna, za starodávna, za tepla, za horúca, za živa, do cela, do hola, do naha, do ista, vo slep, v náhle, v blízku, v pravo, v ľavo, na blízku, na ďaleku, na ďaleko, na modro, na bielo atď. atď. — Naproti tomu slučuj predložku *z:* zväčša, zťažka, znova, ztuha, zrovna, zrezka, zhruba, zkriva, zhola, zčerstva atď. Ak sa vloží ešte slovo medzi predložku a prídavné meno, vypíšu sa o sebe všetky časti: z čista-jasna, z veľmi tuha, z veľmi ďaleka atď.

IV. Ak literami vypisujeme čísla, toto zachovávame:

a) Spolu píšeme číslice od 21—99, na pr. dvadsaťjedon, tridsaťdva, štyridsaťosem, osemdesiatdeväť atď.

b) Spolu píšeme všetky čísla, ktoré sú zatvorené číslovkou *sto* alebo *tisíc* alebo *million,* na pr.: (jedon)sto, dvesto, tristo atď., alebo (jedon)tisíc, dvetisíc, tritisíc, dvadsaťtisíc, stotisíc, (jedon)million, dvamilliony, dvadsaťmillionov, tisícmillionov.

c) Desiatkové čísla podriaďujú sa stotinovým, na pr.: desaťsto, dvadsaťsto, štyridsaťosemsto; stotinové tisícovým: stotisíc, stopäťdesiattisíc, dvesto-

osemdesiatdeväťtisíc; tisícové millionovým: tisícmillionov, päťtisícmillionov, stodvadsaťpäťtisícmillionov atď. Dľa tohoto summa 125,635.423 píše sa v právnych listinách (zvlášte v zákonoch) takto: stodvadsaťpäťmillionov šesťstotridsaťpäťtisíc štyristo dvadsaťtri; alebo: tisíceho osmistého deväťdesiatehoprvého roku (z češtiny). Po slovensky: tisíc osemsto deväťdesiatehoprvého roku.

Píšeme spolu: päťnásobný, šesťnásobný, päťročný, šesťročný, päťčlenný, šesťčlenný alebo: 5ročný, 6ročný, 5násobný, 6násobný, 5členný atď. — Skloňujeme: 5-ich, 5-im, 5-imi atď.

Od číslic oddeľuj *raz (ráz, razy)*, tedy: (jedon) raz, dva, tri, štyri razy, päť, šesť, desať ráz atď. alebo viac ráz, niekoľko ráz, veľa ráz, prvý raz, druhý raz, po prvý raz, po šiesty raz, do piateho razu, na tri razy atď. — Naproti tomu *-krát (-kráť)* ako slovo neskloniteľné v tomto prípade píše sa vždy spolu s predchádzajúcou určitou alebo neurčitou číslovkou: jedonkrát, dvakrát, trikrát, päťkrát, stokrát, po dvakrát, po päťkrát, po stokrát, na dva-, tri-, päť-, stokrát atď. Konečne oddeľuj predložku *po* v príslovkách po prvé, po druhé, po tretie atď.

V. O slučovaní slov treba ešte vedieť:

1. Príklonné *-že* spolu sa píše s príslušným slovom: ktože, akože, kdeže, pravdaže, horkýže, pracujmeže, poďmeže, bolaže to za radosť! atď. atď. Toto príklonné *-že*, ktorým nemení, len zdôrazňuje sa smysel slova, dobre načim rozoznávať od spojky *že*, ktorá píše sa vždy o sebe. Iné je, keď poviem: „aleže prijď k nám“, a iné: „ale že prišiel, to je div!“

2. K námestkám (hoci skloňovaným) a príslovkám pridávané *-si* a *koľvek* nikdy sa neoddeľuje: ktosi, ktokoľvek, čokoľvek, kohosi, čohosi, čohokoľvek, kdesi, kdekoľvek, kadesi-kadekoľvek atď. Podobne píš: koľkosi, koľkokoľvek.

3. K námestkám (hoci skloňovaným) a príslovkám pridávané *-to* nikdy sa neoddeľuje: tento, tohoto, tomuto, takýto, takéhoto, takémuto; tuto, tadeto, tadiaľto, takto, potiaľto, tamto atď.

4. Zdôrazňujúce *pri-* spolu sa píše s prídavnými alebo príslovkami: priveľký, primalý, primúdry, priveľmi, pričasto, prihodne atď.

5. Spojovníkom slučuj také slová, ktoré sa doplňujú, aby význam hlavného alebo oboch zdôraznel: naraz-narazučky, teraz-terazučky, zle-nedobre, dobre-predobre, múdre-premúdre, rad-porad, voľ-nevoľ, voľky-nevoľky, beda-prebeda, bože-prebože, bože-nebože, z čista-jasna, novučičký-nový, tak-netak, len-len, už-už, skedy-neskedy, hore-dolu, chodí kade-kde, dochodí konca-kraja, konečným-koncom sa pohnevali, keď už ničoho-nič nemáte atď.

Skracovanie slov.

339. §. Skracujúc slová, treba zachovávať této veci:

1. Ak skrátime prvú časť alebo prvé časti složeniny, zavierajúcej v sebe dve alebo tri prídavné mená, po skrátených častiach mimo bodky položíme i spojovník, na pr.: b.-bystrický, r.-katolícky, turčiansko-sv.-martinský atď.

2. Vo vlastných alebo nevlastných složeninách, ak je posledná časť jedna a tá istá, krátime po-

mocou spojovníka takto: tu- i cudzo-zemské časopisy (m. tuzemské a cudzozemské č.), horno- i dolno-lehotský chotár (m. dolno-lehotský a horno-lehotský chotár) atď. Ale takýmto spôsobom neslobodno skracovať zloženiny, ktorých prvá časť je predložka; nikdy nepíš tedy takto: „kto neverí, nech o- vy- pre- po- dopáči“, ani takto: „nám je hlavne treba seba samých v povinnosti slovenskej neod- a neza-znávať“. V takýchto vetách spolu vypísať treba druhú časť zloženiny pri každej predložke: neodznávať, nezaznávať atď. — Skracovať neslobodno ani zloženiny, ktoré sa končia na *-pis:* nepíš tedy: zeme- a dejepis, ale zemepis a dejepis (zemopis a dejopis).

3. V neurčitých výpovediach „päť *alebo* šesť, päť *až* osem ľudí tam bolo“ vypúšťame slová *alebo až,* ale vždy nahradzujeme ich vodorovnou čiarou („—“), na pr.: „päť—šesť, päť—osem ľudí tam bolo“; „piatich—šiestich, piatich—ôsmich ľudí zabilo“; dva —tri razy, päť—desať ráz, dvaja—štyria, v troch—štyroch vodách sa umývať atď.

4. Keď skracujeme dátum (deň a mesiac), mesiac označujme rímskym, a deň našským (arabským) číslom, lebo inak povstať by mohol dvojsmysel; píšme teda: 5./II. (= 5. februára), 12./X. (= 12. oktobra), a nie: 5./2. alebo 12./10.

Čo sa týče rímskych číslic, pripomíname, že sa použiť smú len za radové, ale nie za základné. Nesmieme písať: Krajina je rozdelená na VIII kultúrno-inženierskych okresov.

6. Slovenčina živá nerada skracúva *si* (2. osobu od *som)* v *s,* ako čeština. Nakoľko v piesňach alebo

v básňach alebo v osnove písanej predsa prichodí skrátené *s'*, pripojené k predchodiacemu slovu, kladme po ňom znak odsutia: bols', videls', robils', tys', ty bys' atď. m. bol *si*, videl *si*, robil *si*, ty *si*, ty by *si*. — Hoci je iného pôvodu, z tejže príčiny práve tak naložíme so skráteným *si*, pridávaným k námestkám, príslovkám alebo neurčitým číslovkám, píšuc zaň *s* s odsuvníkom: ktos', kohos', komus', kdes', koľkos', atď. m. kto*si*, koho*si*, komu*si*, kde*si*, koľko*si*.

7. Slová, ktoré často prichodia, skracujeme tým spôsobom, že

a) vypíšeme len počiatočnú hlásku slova alebo slov a skrátenie označíme bodkou buď po každej napísanej hláske o sebe, buď — ak sú stiahnuté — len po ostatnej. Príklady: p. = pán, m. = miesto, m. r. = minulého roku, t. r. = tohoto roku, t. j. = to jest, atď. = a tak ďalej, atp. = a tomu podobne atď.;

b) ak je na počiatku slova viac spoluhlások, všetky sa vypíšu a skrátenie označí sa po nich bodkou, na pr.: sv. = svätý, *kr.* = krajciar, gr. = gróf, t. zv. = takzvaný, na pr. = na príklad atď.;

c) ak by sa skrátenina nedala označiť zreteľne a presne uvedením hlások z prvej slabiky, dľa potreby priberú sa hlásky zo slabík nasledujúcich, tak na pr. mená mesiacov krátime: jan., febr., mar., apr., aug., sept., okt., nov., dec.; iné príklady: uh. = uhorský, kraj. = krajinský, kráľ. = kráľovský, kat. = katolícky, ev. = evanjelický, srov. = srovnaj, nar. = narodený, kor. = koruna, hal = halier atď.

Za skrátenie *kráľ.* môže sa napísať i *kr.*, jestli mu predchádza skrátenie *(uh.*, tedy: uh. kr.) = uhorsko-kráľovský; ale inak *kr.* znamenávalo: krajciar.

O rozdeľovaní slabík.

340. §. Osobitú slabiku tvorí každá samohláska, dvojhláska a polosamohláska *(l, r)*, na pr. mak, vek, bič, žiak, liek, vôl, vlk, krm atď. Chtiac *deliť na konci riadkov viacslabičné slová dľa slabík,* pridržujeme sa týchto pravidiel:

1. Keď je len *jedna spoluhláska* medzi samohláskami, dvojhláskami alebo polosamohláskami, ona *sa prirazí ku slabike nasledujúcej, jestliže sa tomu zrejme neprotiví pôvodný sklad slova.* Rozdeľujeme tedy: vo-da-vý, že-na-tý, ko-lí-sať, sto-do-la, ve-li-ký, po-ma-ly atď.; rozdeľujeme: o-be-ti, o-be-do-vať, o-be-siť, o-bo-jok atď., lebo v takýchto slovách zabudli sme už na pôvodný sklad, nepíšuc etymologických tvarov: ob-ve-te, ob-je-do-vať, ob-ve-siť, ob-vo-jok. — Jestli je však pôvod slova *zrejmý,* delíme dľa toho, ako on vyžaduje, na pr. nad-u-žiť (ale na-du-riť!), pod-u-jať (ale po-lo-žiť), roz-um atp.

2. Keď je *viac spoluhlások* medzi samohláskami, dvojhláskami alebo polosamohláskami, *všetky sa prirazia ku slabike nasledujúcej, jestliže sa tomu zrejme neprotiví pôvodný sklad slova.* Tak delíme: se-stra, lá-ska, o-kno, hnie-zdo, hlí-sta, vrá-ska atď.; tak delíme i slová: o-blie-kať, o-bra-cať, ne-me-cký, tu-re-cký, chla-pe-cký, va-la-ský, če-ský, ru-ský atď., lebo v takýchto zabudli sme už na pôvodný sklad

slova, nepíšuc etymologických tvarov: ob-vlie-kať, ob-vra-cať, ne-meč-ský, tu-reč-ský, va-laš-ský atď. Ale jestli je pôvod slova *zrejmý,* delíme dľa toho, ako on vyžaduje, na pr.: po-znať, roz-o-znať, roz-mie-siť, roz-niesť, nad-ho-diť, nad-žu-pan-ský, od-ho-diť, od-vráť-me, tras-me, poď-me, trias-li, nies-li, priad-li, od-hoď-te, za-maž-te, viaz-nuť, krad-núť, hrab-le, sed-lo, sed-lár-sky, vo-jen-ský, naj-väč-ší, naj-mil-ší, krot-ší, in-ší, hor-ký, slad-ký, veľ-ký (od velij), ža-lost-ný, vlasť-mi, ra-dosť-mi, chlap-mi, hríb-mi.

Poznámka. Slová *predsa, dvadsať* a podobné rozdeľujeme takto: pre-dsa, dva-dsať. Jestli sa počína spoluhlásková gruppa spoluhláskou *j, n,* prirážame posledne spomenutú spoluhlásku ku predchodiacej slabike v slovách cudzích alebo takých domácich, v ktorých etymologických tvarov nevypisujeme, na pr.: vaj-da, haj-dúch (ale: za-jmi, za-jmul!), pon-de-lok, uň-ho, preň-ho, doň-ho atď. m. po-ne-de-lok, u-ne-ho, pre-ne-ho, do-ne-ho. Také rozlúčenie spoluhláskových grúpp ku dvom slabikám, ak sa tým napomôže výslova slabiky, dopúšťa sa v iných slovách, lebo novšie ujíma sa v tej veci náhľad slobodnomyseľný, dľa ktorého vôbec dvojako smieme deliť slová, ktorých pôvod nie je zrejmý: nielen prirazením celej gruppy k nasledujúcej slabike, ale po prípade i rozlúčením jej ku dvom súsedným slabikám.

O ľubozvuku.

341. §. Táto hlava je iba pre spisovateľov a pre takých pisateľov, ktorí zakladajú si na tom, aby to, čo napíšu, nielen správne bolo napísané, ale aby to i v ušiach pekne znelo.

Jest v slovenčine veľa slov, ktoré majú viac oprávnených foriem. Hovoríme a píšeme: proti-oproti, hra-ihra, hneď-ihneď, šiel-išiel, jako-ako, zvlášte-obzvlášte, spýtať sa a opýtať sa; alebo: krom-krome, teprv-teprve, zas-zasa, jest-je, kdes-kdesi, ktos-ktosi, ležiac-ležiaci, bežiac-bežiaci, prosiac-prosiaci, celkom-celky, var-vari, kaviareň-kaviarňa, knihoveň-knihovňa atď. atď. Pri nich dá sa využiť rozmanitosť foriem v prospech ľubozvučnosti, a to tak, že sa užijú slová spoluhláskami počaté po slovách samohláskami zakončených, a slová samohláskami počaté po slovách spoluhláskami zakončených, poťažne že sa užijú pred slovami samohláskou sa počínajúcimi formy na spoluhlásku vychodiace a pred slovami spoluhláskou sa počínajúcimi formy na samohlásku vychodiace. Dľa toho, čo je hore povedané, napomôžeme ľubozvuk, keď budeme písať: *šla* kolo mňa a *šiel* okolo mňa, *ide* proti nemu a *idem* oproti nemu, *zvlášte* sa mi páči a páča sa mi *zvlášť* oči té pekné, *ináče* preč idem

a *ináč* idem preč, *zasa* prídem a *zas* odídem, *krome* mňa nebolo tam nikoho a *krom* učiteľa nikoho tam nebolo, bolesť umierniť m. bole*sť* zmierniť atď. atď.

Formy *jistý, ješte, jich, jim, jimi* nie sú oprávnené vedľa foriem *istý, ešte, ich, im, imi*, a preto nenačim ich užívať ani po slovách samohláskou zakončených. Z tejto príčiny, nehľadiac na výšuvedené pravidlo, píšeme: neistý, poistiť, zaistiť, uistiť, zaiste, doista atp., a nie: ne*j*istý, po*j*istiť, za*j*istiť, u*j*istiť, za*j*iste, do*j*ista. Ale oprávnené sú, lebo v živej mluve zamieňajú sa, formy *aký-jaký*, a preto obe této slová klásť môžeme dľa pravidiel hore spomenutých i v složeninách slovných: ne*j*aký, všeli*j*aký voľa*j*aký, ni*j*aký atď. m. neaký, všeliaký, voľaaký, niaký. Spojky *ni-ani, by-aby* nezamieňajú sa v živej mluve, prvé formy zamieňavo prichodia len zriedka v podrečí, a preto sa nepokladajú za oprávnené dvojtvary. Spojky *alebo* a *lebo* majú rozdielny význam (alebo = entweder, vagy; lebo = weil, mert) a preto nie sú dvojtvarmi jedného slova (ako v češtine *aneb-neb)*, lež osobitými slovami. V slovese *ísť (ísť)* s predložkami otvorenými rušíme hiát: pre*j*sť, na*j*sť, pri*j*sť (alebo prísť) atď., nepíš tedy: pre*i*sť, na*i*sť, priisť (ani nie príjsť!) Dvojtvary *aj-i* (= auch, is) sú oprávnené a k vôli ľubozvuku mohly by sa užívať tak, aby sa *i* kládlo medzi spoluhlásky, na pr.: zaraz *i* vstal, hneď *i* prišiel, kdežto *aj* riadne medzi samohlásky a pred samohlásku, na pr. on to *aj* urobil, už sa *aj* obrátil, azda *aj* oplakali, veď som *aj* utekal, hneď *aj* odišiel, čas už *aj* uchodí, zaraz *aj* odpálil, atď. Keby sme písali: on to *i* urobí, už sa i obrátil

atp., po sebe museli by sme vysloviť po tri samohlásky; v iných prípadoch po dve: azda *i o*plakali, veď som *i u*tekal atď. Dvojtvary na počiatku vety užívajú sa dľa ľubovôle: Okrem-Krem, Ako-Jako atď., ale *Aj* lepšie znie na počiatku vety v básni než *I:* Aj uňho boli, Aj pri ňom boli, Aj v záhrade bol atď.

342. §. To, čo je rečené o hláskach, ešte väčšmi odporúča sa nasledovať pri slabikách, lebo ľubozvuk ani hiátom neruší sa natoľko, ako tým, keď po sebe nasledujú dve rovnako alebo podobne znejúce slabiky. Cvičený spisovateľ, ak si len trochu dá záležať, v takýchto prípadoch ľahko vyhne neľubozvuku, zmeniac poriadok slov alebo použijúc iného slova.

Napíšem:

iste počuli *ste* už	m. *iste ste* už počuli
šiel pozdej*šie*	„ pozdej*šie šiel*
ale *je* lep*šie*	„ ale lep*šie je*
ak *nie* horšieho *niečo*	„ ak *nie niečo* horšieho.

Veľmi špatne znie, keď sykavé slabiky nasledujú po sebe.

Napíšem:

stáva sa často	m. *čas*to *sa stá*va
vláda splnomocňuje sa	„ vláda *sa spl*nomocňuje
bude sa o to starať	„ bude *sa sta*rať o to
nech sa pošle	„ nech *sa zašle.*

Ak by maly povstať rušením hiátu dve rovnako alebo podobne znejúce slabiky, je lepšie nerušiť ho.

Napíšem:

ja ako človek	m. *ja jako* človek
prišiel 1. mája, ako sľúbil	„ prišiel 1. má*ja, jako* sľúbil
zas sa derú	„ *zasa sa* derú.

343. §. K vôli ľubozvuku nesmieme však porušiť prirodzenosť slohu alebo foriem, tým menej zatemniť význam. Nesmieme tedy skracovať slová „vychovávať“ a „vychovávateľ“ vo „vychovať“ a „vychovateľ“, lebo tvary takéto majú dvojaký, v jazyku presne rozoznávaný smysel. Slovo „vychovávať“ a z neho tvorené „vychovávateľ“ značí dej nedokonaný, kdežto „vychovať“ a z neho utvorené „vychovateľ“ značí dej dokonaný. Práve tak ako je iné utlačovateľ a utlačiteľ, ukazovateľ a ukazateľ, vyučovateľ a vyučiteľ, iné je vychovávateľ a vychovateľ.

ABECEDNÝ UKAZOVATEĽ.

Pripomenutia.

= Slová sú tak tlačené, ako ich treba písať. Kde sú litery čiarkované *ď, ť, ň, ľ, á, é, ó* atď., i ty píš čiarkované. Kde je čiarka dlhá: *í, ý, ó*, tam i ty napíš dlhú; kde je krátka: *i*, napíš i ty krátku. Za dvojhlásky *ia, ie, iu, ô, ou* nepíš *iă, ié, iŭ, ó, ov*. To jest každé slovo píš tými istými literami, ktorými ho tu vidíš vytlačené.

= Slová, vytlačené veľkou počiatočnou literou, píšu sa *vždy* veľkou počiatočnou literou.

= Ku krstným menám priložená je nemecká i maďarská ich forma, aby sa ukázal pravopisný rozdiel medzi nimi.

= Slová v úvodzovkách („ “) tlačené sú nedobré, zväčša germanizmy, ktorým treba vyhýbať v písme i v reči.

Skrátenia: jedn. = jednotné číslo
mn. = množné číslo
n. = nominatív
v. = vokatív
a. = akkuzatív
g. = genitív
d. = datív
l. = lokál
i. = inštrumentál
m. = miesto

§§-y odpravujú na dôležité poznámky v osnove.

☞ Ak nenajdeš dostatočných úprav pri složených slovách, vyhľadaj si základnú čiastku slova. T. j. keď nenajdeš pri slove *veľmore* množného čísla (veľmor*á* či veľmor*ía*?), obzri si slovo *more*. Keď nenajdeš pri slovese *porýpať* prítomný čas (porýp*am* či porýp*em*?), najdi si *rýpať*. Ak niet v Ukazovateli složeného slova (na pr. *predvídieť*), hľadaj jeho základnú čiastku (= *vídieť*).

A Ä Á

a (spojka) § 247., 4.
abo = alebo
absolutizmus, -u
absolútny
m. ačak píš avšak, však
m. ada i adaj píš azda
addícia, -e
admirál, -a
adressa, -y
adressovať
afférа, -y
africký
Afričan, -a
Afrika, -y
agát, -a
aggressívny
agitátor, -a
aj = i
ak i jak, § 341.
akcia, -e
akcionár, -a
akciový
akiste
akkord, -u
ako i jako, § 341.
„akonáhle" je germanizmus (sobald); slovenskejšie je i *náhle:* náhle vstúpil, obzrel som sa. Slovák povie: *Len toľko,* čo vstúpil, obzrel som sa; *toľko* čo som si sadol, už sme spievali.
m. akožto píš ako, § 247., 1.
aktívny
akuratessa, -y
akvárium, -ria
äkvátor, -a
ale, môže stáť len na počiatku svojej vety; § 247., 4.
alebo aj abo, § 247. 8., 9.
Alexander, -dra
alchymia, -e
allegoria, -e
alliancia, -e
almanach, -u
almara, -y
alumneum, -nea
amalgam, -u
Amália, -e
americký
Američan, -a
Amerika, -y
ammoniak, -u
amortizácia, -e
analyzovať
analogia, -e
anarchia, -e
anatom, -a
anatomický
m. andel píš anjel
m. andelský píš anjelský
anekdota, -y
anglický
Anglicko, -a
Angličan, -a
angličtina, -y
ani — ani, 1) nicht einmal; weder — noch; 2) letí *ani* strela (prirovnanie negáciou).
m. anis píš onajs
anjel, -a
anjelský
anketa, -y
Anna; ale Anka
annexia, -e
áno
anonymný
anticipovať
antikvár, -a
antikvariát, -u
antipatia, -e
antipatický
antišambrovať
antológia, -e
Anton, -a
antropologia, -e
apatéka, -y
aplomb, -u
apokalypsa, -y
apokryfický
apoštol, -a
apparát, -u
appellácia, -e
appetít, -u
applikovať
approbácia, -e
apríl, -a
ärár, -u

m. archandel píš archanjel, -a
archäolog, -a
archív, -u
archivár, -a
aritmetika, -y
arranžovať
arrešt, -u
arreštant, -a
arreštovať
arrogancia, -e
artikul, -u
artilleria, -e
arzenál, -u
„a síce“ je germanizmus, píš miesto neho: *a to,* alebo hľaď mu vyhnúť.
asnáď i snáď — má ho len západná slovenčina; v spisovnej reči, založenej na strednej slovenčine, bolo by mu vyhýbať.
aspoň
assekurácia, -e
assessor, -a
assignácia, -e
assistencia, -e
assonancia, -e
ästetický
ästetika, -y
astma, -y
astronom, -a
ateizmus, -u
Athény, g. Athén
atmosfára, -y
attentát, -u
auktor i autor, -a
auktorita i autorita, g. -y
Austrália, -e
avizovať
azda, nie ažda
Azia, -e
Azovské more
azyl, -u
až: Pili, až sa hory zelenaly! Jačmeň máme, až milá vec.
„až na“: Ztratil som bratov až na jedného (germ. bis auf), po slovensky: okrem jedného.

B

b. r., tejto skráteniny neužívaj, lebo je dvojsmyselná, znamená i bežiaceho i budúceho roku; to samé platí o skrátenine b. m. = mesiaca; viď: t. m., t. r.
baba, 1) koláč tak zvaný; 2) šatku na hlave *na babu* uviazať.
babka, -y, 1) dem. baby; 2) starý peniaz uhorský: babka k babce, budú kapce; 3) časť zámky.
m. bablna píš bavlna
babský
Babylon, -a + -u
bacill, -a
bagaria, -e
bagážia, -e
bagún, -a
bahniatka, pl., Baumkätzchen, mad. barka.
bahniť = kotiť: mačka sa obahní.
bahor, pl. bahry.
bahriť, robiť bahry na kolesá.
bajúz, -a, bajúzy
baldachýn, -a + -u
balkón, -a + -u
ballada, -y
ballet, -u
balón, -a + -u
balzam, -u
balzamovať
bampeľ, -pľa
baňa, -ne
Banát, -u
banátsky
banket, -u
baňský
baraní, -ie, -ia: ty baraní roh = hlupák; hlúpy, ako baraní roh.
Bardijov, -a
barla, -y
barón, -a
barrikáda, -y
baryton, -a + -u
batallion, -a + -u
batoh, -a
batteria, -e
baviť = hatiť v robote: Nebav ma! baviť sa: Ja sa tu nejdem baviť (meškať, zdržiavať sa).
bavlna, -y
Bavorsko, -a
bazilika, -y
bažiť po čom; nie: za čím
bábä, -ťa

bájka, -y
bájočný
bál, -u
bárčo, bárkde, bárkto atď. — maď. bármi, bárhol, bárki. U západných i moravských Slovákov v živom jazyku, v maďarčine len v knižnej, i to len od počiatku 19. storočia. Pravda, ostatná slovančina nemá ho.
báseň, -sne
báť sa s § 265., 3. a Pozn. 2.
bázeň, -zne
bedač, -e
bedzgať
beh, -u
„behom“: behom času, behom dvoch dní a p. — germanizmus.
behať: dobehnúť, odbehnúť, nabehnúť, nadbehnúť, obehnúť, podbehnúť, pribehnúť, prebehnúť, pobehnúť, sbehnúť, vybehnúť, vbehnúť, zabehnúť atď. atď.
Belehrad, Stolný i Srbský
beľmo, nie belmo; -a
Berlín, -a
beseda, -y
Bessarábia, -e
beťah -a
Betlehem, -a + -u
bez i bezo; nie beze, na pr. bezo mňa, a nie beze mňa.
bezcenný
bezcestý
bezcitnosť, -ti
bezočivý, nie prezočivý!
bezpečiť
bezpečnosť, -ti
bezplatný
bezplodný
bezpochyby
bezprostredný
„bez toho“ (germ.): Iď bez toho, aby si sa obzrel — po slovensky: iď, ale sa neobzri; iď, neobzrúc sa.
bezúhonný
bezzákonný
biblia, -e
bibliotéka, -y
bibliotekár, -a
bič, -a
bidlo, -a, od *biť* schlagen, verni.
bieda, -y, biediť
bielizeň, -zne
biely, bieliť
bielok, -lku
Biharská stolica
birka, -y
biskup, -a
bitka, bitva, -y
bitkom nabiť: bitkom nabitá izba.
biť = schlagen, verni
blahobyt, -u
blahočinný, -osť
blahodarný
blahosklonný
blankyt, -u
blazniť
blánka, -y
blázinec, -nca
blázniť
blázon, -zna
blbec, -bca
blbotať
blbý
bledý; zle: blädý!
bližný
bližší
bližšie
blízky; nie: blízy
blízko; nie: blízo
blk, -u: blkom horí.
blyšťať sa
blýskať sa
blýskavica, -e
blýskavý
blabotať, blabtať
blačať
blak, -u, blakot, -u.
bo i lebo, § 247., 9.
bobkový list
bobr, bobor, -a, Biber, maď. hód. Zachované v miestnych menách Bobrovec, Bobrovník atď.
bobuľa, -e, bobuľka, -y
bocian, -a
bočka, -y
bod, -a + -u
bodať, bodnúť, bádať: Komáre ma dobádaly (dopichaly).
bodka, -y
bodľač, -e
bodľavý
Boh, Boha
bohatier, -a
bohatstvo, -a
bohužiaľ
bohyňa, -ne
boj, -a
bojazlivý
bojište, -šťa
bojko, -a
bojsa (= lebo): Idem radšej hneď, bojsa by som nedošla. Nejdz toľko, bojsa ti zaškodí!
bok, -a + -u.

bol, ja som bol, nie: ja som *ból*, ani nie: ja som *boů*.
bolehlav, -u, 1) Schierling (conium), 2) nenadále najdený šedivý vlas na nešedivej hlave.
bolestný
bolesť, -ti
bolieť
boľačka
boľavý
borcovať sa s niekým, ringen, küzködni.
borievka, -y
borovnice = čučoriedky
borsuk, -a
Boršodská stolica
bosky
bozk, -u
bozkať
boženík, -a
Boží, -ie, -ia
Božieho Tela
Božský
bôb, bôbu
bôček, bôčka
bôľ, -u
bôľhoj, -a, anthyllis vulneraria L.
bôľny
bôta, bôty
bôžik, bôžika
braček, -čeka
brániť, s datívom a akkuzatívom, § 267., 3.
brániť sa s dat. + gen., § 267., 3.
bratanec, -nca, bratov syn. Komu som ja strýk, ten je mne bratanec.
bratský
bratstvo, -a
brať, berem, bereš, bere atď. + beriem, berieš, berie atď., § 157., 4., b.
„brať do ohľadu“, viď ohľad.
„brať podiel“ na niečom, germ. (theilnehmen), radšej: mať podiel, zúčastniť sa.
brav, -a
bravčiar, -a
bravčový
bravúra, -y
Brazília
brbľať, brbľavý
brekot, brekotanie, hlas žaby.
bremä = bremeno, § 93.
bremeno, bremena, d. bremenu.
m. brez píš bez.
m. brezočivý píš bezočivý.
brezniansky
Brezno, -a
brezuľa, -e, brezuľka, -y.
briadka, -y
brička, -y, istý vozík
bridiť sa
bridký = hnusný
brieždiť sa
brigáda, -y
brilliant, -a
Britannia, -e
britký = ostrý
britva, -y
brloh, -u
brnieť, = černieť sa: Už mu fúziky brnejú.
bronieť: slivky bronejú = zapaľujú sa; už zabronely.
bronz, -u, bronzový.
broskyňa, -e; i broskva, -y.
Brussel, -u
brutto
brvi, i obrvi
bryndza, -e
bubennícky
bubenník
bubon i buben, -bna.
buď — buď § 247., 2.
Budapešť, -ti
Budatín, -a
Budín, -a
budínsky
buditeľ, -a
budovateľ, -a
buchnúť
bujak, -a
bulla, -y
burgyňa, -ne
buričský
buričstvo
burza, -y = Börse, tőzsde.
burzovný
m. buď píš byť.
búchať, i tárať: Búcha dve na tri.
by, § 338., I., 2.
bydlieť
bydlo, -a = Wohnstätte, lakhely.
byľ, -e
byľka, -y, bylina, -y.
Bystrica, -e
bystrý
bysťu! (citoslovce): bysťu Bohu!
byt, -u = Wohnung, lakás.
Bytča, -e, vlastne: Byča, bez *t*.
bytnosť, nie bytosť.
bytovať
byť = sein, lenni; § 168., 251., 279.

byvol, -a
byzantizmus, -u
býk, -a
bývalý
bývanie, -nia
bývať, iterativum od byť: Hnev neraz bez príčiny býva (nie: povstáva); z ničoho nič nebýva; řěka z malých potóčkóv bywa (staro-české).
bzdieť
bzdocha, -y
bzučať

C

c. a kr., jasnejšie: cis. a kr. = cisársky a kráľovský v Uhrách; c. k. = cisársko-kráľovský len v Rakúsku.
cm. = centimeter.
cár, -a, cársky; nie car, carský.
cárica
cárovič; rusky: carevič.
cárovna,- y; -á, -ej.
cäzúra, -y
cedula, -y
celičký, celučký
celý
celky
cella, -y
cement, -u
cena: za každú cenu — germanizmus; miesto „urobím za každú cenu", môžeme povedať: urobím, čo by čo bolo.
cendžať
ceng, -u
cengať
cenník, -a
cenný
cennosť, -ti
centigramm, -u
centrálny
cenzor, -a
cenzúra, -y
m. céra píš dcéra.
certifikát, -u
ceruza, -y
m. cesnak píš česnak
„cestou": cestou verejnej licitácie (germ.), píš: na verejnej licitácii, alebo na dražbe.
cestovateľ, -a
cez i čez, nie ces; pred spoluhláskovými skopeninami cezo, nie ceze: cezo mňa, a nie ceze mňa; ale: cezeň.
cibuľa,-e, cibuľka,-y
cibuľovitý
cicerónsky
cicľať
cieľ, -a
cieňa, -e
cieva, -y, cievka,-y.
Cigáň, -a, Cigáňča, -ať'a
Cigáňka, -y
cigáňsky, cigáňstvo, -a.
cigória, -e
címer, -u
cink, -u, cinkový
cintľavý
cinz, -u
cirkeľ, -kľa
cirkev, -kvi
cirkulár, -a
cirkus, -kusu
cisár, -a
Cislajtánia, -e
cit! = buď ticho! mlč! neplač!
citadella, -y
citara, -y
citeľný
citron, -a + -u
citronovitý
citronový
civieť: civie srdce prázdnotou.
civillista, -y
cínený, cínený riad.
clivo
clivý
clo, cla
cloniť, nie sloniť.
cmúľať
cmuľok, -ľka + -ľku.
cnieť sa
colný
ctihodný
ctiteľ, -a
ctižiadosť, -ti
ctný
ctnosť, -ti
ctnostný
cucák, -a: mucha cucákom cucia krv.
cucľať
cudzí, -ie, -ia
cudzinec, -nca
cukrárňa, -ne
cukrovka, -y (repa)

cumeľ, -mľa
cumľať
cval, -u
cvalom
cvičba, -y
cvičiť
cvik, -u
cvikla, -y
cylinder, -dra
cymbal, -bala
cynizmus, -u
cyprus, -u
Cyrill, -a

Č

čaj, -u
čajda, 1) áno, veru; 2) à propos: Čajda! zabudol som vám povedať.
čajový
m. čak píš však
čakan, -a
čakateľ, -a
čakateľka, -y
čalún, -a
čalúnnik, -a
Čanádska stolica
čarodejnica, -e
čarodejný
čas, -u, 1) Zeit, idő: o krátky čas; „nemám času" k vám prísť — po slovensky: nemám kedy. 2) Ein schönes Wetter: Keby len bol zajtra ráno čas! — *časy*, pl.: Zlé časy idú; svitly mu časy
časť, -ti
Čech, -a, mn. nom.: Česi
Čechy, Čiech
čeľaď, -di, čeľadník, g. -a.
čeliadka, -y
čeľusť -ti
čerešňa, -ne
čerieslo, -a, 1) na pluhu, 2) bedra: Ceriesla ma bolia.
černiť
černieť sa
čerpať: čerp*ám* i čerp*em*, rozk. čerpaj i čerpi, § 157. Pozn. 2.
čerstvý
červ, -a, červík, -a.
červenejší, červenší
červienka, (choroba i vták).
český
česnak, -u
česť, -cti
čestný
čez, nie ces; viď cez.
čiahať
čiapka, -y
čiara, -y
čiastka, -y
čidali! = pravdaže, horký nie!
Čierna hora, černohorský, Černohorec.
čier*ny*, ale čer*nejší*. m. čil píš včil. m. čili píš čiže, §. 241., 1.
čierťaž, -e
čin, činom: všetkým činom je na otca; takým činom môžeš zostať doma; nijakým činom sa nedostanem k vám.
činiť sa: činí sa mi, es scheint mir.
činný, -osť, g. -ti
činy, činky, tkáčske názvy.
činovať, -ti
čistý
čitateľ, -a
Čína, nie: Chína
číslo, -a
človečí, -ie, -ia
človečina, -y
čľapkať
čľapnúť
čľup, čľupkať
čmeľ, -a
čmýriť sa
čo; nedobre je: účinkoval u vás čo učiteľ (miesto: ako učiteľ); čo Slovák nemôžem sa k vám pripojiť (miesto: ako Slovák).
Čongrádska stolica.
čosi-kamsi
črevo, -a
črieda i čerieda, -y
črieť, čr*iem*, čr*ieš*, čr*ie* atď.; čr*etý*, čr*ený*; čr*etie*, čr*enie*, § 160., Pozn. 3.
črievice, -ic
črtiť sa, zuwider sein.

črvoč, -e
črvotoč, -e
čudák
čudný, wunderlich
čudo, -a, 1) paradoxon, das Seltsame, 2) monstrum.
čudovať sa 1) čomu, nie: na čom. 2) Boli sme sa na vojakov čudovať.
m. čul píš včuľ.
čušať
čuť, čujem
čvrlikať

D

Dalmácia, -e
Dalmatínec, -nca
dalmatínsky
dámon, -a
dánsky
daň, -ne: daň „vyhodiť“ (kivetni) — daň naložiť na občanov; daň vyrubiť
daňový
Dardanelly, -niell.
darobný i daromný.
darobník i daromník, -a.
darovateľ, -a
datľa, -e
dátum, -u
Dávid, -a
dávka, -y
dážď, dažďa
dážďnik, -a
dbať s g. + a. (o čo), § 265., Pozn. 1.
dcéra, -y; nie céra.
dcérin, nie cérin.
dcérsky, nie cérsky.
debatta, -y
decentralizácia, -e
decigramm, -u
decko, -a, ale detský.
ded, -a
definitívny
dejiny, -jín
dejinný
deklamácia, -e
deklarácia, -e
deklinácia, -e
dekorácia, -e
dekrét, -u
deľba, -y
delikatessa, -y
delikvent, -a
deliteľný
delo, -a
delostreľba, -y
Demanovská jaskyňa, -e
deň, dňa, d. dňu, inštr. dňom; mn. n. + akk. dni, dní, dat. dňom, 1. dňoch, inšt. dňami.
dennica, -e
denník, -a
denný
deravý
desať, desiaty
desiatka, -y
desiatnik, -nika
desiť sa s g. § 265., 3. a Pozn. 2.
dessert, -u
destillovať
detektív, -a
deti, -í, d. -ťom, l. -ťoch, i. -ťmi.
detinný, detinský.
detský = mládenec (u Sládkoviča zo zvolenskej slovenčiny).
deťací, -ie, -ia
deväť
deväťdesiat
deväťnásť
dever, -a = žene mužov brat.
deviaty
diabol, -bla
diadém, -u
dialekt, -u
diaľ, -e
diaľava, -y
diaľka, -y
diaľny
diamant, -u
diať sa
diecéza, -y
diel, -u
dielňa, -ne
diera, -y
dieťa, -ťaťa
dievča, nie *di*ovča.
dievka, nie *di*ovka.
differencia, -e
differenciálny
dilemma, -y
dilettant, -a
diplom, -u
direktíva, -y
disciplína, -y
diškrécia, -e
diškurs, -u
dišputa, -y
dištancia, -e
dištrikt, -u
dištriktuálny
diurnista, -u

diurnum, -a
div, -u
divízia, -e
diviť sa čomu, nie na čom.
divný
divý, nie: divoký.
dľa, podľa: „dľa“ („podľa“) mojej vedomosti — slovensky povieme: po mojej vedomosti, na moje vedomie, mojím vedomím.
dlaba i dlapa, -y.
dlaň, -ne
dlbať, § 157. Pozn. 2.
dlh, -u, nie dluh.
dlhý, nie glhý, ani nie dluhý.
dlho, nie glho, ani nie dluho.
dlhší
dlžoba, nie dlužoba.
dnes
dnestýždeň, -a; do dnestýždňa, na dnestýždeň.
do- (na pr. domáhať sa, do-čkať sa) s g., § 265.
do- (na pr. dozametal, dofaráril), § 210., 1.
dobiť = ausprügeln, megverni.
dobrobyt, -u
dobročinný, -osť
dobrodruh, -a
dobromyseľný
Dobronivá, -ej
dobronivský
dobrosrdečnosť, -ti
dobrovoľník, -a
dobrovoľný
Dobšiná, -ej
dobšinský
dobyť = erwerben, szerezni.
dobytčí, -ie, -ia
dobytok, -tka + -tku
dobývať
dobývateľ, -a
do cela
„docieliť“ niečoho — píš: dosiahnuť niečoho.
dočiahnuť i dosiahnuť.
do čista
dodávka, -y
dodnes — hovor a píš: podnes.
Dodola, v Hornej Trenčianskej na Kvetnú nedeľu bahniatkami vystrojené dievča, s ktorým chodia od domu do domu vyspevujúc.
dohán, -u
doháňať
dohľad, -u
dohliadač, -a
dohliadať
dohliadka, -y
„dohromady“, píš: spolu, dovedna.
Dohviezdny večer.
dochytiť
dojem, -jmu
dojesť
dojsť, dôjsť; došiel.
dokiaľ
dokým
do kola
dokonale
dokonalieť
dokonalý i dokonály.
dokonať sa, dokonanie, pokonanie: Dokonal som sa s pánom B. Š. takýmto spôsobom... (Turčianska listina z roku 1661.)
do korán
doliehať
dolievať
doliezť
Dolná zem, -e
Dolniaky, g. Dolniak
dolný
domýšľať sa
domýšľavosť
domorodý
domov, -a
doniesť
dopiecť
dopis, -u, dopisovateľ, -a.
doplnok, -nku
do pola, do poly
do poludnia
dopoludnie
dopomáhať
dopriať
dopustenie, -nia
dopytovať sa
dopýtať sa
dorozumenie, -nia
dosah, -u
dosavád
dosiahnuť
dosiaľ
dosypať
dosýpka, -y
do sýta
doska i daska, -y; mn. g. -sák, -siek.
dosmrtný
dospelý
dospievať
dosť, dostačiteľný
dostaviť
dostih, -u
dostrelenie, -nia
dostriezť = dostriehnuť.
dosvedčiť
dotade

dotaz, -u
dotiahnuť
dotiaľ
dotieravý
dotknúť sa
dotknuteľný
dotrýzňať
dotýkať sa, v. týkať sa.
dovedna
m. dovica píš vdovica.
doviesť = bis hin führen, oda vezet;
doviezť = bis hin fahren zu Wagen, oda vinni kocsin.
dovliecť
dovodzovať
dovoz, -u
dovozca, -u
dovrávať
dozaista
dozvedieť sa o čom, nie čo; § 270., 3.
dôchodok, -dku
dôkaz, -u
dôkladný
dôležitý
dômysel, -slu
dômok, -mku
dôraz, -u
dôrazný
dôsledný
dôslednosť, -ti
dôstoj, -u, dôstojný
dôstojník, -a
dôstojnosť, -ti
dôvera, -y
dôverný
dôverovať
dôvod, -u, dôvodiť.
dôvtip, -u, dôvtipnosť, dôvtipný, dovtípiť sa.
drahný
drahší
drať, derem i derem, § 157., 4. b.
drelej
dremľa, -e
dresína, -y
drieť, driem, drieš atď., § 160.; dretý, dreny; dretie, drenie, § 160., Pozn. 3.
drevárňa, -eň, g. -rne.
drevený
drevorez, -u
drgľavý
driapať
driek, -u, driečny.
driemať, driemam i driemem; rozk. driemaj i driem, § 157., Pozn. 2.
drieň, -a
drieňky, -ňok
drieňovica, -e
drkotať, 1) plaudern, csevegni, 2) od zimy drkocú zuby.
drob, -u, drobky, -ov.
drobizg, -u
drobizeň, -zne
drobný
drozd, -a
droždie, -dia
drót, -u
drótový
drsný
drugať, priasť vlnu na hrubo.
druh, -a (= kamarát); druh, -u (= sorta).
drumbľa, -le, Maultrommel.
drúh, -a (= drúk, mad. dorong): Môžú sa aj volajaké drúhi, lebo visoké koli vistaviť, jako v chmelnici. (Fándli, Hospodár, 48.)
drúzgať
drychnať i drychmať.
drzý
držať = vládať. S tej strany, k Bobrovníku, páni Čertovia zeme držia. U Bazy páni Veličovia držia jedny kratinky, odtuľ pod vrškom k Bobrovníku páni Čertovia vládzu. (Laclavská — v Turci — listina z r. 1671.)
država i dŕžava, -y.
dŕžavie = panstvo, dominium. Zámok Likava spolu i s panstvom či dŕžavím k nemu prislúchajúcim. (Hyroš, Zámok Lykava, str. 36.)
dub, -a
dubinkať
dudy, dúd
duell, -u; -llovať.
duch, -a
Ducha, na Ducha.
dukát
duplovaný
dúfať
dúha, -y
m. dúkaz píš dôkaz.
m. dúležitý píš dôležitý.
m. dúraz píš dôraz.
m. dúvera píš dôvera.
m. dúvod píš dôvod.
m. dúvtip píš dôvtip.

dva, dve, g. dvoch, d. dvom, l. dvoch, i. dvoma, § 137.
dvadsať, dvadsiaty.
dvadsiatka, -y
dvanásť, dvanásty.
dvanástka, -y
dvierka, -rok
dvojejctihodný
dvojiť, dvojitý
dvojsmysel, -slu
dvojsmyselný
dvoranín, -a
dvorný
dych, -u
dychtiť po čom, nie za čím.
dym, -u
dymiť
dynamit, -u
dynastia, -e
dyňa, -ne
dýchať
dýka, -y

Ď

ďaka, -y
ďakovať
ďalej
ďaleký, nie: deľaký.
ďalší
Ďarmoty, -môt
ďas, -a
ďasná, -sien, -sán; nie jasná.
ďatel, -tla
ďatelina, -y
ďubať
ďugať, naďúgať.
ďumbier, -u
Ďuro, -a

E

ev. = evanjelický.
ev. a. v. = evanjelicko - augsburgského vyznania.
Eduard, -a
effekt, -u, effektívny
Egypt, -a + -u.
ekonom, -a
ekonomický
ekipáža, -e
ekstáza, -y
elektrizovať
elita, -y
ellipsa, -y
elsasský
Elsassko, -a
emancipácia, -e
emigrácia, -e
encyklika, -y
encyklopädia, -e
m. englický píš anglický.
m. Englicko píš Anglicko.
m. Engličan píš Angličan.
epilepsia, -e
epiteton, -u
epizoda, -y
eskomptný
eskorta, -y
essencia, -e
ešte, nie ješte
etický
etika, -y
etiketný
etiketta, -y
etnografia, -e
etymologia, -e
evanjelický, nie evangelický.
evanjelium, nie evangelium, -lia.
Európa, -y
Európan, -a
európsky
excellencia, -e
excentrický
exekúcia, -e
exekučný
exekútor, -ora
exekvovať
exemplár, -a
existencia, -e
exotický
expanzívny
expedícia, -e
explikácia, -e
extrakt, -u
extrém, -u
exulant, -a
ež, v spisovnej reči je že.

F

fabrický
fabrika, -y
fabrikát, -u
faeton, -a + -u
fakľa, -e
fakt, -u
faktický
faktor, -a
faktum, -u
faloš, -lši
falošný
famózny
fanatizmus, -mu
farba, -y
farbiar, -a
farbiť
fascikul, -a
fašangy i fašiangy, -ov.
fatalista, -u
fazuľa, -e
fáza, -y
federalizmus, -mu
feudalizmus, -mu
fiala, fialka, -y.
fideikommiss, -u
fígeľ, -gľa
figliar, -a
figúra, -y
m. fijalka píš fialka.
Fiľakovo, -a
Filip, -a
fiškál, -a
fiškus, -a
flauta, -y
flinta, -y
flór, -u
fľak, -u; fliačik.
fľakovitý
fľaša, -e
fonograf, -a + -u
formálny
formula, -y
fortieľ, -a
fosfor, -u
frajer, -a
frak, -u
frakcia, -e
Francúz, -a
Francúzsko, -a
francúzsky
francúzština, -y
františkán, -a
fráza, -y
frazeologia, -e
fregatta, -y
Fridrich, -a
frizér, -a
frivolnosť, -ti
fujak, -a
fujazdiť
funebrál, -a
funkcia, -e
fúra, -y
futrál, -a
fúz, -a; fúzy, -ov; nie búz, búzy.
fuzatý
fysharmonika, -y
fyzický
fyzika, -y
fyziognomia, -e

G

gajdy, gájd
gajdoš, -a
galbavý = kršňavý.
gallimatias, -u
garbiar, -a
garsón, -a
garsónny
Gašpar, -a
gaštan, -a
gaty, giat, d. -ám, l. -ách, i. -ami. Alebo: n. + a. gate, gatí, d. -iam, l. -iach, i. -ťami.
gavalier, -a
gazdiná, -ej
gáfor, -fru, nie káfor.
gáň, -a, ein Stück Holz zum werfen.
gániť, zagániť = nepekne pozrieť.
gáz, -u
gáža, -e
Gemerská stolica.
generál, -a
m. girant píš žirant.
m. giro píš žíro.
gladiátor, -a
glycerín, -u
golier, -a
m. grajciar píš krajciar
gramm, -u
grammatika, -y
granatier, -a
grandiózny
Grécko, -a
grécky
Gregor, -ora
m. grg píš krk.
Grgolica, -e, zlostná lesná víla (vo Zvo-

lenskej stolici).
m. grieda píš krieda.
grobian, -a
grobiansky
grófˇ, -a
grunt, -u
gruntovný
gubernátor, -a
guča, -e, hrča.
guľa, -e; guľka, -y.
guľáš, -u
gumma, -y
gummový
guvernantka, -y
gymnastika, -y
gymnaziálny
gymnázium, -zia
gyps, -u

H

habať
had, -a
hachľovať
hajdúch, -a; mn. n. -úsi.
hajdúsky
halena, -y
Halič, -e
haličský
halier, -a
haluška, -y
haluz, -i
halúzka, -y
hämorrhoidy, -oíd
hanba, -y
hanbiť sa s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
handra, -y; mn. g. -dár i -dier.
handrár, -a
hanobný
haring, -a
harmonia, -e
hasič, -a
hasičský, hasičstvo, -a.
hatať, hatám i hacem, § 157., 2.
hať, -ti
haviar, -a
hádka, -y
hádzať
hájiť sa s g. § 265., 3. a Pozn. 2.
hálka, -y, okrúhly klobúčik na štíte; i veterník, Wetterhahn, szélkakas.
hárem, -u
háveď, -di
hegľavý
heslo, -a
hí, híkať
hiart, -u
hierarchia, -e
hieroglyf, -u
hippodrom, -u
historia, -e
historický
hja, nie hia
hľad, -u, hľadný, hľadovitý, hľadovieť.
hladiť
hladký, hladkosť
hladší
hlásateľ, -a
m. hláskať píš láskať.
hlavaj = svojhlavý.
hlávka, -y
hlboký, nie hluboký
hliadka, -y
hlodať, -dám i -dzem, § 157., 2.
hloh, -u, hlohyňa, -ne
hlomoz, -u
hľa, hľadieť.
hľuza, -y
hĺbať, hĺbka, -y
hmla, -y.
hmyz, -u
hmýriť sa
hnať, ženem i ženiem, § 157., 4., b.
hneď aj ihneď.
hnev, -u, hnevný.
hniezdo
hniezdiť sa, unruhig sitzen, fészkelődik.
hnuteľnosť, -ti
hnuteľný
hnúť, s i. – a., § 277., 5., Pozn. 1.
hoc i hoci
hoden, s g.
hodlať: Hodli, abis ho (žito) sál na volakterí kantroví deň okolo Matúša. (Fandli, Hospodár, str. 87.)
hodváb, -u
holba, -y
holič, -a, holičský.
holofúz, -a
holub, -a
hoľa, -e
homoľa, -le
homoľovitý
homôľka, -y
honba, -y
Hontianska stolica
horeznak
horizont, -u
horkýže, horkáže.

Hornád, -u
Horniaky, g. Horniak.
horný, -á
horúčosť, -ti
Horvat, -a
horvatský
Horvatsko, -a
hostiteľ, -a
hosť, -a, mn. g. hostí.
hotoviteľ, -a
hotovizeň, -zne
hovädo, -a
hovädzí, -ie, -ia
hovoriť, § 277., Poznámka 2.
hrad, -u, z tej príčiny: i Novohradu, Petrohradu atď.
hradská cesta.
hraničiar, -a
hrať (v karty, v kolky, na husliach), § 253., Pozn. 5.
hráč, -a
hráčsky
hrdina, -u
hrdlačiť
hrdúsiť
hrdza, -e, nie zrdza.
hrdzavieť
hrdzavý
hrebeň, -beňa
hriva, -y
hriadeľ
hriadka, -y
hriančiť, hrianiť, hrianka.
hriať
hriaté pálené = hriaté.
hriažať, do snehu zapádať (Zvolenská).
hriech, -u.
hriešny
hríb, -a
hrnčiar, -a
hrniec, -nca
hrobka, -y
hromádka, -y
hromobitie, -tia
hromosvod, -u
Hron, -a, hronský.
hrsť, -ti
hrúbka, -y
hrubší
hruď, -i = Brust, mell.
hrvoľ, -a + -u
hrýzť
hržať i eržať
hŕba, -y: hŕba peňazí.
m. hu píš ju: videi, prosil, ľúbil som *ju;* nie *hu.*
huba, -y, hubka, -y.
hudba, -y, hudobník, -a.
hudec, -dca
hudobný,
humenný
hus, -i
husí, -ie, -ia: husia koža. Naskočila mu husia koža (= naľakal sa).
husiar, -a
husita, -u
husle, husieľ + huslí; husliar, -a.
husľový
húšť, -ti
húžovatieť
húžovitý
húžva, -y; mn. g. -žev, § 76.
hviezda, -y
m. hviezdár píš hvezdár.
hviezdnatý
hviezdny
hvizd, -u, hvízdať.
hvižďať
hyacint, -u
hyb, -u
hybaj
hybký
hybkosť, -ti
hybný
hyd, -u
hydina, -y
hydra, -y
hyntať sa
hyntov, -a
hynúť
hypochondria, -e
hypotéka, -y
hypotéza, -y
hysterický
hyzdiť
hýbať, s i. + a., § 277., 5., Pozn. 1.; hýbam i hýbem, § 157., 2.
hýľ, -a

Ch

chalba = záhyb (ráncz).
chalúpka, -y
chamäleon, -a
charakter, -u; § 41.
chatrč, -e
chápať, -pam i -pem, rozk. chápaj i cháp, § 157., 2.
chcieť; nie kcieť, scieť.
chichot, -u

chichotať sa, chechtať sa, -tám sa i -cem sa, § 157., 2.
chimára, -y
chlápä, -äťa
chlapček, -čeka
chlastať, -stám i -scem, § 157. Poznámka 2.
chlieb, chleba
chliev, -a
chlipný
chlipať
chlp, -a + -u
chlúba, -y
chlúbiť sa
chmeľ, -u
chmuľo, -a
choď, nie choj.
chodba, -y
chodník, -íka
chochol, -a
cholera, -y
choroba, nie: nemoc
chorý (nie: nemocný), chorľavý.
m. Chorvat píš Horvat, Horvatsko.
chotár, -a, l. -i, mn. n. -e.
chov, -u
chôdza, -e
chrániť sa s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
chripiet
chrobač, -e
chrochoť i hrochoť = zmrzlé blato.
chtiac - nechtiac i chťa - nechťa.
chudorľavý
chutiť, nie chutnať.
chuť, -ti
chvalabohu
chvíľa, -le, 1) moment, minúta, sekunda, mih: Po chvíli; otec čo chvíľa tu bude; v ostatnej chvíli prišiel. 2) Wetter, idő.
chvíľka, -y, chvíľočka, -y.
chvost, -a
chvostík, -a
chyba, -y
chybiť
chytiť, chytľavý
chytrák, -a
chytrý
chýbať i chybieť
chýliť sa
chýr, -u

i alebo aj, § 247., 5.
iba, nie ima
idea, -i
ideál, -u
idiotikon, -a + -u.
idiotizmus, -u
idylla, -y
idyllický
ihneď aj hneď, § 341.
ihra aj hra, -y, § 341.
ich, im, imi; nie jich, jim, jimi
illegálny
illuminácia, -e
illúzia, -e
Illýria, -e
illýrsky
imitácia, -e
immatrikulácia, -e
immunita, -y
Imrich, -a = Emerich, Imre.
ináč aj ináče
inak aj inakšie, § 341.
inakade
index, -u
indifferentný
indich, -u
indiškrétny
infámny
infekcia, -e
infinitív, -u
infinitívne vety: Nebyť toho (človeka, pomocníka), darmo by sme sa boli namáhali. Nepoviezť (nepohnojiť) tak tú roľu, nebola by žatva takáto veselá!
influenca, -e
iniciatíva, -y
inkognito, -a
inkvizícia, -e
inovať, -ti
inší aj iný
inšpektor, -a
inštallácia, -e
inštancia, -e
inštinkt, -u
inštitúcia, -e
inštitút, -u
inštruktor, -a
inštrumentál, -u, l. -i, mn. n. -e.
intermezzo, -a
internacionálny
interpellácia, -e
inžener, -a

iný, aj inší
isť aj ísť: Idem sa najesť! (povie hoci pri stole sediaci). To dieťa ide ochorieť.
istý o čom + čoho, § 270., 6.
išpán. U západných Slovanov nebolo mena *župa*, nebolo teda ani župana, a v slovenskom pozdejšom vzácnom administratívnom názvosloví, zachovanom v písmach od 16. storočia, prichodí len išpán a viceišpán.
izbietka, -y

J

ja, nie já
jabĺko, -a
jabloň, -ne
jačmeň, -a
jačmenný
jadierko, -a
jadrný
jahôdka, -y
jak i ak, § 341.
Jakub = Jacob, Jakab
jalovka, -y
jalovčiak, syn. čvíčala, čvíkota, borovčiak.
jalša i jelša, -e.
jamaický rum.
Ján = Johann, János.
janičiar, -a
jar, -i (žen.)
jarab, -a
jarmok, -oku
jarok, jarku
jas, jasot, -u
jasať
jaseň i jeseň, -sene.
jasenný
jaskyňa, -ne
jasmín, -u
jastrab, -a
jastrabí, -ie, -ia
jastriť očima.
jaternica, -e
javiť sa
jazda, -y
jazdec, -zdca
jazerný: jazerná strela! (= tisíc striel!)
jazero i jezero
jazvec, jazveca
jazyčiť
jazyk, -a
jazykozpyt, -u
je, s gen.: Dosť ho je; málo ho je.
jesť, -u
jedálňa, -ne
jeden i jedon
jediniatko, -a
jediný; m. „jeden jediný“ píš: jediný; m. „jeden jediný raz“ tiež jediný raz.
jedľa, -e
jedľový
jedlo, -a
„jednať sa“: miesto „o to sa jedná“ (germ.) hovor a píš: o to ide, to je vo veci, o tom je reč. Slovákovi nejedná sa o nič; Slovák jedná sa o niečo, keď ho kupuje, na pr. jedná sa o záhradu, jedná na trhu koňa.
„jednoduchý“, z nemeckého einfach; hľaď mu vyhýbať a píš: prostý.
jednomyseľný
jednostranný
jednotvarný
jedon i jeden
jedonásť
jedonásty
jeleň, -leňa
jelení, -ie, -ia
jelša i jalša, -e.
jesť: jem, ješ, *je*; jeme, jete, jedia; § 168., II.
jestliby
jestliže
Ježibabín
Ježíš, v. -u, g. -a.
jho, -a
m. jich, jim, jimi píš ich, im, imi.
joviálny
Jozef = Josef, József; — Jožko.
jubilárny i jubilejný
jubiläum, -läa.
juh, -u
juchta, -y
junač, -e
junec, -nca
júl, -a, l. -i: nie július.
jún, -a, l. -e; nie június.
Jur = Georg, György.

K

kat. = katolícky
kg. = kilogramm
km. = kilometer
kor. = koruna
kr. = krajciar
kraj. = krajinský
kráľ. = kráľovský.
k i ku; k menu, ku menu a nie: g menu, gu menu! „k dostaniu.“ Tu sú k dostaniu knihy — hovor a píš: tu dostať (alebo: tu predávajú) knihy; u dobrého priateľa dostať dobrú radu. Tiež nehovor a nepíš: k videniu je niečo (a podobné), ale: vidieť niečo.
kabinet, -u
kade
kadečo
kadejaký
kadekde
kadenáhle, viď „akonáhle.“
kadere, -í
kadet, -a
kadidlo, -a
kadiť sa
kaďa, -e
kachel, -chľa
kajať sa, -jám sa i -jem sa, § 157., 2.
kajuta, -y
kakao, -aa
kalamár, -a
kalendár, -a l. -i, mn. n. -e.
kaleráb, -u
Kalifornia, -e
kalligrafia, -e
kaluža, -e
kalvária, -e
kalvín, -a
kaľavný
kamarát, -a
kamarátsky
kamarilla, -y
kameň, -a
kamenný
kameňolom -u
kanafas, -u
kanál, -u
kanárik, -a
kanceľ, -cľa
kancellár, -a
kancellária, -e
kancellista, -u
kancionál, -a
kanón, -a = delo.
kapitál, -u
kapitán, -a; kapitáň, s mäkkým ň, bol by vliv maďarský, nedopustiteľný, keďže slovo vo všetkých iných jazykoch má *n*.
kapitola, -y
kapitula, -y
kapitulácia, -e
kaplán, -a
kaprál, -a
kapucín, -a
kapusta, -y
kapustnica, -e
kapustník, -a
kapustný
kapún, -a
karabín, -a
karafiát, -u
karanténa, -y
karavána, -y
karbunkul, -u
kardinál, -a
karfiol, -u
karikatúra, -y
karmelitán, -a
karmín, -a + -u
Karol, -rla
karovať, nie károvať.
kartún, -u
kartuzián, -a
kasárňa, -eň, g. -ne.
kassa, -y; kassier, -a.
kassíno, -a
kasňa, -ne
kašeľ, -šľa, kašľať.
m. kaštan píš gaštan.
kaštieľ, -a
katedra, -y
katechéta, -u
katechizmus, -mu
katolícky
katolíctvo, -a
katolík, -a
kavalleria, -e
kaviarňa, -eň, g. -ne.
kavka, -y
kazateľ, -a
kazateľňa, -ne
každodenný
každý, -á, -é; germ.: každé namáhanie je tu daromné (píšeme: všetko namáhanie).
m. káfor píš gáfor.
kánon, -u = pravidlo, predpis.
káplnka, -y
kázeň, -zne
kde, nie gde
kdesi
keby
kečka, -y

keď, keďby
kedy, kedysi
kepeň, -eňa
Kežmarok, -rku
kežmarský
kiahne, -ní
Kijev, -a, v Rusku.
kikiríkať
kila, -y, istá miera.
kilogramm, -u
kistňa, -ne
kitľa, -e
klada, -y
kladivo, -a
kladka, -y
klas, -u, l. -e, mn. n. -y.
klassa, -y
klassický
klauzula, -y
klaviatúra, -y
klavír, -a
klásť
kláštor, -ora
klbása, i klobása, -y.
klbčiť sa
klbko, -a
klebeta, -y
kliať
kliatba, -y
kliatie, -tia
kliešte, -tí
klietka, -y
klin; -ec, -nca
kliť, klieť, klíčiť, kľuť, kľuvať: zasiate semeno kolí, klie, kleje, klíči, kľuje.
klík, -u
kľky, pl., g. kľk, Werg, csepű.
klobása, i klbása, -y.
klobúčnik, -a
klobúk, -a
klokoč, -e
klus, -u, klusať.
klystier, -a
klzký
klzkosť, -ti
kľb, -u
kĺzať sa
kľačať
kľúč, -a
kľud, -u, -ný
kľuka, kľučka, -y.
kľuvať sa
kmeň i kmen, -a
kmenný
kmitať sa
kňahyňa, -ne = vydatá; za svobodna je *kňažná*.
kňaz, -a
kňazský
kňazstvo, -a
kňažná, -ej = za svobodna; vydatá je *kňahyňa*.
knédľa, -e
knieža, -ťa
kniežací, -ie, -ia
kniežatstvo, -a
knihovňa, -eň, g. -ne
knihkupec, -pca
knihkupectvo, -a
kníhtlačiarňa, -eň, g. -ne.
kobyla, kobylka, -y.
kocka, -y: postaviť život na kocku.
koketta, -y
kokettovať; ale: kokетný.
kolísať
kolkovať
kolkový
kollega, -u
kollegiálny
kollegium, -gia
kollízia, -e
kolmý
kolo i okolo, § 341.
kolofonia, -e
kolok, -lku
kolomaž, -i
kolonna, -y
kolonnáda, -y
kolossálny
koľaj, -e
koľký
koľkoraký
komédia, -e
komfortábeľ, -bľa
kommandovať
komisár, -a
komisia, -e
kommunizmus, -mu
komplex, -u
komplikovaný
kompozícia, -e
kompromiss, -u
kompromittovať
koncessia, -e
konflikt, -u
konfrontovať
konfúzia, -e
kongregácia, -e
kongress, -u
konkrétny
konkurs, -u
konzekvencia, -e: konzekvencie ťahať (!) — v slovenčine nemožná fráza. Možno tiež povedať: robiť vývod, súdiť.
konzul, -a
konštitúcia, -e
konštrukcia, -e
kontinent, -u
kontingent, -u
kontrakt, -u
kontrola, -y
kontrolór, -a
konvent, -u
konverzácia, -e
konvikt, -u
koňak, -u; nie cognac.
kooperátor, -a
koordinácia, -e
kopa, -y: kopa ľudí.

kopaničiar, -a
kopov, -a
kopyto, -a
koráb, -u
kordován, -u
korec, -rca
korheľ, -a
korisť -ti
kormidlo, -a
kosba, -y
korrektný
korrektúra, -y
korrepetítor, -a
korrešpondencia, -e
korridor, -u
korunný
korúh*va*; nie: korúh*ev*.
korytnačka, -y
Korytnica, -e
koryto, -a
kosa, -y, 1) kosa kosí; 2) Orion, astr.: Kosy zapadajú, zore znamenajú. (Pieseň.)
kosť, -ti
kostený
košatý
košeľa, -e, košieľka, -y.
košiar, -a, l. -i, mn. n. -e.
koštiaľ, -a
kotál i kotol, -tla, l. -tle, mn. n. -tly (srov. § 61.)
kov, -u
kováčsky
kozub, -a
koželuh, -a
koželužstvo, -a
kožený
kožka, -y
kôl, kola
kôlňa, -ne
kôň, koňa
kôpka, -y
kôpor, -pru
kôra, nie kvora
kôrka, nie kvorka.
kôstka, -y
kôš, koša
kra, -y, Eisscholle; taktiež: kryha, pl. kryhy.
krahnúť (i krehnúť), nie: krähnúť.
kraj, -a, 1) Gegend, Land, vidék, táj: *lokál* v kraji, v slovenskom kraji, v hornatých krajoch; 2) Rand, szél: *lokál* na kraji, na kraji stola, na kraji poličky; — kraj cesty, i nakraj ceste, § 255., 1.
krajciar, nie: grajciar.
krajč, -a = krajčír (v Hontianskej, Zvolenskej).
krajina, -y, nie: krajna
krajinský
Krakov, -a
krapeň, -pňa
krát i kráť
kratší
krádež, -e
Kráľova hoľa
kráľovná, -ej
kráľovský
krehký
krehkosť, -ti
krem i okrem, § 341.
kremeň, -eňa
kremenný
Kremnica, -e
kreskať, pokreskávať — v tanci.
m. krev píš krv.
krhla, -y
krieda, nie: grieda.
kriesiť
krik, -u
krikľavý
krikľún, i krikľúň, -a.
krivdiť
krivoprísažník
krivoprísažný
krivuľa, -e
križiak, -a
križľatý
kríl, -a
krívať
kríž, -a, Kreuz, kereszt; fig. bieda: Mám kríž veľký. To je kríž s tým človekom!
krížny
krk, nie: grg.
krm, -e; lepšie: krm, muž. rodu, -u.
krmiť i kŕmiť.
krnáč, -a = krivé hrčovaté drevo.
krom i krome, § 341.
kropaj, -e
krošňa. V krošni nosia sklo na chrbte.
krotiteľ, -a
krov, -u
krst, -u
krstenie, -nia
krstiteľ, -a
krstný
kruh, okruh, -u
kruch chleba
krumpľa, -e
krupaj, -e
krupy i krúpy, -úp
krupobitie, -tia
kružina, -y
kružľovatý
krúh, -a
krútiť, s i. + a., § 277., 5., Pozn. 1.
krv, g. -i, nie: krev

Krym, -u
krypta, -y
krytý
kryť
krýdlo, -a
kŕč, -ča
kŕdeľ, -dľa
kto, nie: kdo, ani gdo, chto.
ktorý, nie: který, ani nie: chtorý, chterý; dľa toho vždy: ktorýkoľvek, ktorýsi, ktorýže.
ku aj k; ku rodine, k rodine, a nie: gu rodine, g rodine!
kuchyňa, -ne
kuľhať, kuľhavý
kupé (nesklonitelné).
kupón, -a + -u.
kura, kurča, -ťaťa.
kuráž, -u
kuriatko, -a
kurín, -a; -ec, -nca.
kuriozita, -y
kuriózny
kuroptva, -y
kus, -a
kušnier, -a
kuteľ, -ťľa, kutle, mn. n. -ťľov.
kúdoľ, -ľu
kúdeľa, -e
kúkoľ, -a + -u
kúpať sa, -pam sa i -pem sa, § 157., 2. m. kúpeľňa píš: kúpeľ.
kvačať
kvadrát, -u
kvalifikácia, -e
kvardián, -a
kvartál, -u
kvartetto, -a
kvetník, -a
kvitancia, -e
kvočka, -y, nie: kôčka
k vôli
kyjak, -a
Kyjov, -a, na Morave.
kylavý
kynožiť
kypiaci
kypieť,
kyprý
kyptavý
kyseľ, -a, druh kyslej polievky.
kyslina, -y
kyslý, nie kyselý.
kysť, -ti
kyvot, -u
kým
kýška, -y

L

laboratorium, -ria
labyrint, -u
labuď i labuť, -i.
labudí, -ie, -ia.
lacno „prísť k niečomu“, po slovensky: lacno dostať, lacno nadobudnúť; ale: prišlo mu to draho — je dobre.
lacnosť, nie lacinosť.
lacný, nie lacný.
lad, -u = Harmonie, összhang.
Lada = Venuša
ladiť = štimovať
ladom ležať
lagan, -a
lahodiť komu.
lahodný: lahodné zdravie, lahodná pomoc. Lahodný si ty pán!
lahôdka, -y
laik, -a
lak, -u = Lack, fénymáz.
lákať = locken, csalogat.
lakeť i lokeť, -kťa.
lakomý
lakota, -y
lanštiak, -a
laň, -e, = Hirschkuh, szarvastehén.
laňajší, -ie, -ia
lasica, -e
m. laský orech píš vlašský.
laskotiť, nie jaskotiť.
lastovička, nie vlastovička.
lavica, -e, = na sedenie.
laz -u
lazy
lámať; lámať vôľu: Vašej Milosti vôľu zlomil (v liste z r. 1592).
lán, mn. n. lány.
láska, -y
láskať koho
láskavý
lebka, -y
lebo i bo = weil, mert, § 247., 9.
lecičo, lecijak, lecijaký, lecikedy.
ledačo

ledakto
ľedva i ledvy; nie ledvou. Ledvým činom som dokončil.
legalizácia, -e
legia, -e
legionár, -a
legitimácia, -e
lektúra, -y
len-len
leňoch -a
lep, -u, lepiť.
lepší, -ie, -ia
lesť, ľsti
let, -u, letieť.
letka, pl. letky = krýdla hmyzu.
letný
letopočet, -čtu
lev, g. leva + ľva.
lexikografia, -e
lež
ležať, ležiačky
liferant, -a
ligot, -u, ligotať sa.
licho = zle, neslušne: Licho vravel rodičom. (Hontianska, Zvolenská st.) Pozor teda pri užívaní slov *lichotiť, lichotenie, lichotivý!*
lichý
lichva, -y
Likava, -y
likér, -u
liknavieť
likvidácia, -e
limec, -mca
limonáda, -y
lipa, -y
lipieť, lipnúť
Lipták, -a
Liptov, -a
Liptovská stolica
lis = Presse, sajtó
lisnúť sa
Lissabon, -u
listie, nie lísťa, § 102.
lišaj, -e
lišiť sa
lišťať sa
líce i líco, -a, § 99.
líčiť
líčny
líhať
línia, -e
lístok, -tka
líška, -y
liadkový
liadok, -dku
liahnuť
liatina, -y
liečiť
lieh, -u, liehomer, -u.
liek, -u
lieň, -ne
lieska, -y
lievik, -a
liezť, leziem
lodyha, -y
loď, -di
loďstvo, -a
lojálny
lokál, g. -u, l. -i, mn. n. -e.
lomoz, -u
Londýn, -a
lono, -a
lopata, lopatka, g. -y.
lopta, -y
lov, -u
lovčí
lož, lži
lós, -u
lôžnik, -a
lub, -u
lubiť = wölben, boltozni.
lučba, -y
Lučenec, -nca
lučenský
ludigroš
luhať, lyhať i lhať.
luterán, -a
luteránsky
luxus, -u
luza, -y
lúč, -a
lúčiť
lúdiť
lúh, -u
lyceum, -cea
lyhať, luhať i lhať.
lyko, -a
lyncovať
lyrik, -a
lysina, -y
lysý
lyžica, -e
lýra, -y
lýtko, -a
lživý

Ľ

ľad, -u, = Eis, jég.
ľadník, -a + -u
ľadovec, -vca
ľadvina, -y
ľadvie
ľahčiť
ľahký
ľahkomyseľný
ľahkosť, -ti
ľahnúť
ľahostajný
ľahší

ľahtikár
ľak, -u, Schrecken, ijedség.
ľakať sa
ľaľa, ľaľať
ľalia, -e
ľan, -u = Flachs, len.
ľavý
ľavica, -e = ľavá ruka.
ľavný i levný
ľstivý
Ľubietová, -ej
ľubovoľný
ľud, -u, lokál -e, inštr. ľudom; mn. n. -ia, d. ľuďom, l. ľuďoch, inšt. ľuďmi.
Ľudmila, -y
ľudnatý
ľudojed, -a
ľudomil, -a
ľudožrút, -a
ľudský
ľulkať
ľuľok, -ľku
m. Ľuptov píš Liptov.
ľutovať s gen. + akk., § 265., Pozn. 1.
ľúbezný, ľúbeznosť.
ľúbiť
ľúbosť, ľúbostný
ľúby
ľúty
ľútostný
Ľvov, -a

M

m. = meter
mm. = millimeter
m. m. = minulého mesiaca
m. r. = minulého roku
m. ct = metrický cent
macochin
mačkať
madonna, -y
maďarský
magazín, -a + -u
magnét, -u
mahomedán, -a
mach i moch, -u
machuľa, -le; ale makulatúra, -y.
major, -a
makateľný
malomyseľný, -osť
maľovať
maľovka, -y
mamľas, -a
mammona, -y
mandľa, -e
manévry, -ov
mangeľ, -gľa
mangľovať
manier, -u
manna, -y
mašetta, -y
manufaktúra, -y
manufaktúrny
manuškript, -u
mappa, -y
marec, -rca: nie marc.
mariáš, -a
marotta, -y
maršall, -a
Martin, -a
massa, -y
massakrovať
massívny
mastný
mastnota, -y
mašľa, -e
maštaľ, -e
mať, g. -eri; akk. mater, d. -i, l. -i, inštr. -ou; mn. n. v. a. -e, g. -í, d. -ám (iam), l. -ách (iach), inštr. -ami (-mi).
„mať“ (sollen): Co mám urobiť? (Was soll ich thun?) Slovák povie bez „mám“: Čo urobiť? Co to „má“ znamenať? po slovensky: Čo to znamená? Čo je to?
matať, matám i macem, rozk. mataj i mac, § 157., Pozn. 2.
Matej = Mathias, Mátyás
materiál, -u
matka, -y, 1) mať, -eri; 2) *matka* včelnej čeľade, die Bienenmutter, anyaméh; 3) *matka* v octe; 4) *matka* pri šraube; 5) die Gebärmutter, anyaméh.
matkin
Matúš = Mathäus, Máté.
maz, g. -u
málo, s genitívom: Málo ho je na rych-

tára (= je prichatrný). Málo ho je na takú robotu.
málocenný
márnomyseľný
márny
mátať, mátam i mácem, rozk. mátaj i mác, § 157., Pozn. 2.
mäcén, -a
mädliť
mäkčeť
mäkčiť
mäkký
mäknúť
mäkši
mäkušiť
mäsiar, -a
mäsitý
mäso, -a
mäsopust, -u (fašiangy)
mätež, -e
mätežník, -a
mečať i mekotať
med, -u; medokýš.
meď, -di, medený.
medallion, -u
medicína, -y
medveď, -a
medza, -e
medzitým
medzník, -a
Mekka, -y
meľhuba, -u
memoáre, -ov
meno, nie méno
menoslov, -u
menší
mentieka, -y
messiáš, -a
m. meský píš mestský.
mesto = Stadt, város.
mestečko = malé mesto.
mestský, nie meský.
mešťan, -a
meštiansky
meštianstvo, -a
metafyzika, -y
metamorfóza, -y
metať, metám i mecem, rozk. metaj. i mec, § 157., Pozn. 2.
meteorolog, -a
meter, -tra
metla, -y (v Turci: motla); mn. g. -tál, § 73.
metoda, -y
m. mhla píš hmla.
méta, -y
miazga, -y
mídlikovať
miechať i miešať
mieniť
mienka, -y
miera, -y
mieriť
mierny
mierumilovný
miesiť
miesť, metiem
miestečko i miestočko = malé miesto.
miesto = Raum, hely.
miestodržiteľ, -a
míh, -u, míhať.
mihalnica, -e
mihľkať
mihotať sa
Michal = Michael, Mihály.
Mikuláš = Nikolaus, Miklós.
millennium, -nia
milliarda, -y
milligramm, -u
million, -u; nie milôn.
millyová svieca.
mimo, po slovensky s genitívom: mimo domu, nie mimo dom. Ešte i v moravskej slovenčine: Mimo našich oken teče voda skokem.
mimochodom
mimoriadny
mimovoľný
minca, -e
minerálny
minúta, g. minúty, d. minúte, a. minútu (za minútu!); mn. n. minúty, g. minút (nie: dve minúte, za päť minút).
mísa, miska, -y.
miškár, -a
miškovať
Miškovec, -vca
miškovský
mizerný
mizieť, miznúť
míjať = pomíjať
míľa, -e
míľnik, -a
mladť, -di; za mladi.
mladík, -a
mladistvý
mladnúť
mladý, mladší
mlatba, -y
mlatec, -tca
mládka, i mláďka, -y
mláda, -aťa
mláďatko, -a
mládenec, -nca
mládež, -e
mládza, -e
mláťačka, -y
mľčky aj mlčky
mľaskať

mledzivo, -a
m. mlha píš hmla.
mliazga, -y
mliečny
mlieko, -a
mlieť, premlieť: Čo sa tam ľudí cez deň premlelo! (= prešlo hore-dolu.)
mlsať
mluviť
mluvnica, -e
mlyn, -a
mlynár, -a
mlynský
mĺkvy
mnich, -a
mníšsky
mníšstvo, -a
mnohostranný
mnohotvarný
mnohovážny
mnou, so mnou; nie: mňou, so mňou.
množiteľ, -a
moc, -i
moč, -u
modistka, -y
modlitba, -y; mn. -tieb
mohutný
mohyla, -y
mokraď, -di
moľ, moľa, g. -le
momentánny
monastier, -a
monogramm, -u
monolog, -logu
monotónny
mora, nie mura (der Alp): mora morí, zmára, márni. Mora ho dlávi.
Moravan, -a
Moravce, -viec
moravský
more, -a; mn. n. -á (-ia), g. -í, d. -ám (-iam), l. -ách (-iach), i. -ami (nie: moriami ani mormi!)
mosadz, -i
moskovský
most, -u
mostné, -ého
motať, motám i mocem, rozk. motaj i moc, § 157., Pozn. 2.
motív, -u
motto, -a
motúz, -a, l. -e, mn. n. -y.
motyka, -y
motýľ, -a
mozaika, -y
mozoľ, -a
móda, -y
módny
móres, -u
môcť; môžem, môžeš, môže atď.; mohol i môhol.
môj, -e, -a.
mrav, -u
mravy, -ov
mravčať i mriavčať.
mravo-počestný
mráz, mrazu, l. -e, mn. n. -y.
mrieť, mrieм, mrieš atď.; mretý, mretie, § 160., Poznámka 3.
mreža, -e, mriežka, -y.
mrhať (majetok), nie marhať.
mrle, mn. č., g. mrlí.
mrmľať i mumľať
mrtvola, -y
mrzieť, s a., § 254.
mrzkosť, -ti
mrzký, mrzko
mŕtviť i mrtviť
mŕtvy i mrtvý
mučiteľ, -a
mudrc, -a
mudrcký
mudrlant, -a
mumia, -e
mumľať i mrmľať
mundúr, -u
munícia, -e
municipiálny
municípium, -pia
murín, -a
muzeálny
musieť. Zväčša môžeme mu vyhnúť. Miesto: „musí sa človeku uznať“ povieme: treba človeku uznať; miesto: „váš otec musí byť dobrý“ — váš otec je iste dobrý.
muzeum, -zea
mušľa, -le
mušľový
mušt, -u, nie mošt.
muzika, -y
muž, -a
mužský
mužstvo, -a
múdry
mydlo, -a
Myjava, -y
myk
mykať
myriada, -y
myrrha, -y
myrta, -y
mys, -u
myseľ, -sli
myslieť
mysliteľ, -a
mysteriózny
mysterium, -ria
mysticizmus, -mu
mystický
mystifikácia, -e

mystika, -y
myš, -i, myška, -y.
myšiť sa
myšlienka, -y
mytický
mytie, -tia
mytologia, -e
myť
mýliť
mýlka, -y
mýlny aj mylný
mýtnik, -a
mýtny
mýto, -a
mýtovnica, -e

N

na! = tu máš; nate! = tu máte.
na- (najesť, rapiť sa atď.) s g., § 262. posledný východ; § 210. 3., 3).
na- 1) (nakrojiť, nahryznúť atď.), § 210., 3., 1); 2) naletel oblak na mesiac; našlo múch do izby.
na pr. = na príklad.
nabídnuť
nabiť = palicou; flintu.
nabrať, naberiem.
nabrzglý, i nábrzlý.
načať
načerpať, -čerpám i -čerpem, rozk. načerpaj i načerpi, § 157., Pozn. 2.
načierať
načim
načrieť
nad i nado; nie: nade, na pr.: nadohnať, nado mnou, nado dvermi atď., a nie: nadehnať, nade mnou, nade dvermi atď. Výnimka: nadeň.
nadarmo
nadbe
nadbytok, -tku
nadejať sa, nadejem sa.
nadieť, -ievať.
nadchádzať
nadchnúť
nadísť
nadnes
na dnešok
nadobudnúť, nadobúdať.
nadpis, -u
nadsadiť
nadskočiť
nadsmyselný
nadstaviť
nadšenie, -nia
nadškrknúť
nadýmať
naďalej
nahlas
nahliadnuť
nahnať, -ženem i -ženiem, § 157., 4., b.
nahrýzť
nach = Purpur, bibor.
nachádzať
nachodiť sa — zbytočné v takýchto vetách: hniezdo sa nachodí na strome (miesto: hniezdo je na strome); brat nachodí sa v biede (m. je v biede).
na chvat
nachystať
nachytať
nachýliť, nachyľovať.
najbližšie
najesť sa
najímať
najmä
najprv
najskorej i najskôr.
najsť; nie: naisť, najdúť.
najtiaž
najviac, najviacej
najvýš, najvyššie.
nakysnúť
nakoľko
nakopať
nakríviť
nakriatnuť = nakloniť k niečomu: Nemôžem ho na to nakriatnuť.
nakuknúť
naladiť
naliehať
naliezť, naleziem.
namaľovať
namatať, -matám i -macem, rozk. mataj i -mac, § 157,. Pozn. 2.
nametať, -metám i -mecem, rozk. metaj i mec, § 157., Pozn. 2.

namiesiť
namiesto
namietať
namietnuť
namotať, v. motať.
Nanebovstúpenie, -ia
Nanebovzatie, -ia
naničhodný, -ník
naniesť
na nivoč obrátiť.
naozaj
naozajstný
napádať niekoho.
napäť i napnúť.
napliesť, napletiem.
napohotove
napochytre
napomenúť
napomínať
naporad
naporúdzi
naposledy, naposledok.
napospol
napred, s gen.: Kade išiel, všade napred neho hromy bily. Pes beháva napred koní.
„napriek tomu" (trotzdem) — neslovenská väzba. Napriek svojmu nemeckému priezvisku bola Slovenka; po slovensky: Hoci mala nemecké priezvisko, bola Slovenka. Alebo: Bol zadýchčaný, a napriek tomu dobehol; po slovensky: Bol zadýchčaný, a jednako dobehol. On je dobročinný vzdor svojej chudobe — my povieme: On je dobročinný i pri svojej chudobe. Predložky *napriek* ani nieto v slovenčine; je len podstatné meno *priek* a príslovce *priekom*, na pr. priekom položiť niečo.
narásť
naraz
nariadiť, nie: narídiť.
narod*dz*enie i narodenie.
nasbierať
naschvál
nasiať
m. naský píš našský.
naskytnúť sa
naskrz i naskrze
nasmiať sa
nasošiť
nastydnúť
nasýtiť
m. ňať píš vňať, g. -ti; nie vňaď.
natiahnuť
natiecť
natriasť
natrieť, v. trieť.
naváľať
navdať: Z navdania druhých.
naveky = vše, zavše, vždy, vždycky.
na veky, na pr. na veky vekov (v Otčenáši).
navidomoči
naviesť = bereden, rábeszélni.
naviezť = aufführen auf Wagen, kocsin felhordani.
navislý
naviť
navliecť
navrch
navrchu
navštíviť
navykať, -núť čomu, nie na čo.
navyklý čomu, nie na čo.
navymýšľať čoho.
nazad
nazajtra
na zbyt
nazpamäť
nazpäť, nazpiatok.
nazývať
nažltlý
nábeh, -u
nábitok, -tku = Ladung, töltés.
nábožný
nábrežie, -ia
náčelie, -ia
náčinie, -ia
nádej, -e
nádeja, -e
nádenník, -a
nádcha, -y, nie nátcha.
nádražie, -ia
nádržka, -y
náhľad, -u
náchylný
nájom, -jmu
náklad, -u
nákladný
náklonný
nákyp, -u
nálada, -y
náležať, 3. os. mn. náležia, nie náležajú.
nálev, -u, nálevky, -ov.
nálevňa, -ne
nález, -u
nálezca, -u
nálezné, -ého
námestie, -ia

námestník, -a
námestný
námietka, i námitka, -y.
„nápad“, -u (Einfall) — nenadála myšlienka: miesto: „múdry nápad“ povieme: múdra myšlienka. Nedobrým slovom „nápad“ vytíska sa i dôvtip, dômysel. Miesto: „nemohlo mi napadnúť“ povieme: nemohlo mi prísť na um, nemohol som sa spamätať.
„nápadný“, auffallend, — neužívať.
nápev, -u
náradie, -ia
náraz, -u
nárečie, -ia
nárečky
národ, -a + -u
národný
nárys, -u
násadka, -y
násilie, -ia
násilný
„následkom“. Miesto „následkom biedy“ píš: pre biedu. Bratovi v cudzine bolo clivo, preto (nie: následkom toho) vrátil sa domov.
násyp, -u
náslov, -u
nástenný
nástin, -u
m. nátcha i nátka píš nádcha.
nátlak, -u
náuka i nauka, -y.
„náukosdelný“ — náukosdelná reč, po slovensky: vyučovacia reč.
nával, -u
náveštie, -ia
náveštný
návod, -u
návoz, -u
návrh, -u
návršie, -ia
návšteva, -y
návštevenka, -y, nie navštívenka.
návyk, -u
názov, -zvu
názvisko, -a
nebárs = neveľmi.
nebo, -a
nebeský
nebešťan, -a
nebezpečenstvo, nie nebezpečie.
neboh, -a
nebotýčny
nebožiatko, -a
nebožký, -á
nebožtík, -a
nečas, -u
nečin = neporiadok (v Turci).
nečinný
neďaleko
nedeľa, -le
nedeľný
nedobizeň, -zne
nedôvera, -y
neduh, -u
negližé (nesklonné).
m. neh píš nech.
nehanblivec, -vca
nehnuteľnosť, -ti
nech; nie neh, nach, nak.
nechať, s g. + a.; § 265., Pozn. 1., nie nehať.
nec*ht*, -a
nechtiac, nechtiačky.
neistý
nejaký, nie njaky.
nejedon i nejeden.
nejsť, nie: neisť; a nejdem, nejdeš, nejde atď., nie ne*i*dem, ne*i*deš, ne*i*de.
nemierny
nemiestny
nemilobohu
Nemkyňa, -ne
nemoc, -i; ale slovenskejšie: choroba.
nenazdajky
nenechať: Nenechal na ňom poctivého vláska (= zhanil, zneuctil ho).
neni (ne + ni, zdvojenie).
nepriaznik, -a, malus = čert.
nerast, -u
nerastopis, -u
nerv, -u
neshoda, -y
neskonalý
nesmysel, -slu
nesmyselný
nesnádza, -e
nespoľahlivý
nešťastie, -ia
nešťastný
netopier, -a
neutrálny
neúrekom
nevädza, -e
nevďak, -u
nevedomky
neveriť: Príď, milý, príď, neverím ťa dočkať.
nevinný
nevoľa, -le

nevoľnica, -e
nevoľníctvo, -a
nevšímať
nezaveľa
nezbašný
nezbedný
nezbytný
nezdolný
neznaboh, -a
neznabožský
než
nič, nie ništ.
„ničmenej“, píš: jednako, predsa.
ničomný
nie
niekde
niekam
niekto. Neradno je písať toto zámeno (ako ani príslovcia niekde, niekdy atď.) dvojako, totiž i *da*kto. Nieto spisovného jazyka, v ktorom by čiastka reči, ako je zámeno, dvojakú formu mala. I v starej slovančine bolo нѣкъто, i dnes je tak *(nie-)* vo všetkých spisovných jazykoch slovanských, preto radno pridržať sa nám tiež jednej formy, a to tejto.
niektorý
niesť
niet, s g., § 263., Pozn. 1.
nijak, nijaký, nijako; i miesto žiaden píš: nijaký. Nijakého žiaľu necítim (miesto: žiadneho žiaľu).
nikade
nikde, nie nigde.
nikdy, nikda; nie nigdy, nigda.
nikto: nikto nejde (miesto: žiaden nejde). Z nášho pluku nepadol nikto, alebo: ani jeden (miesto žiaden).
niktoš, -a
nimbus, -u
niť, -ti
Nitra, -y
Nitrianska stolica.
nivellačný
nivellizovať
nivoč, nivočiť.
nižší
nízky
nízkosť. -ti
nížina i nižina, -y.
noc, -i
nocľah, -u
noha, -y; mn. n. v. a. -y, g. nôh (i nohú), d. nohám, l. nohách, inšt. nohami (i nohama).
nomenklatúra, -y
nominálny
nominatív, -u
noriť sa
normálka, -y
normálny
novella, -y
Nový rok
nozdry, -dier
nožiar, -a
nóta, -y
nôž, noža
nôžka, -y
nuncius, -cia
„nutný“, „nutno“ je potvora v každej vete, v ktorej Slovák povie: treba, potrebný, nevyhnutný. Miesto: „nutno mi urobiť niečo“, jestli nepostačí: treba mi urobiť niečo — povieme: nevyhnutné (nevyhnutná vec) mi je urobiť niečo. S „nutno“ i logicky vychodia nesmyselné vety. „Nutné zlo“ je: nevyhnutné zlo.
nuž
núdza, -e
nymfa, -y
nyť = túžiť

Doplnenie.

„na to“ je nem. darauf, ty píš: potom, zatým, alebo mu vyhni.

Ň

ňanka, ňaňo.
ňádra, ňáder
ňuch, -u
ňuchať

O

oáza, -y
ob- i obo-: nie obe-, na pr.: obohnať, obohrať atď., a nie obehnať, obehrať atď.
oba (obaja, obidvaja), obe, g. oboch (obidvoch), d. obom (obidvom), l. oboch (obidvoch), i. oboma (obidvoma).
obalný
obálka, -y
obcovať
občerstvieť
občiahnuť i obsiahnuť.
občan, občianka, -y.
občiansky
občianstvo, -a
občuť, empfinden, megérezni.
obdukcia, -e
obec, obce
obecať (stsl. obêštati).
obed, -u + -a
obeh, -u
obelisk, -u
obeť, -ti; obeta, -y.
obchodný
obída, -y
obídva, obídvaja, obídve.
obílie, -ia
obílny
obísť, nie obiť; obísť sa. V levnejšiu zimu obídeme sa i bez kúrenia.
objať
objaviť
objedať
objednať
objektívny
objem, -u
objímať, nie obímať.
obklad, -u
obkladať, obklásť.
obklopiť
obkľúčiť
obkradnúť
obkročiť
obledlý, nie oblädlý.
obličaj, -a
oblôček, -čka + -čku.
obnoc, -i. V Turci nie dem. obnôcka.
„obnos“, „obnášať“ (Betrag, betragen). Slovák obnosí šaty. Miesto podstatného mena „obnos“ radno je držať sa medzinárodného slova summa, u nás tiež zakoreneného. Z té summy peněz jemu od nás vydané. (List kráľa Matiaša, 1479.) Miesto „moja požiadavka obnáša 100 korún“ povieme: — činí 100 korún. (Sloveso *činiť* je temer všeslovanské.)
obočie, -ia
obojživelný
obrad, -u
obrátiť sa na niečo: čert (v nár. povesti) obrátil sa na kolomaž: Lotova žena obrátila sa na soľný stĺp.
obrázkár, -a
obredný: tak sa má k riedkemu, ako na pr. obstarný k starému. (V Turci.)
obrnený
obruč, -e
obrvy, obrv
obrys, -u
obsadiť
obsedieť
obsekať
obsiahnuť i občiahnuť.
obskočiť
obslúžiť
obstarať
obstarný
obstať, obstanem.
obstáť, obstojím.
obstojný
obsypať, v. sypať.
obšiť
obšivkár, -a
obšívka, -y
obťažiť
obťažný, nie obtížny
obťažnosť, nie obtížnosť.
obtiahnuť
obtrieť, v. trieť.
obuv, -i (žen.)
obväz, -u; -ok, g. -zka + -zku.
obväzovať
obvod, -u
obvyklý
obyčaj, -e
obyčajný
obydlie, -ia
obyvateľ, -a
obzízať

obzvlášte
obzvláštny
oceán, -a
oceľ, -e
ocieľka, -y
ocot, octu
octnúť sa = ocitiť sa, nájsť sa.
oči, -ú, d. -iam, l. -iach, i. -ami (-ima).
očistom = naoko, nie do pravdy.
od- i odo-; nie ode-, na pr.: odobrať, odohnať, odo mňa atď., a nie odebrať, odehnať, ode mňa atď.
od, v komparatíve: Horšia ľúbosť od bolesti. Netreba mi lepšieho od teba. (Nár. pieseň.) Tvé oči peknejšie od očí hrdličky, líca milostnejšie od ruže rannej. (Hollý.)
od- (od-zametal, odfáral atp.), § 210., 1.
od akživa
odbeh, -u
odbvdnúť = odbudnúť.
odbyt, -u
odbyť = odbudnúť
odcudziť
oddanica, -e
oddaný
oddať
oddávky, -vok
oddeliť
oddialiť
oddiel, -u
oddych
oddýchnuť
odev, -u, i. -e.
odedza, -e
odhad, -u
„odhliadnuť“ od niečoho (davon abgesehen, eltekintve attól): Prišiel som k tebe, hoc si mi ublížil (miesto: odhliadnuc od toho, že si mi ublížil). Nehľadiac na to, že si mi ublížil — je tiež srozumiteľné. Cudzote frázy (odhliadnuť) neraz vyhneme i väzbou s *okrem*, na pr.: odhliadnuc od vás, ešte máme pomoc u súsedov; to jest: okrem vás ešte máme pomoc u súsedov.
odchod, -u
odchodiť
odchylka, i odchýlka, -y.
odiv, -u
odísť; nie odíť, odejdúť.
odjazd, -u
odjednať
odjímať
odkade
odkapať
odkašľať si
odkaz, -u
odkázať
odkiaľ
odkiaľkoľvek
odklad, -u
odkladať
odkliať
odkrojiť
odkryť
odkup, -u
odkúpiť
odkvitnúť
odľahnúť
od mala
od malička
odmäk, -u
odmeňovať
od mladi
odmotať, v. motať.
odmykať
odnikade
odnikiaľ
od nova; nie od znova.
odobrať
odolať, s d. + a., § 267., 1.
odomrieť: Mamka nás pätoro detí odomrelí.
odospať
odovzdať
„odpadla mi chuť“ — prešla mi chuť.
odpadok, -dku
odpariť
odpečatiť
odpeľať: gazda od poly za darmo odpeľal úrodu.
odpis, -u
odpľuť
odpoludnie, -ia
„odpomoc“ preklad nem. slova (Abhilfe), po slovensky: dopomoženie, spomoženie, náprava, rada a p.
„odpomôcť“ — spomôcť, dopomôcť, poradiť.
odpor, -u
odpovedať, znamená i odoprieť, absagen, megtagadni.
odpoveď, -di
odpraviť
odpredaj, -u
odprisahať

odpustenie, nie odpuštenie.
odpustiť
odpustky, -ov
odpúšťať
odrať, v. drať
odrážka, -y
odrieť, viď drieť.
odrezky, -ov
odriecť, odriekať, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
odsedieť
odsek, -u
odskočiť
odspievať
odsťahovať i odstehovať.
odstaviť
odstrašiť
odstrániť i odstraniť.
odstrčiť
odstupky, -ov
odstúpiť
odsypať
odštiepiť
odtade
odtajiť
odtekať
odtiahnuť
odtiaľ, nie otiaľ.
odtiecť
od toho: Ja som nie od toho (= ja pristávam).
odtok, -u
odtrhnúť
odťahovať
odťať
odúriť, odúrený = pomútený, nesvoj, naľakaný.
odviazať
odvislý
odvod, -u
odvoz, -u
odvrávať
odvtedy alebo odtehdy.
odvykať čomu, nie od čoho.
offenzíva, -y
offerta, -y
officiál, -a
officiálny
officier, -a
officiózny
ohľad: „brať do ohľadu“ — po slovensky: považiť. Maj ohľad na mňa — (piš:) Hľaď na mňa. Miesto: ohľadom tej veci — o tej veci, v tej veci.
ohrabky, -ov
ohrev, -u
ohryzok, -zka = -zku.
ohrýzť
ohudlivý, človek, ktorému sa všetko hnusí. Hudí sa mu (= hnusí sa mu).
ohurnosť, -ti
ohúrený
ohyb, -u
ohyda, -y
ohyzda, -y
obýbať
ochladnúť
ochranný
„okamih“, okamženie, Augenblick, po slovensky: chvíľa, chvíľka.
„okamžite“ nemám peňazí — v túto chvíľu nemám.
okále, mn. g. -ľov, d. -ľom, l. -ľoch, inštr. -ľmi.
oko: mať oko na niekoho: na pr. sluhovia mali oko na Janka (zazerali, hnevali sa na neho.)
okolkovať
okolný
okolo i kolo, § 341.
okov, -i (žen.)
okríknuť
okruh, -u = kolo.
okruch chleba.
oktrojovať
okuliare, mn. g. -ov, d. -om, l. -och, inštr. -mi.
okkupácia, -e
okúpať sa, -kúpam sa i -kúpem sa, rozk. kúpaj sa i kúp sa, § 157., 2.
okýptiť
oligarchia, -e
olovený
Oľga, -y
omáľať
omatať, -matám i -macem, rozk. -mataj i -mac, § 157., Pozn. 2.
omeletta, -y
ominózny
omotať, v. motať.
omykať
omyl, -u
onehdy, onehda, i vonehdy, vonehda.
opad, -u
opak, -u: na opak sveta.
opakovacie sloveso: Svedok, keď pomáhal pánom Veličom orávať, slýchaval... Sluhoval v Polerieke a slýchaval od starých ľudí... Zeme per oculatam ukázané vždy slýchal že u Bazy zvávali... klobúčky na funda-

menty kladávali. (Úradná zápisnica v Turci, r. 1671.)
opatriť: Opatril Ondrejovi službu. Neslovensky: „Opatril si dom červeno natretou strechou“: Slovák povie: Dal si dom na červeno natrieť (zamaľovať, zafarbiť).
opätný
opätok, -tku
opätovať
opäť
opátsky, -stvo
operatér, -a
oplevadlo, -a
opominúť: Nemôžem vám opominúť povedať.
opponent, -a
opportunita, -y
opportúnny
opravca, -u
opravdivý i opravdový.
oproti
optimista, -u
opýtať sa, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
Oravec, -vca.
Oravská stolica
organ, -a = Orgel, orgona.
organizmus, -mu
orgán, -u = Organ, közeg, szerv; nepíš: „medzítko.“
originálny
ornamentika, -y
orol, orla
orchester, -stra
ortodoxný
o sebe
os, -i
osa, -y
osemdesiať
osemdesiaty
osemnásť
osiať
osievať
osíka, -y
osinelý
osirelý, osirieť
osídlo, -a
osla, oslička, -y
oslyšať
osobitý, osobitný
osobivý, osoblivý
osoh, -u
osol, osla
ostať, § 279., Pozn. 2.
ostatný
osť, -ti, Granne, szálka (a kalászon).
ospovedať sa
osteň, -stňa
ostentatívny
Ostrihom, -u
ostrov, -a
ostrovan
ostrôžka, -y
ostydnúť
ostýchať sa, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
ostýchavý
osud, -u
osvietiť
osvietený, nie osvícený
osýpky, -pok
oštiepok, -pka
otaz, -u
otcov, -o, -a
otcovský
otčenáš
otčim, -a
otčina, -y
otec, nie otiec, g. otca.
otep, -i žen.; g. -a muž.
otka, -y, pri pluhu nástroj oškrabávať radlicu.
otrieť
ottomanský
otvoriť, -ím, -íš, -í atď.
oválny
ovca, -e
ovčiar, -a
ovčí, -ie, -ia
ovocie, nie obocie.
ovos, ovsa; l. ovse, mn. n. ovsy.
ovsený
ovsiha, -y
ovšem, píš radšej: pravda, pravdaže.
ozaj, ozajstne
ozajstný
ozembuch, -a
oziabať, s a., § 254.; oziabnuť.
ozruta, -y
ožeh, -a
ôsmy

P

p. a P. = pán a Pán.
p. p. a P. P. = táto skratenina kladie sa, keď je reč o viac pánoch.
pacifikácia, -e
padlý
padúch, -a
paholok, -lka

pahrb, -u, -ok, -bku.
pach, -u
pachoľa, -aťa; -iatko, -a.
pachtiť za niečím.
pajed, -a
m. pak píš potom.
pakostník, -a
pal, -u
palatín, -a
paläograf, -a
Palestína, -y
palissád, -u
palivo, -a
palladium, -dia
palloš, -a
paluba, -y
paľba, -y
pamätať, o čom: O tom dobre pamätám. (V Turci, 1671.)
pamäť, -ti: od nepamäti sveta.
pamätlivý, s g.
pamätník, -a
pamätovať
pamfletista, -u
pamiatka, -y
pampúch, -a
pamuk, -u
pancier, -a
pandúr, nie bandúr.
panenka, -y
panenský
panenstvo, -a
paní, -ej, akk. -niu, d. -ej, l. ej, inštr. -ňou; mn. n. vok. akk.: -nie, g. -í, d. -iam, l. -iach, inštr. -ňami, sr. § 339., 7., c); — pani Hédervárka — nie: Héderváryčka. (Roku 1676.)
panna, panien
panoha, -y
panoráma, -y
pant, -u
pantofľa, -a
papier, -u, l. -i, mn. n. -e.
papierňa i papiereň, -ne.
paplon, -a + -u
papľuh, -a
papršlek, -šleka, + -šleku.
paprutie, -ia
papuľa, -e
paragraf, -u
paralyzovať
parallela, -y
parallelný
parazit, -a
parcella, -y
pardon, -u
parez, -u
paripa, -y
Paríž, -a
parížsky
parmazánsky syr.
paroh, -u
parochňa, -ne
paroloď, -di
paromlyn, -a
paroplavba, -y
parovoz, -u
partitúra, -y
pasienok, -nka
paskuda, -y
passívny
passus, -u
pastier, -a
pastorkyňa, -ne
pastva, g. -y; mn. g. -ství, § 76.
pašie, -ií
paškrta, -y, paškrtiť; nie paškrda, paškrdiť.
patriarchálny
patriota, -u
patriť sa, s d., § 267., 1.
patroľa, -le
patrón, -a (ochranca), -u (nábitok).
patronát, -u
paušál, -u
pavián, -a
pavillon, -u
pavlač, -e
Pavel i Pavol § 61.
paznecht, -u
pažítka, -y
m. pädesiať píš päťdesiať.
pädagogický
päsť, -ti
pästný
päť
päta, -y
päťdesiať
päťdesiatka, -y
päťdesiatnik, -a „päťdesiatnik“, alebo šesťdesiatnik atď., v značení: človek 50-ročný, je germ. (Fünfziger).
pätina, -y
pätka i piatka, -y
pätnásť, pätnásty.
pätoro, -násobný
pád, -u: „na každý pád“ — istotne, iste; „v tom páde“ — vtedy, tak.
páha, -y, žliabok na šindli.
páchnuť čím; nie po čom, za čím.
páka — vypáčiť = vydvihnúť.
páleník, -a
pán, vok. pane. § 39.
pápež, -a
pápežský
pápežstvo, -a
pár ráz
páv, -a; páva, g. -y.
pec, -e

peceň, -cňa
pecivaľ, -a
pečať, -ti, nie pečaď, -g. -di.
pečatiť, nie pečadiť.
pečatný
pečiarka, -y
pečienka, -y
pedál, -u
pechoriť sa
peleš, -i
pelikán, -a
peň, g. pňa
peňazokaz, -a
peniaz, g. -a; mn. n. akk. peniaze, g. peňazí, d. peniazom, l. peniazoch, inštrum. peniazmi; kde je reč o *jednotlivých* peniazoch, skloňujeme: mn. n. v. a.: peniaze, g. -niazov, d. -niazom, l. -niazoch, i. -niazmi.
penzia, -e
penzijný
Pensylvánia, -e
pentľa, -e
penzlík, -a
pepsín, -u
perfídny
pergament, -u
perie, -ia
periť sa. Vtáci najprv prchnu, potom sa peria; oprchol (o človeku) = oslabol, schudobnel; pustil perie = utratil v hre, v obchode; zaperil sa, zaperený = zbohatol, pribral na majetku.
perla, -y; mn. g. -riel, -rál, § 73.
perleť, -ti
perron, -u
persifláža, -e
Perún, -a
pestún, -a
pestvo, a: pestvo robiť.
pešiak, -a
Pešť, -ti
peštiansky
Peter i Petor, § 61.
petroleum, -u i petrolej, -a.
petržlen, -u
pevkyňa, -ne
piaď, -di
piať i pnúť
piaty
piatok, -tka + -tku.
piatka i pätka, -y.
pidlikovať i midlikovať.
piecka, -y
piecť
pierce, -a, pierko, -a.
pieseň, -sne; mn. g. -sní.
piesok, -sku
piest, -a
pigľajzeň, -zňa
pigľovať
pichľavý
pijak, -a
pijatyka, -y (prípona je *-yka*, ako v motyka, vladyka).
píksľa, -e
pilier, -a
pilný
pilulka, -y
pipíška, -y
piroh, -a + -u.
pisk, -u = Pfiff, fütty.
piskľavý
piskor, -a
piskot, -u
piškóta, -y
pišťať
pištoľ, -le
pítvať
pitvor, -a
pivnica, -e
pila, -y
piliť
pílka, -y
pískať
písmeno, -a
písobný i písomný.
píšteľ, píšteľa, -le; i pišťaľ, píšťaľa, -le.
plac, -u
plakát, -u
plameň, -eňa
plamenný
planejší, planší.
planéta, -y
plat, -u: Nič na plat! (= márne).
platónska láska.
plavba, -y
plavec, -vca
plápol, -u
plápolať
plášť, -a
plátať, -átam i -ám, -ácem, rozk. plátaj i plác, § 157., Poznámka 2.
plátennícky
plátenník, -a
plátenný
plech i pľach, -u.
plemä = plemeno § 93.
plemennica, -e
plemenník, -a
plemenný
plemeno, g. plemena, d. plemenu atď.
plena, -y = kaz na ostrí.
pleseň, -sne
pleso, -a, Meerauge, tengerszem.
pletka, -y; mn. g.

-iek, -ták § 73.
pléd, -u
pliaga, -y
plienka, -y
plieskať
pliesť, pletiem.
plný, s g.
plod, -u, plodina, -y.
plstený
plsť, -ti
plť, -ti, pltný.
pluh, -a + -u.
pluk, -u
plundrovať
pluť = plávať
plútva, -y
plyn, -u
plynný
plynúť
plytký
Plzeň, -zne
plzeňské pivo
plž, -a
pľasknúť
pľuha, -y, pľuhák, -a.
pľuhavý
pľuhavstvo, -a
pľušť, -ti
pľuť = pľuvať.
pľuzgier, -a
pľúca, pľúc.
pľúcnik, -a
pľúcny
pľúšť, -ti
po: po mojom súde; nie: podľa môjho súdu; po práve súdiť — nie: podľa práva; staň sa po tvojej vôli.
pobiť, na pr. kladivom.
pobrežie, -ia
pobyt, -u = pobudnutie; pobyť pobudnúť.
pocestný, -ého
počať
počesť = pocta.
počestný
počiatok, -tku
m. počta píš pošta.
počuť
pod i podo; nie pode, na pr.: podoprieť, podozrievať atď., a nie: podeprieť, podezrievať. Výnimka: podeň.
pod. Pod prísahou svedčiť. To ti pod svedomím (akoby pod prísahou) hovorím.
podcudky, -ov
poddaný
poddanstvo, -a
poddať
poddôstojník, -a
Podhradie, -ia
podiel, -u
podielnik, -a
podieť sa: Kde sa podiem? Nemá sa kde podieť. Kde si to del? Kdeže si sa podel, veď by ťa nepoznal, taký si schudnutý!
podistým
podiv, -u
pod jaseň
podkasať
podklad, -u
podkova, -y
podkovať
podkúpiť
podliať
podliezť, podleziem.
podložka, -y
podlubie, -ia
podľžen, s akkuz.
podľa
podmaslie, -ia
poďme, nie pome.
podmienka, -y, Bedingung, föltétel. Ale neužívať miesto *výmienky*. (Viď: výmienka, vymieniť.)
podmoľ, -a, g. -le
podmostnica, -e
podnebie, -ia
podnet, -u
podnikateľ, -a
podnôžka, -y
podobať sa komu, nie na koho.
podobizňa, -izeň, g. -zne.
po dobrote
podobrotky
podojňa, -ne
podolok, -lku
podosiať
podpalok, -lku
podperiť
podpierať
podpis, -u
podpísať, -ovať
podpora, -y
podporovací, -ie, -ia
podporovať
podpredseda, -u
podrast, -u
podrážka, -y
podrez, -u
podriemať si, viď driemať.
podryť
podsadiť
podsadnúť
podskočiť
podstatný
podstav, -u, -ec, -vca.
podstielka, -y
podstrešie, -ia
podsyp, -u
podsypať
podšiť
podšívka, -y
podťať

podučiteľ, nadučiteľ a p. v slovenčine sú nesmysly.
podväz, -u
podviazať
podviesť
poďakovať sa: poďakoval sa zo služby.
pogniaviť
pohyb, -u
pohyblivý
pohľad, -u
pohnať, -ženem, i ženiem, § 157., 4., b.
pohnuteľný
pohnútka, -y
pohodlie, -ia
pohodlný k čomu, nie na čo.
pohostinný
pohostinnosť, -ti
pohotove
pohrab, -u
pohrabky, -ov
Pohronie, -ia
pohronský
pochopiteľný
m. pochopovať píš chápať.
pochvala, -y
pochvalný
po chvíli
pochyba, -y
pochybný
poistenie, -ia
poistiť
poistné, -ého
pojediný
pojednanie, Abhandlung, értekezés — germanizmus, lepšie: rozprava. V tomto smysle miesto *jednať, pojednávať* píš: vykladať.
pojesť
pokade
pokašliavať
pokánie, -ia
pokiaľ
poklad, -u
„pokladať za nič“: „Pokladali nás za nič“, po slovensky: nepokladali nás za nič. — Záporom tvrdíme i v takýchto vetách: Už bol mŕtvolou, ktorej nechýbal (miesto: chýbal) len hrob.
pokonný
pokračovať v čom, § 253., Pozn. 5.
pokradomky
pokrápať
pokrik, -u
pokrov, -u, -ec, -vca.
pokryť
pokrytský
pokryv, -u
pokrývka, -y, nie pokrievka.
pokušiteľ, -a
m. pokúď píš pokiaľ.
pokyn, -u, píš: pokynutie.
pokým
pol i pôl, nie pól. Nesklonné pol nepíš spolu s číslovkami, tedy: pol druha, pol treťa, po pol štvrtu atď.; — na poly: daj na poly rozdeliť; na poly živý, na poly mŕtvy; do poly, od poly, od poly darmo; chytil ho za poly (v páse).
polahodiť
pole, poľný
Poliak, -a
policajný
policia, -e
polievka, nie poliovka.
politický
polmesiac, -a
polnoc, -i
polostrov, -a, nie poloostrov.
položka, -y
polrok, -a
poludnie, -nia
polygamia, -e
polyglotta, -y
Polynézia, -e
polynka, -y
polyp, -u
polytechnika, -y
poľahčiť
poľahnúť
poľahučky
poľana, -y
Poľka, -y
poľovačka, -y
poľovať
poľovka, -y
poľovník, -a
poľský
poľština, -y
poľúbiť = bozkať.
pomaly, -ičky
pomaranč, -a
pomatať, v. matať.
pomätenec, -nca = choromyseľný.
pomedzi
pomedzie, -ia
pomíjať sa
pomorie, -ia
pomôcka, -y
pomôcť; príč. pomohol i pomôhol; imper. pomôž, pomôžte atď.
pomsta, nie pomstva.
pomstiť, nie pomstviť.

pomyje, -ýj + -yjí.
pomykať
pomykov, -a
pomyslieť
ponáhľať sa
ponajprv
po našsky
pondelok, -lka + -lku.
ponečase
ponedieľky
poneváč — spojka v slovenčine nepotrebná. Spisovná reč stáva sa čím dial prostejšou, kunštované vety sa zanechávajú; preto obídeme sa i bez iných podobných spojek staršej písemnosti (ačkoľvek, ačpráve atď.), ktorých živý náš jazyk nezná.
ponevierať sa
poniže
ponížiť
poňva, -y
popárať, -am i -em, § 157., Pozn. 2.
popášať
popchýnať
popierať (z českého popírati), leugnen, negieren, tagadni — v slovenčine, ktorá má *poprieť* (na pr. decku pod pazúškami), *odpierať* (šaty) a p., v tomto smysle nemožné slovo.
popis, -u
poplatník, -a
poplatný
popliesť
popoľ, -a + -u, l. -e.
poprať, per*em* i per*iem*, § 157., 4., b.
poprávka, -y
popredku
popriek, popriečky.
poprsie, -ia
popruh, -a + -u.
popud, -u
popýtať
porad, -u
poradie, -dia
porastlý
porábať
porásť i poriasť.
porážka, -y
porcellán, -u
porfýr, -u
poriadiť
poriadky, -kov
poriadny
poriadok, -dku
porisko, -a
porotca, -u
porozumieť s d. + -a., § 267., 1.
poryv, -u
porýpať, v. rýpať.
posádka, -y
posbierať
po sebe
posed, -u, posedenie, -ia.
poshovieť
poschodie, -ia
posiať
posielka, -y
posievač, -a
posila, -y
poskonné konope.
poskytnúť
posledný
posmievať
posmrtný
posol, -sla
pospolu
postať, -ti; nie postáť.
postavač, -a
postávka, -y
posteľ, -le
posteľkyňa, -ne
postieľka, -y
postih, -u, postiha, -y.
postiť
postlať, v. stlať.
postranný
postriežka, -y
postúpať
posúď
posvätiť
posvätný
posvážať
posviacanka, -y
posypať
posýpka, -y
poškvrniť
pošmurný
pošta, nie počta.
poštár, nie počtár.
poštvornožky
potade
potápať
potiahnuť
po tichu
potichy
potknúť sa
potme
potmehúd, -a
potok, -a + -u
potôček, -a + -u
potrebný, s g.
potrieť, v. trieť.
potrimiska, -u
po troche
po troške
potuteľný
potutme, i potatme.
potvárať
potýčka, -y
potýkať sa
poukážka, -y
poval, -le, povaľa, -le
povaľač, -a
povaľovať sa

Považie, -ia
považský
povečierky
povedať, -al, -avši, -aný, -anie; povie-m, -š, atď. dľa „vedieť", § 168., III.
povereník, -a
poveriť koho čím.
povestný
povesť, -ti
povetrie, -ia
povetrný
povetrnosť, -ti
poviestka, -y
povinný
povíť
povodeň, -dne
povoja, -e
povoľný: Vašej Milosti povoľný poddaný (z r. 1590).
povoz, -u
po vôli: Urob mi po vôli. Dievča nebolo mu po vôli.
povraz, -a, l. -e, mn. n. -y.
povrávať
povrch
povrieslo, -a; nie provrieslo.
povyk, -u
povyše
povýšiť
pozajtre
pozbyť, pozbývať.
pozďaleč, nie pozdeľač.
pozdĺž
pozdrav, -u, ale hovor a piš: pozdravenie.
pozdvihovanie, -ia
poziably
pozlotky
poznovu
pozobať, v. zobať.
pozornosť: „*Do* pozornosti" (porúčať niečo) — figyelmébe — dostačí: pozornosti.
pozvať, v. zvať.
pozvoľna
pozyv, -u
požiadavka, -y
požiar, -u = oheň.
pôda, nie púda.
pôdoj, -u
pôdorys, -u
pôjd, -u
pôjsť, pôjdem, pôjdeš, pôjde atď., i pojdem, pojdeš, pojde; pošiel.
pôsobište, -ťa
pôsobiť
pôsobnosť, -ti
pôst, g. pôstu.
pôvab, -u
pôvod, -u
pôvodca, -u
pôvodný
pôžička, -y
pôžitok, -tku
pól, -a = Pol, sark.
prade*d*, -a, pradedo, -a.
prah, -u; na prahu.
Praha, -y; pražský.
prameň, -eňa
pranier, -a
prasiatko, -a
pravda
pravide*l*ný
prax, -i
präcizne
prädestinácia, -e
prädikát, -u
präfektúra, -y
prähistorický
prälát, -a
prämissa, -y
pränumerácia, -e
präparát, -u
prätendent, -a
prätenzia, -e
präzenčný
präzervatív, -u
präzídium, -dia
práca. Slovo už ujaté, ale nim zato nevytískať veľmi *robotu*.
prácny
prám = práve
prázdniny, -nin
prázd*n*ota, -y
prázd*n*y
prebrať: prebrať zamdletého; prebrať sa — zo sna.
m. preca píš predsa.
pred i predo
m. predca píš predsa.
predčiť
pred*d*omie, -ia
preddunajský
predeň
predísť, nie predíť.
predlievať
predložka, -y
predĺžiť
predmestie, -ia
predmet, -u
predniesť
predný
predodňom
predošlý
predovšetkým
predpis, -u
predpísať
predplatiť
predpojatý
predpokladať
„predporada" a všetky takéto složeniny sú germanizmus; i *pred*porada Slovákovi je len porada; *pred*práca je prípravná

práca, *pred*právo — predn**o**sť.
predposledný
predpotopný
predpovedať
predpustiť
„predsa“ — germanizmus, keď sa takto postaví: Neboj sa; predsa som ja tu! Po slovensky povieme: Neboj sa, veď som ja tu! Predsa som ťa videl — po slovensky: veď som ťa videl.
predsavzatie, -ia
predseda, -u
predsedať
predspev, -u
predstavenie, -ia
predstavený
predstaviť
predstierať
predstihnúť
predstúpiť
predsudok, -dku
predtucha, -y
predtým
predvčerajší
predvčerom
predvečer
„preháňať“ (übertreiben); Slovák môže povedať len: prepínať, zveličovať a p.
prehľad i priehľad, -u
prehliadať
prehliadka, -y
prechádzka, y
priechodníky: Chutnejšej si zí (zie), *seďa* na prahu, než — — Preto má hospodár, *iďa* do vinohrada, Boha na pomoc volať. (Fándli. Hospodár. 16.)
preinačiť
prejsť; nie preísť, preísť.
prekárať
prekážať komu, nie koho.
prekážka, -y
prekliať
prekl*iat*y
prekvapenie, prekvapiť — tiež germanizmy, ktorým treba vyhýbať.
premávka, -y
premieň = miesto vlastného podhodené cudzie dieťa.
premyslieť
premôcť
preň
preniesť
prepárať, v. párať.
preprúženie, -ia
prepych, -u
prepýtať, prepytovať.
preprať v. prať.
prerážka, -y
presbyter, -a
preslen, -a
prestávka, -y
prestierka, -y
prestydnúť
presvliekať
preškorúbok, prieškrupok = chybné vajce, bez škrupiny.
prešlý
Prešporok, g. -rka + -rku.
prešporský
preto že
pretrieť, v. trieť.
prevaha, -y
„prevažne“ (überwiegend) — zväčša, najviac.
„previesť“ (durchführen), germanizmus, ktorého sa veľmi treba chrániť; miesto previesť píš: vykonať, dokonať, vyviesť. vybaviť, vyplniť a p. Slovák povedie len na pr. slepého z jednej brány do druhej; pritom fig. povie: previedol ma cez lavičku (= oklamal).
prevráten**o**sť, -ti
prez, nie pres.
prezývať
prezývka, -y
m. prezočivý píš bezočivý.
prežrieť v. žrieť.
prezvať, v. zvať.
prhľava, -y
prchký
priadka, -y
pr*iad*za, -e; nie pr*ä*dza.
priam = hneď.
priamo, § 267., 1.
priasť, pradiem.
priateľ, -a, priateľka, -y.
priazeň, -zne
priberať: Kde gazda dozerá, tam statok priberá.
priblížiť sa, § 267., 1.
pribývať = pribúdať
priebeh, -u
prieber, -u
prieceň, -cňa
priečiť
prieduch, -u

priehyb, -u
priehlbina, -y
priehon, -u
priehra, -y
priehrada, -y
priehrštie, -ia; nie priehršlie.
priechod, -u, -isko, -a.
priek, -u: Robí mi na priek; stalo sa bratovi na priek (= na protiveň); *priekom* položiť niečo. Ale väzby s *napriek* (trotzdem), na pr. „napriek tomu neprišiel domov“, v slovenčine nieto; my v tomto smysle povieme: *jednako* neprišiel domov.
priekopa, g. -y
priekor, -u
prielaz, -u
prieloh, -u
prielom, -u
prieluba, -y; v strednej slovenčine kadluba, fem., je synonym. (Viď: Šujanský, Sborník Muzeálnej slov. sp. XIII, 127.)
priemer
priemysel, -slu
priemyselník, -a
priepadisko, -a
priepasť, -ti
prieplav, -u
priepust, -u
prieraz, -u
prierez, -u
priesada, -y
priesek, -seku
prieskok, -u
prieslop, -u: o hodinu prešli sme prieslopom. V našich krajoch je časté v zemepisných názvoch.
priesmyk, -u
priestor, -u
priestranný
priestraň, -e
priestup, -u
priesvit, -u
prietrž, -i
prievan, -u
prievod, -u
prievodca, -u
priezvisko, -a
prijsť, nie príjsť.
prikazovať
primas (ostrihomský arcibiskup), -a.
primať, nie primäť k čomu.
primáš (pri hudobnom sbore cigáňskom), -a.
primeriavať
princípál, -a
princíp, -u
pripojiť sa, § 267., 1.
priprieť, v. prieť
prirábať
prirážka, -y
prisľúbiť
prisťahovalec i pristehovalec, g. -lca.
pristarý
pristať na čom + na čo, § 270., 4.
pristávka, -y
pristehovalec i prisťahovalec, g. -lca.
prisvedčiť
„pritom všetkom“: pritom všetkom prídem k vám — píš: jednako prídem k vám.
pritrieť, v. trieť.
prívrženec i prívrženec, g. -nca.
privykať, čomu, nie na čo.
príbuzný
príbytok, -tku
príčeť, -čtu
príhodný k čomu, nie na čo.
príchodzí, -ie, -ia.
príchylný
príjem, -jmu
príkaz, -u
príklad, -u
príliš
príložka, -y
prípad, -u
prípoviedka
prípraž, -i
prísaha, -y
prísahať, prísam bohu.
prísažný
prístav, -u
prístupky, -ov
prísť i prijsť; imper. príď i prijď, nie prindz, prindzi.
prítrž, -i
prítulný
prítulok, -lku
príťaž, -i
príučka, -y
príval, -u
príväzok, -zku
prívoz, -u
problematický
procedúra, -y
process, -u, lokál -e, mn. n. -y.
processia, -e
produktívny
profánny
professor, -a
professúra, -y
profos, -a
prognostikon, -u

programm, -u
programmový
progressívny
proletariát, -u
prolog, -u
promenáda, -y
promessa, -y
proporcia, -e
proporcionálny
propozícia, -e
prozaický
prosba, -y
proselyta, -u
prositeľ, -a
prostý = jednoduchý; ale sprostý = hlúpy.
prosto, § 267., 1.
prostred lúky + naprostred lúke, § 255., 1.
prostredný
prostriedok, -dku
protektor, -a
protokoll, -u
prototyp, -u
prozodia, -e
próba, -y
próza, -y
prsá, g. pŕs, d. prsám, l. prsách, inštr. prsami.
prsteň, -eňa
prsť, -ti
prť, -ti
prudký, prudko.
pruh, -u
pruhovaný
m. prú píš prv, prvej.
prúd, -u; prúdom.
prút, -a; prútom.
prútie, -ia
prv (nie prú) a prvej.
prvý: v samú prvú jar (= začiatkom jari); o prvosni.
prvobytný
prvôstka, -y
prvší i prvý.
prýštiť sa
psiarka, -y
psí; psie nohy: Poberal sa na psích nohách (= utekal).
psovať
psovský
pstruh, -a
pstrňa, -ňa, strnádka
psychologia, -e
pšeno, -a, pšenný.
pštros, -a
m. pták píš vták.
publikácia, -e
publikum, -u
pud, -u
puls, -u
pulka, -y
pupeň, -peňa
purifikovať
puristický
purizmus, -mu
purpur, -u
pušný prach
púšť, -ti
pykať
pyramida, -y
pysk, -u = Lippe, ajk.
pyskatý
pyšný
pyštek, -šteka + -šteku.
pyteľ, -tľa
pýcha, -y
pýšiť sa
pýtať sa, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.

R

r. = roku
r. k., jasnejšie rím. kat. = rímsko-katolícky.
r. m. = roku minulého.
r. t. = roku tohoto.
rab, -a; nie rob; rabský.
rabatt, -u
racionálny
m. račej píš radšej.
rad, -u; radom.
radca, -u
radikálny
radný
radostný
radosť, ti
radovanky, -nôk: ako rečňovanka.
radovať sa čomu + z čoho.
radšej
raffinovať
rachot, -u
raj, -a
rajský
rakéta, -y, rakétľa, -e
m. rakev = umrlčia truhla, píš: rakva, -y.
rakyta i rokyta, -y.
raľa, -le (v Orave) = roľa, staro-slovanské raľbia.
ramä = rameno § 93.
ramenný
rameno; g. ramena, d. ramenu atď.
ranhojičský, -stvo.
raný = skorý: rané slivky.

ranný = rana sa týkajúci.
rano i ráno, -a.
raňajky, -jok
rapídny
rapport, -u
rasa, -y = plemä.
rast, -u
rastlina, -y
rastlinný
rašpľa, -e; -ovať.
rata i reta, -y.
rataj, -a
ratica, -e
ratifikácia, -e
ratifikovať
ratolesť, -ti; nie letorast, letorost.
raz; (jedon) raz, dva, tri, štyri razy, a od päť navyše ráz: päť, šesť ráz, sto ráz atď.
raziť čím, nie po čom, za čím.
razzia, -e
raž i rož, -i.
raždie, -ia
ražeň, -žňa
ražný
Ráb, -u; rábsky.
ráčiť sa: Tí dvaja (on a ona) veľmi sa ráčia. Neráčia sa = nemajú sa radi, nectia sa. Keď ste sa už len raz k nám uráčili!
rád, -a, -o. Pozoruhodné príklady uvádza Bartoš z moravskej slovenčiny: Sú radi hosťom, budú vám radi. Zastrelil som kuroptu, tej som bol radšej, ako zajacovi. Škvarky rady stuchnú. Čo by ste radi? (= Čoho si žiadate?) Rada by k nám prísť. Radi by to dostať. Dyž rybu vyloví, ráda by do vody (skočila) — Jak sa dívča vydá, ráda by svobody. (Dial. slovník moravský.)
rád je.
ráňať. Neráňaj, neráňaj, zelené padajú. (Nár. pieseň.)
m. rásocha píš rázsocha.
rásť, rast*iem*, rast*ieš* atď.
rásvit, -u: Zvonia na rásvit.
ráz, -u = charakter, typ.
rázcestie, -ia
rázdelie = medza, kde sa viac polí schádza.
rázga, -y
rázporok, -rku.
rázputie, -ia = rozcestie, zachované v chotárnych názvoch.
rázsocha, -y nie rásocha.
rázštep, -u; nie ráštep.
ráztok, -u
rázvora, -y
reakcia, -e
reálka, -y
Rebekka, -y
rebellant, -a
rebellia, -e
rebierko, rebro, -a.
recenzent, -a
recepiss, -u
recept, -u
recitovať
reč, -i
rečňovanka, -y; mn. g. -nôk.
redakcia, -e
redakčný
redaktor, -a
redigovať
reďkovka, nie reťkovka.
redší
reduta, -y
refakcia, -e
reflex, -u
refrén, -u
regál, -u
regenerátor, -tora.
regiment, -u
register, -tra i -tru.
regulatív, -u
regulátor, -tora
rehoľa, -e
rehoľník, -a
rehot, -u
rehotať sa i rechtať sa, -tám sa i -cem sa, § 157., Pozn. 2.
rehotať; nie rechotať, kôň re*h*ce.
rehtavý, nie rechtavý.
reklamácia, -e
rekognoskovať
rekommandácia, -e
rekommandovať
rekonvalescent, -a
rekrút, -a
rekrutačka, -y
rektifikovať
rekurrovať
rekurs, -u
rekviem, -u
rekvirovať
rekvizícia, -e
relácia, -e
relatívny
relikvie, pl., g. -ií.

remeň, -meňa
remenár, -a
remenný
remeselnícky
remeselník, -a
reminiscencia, -e
remontoárky, -rok
remunerácia, -e
renessančný
renommovaný
reorganizovať
reparatúra, -y
repertoár, -u
repetícia, -e
repetírky, -rok = hodiny.
reportér, -a
repräzentant, -a
repräzentovať
repressálie, -ií
reškript, -u
rešpicient, -a
reštaurácia, -e
reštauratér, -a
retiazka, -y
retorika, -y
reťaz, -i; zareťaziť = zapnúť babku na haspru, to jest zatvoriť, zamknúť. Dvere, vráta zareťaziť = zamknúť na babku a haspru. Boly dvere zareťazené, ale zlodej vytrhol babku. (Z takýchto príkladov vidno, že reťaz pôvodne je klin v babke; z ohnív složená reťaz je pozdejšia.
reťazový
m. reťkovka píš reďkovka.
reuma, -y
rev, -u
revať
revanš, -u
revír, -u
revízor, -a
revokácia, -e
revolúcia, -e
revolver, -u
Revúca, -ej; nie Veľká Revúca.
rez, -u
rezať *v* oči, s a.
rezký
režia, -e
režisér, -a
rébus, -u
rétor, -tora
riad, -u
riadiť, nie rídiť.
riaditeľ, nie ríditeľ.
riadok, -dka
riadkový
riafať
riasa, -y
riasiť
riava, -y, horský prudký potok.
riavy, adj., riavy vôl = hrdzavo-červený. (Selce, Zvol.)
riecť, rozk. reč; rieknuť.
riečica, -e
riediť
riedky
rieka, -y
riešiť
rigorózny
Rimavská Sobota.
rinčať
rinúť sa
riskovať
rituál, -u
rivál, -a
rivalizovať
riziko
ríbezle, -ieľ
ríf, -u
Rím, -a i -u; Riman.
rímsky
rímsko-katolícky.
ríša, -e
ríšsky
rítus, -tu
robievať
ročný
rod, -u
rod. = rodená.
rodič, -a; mn. n. -ia.
rodičovský
rodinný
rodokmeň i rodokmen.
rodoľub, -a
roh, -u
rohož, rohoža, -že.
rojalista, -u
rojalizmus, -mu
rok, -a i -u: s roka na rok, do roka, od roka; toho roku, roku Pána, minulého roku.
rokyta i rakyta, -y.
rolla, -y
rollovať = šaty.
roľa, -le
roľník, -a
rov, -u
rováš, -a
roveň, -vne, 1) rovina; 2) moja roveň; ty si mne nie roveň. Znamená najviac rovného veku ľudí; odtiaľ i: rovesník, rovesnica.
rovnať sa komu, nie s kým.
rovno, § 267., 1.
rovnomyseľný
rovný
roz alebo rozo-; nie roze-, na pr.: rozobrať, rozohnať atď., a nie: rozebrať, rozehnať.

roz- (na pr. rozbehol sa, rozpísal sa atď.), § 210., 2.
rozbeh, -u
rozbresk, -u
rozbresknúť sa
rozbryzgnúť sa: krv sa rozbryzgla.
rozcuchať i rozčuchrať.
rozčapiť
rozčertiť
rozčesnúť
rozčuliť
rozdiel, -u
rozdielny
rozdmychovať = rozduchovať, rozdúvať.
rozdrážiť, i rozdráždiť.
rozdrúzgať
rozgniaviť
rozhad, -u, rozhádka, -y.
rozhlas, -u
rozhliadka, -y
rozhľad
rozchod, -u
rozchytať
rozchýriť
rozísť, nie rozíť sa.
rozjesť sa.
rozjímať
rozkaz, -u
rozklad, -u
rozkmotriť sa
rozkol, -u
rozkolník, -a
rozkopať
rozkoš, -i
rozkošný
rozkrájať
rozkričať
rozkrútiť
rozkuštriť
rozkúskovať
rozkvet, -u
rozkvitať
rozlad, -u
rozladiť
rozličný
rozľahlý
rozmarín, -u
rozmetať, v. metať.
rozmotať, v. motať.
rozmôcť
rozmýšľať
rozopnúť
rozopra, -y
rozosielať
rozoslať
rozovrieť
rozoznať
rozpačitý
rozpad, -u
rozpadlina, -y
rozpadnúť sa
rozpak, -u
rozpaľovať
rozpamätať sa
rozpaprať
rozpárať, -am, -em, rozk. páraj i pár, § 157., Pozn. 2.
rozpásať
rozpečatiť
rozpísať
rozplemeniť
rozplývať sa
rozpočet, -čtu
rozpoltiť
rozpomenúť sa
rozpomienka, -y
rozpor, -poru
rozposlať
rozprava, -y
rozprávať, § 277., 5. Pozn. 2.
rozprávka, -y
rozptýliť
rozpuklina, y
rozpustilý
rozpúšťať
rozrad, -u
rozradiť
rozrehtať sa, -rehtám sa i -rehcem sa, § 157., Poznámka 2.
rozsadiť
rozsadz, -i
rozsah, -u
rozsiahly
rozsievať
rozsobáš, -a
m. rozsocha píš rázsocha.
rozsrdiť sa
rozstenať sa, v. stenať.
rozstrieť, v. strieť.
rozstúpiť sa
rozsudok, -dku
rozsvietiť
rozsypať
rozšafný
rozšíriť
rozškľabiť i rozšklebiť.
rozšliapať, -pam i -pem, § 157., Poznámka 2.
m. rozštep píš rázštep.
roztápať
roztiahnuť
roztierať
roztĺcť
roztok, -u
roztomilý
roztopiť
roztrieť, v. trieť.
roztrhnúť
roztriasť
roztrieskať
roztržitý
roztržka, -y
rozťah, -u
rozťať
rozumieť, s d. i a., § 267., 1.; rozumiem, -mieš, -mie; -mieme, -miete, roz-

umejú (nie: rozumia!) Rozumieť sa do veci.
rozväzovať
rozvod, -u
rozvzteklíť
rozzeviť alebo rozdaviť ústa.
rozzlobiť
rozžať
rozžehnať sa
rozžhavený
rozžhaviť
rozžialiť
rub, -u = opak: na ruby obrátiť.
rubeľ, -bľa
rubiť = daň predpisovať (čiže vyrezávať na rováš): Abych V. Msti oznamil, kdy budeme rubity s kralovskym czlovekom (v) vašich vsach. (Z Turca Benický r. 1572 kremnickému rychtárovi.)
ručiteľ, -a
ručiť za niečo, nie: dobre stáť (mad. jótállás).
rukáv, -a
rukodielny
rukovať, -ti
rukoviatka, -y
rumádzgať
rumanček, -a = harmanček.
rumený
rumeň, -a; rumenec, -nca.
runo, i rúno = vlna v celosti s jedného zvieraťa.
Rus, -a = obyvateľ.
Rus, -i = ruský kraj i národ.
ruský
Rusko, -a
rušeň, -šňa
rušiteľ, -a
ruština, -y
rutina, -y
rutinovaný
ruža, -e
ružový
Ružomberok, -rka i -rku.
ružomberský
rúcho, -a, 1) šaty vôbec, 2) nevestina výbava.
ryba, -y
rybací
Rybár-pole. Dávnejšie táto forma prídavného mena bola obyčajná. Chyžnian-voda (v Gemeri), Riečan-pole, Turčan-hora. I v podstatných čiže vlastných menách: Pravňania zajímali voly Laclavian. Voly, ktoré boli Pravňania zajali, Laclavian voliara v lúkach pravnianskych pásli. (Roku 1667.) Za osikovým hájom u Trnia od Abrahamovian chotára. (1658.)
ryčať
rychtár, -a
ryk, -u
rynok, -nku; ryng, -u.
rys, -a
ryšavý
rytier, -a
rytmus, -mu
ryť = krt ryje.
rýdzi
rýdzik, -a
rýgeľ, -ľa
rýchly aj rychlý.
rýľ, -a
rým, -u = vo verši.
rýmovať
Rýn, -a i -u.
rýzeň, rýzňa, -ne.

S

sv., Sv. = svätý, Svätý.
‚s' ako predložka označuje 1) s genitívom smer shora nadol, vôbec pohyb s površia, nem. herab, herunter, maďarsky -ról, -ről, 2) s akkuzatívom znamená to, čo „asi", nem. ungefähr, mad. mintegy, körülbelül, 3) s inštrumentálom označuje pochop slúčenosti, hromadnosti, spojitosti, súhrnu, nemecky mit, maďarsky -val, -vel (viď str. 26—28); ako predpona slovies naznačuje pri nich

1) smer shora nadol a 2) pochop súhrnnosti (viď str. 29—30 a 32—33).
sad, -u
sadza, -e
sakristia, -e
salaš, -a
salicín, -u
salón, -a i -u.
salónny
samočinný, -osť
samochtiac
samojediný
samokýška, -y = kyslé mlieko.
samospráva, -y
samovlastný
samovoľný
samovrah, -a
sangvinický
sangvinik, -a
sankcia, -e
sankcionovať
Sarajevo, -a
sardella, -y
Sardínia, -e
sardínsky
sarkastický
sarkofag, -u
saský
satíra, -y
satírický
satisfakcia, -e
sádzať
sberať
sberateľ, -a
sberba, -y; nie zgerba.
sbierka, -y
sbiť (spolu).
sblížiť, sbližovať sa.
sbor, -u
sboriť
scediť
sceliť
sceniť
scestie, -ia
scéna, -y
scvrknúť sa
za sčastný píš šťastný.
sčernieť
sčervivieť
sčliapkať
sdať (spolu).
„sdeliť" — germ. (mitteilen). Hovorme a píšme: povedať, oznámiť, ohlásiť, vzkázať. Prišiel som vám povedať (nie: sdeliť), čo nám odkazujú z mesta.
sdružiť sa
seba, nie sebä.
sebaklam
sebavedomý, sebavedomie, -ia.
sebec, nie sobec.
sebeckosť, -ti
sebevoľný
sečeň, -čňa: veľký sečeň = január, malý sečeň = február. (Bernolákov Slowár. Viď i porekadlá u Zátureckého.)
sedemdesiať
sedemdesiaty
sedemnásty
sedemnásť
sedliacky
sedliactvo, -a
sedliak, -a
sedľač, -e
Sedmohradčan, -a
sedmohradský
Sedmohradsko, -a
sedmoro
Segedín, -a
sekatúra, -y
sekcia, -e
sekľavý
sekta, -y
sekundárny
sekvestrovať
semä = semeno, § 93.
semenisko
semeno, g. semena, d. semenu atď.
semikolon, -a
sen, sna
senátor, -tora
senior, -a
seniorát, -u
senný od seno.
sentimentálny
senzál, -a
separatista, -u
separátny
serenáda, -y
seria, -e
seriózny
servítka, -y, i servít, -a.
sessia, -e
sesternica, -e
sestrenica, -e
sesterský
sestra, -y; mn. g. -tier i -tár, § 73.
sestrenec, -nca
sezóna, -y
sfalšovať
sféra, -y
shádzať
sháňať = daromné reči hovoriť: Nesháňaj!
shliadnuť sa
shluk, -u
shoda, -y
shodiť
shodnúť sa
shon, -u
shora
shovárať sa
shovieť
shovievavý
shovor, -u

shovorčivý
shrabať
shrnúť
shromaždiť
shŕknuť
shyb, -u
shybák, -a
schádzať sa
schladiť
schnúť
schodiť
schody, nie skody.
schopný čoho i k čomu.
schovať, nie skovať.
schôdzka, -y, nie schôdza.
schudnúť
schváliť, schvaľovať
schválny, schválne.
schvátiť
schytať
schytiť sa
schytralý
schýliť, schyľovať sa
siaha, -y
siahať, siahnuť.
siakať sa, nie sniakať sa.
siaknuť
siatba, -y
siatie, -tia; v ľudovej reči siaťa, § 102.
siať
Sibír, skloňuj ako jar; Sibírsko, g. -a i Sibíria, -ie.
sibírsky
Sicília
sicílsky
siedmy
sieň, -ne
sieť, -ti
signál, -u
signatúra, -y
signum, -na
sihlina, -y
sihoť, -ti
sila, -y
siliť: silí ma na dávenie; kašeľ ma silí; tiež: siliť niekoho na niečo. České síliti se po slovensky je: posilňovať sa; č. síliti ducha my povieme posilňovať ducha.
silozpyt, -u
sinieť
sinka = modrina.
siný = modrý.
sípieť
sípot, -u
sirota, -y
sirotský
sirotinec, -nca
sisyfovský
sitár, -a
Sitno, meno vrchu.
sito
situácia, -e
Sivko, -a
sivý
síce
sídelný od sídlo.
sídliť
síra, -y, sirka, -y.
sísť (dolu).
sísť sa (spolu).
sjazd, -u
sjednať sa
sjednotiť
skala, -y
skalie, -ia; v ľud. reči skáľa; § 102.
skamenelý
skamenieť
Skandinávsko, -a
skandinávsky
skapať
skedy-neskedy.
skepticizmus, -mu
skeptik, -a
skielko, -a
skizza, -y
sklad, -u
skladateľ, -a
sklamať
skleník, -a
sklepenie, -ia
sklesnúť
sklo, nie cklo.
sklonný
skloňovať
sklopiť
skľavieť
skľúčiť
skĺznuť sa
skmasnúť
skopiť, nie skupiť.
skormútiť
skosiť
skostnatieť
m. skovať píš schovať; schovám.
skovať = skuť: skujem.
skôr, skorej.
skôravieť
skrahnúť i skrehnúť
skrápať
skrátiť
skrčiť
skričať, skríknuť.
m. skriesenie píš vzkriesenie, miesto skriesiť píš vzkriesiť.
skriňa, -ne
skrivodlivý
skríviť
skrojiť
skromný
skropiť
skrotiť, skrotnúť.
skrovný
skrúšený, -osť
skrútiť
skrvácať
skryť
skrýš, skrýša, -e.
skrývať

skrz i skrze
skuhrať, -rám i -rem, § 157. Pozn. 2.
m. skupiť píš skopiť.
skuť, skovať železo.
skutok
m. skutočne hovoríme naozaj, miesto skutočný — ozajstný.
skúmať
skvelý
skvieť sa
skvost, -u
skvostný
skvúci
skyprieť
skyslieť
skysnúť
skyva, -y
slabika, -y
slabnúť
slabý
slačiť na niečo, pachtiť po niečom, bažiac striezť na niečo.
sladký
slamený
slapať (spolu).
slasť, -ti
slastný
slámka, -y
slátať
sláva, toto slovo nenačim počínať veľkou literou, ani klásť do uvadzačov vo vete: privolávali mu na slávu.
slávny
slečna, -y
sled, -u; sledovať.
slepiť
slepý, slepnúť.
sletieť (dolu).
Slezák, -a
sliač, -a (i -e, fem.) = slatina, slatinná pôda. Sliač, mn. n. Sliače; prídavné meno sliačsky.
sliať (dolu), sliať (spolu).
sliediť
sliepať (spolu).
slievať (spolu).
Sliezsko, -a
sliezsky
slimák, -a; slím = zelenkavá neúrodná hlina.
slina, -y
sliva, slivka, -y; mn. g. slív, slivák.
slivovica, -e
slízať
slnce, -a; slnko, -a.
slnečnica, -e = úpal.
sloboda i svoboda, -y.
slobodný i svobodný.
slobodomyseľný i svobodomyseľný.
sloh, -u
slohový
m. sloniť píš cloniť.
Slovač, -e
Slovák, -a
Slovan i Slavian.
slovenský
slovozpyt, -u
slovutný, -osť, g. -i.
složiť: kosti složiť = umrieť, ísť do hrobu.
složitý
sľučka = uzol.
slušať sa, s d., § 267. 1.
slušný, -osť, g- -i.
služobkyňa, -ne
služobník, -a
služobný
slúčiť (spolu).
m. slúp píš stĺp.
slúpiť, slúpať (dolu).
slúžka i služka, -y.
slúžny, -eho
slúžnovský
slynúť
slyšať
slýchať
slza, g. slzy; pl. g. sĺz i slzí.
sľub, -u; sľuby, -ov.
sľubovať
sľutovať sa
sľúbiť
smah
smahnúť
smazať
smäd, -u; smädný.
sme, viď. som.
smelý
smer, -u
smerodajný
smerovať
smes, -i
smeť, -ti
smiať sa čomu i z čoho.
smiech, -u
smiechať
smieriť
smiesť (dolu), smiesť (spolu).
smiešať
smilovať sa
smliaždiť
smluva, -y
smluviť sa
smola, -y
smotana, smotánka, -y, i smetana, smetánka.
smotať, v. motať.
smrad, -u
smradľavý
smraštiť
smrdieť čím
smrek, -a

smrteľný, -á posteľ.
smrtný
smrť, -ti
smrťonosný
smútok, -tku
smysel, -slu
smyselný
smyselnosť, -ti
smyslieť
smýšľať
m. snáď i asnáď píš: azda, hádam, vari.
snášanlivý
snášanlivosť, -ti
snášať, (dolu), snášať (spolu).
snášať sa s kým.
m. sňatok píš: sobáš, svadba.
sňať, nie sosňať.
sneh, nie sňah; lebo v staro-slovančine je sněgъ a deväť desatín Slovákov hovorí *sneh*.
snehulec, -lca, Schneehuhn, hófajd.
snemovňa, i snemoveň, g. -ne.
m. snesiteľný píš znesiteľný.
m. sniakať sa píš siakať sa.
snice na voze, snice tkáčske na snovanie.
sniesť (dolu), sniesť (spolu).
sniesť sa s kým.
snímať (dolu).
snubný prsteň
snúbiť, zasnúbiť.
sobáš, -a; sobášiť.
sobliecť sa
sobrať, soberem, soberieš atď. + soberiem, soberieš, atď., § 157., 4., b.
socializmus, -mu.
sociálny
sofista, -u
sohnať, soženem i soženiem, § 157., 4., b.
sokorec, -rca
sokyňa, -ne
soľ, -li; soľný.
somnambulizmus, -mu.
sonáta, -y
sonett, -u
sopeľ, -pľa, sopľavý.
sopúch, -a
sosadiť (dolu).
soskočiť
soslanie, -ia
sostaviť (spolu)
sostrediť
sostreliť (dolu).
sostupný
sostúpiť (dolu).
sošit, -u = Heft, füzet.
sošiť
sotrieť i strieť, v. trieť.
sotva, sotvy.
soznam, -u
soznámiť sa
soznanie, -ia
soznať
sóda, -y
spadnúť
spamätať sa
spanštieť
spara, -y
spariť
spasiteľ, -a
spád, -u
spáchať
spájať
spárať
spáriť
spečatiť
speňažiť
spev, nie zpev.
spierať sa
spievať nie zpievať.
spiež, -i
spis, -u; spísať, spisovateľ, -a; -ka, g. -y.
Spiš, -a
Spišská stolica.
spiť sa
spínať (spolu).
splanieť
splašiť
splatiť
splav, -u; splavný.
splácať
spláknuť
splesnieť
spliesť (spolu).
splnomocniť
splodiť
splynúť
spľasknúť
spočinúť, spočívať.
spočítať
spodný
spodobiť
spodok, -dku
spojovací
spojujúci
spokojný, nie spokojený.
spokutovať
spoločník, -a
spoločný
spolok, -ku
spoľahlivý
spoľahnúť sa
spomáhať, spomôcť
spomenúť, spomínať
spomienka, -y
sporadický
sporiteľňa, -ne
spotreba, -y
spotrebovať
spotvoriť
spoveď, -di
spozdilý, -osť

spozorovať
spôsob, -u; nie zpôsob.
spôsobiť
spôsobný k čomu, nie na čo.
spratať
spratný
sprava, -y. Aká je to sprava? (Ako je to spravené?) Dobrú spravu máte (= dobre spravené).
spraviť
spravedlivý i spravodlivý.
spravedlivosť i spravodlivosť, -ti.
spravovať
spráchnivieť
sprášiť
správa, vlastne: sprava, -y = Verwaltung, igazgatás; správca, -u = Verwalter, igazgató.
správať sa. Váš učeň sa dobre správa.
spreneveriť
sprevádzať
spriahnuť
spriateliť
spriazniť
sprievod, -u
spríjemniť
spríkriť sa
sprísahať
sprítomniť
sprobovať
sprostiť sa
sprostý = hlúpy; ale prostý = jednoduchý.
sprotiviť sa
spŕchnuť
spŕzniť
spupný
spustiť, spúšťať.
spustnúť
sputať
spyšnieť
spýtať sa
srast, od srásť (spolu).
sraziť (dolu).
sraziť (spolu).
srásť, srastať (spolu).
sráz, -u
srážka, -y
Srb, -a
Srbsko, -a
srbský
srbština, -y
srd, -u: samý srd ten človek.
srdce, g. -a, srdiečko, -a.
srez, -u
srezať
srieknuť sa s kým.
srien, -u
srok, -u
srovnalý
srovnať, srovnávať.
srozumieť
srozumiteľný
srstený
srstnatý
sršeň, -šňa
srub, -u
srúcaniny, -nín
srútiť
srvátka i syrovatka, -y.
ssať = cecať
ssutiny = srúcaniny
šedivieť
staja, -e; stajňa, -eň, -ne.
stalý = geschehen, történt.
starček, -a
Staré hory, g. Starých hôr.
staro-horský
starý
Starý rok
starobylý
starobylosť, -ti
starostlivý
staroverec, -rca
staroverský
staryga, -y
statočný
statok, -tku
statôček, -čku
stať, stanem
stav, -u
stavanie, -ia
stavať
stavba, -y
staviteľ, -a
stádlo, -a = miesto, kde rožný statok dedinský stáva v lete cez poludnie.
stály = beständig, állandó.
stárež, -e
stáť, stojím.
stávka, -y
stebelnatý, od steblo.
stekať
stelesniť
stenať, -nám i -nem, § 157., Pozn. 2.
stenčiť
step, -i (žen.)
stepať
steplieť
stiahnuť
stieň
stih, -u, stiha, -y.
stihnúť
stisk, -u; stískať.
stínať
stíšiť
stlačiť
stlať, stelem, steleš, atď.
stlstnúť

stĺcť
stĺp; nie slúp.
stoh, -a i -u
stojak, -jaka
stoknúť
stolovina, i stolenica, Tischlade, asztalfiók.
stonať i stenať.
stonoha, -u
stotý, stotný.
stotník, -a
stotka i stovka, -y.
stotožniť
stožiar, -a
stôl, g. stola.
strach, -u: strachy (inštrum.) mrieť — tak, ako: hlady mrieť. Podstúpil strachu!
strachovať sa, s g., § 265., 3, a Pozn. 2.
strana, -y = kraj. Na našich stranách = v našom kraji.
stranný, strannícky.
strašiak, -a
strava, -y
stravovať
strániť i straniť sa, s g., 265., 3, a Poznámka 2.
stráviť
stráž, stráža, -e
strážca, -u
strebať
strečkovať
strečok, -čka
stred, -u
stredište, -ťa
stredný
streľba, -y
strestať, v. trestať.
streštiť
stretnúť sa
strhať
strhnúť
striasť
strieborný
striebro, -a
striedať sa
striedka, -y
striedmy
striedza, -e = biblické stred, g. strdi.
striehnuť
striekať
strieľať
striezlivý
striezť
striežavy = suché oblaky, z ktorých neprší. (Trenčianska.)
striežka, -y
stri*g*a, -y; stri*g*ôň, g. -a.
strihať
str*m*eň, -meňa
strnúť
stroskotať
strova, -y
strpieť
strúhať
strúchnivieť
stryná, -ej
strýc, -a
strýcovský
strýzniť
stržeň, -žňa
stŕpnuť
stŕžiť
stučnieť
stuhnúť
stupaj, -e; stúpať.
stupieť
stužka, -y
stvoriteľ, -a
stvrdiť, stvrdnúť.
stvrdlý
stydieť sa
stydlivý
stydnúť
styk, -u; stýkať sa.
stý i stotý
stýkať, od stoknúť.
sťa, § 247., 8.
sťah, -u, sťahovať.
sťakde
sťakedy
sťakto
sťať i soťať.
sťažeň, -žňa
sťažiť
subjektívny
su*b*tilný
sud, -a
su*d*ca, -u; nie: sú*d*ca.
su*d*covský
cu*d*covstvo, -a
Suezský prieplav.
suffragán, -a
su*ch*ší
suk, -u
sukcessívny
sultán, -a
summa, -y; nepíš: obnos.
supplikant, -a
supplikácia, -e
surrogát, -u
suržica, -e, raž pomiešaná so pšenicou; *suržené*, múka alebo už cesto zo suržice; *suržiť*, miešať pšenicu s ražou.
sušienka, -y
suverén, -a; -nny.
sužoba, -y: „V sužobe mojej“, hovorieval M. M. Hodža.
sú, viď som i sa.
súci k čomu, nie na čo.
súčasník, -a
súčasný
m. súčastník píš účastník.
súče*ť*, -čtu
súd, -u

súdba, -y
súhvezdie, -ia
súken*ník*, -a; -íctvo, -a.
súken*ný*
súsed i sused, -a.
súsedský
súsek, -a
sústrediť i sostrediť, nie sosústrediť.
súvislý
súžiť, sužovať.
svada, -y; svadiť sa.
svadba
svadobný
svah, -u, nie zvah.
sval, -u
svaliť, svaľovať (dolu).
svalovitý, svalnatý, svalitý.
svariť
svätiť
svätojanská muška.
svätojanský chlieb.
svätokrádež, -e
svätosť, -i
sväto-svätý.
svätyňa, -ne
svätý
sväzok, -zku
sväzovať
svárlivý
svážať
svážiť
svedčať sa, s d., § 267., 1.
svedčiť
svedkyňa, -ne
svedectvo, -a
svedomie, -ia: To ti hovorím pod svedomím (akoby pod prísahou); za stara *svedomie* = vyznanie svedka; vyberať svedomie = vyslúchať svedkov. (Roku 1616.)
sveriť komu niečo.
svesiť hlavu.
svetský
sviato*čný*
sviato*k*, -tku
sviatosť, -ti
sviazať
svieca, -e; sviečka, -y.
sviesť, svediem — svietiť
sviezť, sveziem.
svieži
svinúť
sviňa, -ne
svislý
svit, -u
svitať
sviť, svijem.
svliecť
svoboda i sloboda. Svoboda myslieť (nie: svoboda myslenia) — Gedankenfreiheit, gondolatszabadság.
svodca, -u, svodný.
svoj, nie svôj.
svojský
svolať (spolu).
svor, -a, 1) hrča v dreve, 2) miesto kde sa zlomená kosť scelí.
svoreň, -reňa
svrab, -u; svrabľavý.
svraštiť i smraštiť.
svrbieť, s a., § 254.
svrhnúť
svrchovaný
svrchovať
svrchu
syčať
sychravý
sykačka, -y
syllaba, -y
syllogizmus, -mu.
symbol, -u
symfonia, -e
symmetria, -e
sympatia, -e
symptom, -u
syn, -a, v. synu!
synagoga, -y
synoda, -y; synodálny.
synovský
syntaktický
sypanice, -níc
sypárňa, eň, g. -ne.
sypký
syr, -a, syrový.
syrovatka i srvátka.
syrup, -u
*syse*l, -*sla*
systém, -u
systematický
sýkať
sýkorka, -y
sýtiť
sýty čoho

Š

šabľa, -le
šaľár, -a
šaľeľ, -ľa
šafran i šefran, -u.
šafranník, -a
m. šak píš však.
šakal, -a
Šalamún
šalát, -u

šalbiar, -a
šalvia, -e; -iový.
šampaňské víno.
šanzonetta, -y
Šariš, -a
šaráda, -y
Šarišská stolica.
šarlatán, -a
Šarlotta, -y
šarmantný
šarpia, -e
šarža, -e
šatka, -y; mn. g. -tiek, -ták, § 73.
šatstvo, -a
šál, -u
šematizmus, mu
šepleta, -y
šepot, -potu
šeptať i šepotať; i: šoptať (viď toto!), šopkať, i šepkať.
šeptom
šesták, -a
šestinedieľka, -y
šesť
šesťdesiat
šesťdesiaty
šesťnásobný
šetrný
šetriť
šev, g. šva
šialiť
šiator, -tra, l. -i; mn. n. -e.
šibal, -a
šibký
šidlo, i šilo.
šiel, nie šel, šol, šiol § 168., V., Pozn. 2
šiesty
šiffrovať
šija, -e
šindeľ, -dľa; tiež šindoľ.
šindliar, -a
šindľovec, -vca
šindľový
širák, -a
širší
šišak
šišľať i šušľať
šizma, -y
šíry aj širý
šíro-šíry
škamrať
škandál, -u
škaredý
škatuľa, -e, škatuľka, -y.
škála, -y
škeriť zuby.
šk*l*bať
škľabiť i šklebiť sa.
škobľa, -le
šk*o*dca, -u
školka, -y
škorne, -í
škorpion, -a
škôldozorca, -u
škriatok, -a, lar domesticus.
škriepiť sa
škrípať zubami.
škrôb, -u, i škrob.
škrupulózny
škrydlica, -e
škrydličiar, -a
škvrna, -y
šľabikár, a
šľabikovať
šliam, -u
šliapať, -pam i -pem, § 157., Pozn. 2.
šľahať
šľachetný
šľachta, -y
šľapaj, -e
šm*a*riť
šmikňa, -e
šmyk, -u
šmykľavý
šmýkať
m. šnôra píš šnúra.
šn*u*pať tabak.
šoptať, -ptám i -pcem, § 157., Poznámka 2.
šošovica i šušovica, -e.
šovinista, -u
špagát, -u
Špania dolina, -ej -y, Herrengrund, Úrvölgy (vo Zvolenskej stolici); Španie pole, Ispánmező (v Gemerskej); Španí háj, vrch v Ščavníku na Spiši; Španie, vrch v Trenčianskej.
Špánik, -a (osobné meno).
špehún, -a
špieť
špina, -y
špitál, -a
špunt, -a
šra*n*ky, -nôk
štatistika
štát, -u
štebotať, -otám, i -ocem, § 157., Poznámka 2.
Štedrý večer.
štempeľ, -pľa
štemplovať
štiaľ, -u, Sauerampfer, sóska.
Štiavnica, -e
štikútať (v Gemeri štikutkať) = čkať.
štipľavý
štihly i štihlý.
štípať, s a., § 254.; štípať, -pam i -pem, § 157., Pozn. 2.
štítiť sa, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
štóla, -y
štôlňa, -e
Štrbské pleso.
štrnásť, štrnásty.

štrngať
štrúdľa, -le
študovať
štúdium, -dia
štvorhranný
štvornožky
štvorylka, -y
štvrtý
štvrtkový
štvrtok, -tka i -tku.
štvrť, -ti, štvrťka, -y.
štyri, nie čtyri (pre m. osoby: štyria), a. štyri (pre m. osoby: štyroch), g. štyroch, d. štyrom, l. štyroch, i. štyrma.
šťastie, nie štestia.
šťastlivý
šťastný
šťúply
šumieť
šušľať i šišľať.
šušovica i šošovica, -e.
švagor, -gra
švagriná, -ej
švagrovstvo, -a
Švajciar, -a
švajciarsky
Švajciarsko, -a
Šváb, -a
švábka, -y
švábsky
švárny i švarný.
švec, g. ševca.
Švédsko, -a
švédsky
švihák, -a
švihlý.
švihnúť

T

t. j. = to jest
t. r. = tohoto roku.
t. zv. = takzvaný.
tabla = maď. tábla, tabula i tabuľa.
tajomný, nie tajuplný; každé prídavné a príslovce, složené s *-plný* (-voll), je germanizmus.
tajomstvo, -a
takt, -u
tak že
tamariška, -y
tamojší, -ie, -ia.
tamtade
tamten
tamvon
tamže
tanec, -nca
tanier, -a, l. -i, mn. n. -e.
tarifa, -y
Tatár, tatársky.
Tatry, -tier
taxa, -y, taxátor, -a.
teatrálny
teda i tedy.
tehda i tehdy = vtedy.
tehdajší = vtedajší.
tehla, -y; tehelňa, -ne.
Tekov, -a
Tekovská stolica.
Tela Božieho.
telegraf, -u
telegramm, -u
telocvik, -u
teľa, -ťaťa; teliatko, g. -a.
teľací; teľacina, -y.
temä = temeno, § 93.
temeno, g. temena, d. temenu.
temlov, -a
ten, tá, to; v superl., na pr. *ten* najlepší človek a p., je hrubý germanizmus.
tenký
tenor, -u, tenorista, -u.
tenorový
tenže, táže atď. Píš: Kto vie o zlodejovi, nech ho udá vrchnosti (nie: nech udá *tohože* vrchnosti). Kúpil si knihu a učil sa z nej (nie: učil sa z *tejže*). § 198.
Teodor, -a
teologia, -e
teoria, -e
teprv
teraz
teraz-terazučky.
termín, -u
termometer, -tra
terpentín, -u
terrassa, -y
territoriálny
Tešín, tešínsky.
tešiť sa čomu i z čoho.
tetrov, -a
tetrovec, -vca, Birkhahn, nyirfajd.
text, -a
té (nesklonitelné) = čaj.
téma, -y (nie: temata).

téza (= thésa), -y.
tchor, -u
tiecť
tieniť
tiež, § 247., 7.
tiger, -gra; tigrica, -e.
tich*ší*, nie ti*kší*.
tikajú hodiny.
Tisa, -y; rieka.
tisíc, § 139.
Tisovec, -vca, tisovský.
tisský
titul, -u
tlač, -e
tlačiar, -a; -eň, -ňa, g. -rne.
tlč, -i
tliapať. Tliape dve na tri (= tára).
tlstý, nie tlustý.
tĺcť; nie tlúcť.
tĺk, -a
tľapkať i tliapkať.
tľapkavý
tma, -y; mn. g. tmí, § 76.
tmavý, tmavší.
toaletta, -y
točiť, s i. i a., § 277., 5., Pozn. 1.
tolerantný
toľký, toľko.
Tomáš, -a = Thomas, Tamás.
toňa, -ne, vo východnej slovenčine tonica, -ce, miesto v rieke, kde voda pomaly tečie.
topelec, -lca = vodník, Wassermann, vízi ember.
topografia, -e
topoľ, -a
torpédo, -a
tortúra, -y
totiž, totižto.
tov*a*r, -u
tovariš, -a; nie tovar*y*š. V staro-slovančine bolo tovaríšť, poľsky je tovarz*y*sz, rusky tovaríšč.
tovarišský
tovarišstvo, -a
tôňa, -ne = tieň.
tón, -u
tra = treba (z poľštiny).
tradícia, -e
tragédia, -e
traktier, -a
Translajtánia, -e
trasľavý
trapy, pl., l. v trapiech.
m. tria píš traja.
triafať
triasť, triaška.
trápny
treba — nie nutno! „trebárs“, slovo spotvorené, píšme hoci, hoc.
Trenčianska stolica.
Trenčín, -a, mesto, prídavné meno: trenčiansky.
trestať, -stám i -scem, rozk. -staj i -sci, § 157., Poznámka 2.
treštiť
trešťať, 1) leiden (für etwas), abbüßen, szenved, megszenved: Budeš za to trešťať; 2) zima len tak treští; treskúca, i treskutá zima.
tretí, -ie, -ia
tretiak, -a
trh, -u
trieda, -y
trieska, -y
trieť: biedu trieť, nie: trpieť.
triezvy
tr*í* (pre m. osoby: traja), a. tri (pre m. osoby: troch), g. troch, d. trom, l. troch, i. troma.
tribunál, -u
tribút, -u
tri*ds*ať, tri*ds*iaty.
tri*ds*iatka
trinásť, trinásty.
tri razy
triumf, -u
triumvirát, -u
tr*i*zna, -y
Trnava, trnavský.
trnie, -ia; i tŕňa, § 102.
trojica, -e
trojjediný
„trojspolok“, nemecký Dreibund. Nám je tá alliancia trojčlenový spolok, a nie čosi, v čom sú tri spolky složené. *Trojlístok* je nie lístok z troch častí složený, ale *tri* lístky spolu. Triglav — v hore tri hlavy spolu.
troška
trón, -u; trónič.
trpelivosť, -ti: Vyviedol ma z trpelivosti = ztratil som pri ňom trpelivosť.
trsten*ý*
trsť, -ti
trubiroh, -a
trúd, -a

trúchly i truchlý.
trýzniť
tŕň, -a
tŕžiť
tuhý, tuhší
tunnel, -u
tur, -a, Auerochs, bölény.
Turčianska stolica.
Turiec, -rca
Turecko
turecký
Turek, -rka; nie Turek.
Turíce, -íc
tutlať
tužka, -y
túžiť po čom, nie za čím.
túžiť sa, vytúžiť = požalovať sa, žiale vyrozprávať.
túžobný
tvar, -u = forma.
tvaroh, -u
tvarožný
tvár, -i = obličaj.
tvoj, nie tvôj.
tvoriť; tvorím, tvoríš, tvorí atď.
Tvrdošín, -a, prídavné meno: tvrdošiansky.
tvrdý, tvrdší.
tvŕdz, tvŕdza, -e.
ty = počuj ty, hohor ty.
tykať niekomu.
tylo, -a
tymian, -u
typický
typograf, -a
tyrann, -a; -nnia, ale: tyranský.
Tyrolčan, -a
Tyrolsko, tyrolský.
týfus, -u
týka, týčka, -y.
týkať sa niečoho, -kam sa i -čem sa, § 157., Pozn. 2.
tým, nie tím; viď ten, § 133.
týždeň, nie týdeň, g. týždňa.
týždenný, nie týdenný.

Ť

ťah, -u
ťapkať
ťava
ťažkať
ťažkomyseľný
ťuťmák

U

uh. = uhorský.
uh. kr. = uhorsko-kráľovský.
ubehať, im Wettlauf schlagen, im Laufen übertreffen, futásban felülmulni.
ubezpečiť
ublížiť
ubytovať
ubývať
učeň, -čňa
učeník
učiť sa, s d. i a., § 267., 1.
udalosť, -ti
udatný
udať sa na koho: udal sa na otca, er sieht ganz dem Vater gleich, apjára ütött.
udavačstvo, -a
udeľovať
uderina = udreté miesto.
ufať sa čomu, nie: na čo. Srov. § 265., Pozn. 1.
ugorka, i uhorka, uharka, -y.
uhliar, -a
uhlie, -ia
uhľadieť si: Uhľadím si dobrý čas.
uhniličiť sa; poľné hrušky sa uhnilíčia.
uhniezdiť sa
uhol, -hla — Winkel, szög.
uhoľ, -hľa = Kohle, szén.
uhorka, uharka i ugorka, -y.
Uhor, -hra; uhorský (nie: Uher, uherský).
Uhorsko, -a (nie Uhersko).

Uhry, g. Uhár.
uchytiť
uisťovať
ujarmiť
ujsť
ukázať: päty ukázať = dať sa v nohy, čiže utekať, zutekať.
ukážka, -y
ukradky
ukrivdiť
ukryť
ukryvačstvo, -a
ulán, -a
uliať
uľaviť i uleviť.
umárať sa; umárať sa za kým, trápiť sa.
umelecký = künstlerisch; művészi.
umelý = künstlich, mű-, mesterkélt; umelé víno.
umiesťiť; nie: umiestniť.
umrieť
umykovať sa
umyť
unaviť
unúvať koho, ermüden, fárasztani: Neunúvaj!
upomenúť
upomienka, -y
uprázdniť
uprieť
upriasť, upradiem.
urážka, -y
urda, -y
urodzený, -osť
usilovať sa
usilovný
usmiať sa
usnesenie, -ia
usniesť sa
usporiadať
usrozumieť sa
ustanovizeň, g. -zne
ustarostený
usvedčiť
uši, g. -í (-ú), d. -iam, l. iach, i. -ami (-ima).
uškrnúť sa
ušliapať
ušľachtiť
utiereň, -rne
utorok, -rka i -rku.
utrieť
uvädnúť
uväzniť
uzol, g. uzla, l. -e, mn. n. -y.
už
užší

úspešne – erfolgreich

Ú

úbel, -u = alabaster.
úbyt, -u; úbytok, -tku.
účastník, -a
„účasť brať" v niečom, teilnehmen — radšej účasť mať, zúčastniť sa.
účastný čoho (nie: v čom).
účel, -u
účet, -čtu = konto.
účinný
údel, -u; údelný.
úhľadný
úchylka, -y
úchylok, -lku
úchytky: len na úchytky som prišla k vám.
úlisník, -a
úlisný
úľ, -a
úmysel, -slu
úmyselný
úpad, -u
úpal, -u
úpätie, -tia
úplaz, -u
úprimný
úrad, -u: zložili ho z úradu; brat zložil úrad (= zadakoval).
úrez, -u
úrezky, -kov
úryvok, -vku
úsad, -u, bolesť v krížoch: Dostal úsad. Zaťalo ma v krížoch. Madlena mu zaťala (t. j. striga mu zaťala, nemecky Hexenschuss).
úsilie, -ia
úsmev, -u
ústredný
úškľabný i úšklebný
úšľabok i úšklebok, g. -bku.
útržky, -žiek
útul, -u; útulok, -lku.
útulňa, -ne
útulný
úväz, -u; úväzok, -zku.
úvetrie, -ia
úvoz, -u
úzkoprsý
úžeh, -u
úžitok i užitok, -tku

V

v. = viď
v alebo vo, s akkuzatívom: Hybaj v čerty — v paromy! V oči kole, v oči bije; v boky ma pichá. Hybaj v nohy!
vabec, -bca.
vaček, -čku
vajce i vajco, g. -ca; § 99.
vakácie
valach, -a; mn. n. valasi.
valaský
valiak = voz bez železa. (Žilina.)
valkať — cesto; válok, -lka.
valný
vaňa, -ne
vardať = chorieť, hynúť z choroby.
varecha i vareka, g. -y.
vari
varito, -a
varivo, -a
varovať sa, s g., § 265., 3. a Pozn. 2.
varovkyňa, -ne
Vatikán, -u
vatrál, -a
vatta, -y
väčšina, nie vätšina, -y.
väčšiť, nie vätšiť.
väčšmi
vädnúť
väzba, -y; väzenie, -ia.
väzeň, -zňa
väzieť
väzy, -ov
vádzka, -y
Váh, -u; vážsky.
válov, -a; -ovec, g. -vca.
vápenník, -a
vápenný
vášeň, -šne
vážiť si, s g. i a., § 265, Pozn. 1.
vážky, -ok
vbeh, -u
včas, včasný.
včasnejšie i včaššie.
včasrano, -a; od včasrana, do včasrana.
včera
včiť i včuť, nie: čiť i čuť.
vdovica, nie dovica, -e.
vdovin
vdovský
vdovstvo, -a
vďačiť sa
vďačný
vec, -i: Nemožnej veci. V mojej veci advokát bude ma zastupovať. V tej veci sú pomútené pochopy. Pomôcť mu nebola možná vec. Čo je vo veci? (O čom je reč?) Priahať (do voza) je nie kňazova vec.
večer, -a, večerný.
večiereň, -rne
vedieť, viem, vieš atď., rozk. veď i vedz, § 168., III. „Neviem“ si predstaviť niečo — po slovensky: Nemôžem si predstaviť.
vedľa, vedľajší.
vedno = spolu: Pôjdeme vedno; vedno sedeli; — dovedna.
vedomie, -ia
vedomý
veď
vegetarián, -a
vecheť, -ťa
velezrada, -y
veličenstvo, -a
veličiť
veličizný
velikán, -a
veľa
Veľká noc, -ej -i.
„Veľká“ Revúca — píšme: Revúca. Keď je pri nej *Revúčka* (a tretej tak menovanej obce nieto), ona po slovensky môže byť len *Revúca*.
veľkodušný
veľkolepý
veľkomožný
veľkonočný
Veľký piatok.
veľmi, nie veľmo.
veľmoc, -i
veľmore, -a
veľmož, -a
veľryba, -y
vemä, vlastne vymä -mena.
m. ven i venku píš

von i vonku.
veniec, -nca
ve*nný* od veno.
vepor, -pra
verejný
veriaci
veriteľ, -a
veriť sa
verný
verthajmka, -y
veru i ver'
ves, g. vsi = dedina; do Starejvsi, do Novejvsi atď.; nie do Starejsi, do Novejsi.
vesel*ie*, -ia
veštba, -y
vetev -i; vetva, -y.
vetchý
vetiť: Budeme si vetiť = robiť niečo navzájom. (V Turci.)
vezír, -a
vezmem, viď vziať.
veža, -e, vežatý.
v hod prišlo.
vchod, -u
viac i viacej.
viac ráz
viacej ráz
viadukt, -u
Vianoce, g. Vianoc.
viať
viazať
viaznuť
vidiek, -a i -u; dávnejšie = stolica: My zemane Zvolenskey stolicy aneb vidieku. (Roku 1567.) Dedina Hay vidieku Turečzkeho (Turčianskeho), roku 1567. Vydyek lyptovsky dokonal (= uzavrel), r. 1590.
vidieť
vidly, -iel, -ál.
vidný
vina, -y: na slúžnom je vina; mne dáva vinu; mne by sa mohla dávať vina; — viniť koho čím, vinný, vinník, -a; vinovatý.
viničky = ríbezle (v Šariši).
Viedeň, -dne
viera, -y
viesť: predok viesť. Bola to kornútka, čo predok vodila. (Nár. pieseň.) Kupectvo alebo remeslo viesť.
vietor i vetor, g. vetra.
viezť, veziem.
vika (krm), -y
vikár, -a
viklať sa = hýbať sa.
villa, -y
vilný = bujný.
vinetta, -y
vinica, -e
vinšovať
vinúť sa
virgať = skákať: teľa virgá.
virtuóz, -a
visieť
višňa, -ne
víť, povíjať.
vitriol, -u
víchor, -chra; víchrica.
víko (vrchnák).
víla, -y
víno, -a
vír (Wirbel, ôrvény), -u.
vítať
víťaz, -a
víťazstvo, -a
vjazd, -u
vklad, -u
vladyka, -u
vlan*i*
vlastenecký = patriotisch, hazafias.
vlastenský = vaterländisch, hazai.
vlastníctvo, -a
vlastník, -a
vlastný
vláda, -y; mať vládu. Nemáš tej vlády, aby si to vykonal.
vládať
vládca, -u
vládkyňa, -ne
vlásenie, -ia, Stipa pennata L., Federgras, árvaleányhaj. (V Liptove.)
vlhký
vliať
vliecť, vlečiem.
vliezť, vleziem.
vliv alebo vplyv.
v*l*k, -a
vlkolák, -a, Werwolf, morkoláb.
vložka, -y
vmiestiť sa, i vmestiť sa.
v*n*ada, -y
v*n*adiť
v*n*adný
vnikať
m. vnivoč píš nivoč; v nivoč obrátiť.
v*n*útorný
vnútri
v*n*útrok, g. -roku.
v*ň*ať, -ti; nie vňať.
vo*d*ca, -u
vo*d*covstvo, -a

vodiť sa: zle sa mi vodí.
vo dne
vodník, -a; viď: topelec.
vodopád, -u
vodovod, -u
vodstvo, -a
vohľady, -ov
vohnať, vženiem.
vojak, -a
vojna, -y — všeslovanské slovo; slova *válka* slovenčina nezná; vojenský.
vojsť; vojdem, vojdeš, vojde atď.; vošiel.
vojvodský
vojvodstvo, -a
volať sa
voličský, voličstvo.
voliť: Mám sa pod deravú strechu dostať, volím pod holým nebom zostať. (Nechce sa zle vydať.) Má na tanci jamku vystáť, volí doma očko vyspať. (Nár. pieseň.)
voľajaký
voľakde
voľakto
voľaktorý
voľkať
voľky-nevoľky; voľnevoľ.
voľný
von, vonku.
vonkoncom
m. vonný píš voňavý.
voňať čím, nie po čom.
voňahdy i vonehdy.
voskový: vosková sviečka; voštený: voštené plátno.
voskrz
vospolný
vospust sveta: vospust sveta hovoriť, tárať — robiť (t. j. bez rozumu, nemúdre).
voš, vši
voštinár, -a, voštiny pl., voštín.
votchý, viď vetchý.
vovedne
voz, -a, l. -e, mn. n. -y.
vozvýš
vôbec
vôdka, -y
vôkol
vôl, vola.
vôľa, -le; vôľu lámať: Vašej Milosti vôľu zlomil. (V rukopise z r. 1592.)
vôňa, -ne
vpád, -u
vplyv alebo vliv.
vplývať, vlívať.
vrabčí
vrabec, -bca
vrah, -a
vraj, nie praj.
vraštiť i mraštiť.
vražba = čary, čarodejstvo: Tie chrasty na tom dieťati, to sú vám vražby.
vráska, -y
vrbec, -bca = švík: vrbcom šiť.
vred, -u
vrepiť — na pr. prsty do štice.
vrieť
vrh, -u
vrch, -u; vrch-hlava: na vrch-hlave má plešinu; ideme na vrch-Detvu. Za vrch-stolom: Otec sedávajú za vrch-stolom. — Všetko vyjde na vrch = na svetlo. — Na vrchovom koni prišiel milý k nám.
vrchnosť, -ti
vrchný
vrchol, -u
vrkoč, -a
vrub, -u
vrz, -u; vrzom.
vskutku
vssať
vstať, vstanem.
„v stave byť“; nie som v stave urobiť — po slovensky: nemôžem urobiť.
vstupné, -ého
vstúpať
všadeprítomnosť
všadeprítomný
však, nie šak.
všakový, nie šakový.
vše = zavše, naveky, vždycky, vždy. m. všecok, i všecek píš všetok i všetek.
Všechsvätých
všeličo
všelijaký
všelikto, všelikde.
všemohúci
všeobecný
všestranný
všetečný
všetok i všetek; „všetko jedno“; Slovák povie bez „všetko“: To mi je jedno. Mne je jed-

no, či tak či inak budete súdiť (M. M. Hodža, v rukopise.)
všeučilište, -ťa
vševedúci
všímať si
vštepiť — presvedčenie; štepíme stromy, sypanice.
vták: nie: ťák.
vtip, -u; vtipný.
vy, vykať.
vy-; táto predpona pri slovesách označuje dej alebo smer znútri na vonok, na pr.: vyhnať, vyložiť atď., niekedy len čo perfektivuje dej: vyhotoviť, vypracovať atď. Srov. § 210., 5.
vybĺabtať
vybrať, -berem, -bereš atď. i -beriem, -berieš atď., § 157., 4., b.
vybíjať; vybíjať ozdoby na rúčkach, rukovätiach, remeňoch atď. Klobúčik vybíjaný. Šelma vybíjaná.
vyčerpať, vyčerpám i vyčerpem, rozk. vyčerpaj i vyčerpi, § 157., Pozn. 2.
vyčítať, 1) vyčítať peniaze na stôl, 2) vyčítať niekomu chyby. Vyčítal mu kapitolu.
vydaj, -u
vydlbať, § 157., Poznámka 2.
vydobyť, vydobývať
vydra, -y
vydriduch, -a
vydrigroš, -a
vyheň, vyhňa, g. -hne.
vyhláška, -y
vyhrážka, -y
vychádzka, -y, nie „výlet“ (Ausflug).
vyjavený. Pribehol ako vyjavený.
vychovávateľ, -a
vychovávateľský
vychytiť: Navrch ho vychytilo. (To jest zrádnik (epilepsia) naň prišiel.
vyjmem, viď vyňať.
vyjsť, nie vynsť; vyjdem, vyjdeš, atď., a nie: vyndem, vyndeš atď.; vyšiel.
vykázať niečo.
vykladaný
vykladať: Nevykladajte mi na zlé. Na dobrú stránku si vykladá.
vyklať = ausstechen, kiszúrni.
vykopať, -pám i -pem, rozk. -kopaj i -kop, § 157., 2.
vymädliť
vymieniť: Vymienim si, že mi budete každý mesiac platiť. (Teda mad. kikötni po slovensky nie „vyviazať“, ale *vymieniť;* — výmienka (nie podmienka): Třetí výmienka jest, aby předepsané země a kraginy... v poddanosti zuostali JMti potomkóm králuom aneb královstwj Uherskému. (Smluva medzi kr. Matiašom a českým Vladislavom, v Budíne, 1478.)
vymôcť
vymydliť
vynajsť, nie vynaisť.
vynález, -u
vynálezca, -u
„vynímať sa“ (sich ausnehmen) — pekne sa vyníma. Germanizmus, ktorému treba vyhýbať.
vyňať; vyjmem, vyjmeš, vyjme atď.; vyňal.
vyosliť sa = hlúpo rieť.
vypäť i vypnúť.
vyplieniť
vypomstiť sa, nie vypomstiť sa.
vyprať, -perem, -pereš atď., i periem, perieš atď., § 157., 4., b.
vyprávať
vyprávka, -y
vyprázdniť
vypredaj, -u
vypytovať sa, s g., § 265., 3., a Poznámka 2.
vyrábať
vyschnúť, nie vysknúť.
vysiahať, vysiahnuť.
vysielať
vyskúmať
vysokomyseľný
vysoký
vystatovať sa
vystáť, ausstehen — zakorenený germanizmus.: Biedny

človek mnoho vystojí; píšme: Biedny človek mnoho podstúpi — zkúsi, zažije. Miesto: „Nemôžem vystáť vášho súseda“ možno povedať: Váš súsed mi je protivný, a podobne. Človek na nevystátie nám je tiež človek protivný, odporný.
vystehovať i vysťahovať sa.
vysvätiť
vysve*dč*enie, -ia
vysve*dč*iť
vysvetlivka, -y
vyše, predložka, na pr.: vyše toho domu; i povyše.
vyšliapať, v. šliapať.
vyššie, príslovce, na pr.: vyššie leží od zeme.
vyšší
vyštebotať, v. štebotať.
vyštípať, v. štípať.
vytápať
vytrieť
m. vyväzovacie úpisy píš vyvadzovacie úpisy.
vyvlastniť
vyvýšiť
vyza = Hausen, viza.
„vyzerá“ — dobre (alebo zle) vyzerá, er sieht gut (o. schlecht) aus; po slovensky: je svieži, je biedny a p. Slovák len oblokom vyzerá (z izby na dvor, na ulicu). Ona dobre vyzerá v svetlých šatách. Slovák povie: Jej pristanú svetlé šaty — svedčia jej.
vyzývať
v*y*žla, -y
vyžmýkať
výbava, -y
výbeh, -u
výčitka, -y
výdavok, -vku
výhyb, -u; výhybka, g. -y.
výhľad, -u
výhos*ť*, -*t*u
výhra, -y
východ, -u
výchova, -y
výjav, -u
výjazd, -u
výkal, -u
výkaz, -u
výklad, -u
výkon, -u
výkop, -u
výkrik, -u
výkup, -u
výkvet, -u
„výlet“, -u je nem. Ausflug; my hovorme a píšme: vychádzka.
výlev, -u
výložka, -y
výmaz, -u
výme*l*, -u
výmer, -u
výmet, -u
výmienka, výminka; viď: vymieniť.
výmysel, -slu
výmluva, -y
výmoľ, výmoľa, g. -ole.
výnimka, = Ausnahme, kivétel.
výnim*o*čný
výnos, -u
m. výnsť píš vyjsť.
výpad, -u
výpal, -u; výpalky, -ov.
výpar, -u
výpis, -u
výplatca, -tcu
výplatok, -tku
výplav, -u
výplod, -u
výplyv, -u
výpomoc, -i
výr, -a, meno istých sov.
výraz, -u
výrobok, -bku
výrok, -roku
výsev, -u, výsevok, g. -vku.
výskať = kričať od radosti.
výskum, -u
výsluha, -y
výsluch, -u
výstraha, -y
výstredný
výstrel, -u
výstrelok, -lku
výstrižky
výstup, -u
výsyp, -u
výška, -y, vyšný.
výtisk, -u
výtržný
výtvarný
výtvor, -u
výťah, -u
vývin, -u
vývod, -u
vývoj, -a
vývoz, -u
význam, -u
výživa, -y
vzácny, vzácnosť, g. -ti.
vzájomný, -osť
vzbudiť
vzbujnieť

vzbúriť
vzdať, vzdávať.
„vzdať sa“ čoho — hovor a píš: zrieť sa. Zriekol som sa nádeje; brat zriekol sa dedictva.
vzdelávať
vzdialený
vzdialiť sa
„vzdor“ — trotz: Vzdor trápeniu držíme sa — po slovensky: i pri trápení, pri všetkom trápení; alebo: Hoci sme v trápení, držíme sa. Sme v trápení, ale sa držíme.
vzduch, -u
vzdušný
vzdych, -u; vzdychať.
vzhliadnuť na niekoho.
vzchod, -u
vzchodiť, vzísť.
vzchopiť sa
vzchytiť sa
vziať; vezmem, vezmeš, vezme, vezmete, vezmú; nie veznem, vezneš atď.
vzkaz, -u, vzkázať.
vzkriesenie, nie vzkríšenie.
vzkriesiť
vzkypieť
m. vzlášte píš zvlášte.
vzlet, -u, vzletieť.
vzletný
vzmáhať sa
vzmužiť sa
vznášať sa
vznešenosť, -tí
vznietiť
vzniknúť
vzňať sa
vzor, -u; vzorec, -rca.
vzorný
vzpak
vzpečovať sa
vzplanúť
vzpriamiť sa
vzpružiť sa
vzpučať
vzrast, -u, vzrásť, vzrastať.
vztek, -u, vztekať sa.
vzteklý, vzteklina.
vzťýčiť
vzťah, -u; vzťahovať sa.
vzývať
vždy, vždycky.

Z

z i zo; viď o tom, čo táto predložka a slovesná predpona vyznamenáva, §§-y 23., 26. Pred spoluhláskovými skopeninami, ktoré sa ťažko vyslovujú, píš zo, na pr.: zo spodku, zo školy, zotrvať atď.
za; bežné je s gen.: za zelena (slivky za zelena trhané), za živa, za stara, za prva sveta, za rána atď., ale „za týchto okolností“ a p. nie je po slovensky. Miesto: „za týchto okolností“ povieme: v týchto okolnostiach, pri týchto okolnostiach.
zabaviť sa, 1) zabaviť sa, zabávať sa (na zábave); 2) zabaviť, baviť, pribaviť sa = meškať si čas. (Viď: baviť.)
zabezpečiť
zabijak, g. -a
zabrýzgať
zacelieť (o rane).
zaclaňať, záclona, -y, zacloniť.
za času, alebo zavčasu, nie: za včasu.
začať, nie začnúť.
začiatočník, -a
začiatok, -tku
začínať sa. Začína *sa*, počína *sa* robota, nie: začína alebo počína robota a p.
začítať, začitovať.
začítať sa (v ruke s dobrou knihou).
začknúť. Čižma na zapuchlú nohu ani začknúť.
začrieť
zadarmo
zadný
zadok, -dku
za dosť urobiť.
zadriemať, -drie-

m*am* i -drie*mem*, rozk. driemaj i driem, § 157., Poznámka 2.
„zadržať sa“: Dedina sa pri voľbe pekne zadržala — dobre po slovensky: zachovala.
Zadunajsko, -a
zadunajský
zadychčať sa
zaďakovať = zložiť úrad.
zahatať,-hatám,-hacem; rozk. -hataj, -hac, § 157. Poznámka 2.
zahľadieť sa
za horúca
zahraničie, -ia
zahriaknuť
zahryznúť
zahynúť
zachádzať
zachádzka, -y
zachcieť
zachovať sa. Povinný si statočne sa zachovať i v pokušení. Toho sem svedomij, ze se on vzdij dobre zachoval, Teplicze czistotne drzel. (Roku 1565.) (Viď: „zadržať sa.“)
zachrípnuť
zachytiť
zaiste
zaistiť
zajac, -jaca
zajímať
zajímavý
zajsť. S tým ver' nikam nezajdeš = nič nevykonáš, nespravíš, nevyhráš.
zajsť sa: 1) Bez tých peňazí sa zajdem (= poradím si, môžem byť bez nich). 2) zajsť, zachodiť sa smiechom.
zajtra
zajtrajší, -ie, -ia.
zajtrajšok, -ška
zakaždým
zakiaľ
zakladateľ, -a
zakliať
zaklínať
zakosíliť. Už som sa oženil, vzal som si ženičku — už som si zasíl*i*l na hrdlo žinečku. (Národná pieseň.)
zakryť, zakrývať.
zaľahnúť
zaľúbenie, -ia
zamaniť ='zachcieť, zabažiť.
zames*ť*nanie, -ia
zames*ť*návať sa čím, nie s čím.
zamiesť, zametiem.
zamilovať sa
za mladi
m. zamrúžiť píš zažmúriť oči.
zamykať
zamyslieť
zamýšľať
zaneprázdnenie, -ia
zaneprázdňovať sa čím, nie s čím.
zaniknúť
zanoriť sa, nie zamoriť sa.
zaň i za neho.
zaoberať sa čím, nie s čím.
zapa*ľ*ovať
zapäť i zapnúť
zapečat*i*ť
zaperiť sa = zbohatnúť; zaperený.
zapliesť, zapletiem.
zapomenúť
m. zapotrebí píš treba, potreba: nemám toho potreby, nie mi je toho treba.
zapovedať
zaprieť
zapríčiniť — tiež germanizmus; my povieme: Vy ste tomu na vine — nie: Vy ste to zapríčinili. Michal je príčina — na príčine.
za prva času.
zaraz
zarábať
zarážka, -y
zarehtať,-tám i -cem, § 157., Pozn. 2.
zareťaziť
zariecť sa. Už som sa zariekla za milým banovať. (Nár. pieseň.)
zarmúťený
zaryť, zarytý.
zas, zas*a* (nie zas*e*; tak, ako predsa).
zasielací
zasielať
zasnúbiť, zasnúbenie, -ia.
zastávať
zastávka = miesto na zastanie.
zastenať, v. stenať.
zastrieť, v. strieť.
zastupiteľstvo, -a
zasvätiť
zašliapať, v. šliapať.
zašoptať, v. šoptať.

zatápať
zatelúziť, beschämen, rápirít.
zatisský
zatrepotať, v. trepotať.
zatrieť, v. trieť.
zatým, potom; ale nie: na to (darauf).
zať, -a
zavadzať
zaväzovať
zavčas, zavčasu.
zavčasu ráno, za včasrána.
zavčerom
zaveriť sa = zariecť sa.
zaviesť, zavediem.
zaviezť, zaveziem.
zavíjať, zavinúť.
zavrieť: oči zavrieť = umrieť.
zavše
zavznieť
zavýjať, zavýja pes.
zažmúriť oko, nie zadžmúriť.
záboj, -a, u voštinárov gemerských stav či prístroj na vybíjanie vosku z voštín.
zácny; srovnaj: mať koho v zácti. (Etymologicky nesúvislé so vzácny.)
záčin, -u
zádržka, -y
záduch, -u
zádych, -u
záhon, -a
záhrada, -y
záhradník, -a
záhradný
Záhreb, -u; záhrebský.
záhumnie, -ia
záhybeľ, -le
záchod, -u
zájom i zájem, g. -jmu.
m. zájomný píš vzájomný.
základ, -u
zákonitý
zákonník, -a
zákonný
zákonodarca
zákonodarný
zákonodarstvo
zákruta, -y
zákryt, -u
zálet, -u
zálev, -u
záležať na čom, nie od čoho.
záležať; „záleží na tom“, es liegt daran. Hattala už pred päťdesiatimi rokmi hromžil na tento germanizmus spisovného jazyka a ukazoval, že Slováci hovoria: Čože mi je po nej? Čože mi je z toho tvojho mania — po tom tvojom majetku? atď. To jest miesto: „Nezáleží mi na nej“ povedia: Čože mi je po nej? miesto: „Či mne záleží na tvojom majetku?“ povedia: Čože mi je po tvojom majetku.
záležitosť, je nepotrebne utvorené, a ním vytíska sa slovo *vec* a z neho idúce idiotizmy slovenského jazyka.
záliv, -u
záloh, -u
záložka, -y
záľuba, -y
zámienka i záminka.
zámyk, -u
zámysel, -slu
zánet, -u; -livý.
západ, -e = strana, na ktorú slnce nedôjde.
západ, -u — západ slnca je výraz knižný. Slovák nepovie, že slnko „zapadá“, ale *zachodí*, zajde, zašlo; slnce *vy*chodí — *za*chodí, alebo i sadá.
západ, -u; západný.
západka, -y
zápästky, -tôk
záperka, -y = zádrapka.
zápinka, -y; zapínať.
zápoľa, -le
zápoveď, -di
záprah, -u
zápražka, -y
zárez, -u
zárod, -u, zárodok, g. -dku.
zásielka i zásylka, -y.
zástavka, = malá zástava.
zátok, -tka, Stöpsel, dugó. V strednej slovenčine mužského rodu. Zátok vypadol z ffaše.
zával, -u
záväzný
záväzok, -zku
závdavok, -vku
závet, -tu
závisieť *od* koho, čoho, nie *na* kom,

čom. Od rodičov závisí, či sa vydám — nie: *na* rodičoch.
závisť, -ti, závistný.
závod, -u
závoz, -u
zážeh, -u
zbabelý
zbalamutiť
zbaláchať
zbaviť
zbeh, -a, úskok, ubehlík, Flüchtling, Deserteur, szökevény. Zbehy, miestné meno v Nitrianskej stolici.
zbehlý, zbehlosť.
zbehnúť
m. zberba píš sberba.
zbesnieť sa
zbiť = ubiť.
zbíjať, po zboji.
zblázniť sa
zblednúť
zblízka
m. zblížiť sa píš sblížiť sa.
m. zblo = stblo píš steblo.
zbĺknuť
zbohatnúť
zboj, -a; zbojník, -a.
m. zboreniny i zboriť píš sborenina i sboriť.
m. zbudiť i zbudzovať píš vzbudiť i vzbudzovať.
zbudovať
zburcovať
m. zbúriť píš vzbúriť.
zbylý = zbudnutý.
zbytočný
zbytok, -tku
zbyť = zbudnúť.
zcela
zčerstva
zčiastky
zdanlivý
zdariť sa
zdarma
zdať sa; zdá sa mi = tak myslím; neraz: tak sa mi činí; zdanie, — mojím zdaním.
zdediť
zdesenie, -ia
zdesiť
zdivieť, zdivočieť.
zdĺha
zdĺžiť
zdnu, zdnuká
zdobiť
zdola, od dola.
zdolať
zdomácnieť
zdovedieť sa
zdrap, -u
zdravkať = pripíjať, pozdraviť; zazdravkať.
zdražieť
zdráhať sa
zdrevenieť
zdrobiť
zdrúzgať
zdržanlivý, -osť
zdržať
zdržiaky, -ov
zduť
zdvihnúť
zdvojiť
zdvorilý
zdýmať
zem, -e
zemän, -a
zemianský
zemiak, -a
m. zesť píš zjesť.
zgebnúť
zhabať
zhasiť
zhavranieť; zhavranelý.
zhlboka
m. zhliadnuť píš vzhliadnuť.
zhniť
zhnusiť
zhojiť
zhola
zhorieť
zhorknúť
zhoršieť
zhostiť sa koho.
zhotoviť
zhovädilý
zhranieť. Plátno dlhým ležaním zhranie, pohranie (= spáli sa).
zhrbatieť
zhrdnúť
zhrdzavieť
zhrešiť
zhroziť sa
zhruba
zhrýzť
zhubiť
zhurta
zhusta, zhustiť.
zhynúť
zhyzdiť
zima, -y; zimný.
zimnica, -e
zinačiť
zisk, -u; získať.
zistiť
zivnutie, -ia, 1) otvorenie úst od ospalosti, 2) vôbec každé otvorenie, vzniklé dvihnutím nejakého príchlopu: — *zivnúť sa* = prehnúť sa jedným koncom. Doska sa zivla, prezivla; ka-

meň sa pod nohou zivnul; veko sa prezivlo; kľučku zivnúť (keď sa na jednom konci sníži, na druhom zdvihne); — *živ*, -u: Kačica jedným zivom prehltla rybku.
zísť, lepšie: vzísť, žito *vzíde*, *vzchodí*.
zísť sa. Zíde sa mu to: zíde sa mi zarobiť si niečo.
zjalovieť
z jari
zjastrabieť; zjastrabelý.
zjatriť
m. zjať i ziať píš vziať, vzal.
zjav, -u, zjaviť sa.
zjavný
zjemnieť
zjesť; zjem, zješ, zje, zjeme, zjete, zjedia; zjedol.
zkade
zkadekoľvek
zk*a*za, -y; zkazu vziať.
zk*a*ziť
m. zkázať píš vzkázať.
zkiaď
zkrátka
zkrsnúť
m. zkušovať píš zkusovať.
zkúsený, -osť
zkúsiť, zkusovať.
zkúšať, zkúška.
zlacnieť
zlačnieť
zlatý; pl. inštr. zlatými, nie zlatmi.
zlatka, -y; zlatovka, -y.
zlámať
m. zlášte píš zvlášte.
zlenivieť
zlepšiť
zletnieť
zločinný
zlomyseľný, -osť
zlopovestný
zlostník, -a
zlostný
zlosť, -ti
zlosyn, -a
zluhať i zlyhať.
zlyhať i zluhať.
zlý
zľahčiť, zľahčovať.
zľahka
zľahnúť
zľaknúť sa
zľaviť i zleviť.
zľudný = prívetivý.
zľutovať sa
zľúbať
zmalátnieť
zmariť
zmäkčiť
zmätok, -tku
m. zmáhať sa píš vzmáhať sa.
zmelčiť
zmeniť, zmena.
zmenka, -y
zmenšiť
zmeravieť
zmeškať
zmieniť sa, zmienka, -y.
zmija
z mladi
zmladiť, zmladnúť.
zmlátiť
zmĺknuť
zmocniť
zmodrieť
zmok, -a
zmoklý
zmoknúť
zmoriť
zmôcť
zmrhať
zmrknúť sa
zmrzáčiť
zmrzlý
zmrznúť
zmudrieť
zmužilý, -osť
zmužnieť
znamenať; znamenať krížom = spraviť znak kríža, prežehnať.
znamenie, -ia
znateľ, -a
znárodnieť, znárodniť.
znásobiť
znášať krivdu, ústrky, posmech.
znázorniť
znectiť
znečistiť
znechutiť
znemravnieť
znenáhla
z nenazdania
znepokojiť
znesiteľný
znetvoriť
zneuctiť
zneužiť
znevážiť
zniekade
zniesť. To je moc na koňa, čo ten človek znesie.
znieť, zniem.
m. zniknúť píš vzniknúť.
znoj, -a
znova
znovuzrodenie, -ia
zočina, -y. Zočinu zaspať. (Zočina je, keď človeku „pride z očú.“ V Turci.)

zobecnieť
zobidovať sa
zobkať, zobky.
zobracať
zobrykovať sa
zodpovedať
zodrať, -derem i -deriem, § 157., 4., b.
zodrať, -drem, -dreš atď., § 160., Pozn. 2.; -dretý i -drený; -dretie i -drenie, § 160., Pozn. 3.
zohaviť
zohnúť
zohriať
zohyzdiť
zomlieť
zopsiť, zopsuť sa.
zoschnúť
zosinieť
zoslabnúť
zosobniť
zostarieť sa
zostriť
zošalieť sa
zošklivieť sa
zotmieť sa
zotročiť
zotrvať
zovrieť, zovriem.
zožrať
zôkol-vôkol
zpät i zpiatky.
zpätiť
zpiatočný
z pola
správa, vlastne zprava = Nachricht, jelentés.
zpriama
m. zpriamiť sa píš vzpriamiť sa.
zprosta.
zpruha, zpružka.
zpružný
zrelý, nie: zralý.
m. zrast píš vzrast.
m. zrastať píš vzrastať.
zrazu
m. zrdza píš hrdza.
zrednúť
zreteľ, -a, zreteľný.
m. zriadiť píš sriadiť.
zriedka
zrobiť
zrodiť sa. 1) Som v slovenskom kraji zrodený. 2) Dobrý druh zemiakov časom sa zrodí.
m. zrost píš vzrast.
m. zrostať píš vzrastať.
zrovna
zruta, -y; zrutný, ozrutný.
m. zrúcaniny píš srúcaniny.
m. zrútiť píš srútiť
zrýchla
zrýchliť
ztadeto, ztadiaľto.
ztenka
zticha
ztrata, -y; ztratiť.
ztratený
ztrácať
ztuha
zťažka
zub, -a
zubr, zubor, -a (staroslovansky зѫбрь), Auerochs, bölény. V oravských menách Zuberec, Zubrica, Zubrohlava je úctyhodná starobylosť, lebo zubra už niet v Karpatoch aspoň od 14. storočia. Nitriansky Zobor má meno tiež od tohto starodávneho zvera. (Viď: Slov. Pohľady 1905, strana 646.) Už i v listinách z rokov 1111 a 1113 písaný je Zobur, Zubor, a cirkevno-staroslovanské slovo сѣборъ u nás bolo by sa zachovalo v znení *sbor*; áno na území slovenského jazyka, kde sme mali snem (сънѣмъ), ono (сѣборъ) sotva bolo v úžitku. (Jagić: Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache², str. 264.) — Ktoré slovenské miestné mená sú od *tura*, je známejšie.
zunovať
zutekať
zúčastniť sa
zúmyselný
z úmyslu
zúplna
zúrodniť
zúžitkovať
zvať, zvem i zoviem, § 157., Poznámka 4., b. S druhej strany Bobovníka, kde na Trávniky zovú. Svedok o tom dobre pamätá, miesto ukázané že sa zovie u Bazy. (Roku 1671.)
zväčša, nie zvätša.
zväčšiť, zväčšovať.
zvädnúť
zvábiť
z večera
zvečniť
zvestoň, -toňa

zviera, -ať
zvíťaziť
zvládať
zvlášť i zvlášte; nie: zlášte, vzlášte, § 341.
zvláštny, -osť
zvlčiť sa; zvlčelý.
zvoliť
zvoľa, -le
zvoľna
zvonec, -nca
zvonku
zvršiť
zvyčaj, -a
zvyklý čomu, nie na čo.
zvyknúť. 1) Miesto zvyknúť Slováci hovoria a) privyknúť: Moja sestra privykla u vás, b) navyknúť, na pr.: Janko navykol dlho spávať. 2) Germanizmus, šírený i maďarčinou (szokni), je: Nezvykol som do krčmy chodiť; Slovák hovorí frekventatívne: Nechodievam do krčmy. Miesto „Priestupníkov zvykli trestať“ povie: Priestupníkov trestávajú.
zvysoka
zvýšiť

Ž

žabácí
žabí, -ie, -ia
žabykláč, -a
žalár, -a, l. -i, mn. n. -e.
žalostiť, nie žalostniť.
žalúdok, -dka
žargon, -u
žatva, -y
m. žbán píš čbán.
m. žber píš čber.
že. Z maďarčiny ujíma sa: Príklady ukazujú, *že* čo si o tom treba myslieť; po slovensky je to: Príklady ukazujú, čo si o tom treba myslieť. Alebo: Ani nevieš, *že* ako to prišlo. Po slovensky: Ani nevieš, ako to prišlo.
žeh, -u
žehnať, s a. i d., § 267., 1., Pozn. 2.
železo, nie zelezo.
eliar, -a
želieť
želva, -y
žemľa, -le
žeriav, -a, 1) vták, Kranich, daru; 2) zdvihák na studni, Brunnenschwengel, kútgém.
žiadon i žiaden; ale na pr. miesto „žiaden človek“ píš nikto, miesto: „nemal som na veci žiadnej účasti“ hovor a píš: nijakej účasti a p.
žiadostivý čoho.
žiadza, -e
žiaľ, -u; žiaľny.
žiaľbohu
žiara, -y, d. l. -e; mn. n. žiare.
Žigmund, -a
žihľava, -y
žinčica, -e
živ, živa, živo: Živ som nevedel, čo sa robí so mnou; živa som nevedela; živi sme nevedeli, čo sa mohlo stať.
živeľ, -vlu
život, -ota
živobytie, -ia
živočích, -a
žlč, -i
žltnúť, nie žlknúť.
žľab i žleb, -u.
žmeň, -ne
žmolky (jedn. č. žmolok, i žmolka), na koryte nalepené cesto; žmoliť.
žmurky = hrať sa na slepú babu, na slepého máčka, na kolem-babu.
žmýkať
žnec, ženca.
žobrač, -e
žrď, -di
žrebec, -bca
žrec, -eca
žriebä; žriebäťa, žriebäťu atď.
žriebäcí
žúriť; požúriť sa = podohadovať sa.

Na pokon.

Poverený od vydavateľstva usporiadať druhé vydanie Czambelovej znamenitej Rukoväti, povinný som povedať na konci knihy niekoľko slov.

Inde rodnému jazyku učí horlive rozmanitá škola, pravidlá pravopisu ustáľujú učené sbory. Toho všetkého u nás niet. Na šťastie, slovenčina je vetev stromu pestovaného, výsledky slovanského jazykozpytu sú platné i pre ňu: my máme možnosť zaopatriť si aspoň privátny učebník a pri dobrej vôli dorozumieme sa na jeho predpisoch. Už s pôvodcom Rukoväti, v poslednom čase jeho života, boli sme sa dohodli pre nové vydanie knižky na niektorých zmenách, vyžadovaných i vývojom slovenského spisovného jazyka.

Zmeny nového vydania, ktoré potrebno pripomenúť, sú teda hlavne nasledovné:

a) Slová, majúce príponu -ьc, Czambel učil písať bez rozdielu s -*ec*, otec, kupec, junec, zvonec, kamenec, teda i kon*ec*, ven*ec* (miesto stredo-slovenského kon*iec*, ven*iec*); iste len preto, že sa nerozhľadel dostatočne, čo je v slovenčine za staro-slovanské ь. Okrem *e* (kup*ec*, ot*ec*) máme zaň nielen *o* (ov*o*s, or*o*l), *a* (ľ*a*n), ale i *ie*, (č*ie*rny—čьrnъ, služ*ie*b, iš*ie*l); na jeho mieste je *á* (i v lokále n-kmeňov, plemen*á*ch) a *ia* (na pr. v dat. a lok. i-kmeňov, kost*ia*m, kost*ia*ch, v lok. r-kmeňov — mater*ia*ch). Niet teda príčiny pozbavovať strednú slovenčinu, keď sa na nej zakladá náš spisovný jazyk, takých charakteristických jej tvarov, ako ven*iec*, kon*iec*, nebož*iec*. I tu je na povážení výstraha, ktorá už bola daná v otázke, veľmi blízkej tejto našej, totiž: dajme jazyku istú svobodu hýbať sa.

b) Pre strednú slovenčinu by podobná ujma bola, keby sme v slovách, tvorených príponou *-ba*, prestali mäkčiť pred príponou i *l* a miesto voľba, streľba, paľba písali: vo*l*ba, stre*l*ba, pa*l*ba. — V abecednom ukazovateli Rukoväti formu sva*ď*ba Czambel už uviedol ako rovnoprávnu so svaťba, za ktorú sa prvej bol zaujímal. Ale proti svaťbe ozýva sa i naše prídavné: sva*ď*obný i odvodené sva*ď*obník. Od staroslovanskej formy svaťba upustily — okrem češtiny — všetky slovanské jazyky.

c) U nás každý, kto vedel, ako sa píše sloveso kr*y*ť, s *y* písaval i *krýdlo*. V češtine, najmä starej, vo viac slovách zmenilo sa *ry-* v *ři-*, na pr. řičeti (ryk), říhati (ryh-), a pravopis drží sa toho potom k vôli historizmu. Ale my len nebudeme písať (za českým řičeti) ričať, keď vieme, že je r*y*k, ani říhať, keď vieme, že je v staro-slovančine ryg-, rygati. Jestli píšeme m*y*ť—m*y*dlo, ako nebudeme písať kr*y*ť—kr*ý*dlo? Takými výnimkami urobili by sme len ťažším svoj pravopis — my, ktorí škôl nemáme. Nás neviaže historizmus; náš etymologický pravopis je len od Větína, Epigena a Hattalovej prvej mluvnice, od 1847 čiže 1850.

d) V staro-slovančine boly infinitívy: pl*ie*ti (plieť), vr*ie*ti (zavrieť), žr*ie*ti, mr*ie*ti, pr*ie*ti (podoprieť), str*ie*ti (prestrieť), čr*ie*ti, ml*ie*ti, žel*ie*ti, razum*ie*ti, bol*ie*ti, bъd*ie*ti (bdieť), vel*ie*ti, vьr*ie*ti (voda vrie), gor*ie*ti, chot*ie*ti, grьm*ie*ti, vid*ie*ti, vis*ie*ti, zьr*ie*ti, kyp*ie*ti, let*ie*ti, lьp*ie*ti, mьn*ie*ti (domnievať sa), smrъd*ie*ti, trъp*ie*ti atď.

Starou češtinou písali: cht*ie*ti, mř*ie*ti, dř*ie*ti, př*ie*ti, vř*ie*ti, zahřm*ie*ti, zavř*ie*ti, tř*ie*ti atď. atď.

V strednej slovenčine, na ktorej je založený náš spisovný jazyk, hovoríme: pl*ie*ť, zavr*ie*ť, žr*ie*ť, mr*ie*ť, podopr*ie*ť, vystr*ie*ť, načr*ie*ť, ml*ie*ť, žel*ie*ť, rozumi*e*ť, bol*ie*ť, bd*ie*ť, zovr*ie*ť, chc*ie*ť, hrm*ie*ť, vid*ie*ť, vis*ie*ť, zr*ie*ť, let*ie*ť, kyp*ie*ť atď. atď.

Či by teda v slovenskom spisovnom jazyku odôvodnené bolo inak písať takéto infinitívy? Iste len

na ujmu srozumiteľnosti a jasnosti nášho jazyka mohli by sme na pr. miesto *smieť* (poľsky *śmieć*, rusky смѣть) hovoriť a písať: *smeť*.

e) O vzťažnom zámene *čo* v prvom vydaní Rukoväti učilo sa, že je ono „len pod kozúbok“ a vo vážnom slohu miesto neho že vyžaduje sa *ktorý*. To by bolo odsúdenie takýchto viet slovenskej literatúry: To sa chlapci, to sa, *čo* ostrôžky nosia — nie takí trhani, čo sa dievkam prosia. (Janko Kráľ.) — Kto mi vráti zašlé doby, *čo* ich mladosť zmárnila? (Sládkovič.) Never, že ľud ten, *čo* ovce pasie, pred budúcnosťou svojou sa trasie! (Sládk.) — On ako vojak na stráži, *čo* k zemi primrel nepohnute. (Hviezdoslav.) V svetiel zlomku, *čo* prebleskujú konárami. (Hviezd.)—Pre rodinku svoju, *čo* tam v hniezde čaká... pre vlčatá svoje, *čo* hladujú, mrznú. (Vajanský.) Ako zvon, *čo* pri požiari, padnúc s veže, prasol. (Vajanský.) I v samej prostonárodnej slovesnosti našej ktože by zavrhol na pr. verš: Aj tá zem plakala, *čo* sme stáli na nej. (Zpiewanky I, 110.)

f) O predložke *mimo* prvé vydanie učilo, že v spisovnej reči viaže sa s akkuzatívom. Ale keď Slováci, ešte i moravskí, inak hovoria, niet príčiny uvádzať takú väzbu. S genitívom ide táto predložka i v spisovnej reči Poliakov, Sorabov, Rusov, Slovincov a Srbo-Horvatov.

g) V Abecednom ukazovateli (str. 303—372) germanizmy a iné slová i frázy, ktorým treba vyhýbať, dal som v úvodzovkách („ “). Všade je i rada, ako treba povedať lepšie po slovensky. Rozumie sa, narádzaný spôsob nie je jediný: každý po svojom bude vyhýbať nedobrým slovám a frázam. Hlavná vec je upozorniť: aby sme sa pri písaní i hovorení chránili zlého. A keď som už takto doplňoval Ukazovateľ, pridal som i frazeologie. — V abecede Ukazovateľa *y* odobral som od *i* a postavené je pred *z*. Tak sme naučení hľadať v slovníkoch. Len bolo treba uviesť tento abecedný po-

riadok hneď i na 1. strane knižky, kde sú vypočítané litery slovenského jazyka.

Toto všetko rád by som ešte rozpovedať dôkladnejšie a podrobnejšie v Slovenských Pohľadoch. Tam vyšly (1901-ho) i samého pôvodcove výklady, na ktorých zakladá sa Rukoväť.

Učiť sa z knihy Czambela, veľkého milovníka slovenčiny, je ľahká a milá vec. V knižke takejto praktickej časovanie mohlo byť ešte prostejšie: povahy hodná je rada, daná nie tak dávno spisovateľovi horvatskej školskej mluvnice, že treba len vysvetliť pomer infinitívu ku kmeňu prítomného času, pritom tvorenie jednotlivých časov, a možné je odbaviť celú konjugáciu na troch vzoroch, podľa toho, ako sa končia v jedn. 1. osobe prítomného času, na *-em, -im, -am*. (Archiv für slavische Philologie XVI, str. 504.) V časti syntaktickej u Czambela začíta sa človek a i zabudne, že poučenie hľadá; tak mu je, ako by sa shováral s umným, zkúseným prostoľudínom, akých stretávať po slovenských dedinách.

Len aby sme siahali za Rukoväťou na svojich stoloch čím častejšie! Môže nám byť užitočná. Kto má azda námietku v niektorej podrobnosti, nech ju povie, nech odôvodní svoju mienku — porokujeme o nej. Ináče vyhýbať novotám. V pravopise k vôli jednote zriekame sa všeličoho i proti svojmu presvedčeniu. Každý pravopis, áno „každý spisovný jazyk je viac alebo menej výsledok rozličných kompromissov.“ Vyhýbať treba zvlášte u nás všetkému, čo by nás nespojovalo i literou.

V Turčianskom Sv. Martine, vo februári 1915.

Jozef Škultéty.

Oprava.

Na 120. strane zdola 11. riadok: vych*l*ascem; na 318-tej 1. stĺpec, shora 7. a 8. riadok: ch*l*astať. Ani tak, ani takto nie je slovenské. Treba ho vytrieť!

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
5231
C9
1915

Czambel, Samo
Rukovät' spisovnej reči slovenskej